

**PRIRUČNIK ZA
STANDARDIZACIJU OBUKA
IZ OBLASTI RODA I RODNE
RAVNOPRAVNOSTI
U MINISTARSTVU ODBRANE
I VOJSCI CRNE GORE**

**PRIRUČNIK ZA
STANDARDIZACIJU OBUKA
IZ OBLASTI RODA I RODNE
RAVNOPRAVNOSTI U
MINISTARSTVU ODBRANE
I VOJSCI CRNE GORE**

2023.

Autorski tim

Priručnik za standardizaciju obuka iz oblasti roda i rodne ravnopravnosti u Ministarstvu odbrane i Vojsci Crne Gore pripremili su članovi i članice Radne grupe koju su činili rodni instruktori i instruktorka u Ministarstvu odbrane i Vojsci Crne Gore:

potpukovnik Stanko Popović

mr Marica – Maša Zeković

major mr Ivica Vuković

kapetan Dragomir Dačević

kapetnica Enita Janjuš

kapetnica Tanja Katnić

potporučnica mr Anđela Miličković

kapetan Erdan Kunjić

poručnica fregate Sara Rakočević

poručnik bojnog broda Savo Franović

Priručnik za standardizaciju obuka iz oblasti roda i rodne ravnopravnosti u Ministarstvu odbrane i Vojsci Crne Gore, izrađen je u okviru projekta Jačanje regionalne saradnje u uključivanju rodne perspektive u reformi sektora bezbjednosti na Zapadnom Balkanu, koji od 2012. godine implementira Centar za kontrolu malokalibarskog i lakog naoružanja u Jugoistočnoj i Istočnoj Evropi (South Eastern and Eastern Europe Clearinghouse for the Control of Small Arms and Light Weapons – SEESAC) Programa Ujedinjenih nacija za razvoj (United Nations Development Program – UNDP), u daljem tekstu: UNDP SEESAC, uz finansijsku podršku Vlada Kraljevine Norveške i Slovačke. UNDP SEESAC je osnovan na zajedničku inicijativu Programa Ujedinjenih nacija za razvoj i Savjeta za regionalnu saradnju (Regional Cooperation Council- RCC) sa ciljem jačanja nacionalnih i regionalnih kapaciteta za kontrolu i smanjenje širenja i zloupotrebe malokalibarskog i lakog naoružanja, doprinoseći tako povećanoj stabilnosti, bezbjednosti i razvoju u Jugoistočnoj i Istočnoj Evropi.

Nazivi i materijali korišćeni u ovoj publikaciji ne odražavaju stavove UNDP, kao ni RCC, Vlade Kraljevine Norveške i Vlade Slovačke Republike u pogledu pravnog statusa bilo koje države, teritorije ili oblasti.

Dizajn i prelom:

Damjan Dobrića

Štampa:

3M Makarija

Tiraž:

100

Sadržaj

UVOD.....	12
ZAŠTO NAM JE RODNA RAVNOPRAVNOST VAŽNA?	16
Zašto je rodna ravnopravnost važna u sektoru bezbjednosti?	18
METODOLOGIJA IZVOĐENJA OBUKA	23
Poglavlje 1.	
OSNOVNI TERMINI I POJMOVI U VEZI SA RODNOM RAVNOPRAVNOŠĆU	47
Poglavlje 2.	
MEĐUNARODNI PRAVNI OKVIR ZA RODNU RAVNOPRAVNOST	60
Poglavlje 3.	
DOMAĆI ZAKONODAVNI, STRATEŠKI I INSTITUCIONALNI OKVIR ZA RODNU RAVNOPRAVNOST.....	74
Poglavlje 4.	
REFORMA SEKTORA BEZBJEDNOSTI I INTEGRACIJA RODNE PERSPEKTIVE	86
RODNA PERSPEKTIVA I REFORMA SEKTORA BEZBJEDNOSTI.....	88
RODNE ULOGE I BEZBJEDNOSNE PRIJETNJE	90
RAZLOZI ZA INTEGRACIJU RODNE PERSPEKTIVE U ORUŽANIM SNAGAMA.....	94
KLJUČNA ULOGA KOMANDNOG KADRA U INTEGRACIJI RODNE PERSPEKTIVE.....	96
OPERACIONALIZACIJA DVOJNE STRATEŠKE DIREKTIVE 40-1	97
ULOGA RODNE PERSPEKTIVE U MEĐUNARODNIM MISIJAMA	100
INTEGRACIJA RODNE PERSPEKTIVE U SISTEM ODBRANE CRNE GORE.....	103
Poglavlje 5. DISKRIMINACIJA	110
Poglavlje 6. RODNO ZASNOVANO NASILJE	132
Poglavlje 6A. SEKSUALNO NASILJE POVEZANO SA ORUŽANIM KONFLIKTIMA.....	147
Poglavlje 6B. SEKSUALNA EKSPLOATACIJA I ZLOSTAVLJANJE.....	168

Annex_1 Radni materijal za Poglavlje Zašto nam je rodna ravnopravnost važna?.....	178
Annex_2 Radni materijal za Poglavlje br. 1 Osnovni termini i pojmovi u vezi sa rodnom ravnopravnošću	180
Annex_3 Radni materijal za Poglavlje br. 4 Reforma sektora bezbjednosti i integracija rodne perspektive	181
Annex_4 Radni materijal za poglavlje br. 5 Diskriminacija	185
Annex_5 Radni materijal za Poglavlje br. 6 Rodno zasnovano nasilje	190
Annex_6 Radni materijal za Poglavlje br. 6A Seksualno nasilje povezano sa oružanim konfliktima	196
Annex_7 Radni materijal za Poglavlje br. 6B Seksualna eksploatacija i zlostavljanje	198
Annex_8 Pitanja i odgovori za kviz na kraju svakog modula	200
Annex_9 Najčešća pitanja i mogući odgovori na obukama iz oblasti roda i rodne ravnopravnosti.....	212
Annex_10 Evaluacioni upitnik	215

Skraćenice i akronimi

ACO	Saveznička komanda za operacije (eng. Allied Command Operations)
Bi-SCI direktiva 40-1	Dvojna strateška komandna direktiva 40-1 (eng. Bi-Strategic Command Directive 40-1)
CE	Krizni uslovi (eng. Crisis Environment)
CEDAW	Konvencija o uklanjanju svih oblika diskriminacije žena (The Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women)
CG	Crna Gora
CIMIC	Civilno vojna saradnja (eng. Civil Military Cooperation)
COIN	Protiv pobunjeničke operacije (eng. Counterinsurgency)
CPOE	Sveobuhvatna priprema operativnog okruženja (eng. Comprehensive Preparation of the Operational Environment)
CRSV	Seksualno nasilje povezano sa konfliktom (eng. Conflict-related sexual violence)
CRSGBV	Seksualno i rodno zasnovano nasilje povezano sa konfliktom (eng. Conflict-related sexual and gender-based violence)
CULAD	Savjetnik/ca za kulturu (eng. Cultural Advisor)
DCAF	Ženevski centar za upravljanje sektorom bezbjednosti (eng. Geneva Centre for Security Sector Governance)
DDR	Razoružavanje, demobilizacija, reintegracija (eng. disarmament, demobilization, reintegration)
EAPC	Savjet Evro-atlantskog partnerstva (eng. Euro Atlantic Partnership Council)
EU	Evropska Unija
FRAGO	Dopunska naređenja (eng. Fragmentation orders)
GENAD	Rodni savjetnik/ca (eng. Gender Advisor)
GFP	Kontakt osoba za rodna pitanja (eng. Gender focal point)
GS UN	Generalna skupština Ujedinjenih nacija
GŠ	Generalštab
IPSOS	Agencija za istraživanje javnog mnijenja (fr. Institut Public de Sondage d'Opinion Secteur)
JOC	Združeni operativni centar (eng. Joint Operation Command)
LEGAD	Savjetnik za pravna pitanja (eng. Legal Advisor)
MARA	Okvir za monitoring, analizu i izveštavanje (eng. Monitoring, Analysis and Reporting Arrangements)

MO	Ministarstvo odbrane
NAP	Nacionalni akcioni plan
NATO	Sjevernoatlantski savez
NVO	Nevladina organizacija
OC	Organizaciona cjelina
PE	Mirnodopski uslovi (eng. Peace Environment)
POLAD	Politički savjetnik/ca (eng. Political Advisor)
PSYOPS	Psihološke operacije (eng. Psychological operations)
PVL	Profesionalna vojna lica
ROE	Pravila angažovanja (eng. Rules of Engagement)
RSB	Reforma sektora bezbjednosti
RSBUN	Rezolucija Savjeta bezbjednosti Ujedinjenih nacija (eng. UNSCR – United Nations Security Council Resolution)
RZN	Rodno zasnovano nasilje
SEESAC	Centar za kontrolu lakog i malokalibarskog naoružanja u Jugoistočnoj i Istočnoj Evropi (eng. South Eastern and Eastern Europe Clearinghouse for the Control of Small Arms and Light Weapons)
SSR	Reforma bezbjednosnog sektora (eng. Security Sector Reform)
UK	Ujedinjeno Kraljevstvo (eng. United Kingdom)
UN	Ujedinjene nacije (eng. United Nations)
UNDP	Razvojni program Ujedinjenih nacija (eng. United Nations Development Program)
UNICEF	UN Fond za djecu (eng. United Nations Children’s Fund)
UNPOL	Policija UN (eng. UN Police)
VCG	Vojska Crne Gore
WHO	Svjetska zdravstvena organizacija (eng. World Health Organization)
WPS Agenda	Agenda Žene, mir i bezbjednost (eng. Women, Peace and Security Agenda)

Uvodna riječ

Uvaženi/e,

Zadovoljstvo mi je da vam predstavim dokument, koji se fokusira na pitanje od krucijalnog značaja u procesu upravljanja ljudskim resursima, a prvenstveno predstavlja rezultat iskustava i znanja mehanizama zaduženih za implementaciju politike rodne ravnopravnosti u Ministarstvu odbrane i Vojsci Crne Gore.

Rodna pitanja predstavljaju veoma važan dio mnogih aspekata društvenog života, pa su samim tim i u velikoj mjeri prisutna i značajno utiču na proces rada vojnih organizacija. Ministarstvo odbrane je pozicioniralo rodnu ravnopravnost visoko na agendi svog djelovanja još 2008. godine, a članstvo Crne Gore u NATO stvorilo je preduslov za usvajanje novih standarda i unapređenje mehanizama rodne ravnopravnosti.

Vodeći se ovim činjenicama, a kako bismo ostvarili željene rezultate, obuke o rodnoj ravnopravnosti moraju postati srž vojnih edukacijskih modula. Na osnovu praksi i iskustava drugih vojnih sistema moramo voditi računa da je jedini ključ uspjeha u tome da se rodna ravnopravnost ne gleda kao izdvojeno pitanje u obukama, već je rodni aspekt, nužno integrisati u sve dimenzije već postojećih tema. Ovo je posebno značajno iz razloga što su obuke neposredan i direktan instrument u adresiranju poruka o jednakim mogućnostima, prilikama, pozicijama, kao i najefikasniji način u promovisanju i podizanju svijesti o ovoj temi među širim ciljnim grupama.

Upravo ovaj priručnik predstavlja jedinstven primjer posvećenosti Ministarstva odbrane i Vojske Crne Gore svim segmentima u kreiranju bezbjednosnih politika. Riječ je o veoma kvalitetnom štivu kako za instruktore sa iskustvom, tako i za trenere čije je sertifikovanje planirano u narednom periodu, kao i za zaposlene u Ministarstvu i pripadnike/ce Vojske. S druge strane, ovaj dokument, može poslužiti i kao dobar model drugim državnim organima, i institucijama savezničkih i partnerskih zemalja, posebno na regionalnom nivou, prilikom koncipiranja svojih obuka.

Upoznavanje sa temama kao što su diskriminacija, rodno zasnovano nasilje, seksualno nasilje povezano sa oružanim konfliktima, seksualna eksploatacija i zlostavljanje, predstavljaju oblasti ne samo od nacionalnog, već i od globalnog značaja, posebno ukoliko uzmemo u obzir da pripadnici/ce Vojske kontinuirano participiraju u mirovnim misijama i operacijama. Takođe, sprovođenje obuka na temu rodne ravnopravnosti, utiče na podizanje svijesti o potrebi poštovanja dostojanstva i ugleda svakog pojedinca, ne samo u radnom okruženju, već i u svim drugim segmentima života.

Svakako, posebnu zahvalnost dugujemo UNDP SEESAC-u, uz čiju smo podršku prepoznati kao lideri u sprovođenju politike rodne ravnopravnosti, a koji su i ovaj put, dali svoj puni doprinos u stvaranju još jednog značajnog dokumenta.

Na kraju, uvjeren sam da samo udruženim naporima možemo učiniti društvo rodno osvješćenijim i ravnopravnijim, te unaprijediti vrijednosti na kojima počiva, a svaki korak koji, mi kao institucija, napravimo u doprinosu stvaranja inkluzivnog i efikasnijeg sistema, u krajnjem će se reflektovati i na državu u cjelini.

puk Velibor Bakrač

generalni direktor
Direktorata za ljudske resurse
Ministarstva odbrane Crne Gore

Riječ autora

Dragi čitaoci i čitateljke,

Priručnik koji se nalazi pred vama, nastao je usljed želje da, kao rodni instruktori, informacije iz domena rodne ravnopravnosti i povezanosti ove važne teme sa oružanim snagama, učinimo dostupnijim, ali i kao produkt nastojanja da budućim rodnim instruktorima olakšamo proces pripreme za sprovođenje obuka i pružimo smjernice o mehanizmima koje koristimo u radu.

U svakom poglavlju detaljno su predstavljene važne nastavne cjeline, reference na koje se možete pozvati i koje možete konsultovati, ali i alati uz pomoć kojih najbolje možete motivisati polaznike obuke i aktivno ih uključiti u proces transfera znanja. Istovremeno, potrudili smo se da predstavimo principe učenja i metode koje i sami koristimo prilikom izvođenja obuka, te da ukažemo na važne vještine koje kao instruktori moramo kontinuirano njegovati.

Iako su obrađene nastavne cjeline izuzetno detaljne, informacije koje pronađete u njima korišćete u opsegu prilagođenom ciljnoj grupi pred kojom izvodite obuku.

Ovaj priručnik predstavlja sublimirani prikaz našeg dosadašnjeg znanja i iskustva. Nadamo se da će njegova buduća izdanja biti oplemenjena i doprinosima onih, poput vas, kojima na prvim instruktorskim koracima on bude bio važan saputnik.

Autorski tim,

Rodni instruktori/ke
Ministarstva odbrane i Vojske Crne Gore

UVOD

Značaj integracije rodne perspektive unutar Ministarstva odbrane (u daljem tekstu MO) i Vojske Crne Gore (u daljem tekstu VCG) nije novina već dio dobre prakse koja je nastala od momenta donošenja prvog Zakona o rodnoj ravnopravnosti (2008. godine) koji obavezuje državne organe da, između ostalog, uspostavljaju mehanizme za implementaciju rodne ravnopravnosti, koriste rodno senzitivni jezik i organizuju obuke. Prvi sertifikovani instruktori/ke započeli su realizaciju obuka iz domena roda i rodne ravnopravnosti 2014. godine i od tada predanim radom i zalaganjem, kao i ličnim primjerom i djelovanjem, utiču na podizanje svijesti pripadnika/ca MO i VCG o važnosti postizanja rodne ravnopravnosti.

Kao država članica Ujedinjenih nacija, Crna Gora je prihvatila obavezu donošenja Nacionalnog akcionog plana za implementaciju Rezolucije Savjeta bezbjednosti Ujedinjenih nacija 1325 – Žene, mir i bezbjednost (u daljem tekstu NAP). Crna Gora je do sada realizovala dva NAP-a, i to prvi u periodu od 2017. do 2018. godine, a drugi u periodu od 2019. do 2022. godine. U nastojanjima za osiguranjem potpune implementacije Rezolucije Savjeta bezbjednosti Ujedinjenih nacija (u daljem tekstu RSBUN) 1325 i pratećih UN Rezolucija koje tretiraju pitanja vezana za žene, mir i bezbjednost, u MO i VCG rodna pitanja postala su sastavni dio politika, normativnog okvira i procesa upravljanja ljudskim resursima. MO i VCG, članstvom u NATO, nastavljaju da implementiraju rodnu perspektivu i RSBUN 1325 i kroz NATO Direktivu BI-SCI 40-1 (u daljem tekstu: Direktiva BI-SCI 40-1) i NATO/EAPC politiku. Crna Gora je članica Savjeta Evrope, a takođe je zemlja kandidat za pristupanje Evropskoj Uniji, pa su u tom smislu od izuzetnog značaja evropski normativni akti koji su već uključeni ili će tek biti uključeni u zakonodavni okvir Crne Gore.

Reforma sektora odbrane jedan je od značajnih elemenata procesa ukupne demokratizacije društva, koji zahtijeva izgradnju modernih oružanih snaga, ali i potrebu potpunijeg integrisanja rodne ravnopravnosti i rodne perspektive u sektor odbrane. Rodna ravnopravnost povezana je sa potrebom dalje izgradnje ljudskih kapaciteta vojske, da bi ona bila spremna da odgovori kompleksnim bezbjednosnim izazovima u XXI vijeku. Integrisanje i žena i muškaraca i njihovo ravnopravno učešće neophodno je kako bi sektor odbrane iskoristio potencijal ukupnih ljudskih resursa države, reflektovao društvo u kome djeluje i tako efikasnije odgovorio savremenim izazovima i bezbjednosnim potrebama muškaraca i žena, dječaka i djevojčica. Spremnost pripadnika MO i VCG da reformišu sektor u pravcu ostvarivanja rodne ravnopravnosti može se sagledati i potvrditi kroz niz aktivnosti. Jačanje rodne ravnopravnosti kroz promjene u formalno-pravnom segmentu oglada se

u uspostavljenom pravnom okviru, neophodnom za primjenu NAP-a, usvojenim dokumentima koja su predviđena ovim planom, uloženom naporu u proces formiranja institucionalnih mehanizama, u povećanom broju žena u VCG, kao i u mirovnim misijama u kojima VCG učestvuje, u broju realizovanih obuka iz oblasti roda i rodne ravnopravnosti u sektoru odbrane, kao i broju žena na rukovodećim položajima u sektoru bezbjednosti, i podacima koji se odnose na učešće žena na rukovodećim i komandnim pozicijama u sektoru odbrane u odnosu na učešće muškaraca.¹

Sa ciljem da se na jasan i efikasan način održi kontinuitet procesa ostvarivanja demokratskih principa i osnovnih ljudskih prava unutar odbrambenog sektora, da se njeguju politike jednakih mogućnosti te da se u tom duhu nastave jačati rodni mehanizmi, prepoznata je potreba da se obuke za zaposlene u sektoru odbrane, koje se odnose na oblast rodne ravnopravnosti standardizuju. Kako bi odgovorili na ovu potrebu, instruktori/ke za rodnu ravnopravnost MO i VCG inicirali su izradu Priručnika za standardizaciju obuka iz oblasti roda i rodne ravnopravnosti (u daljem tekstu Priručnik), kao standardizovanog i funkcionalnog alata za edukovanje osoba angažovanih u sektoru odbrane o ovoj važnoj oblasti.

U periodu od oktobra 2021. do aprila 2023. godine deset sertifikovanih instruktora/ki iz MO i VCG, kroz rad u manjim grupama i konsultativne sastanke, uz stručnu i administrativno-tehničku pomoć tima UNDP SEESAC, izradili su Priručnik koji pokriva teme važne za obuku o rodnoj perspektivi u sektoru odbrane. Svi angažovani instruktori/ke, čija se uloga u ovom sektoru ne ogleda samo u prenošenju znanja, već i u stvaranju uzora po modelu ponašanja, završili su NATO sertifikovanu obuku za instruktore/ke za rodna pitanja. Oni su dio regionalne mreže koju čine instruktori/ke iz MO i OS zemalja Zapadnog Balkana. Regionalna mreža omogućava intenzivnu regionalnu saradnju kroz razmjenu znanja i dobrih praksi i na taj način jača interne mehanizme za rodnu ravnopravnost zahvaljujući regionalnom projektu UNDP SEESAC-a.²

¹ NAP za primjenu RSBUN 1325, Program sprovođenja 2019-2020, str. 10. Više o položaju žena u uniformi vidjeti u drugoj regionalnoj Studiji Položaj žena u oružanim snagama država Zapadnog Balkana, dostupno na: <https://www.seesac.org/f/docs/Gender-and-Security/Position-of-Women-in-the-Armed-Forces-CG.pdf>

² Sektori odbrane Crne Gore, Bosne i Hercegovine, Republike Srbije i Republike Sjeverne Makedonije, uz podršku tima UNDP SEESAC, saraduju na pitanjima integracije rodne perspektive od 2012. godine u okviru projekta „Jačanje regionalne saradnje u uključivanju rodne perspektive u reformi sektora bezbjednosti u zemljama Zapadnog Balkana“. Kroz ovaj regionalni projekat UNDP SEESAC pruža podršku ministarstvima da u skladu sa Rezolucijom SBUN 1325 povećaju učešće žena i uspostave rodnu ravnopravnost kao jedan od ključnih segmenata reforme sektora bezbjednosti. Projekat se implementira uz finansijsku podršku vlade kraljevine Norveške i Republike Slovačke.

Priručnik je, prije svega, namjenjen instruktorima/kama da bi im pomogao da razvijaju i realizuju standardizovane programe obuka iz oblasti roda i rodne ravnopravnosti za različite ciljne grupe u MO i VCG kako bi se unaprijedilo znanje svih pripadnika/ca MO i VCG o rodnoj ravnopravnosti. Istovremeno, Priručnik može koristiti i svima onima koji se interesuju za teme vezane za rodnu perspektivu u sektoru odbrane, uključujući normativni okvir i praktično značenje koje rodna ravnopravnost ima za ovaj sektor, kao i za društvo u cjelini.

Priručnik je koncipiran na način da bude korisno sredstvo za razvoj obuka o rodnim pitanjima sa sadržajem koji je relevantan, aktuelan i doprinosi postizanju rodne ravnopravnosti unutar MO i VCG, ali i znanjima koja su neophodna za izvršenje misija koje VCG ima u odnosu na pitanja očuvanja bezbjednosti u okviru Crne Gore, ali i kao članica međunarodne zajednice i NATO.

Primjenjena metodologija u Priručniku, bez vremenskog ograničenja upotrebljivosti njegovog sadržaja, pruža mogućnost za njegovu buduću nadogradnju i zasnovana je na principima učenja odraslih, a kombinuje teorijski i praktični dio kroz diskusije, vježbe koje se sprovode individualno, kroz rad u grupama, provjere na obuci stečenog znanja, studije slučaja odnosno primjere iz prakse, prezentacije i predavanja. Metode koje će se koristiti u obuci zavise od cilja koji se želi postići obukom, veličine i sastava grupe za koju se obuke izvode, a prilikom izbora metoda treba imati u vidu iskustvo i znanja rodnih instruktora/ki.

U pripremi Priručnika korišćen je širok spektar izvora domaće i međunarodne literature, publikacije, izvještaji i nalazi istraživanja kao i iskustva i primjeri iz prakse samih instruktora/ki. U cilju sveobuhvatnog i kvalitetnog razvoja obuke o rodnoj perspektivi u dijelu koji prepoznaje i tretira odredbe sadržaja iz RSBUN 1325 i ostalih vezanih UN Rezolucija, Priručnik nudi i potrebna znanja primjenjiva za izvođenje obuke o rodnoj perspektivi za pripadnike/ce MO i VCG, sa krajnjim ciljem da sva lica unutar sektora da razumiju, prihvate i poštuju načela rodne ravnopravnosti, jer je to u skladu sa važećim normativnim okvirom, ali i u skladu sa vrijednostima koje sektor odbrane Crne Gore promoviraju. Znanja iz oblasti rodne perspektive će takođe poslužiti prilikom realizacije preduputne obuke za lica koja učestvuju u mirovnim misijama.

Priručnik obuhvata dvije opšte cjeline koje se mogu koristiti nezavisno od ciljne grupe i specifične teme obuke: Zašto nam je rodna ravnopravnost važna i Metodologija predavanja. Takođe sadrži šest posebnih tematskih cjelina: Osnovni termini i pojmovi u vezi sa rodnom ravnopravnošću, Međunarodni pravni okvir za rodnu ravnopravnost, Domaći zakonodavni, strateški i institucionalni okvir za rodnu ravnopravnost, Reforma sektora bezbjednosti i integracija rodne perspektive, Diskriminacija, Rodno zasnovano nasilje sa podcjelinama: Seksualno nasilje povezano sa oružanim konfliktima i Seksualna eksploatacija i zlostavljanje. U prilogu Priručnika nalazi se lista Najčešćih pitanja i mogućih odgovora koje instruktori/ke mogu da koriste na obukama iz oblasti roda i rodne ravnopravnosti u sektoru odbrane. Svaka od navedenih tematskih cjelina, koncipirana je na način da sadrži cilj, nastavna pitanja, metod rada, sadržaj za izlaganje i pitanja za provjeru znanja osoba koje su prošle obuku.

Redovnim i kvalitetnim edukacijama i obukama se podiže nivo svijesti o značaju uvođenja rodne perspektive u sektor odbrane, a samim tim se utiče i na kreiranje radnog okruženja gdje pripadnici/ce sektora svakodnevno doprinose njegovanju međuljudskih odnosa zasnovanih na poštovanju i povjerenju, u kojem se prihvataju raznolikosti i cijene doprinosi svih pripadnika i pripadnica sektora odbrane. Takvim obukama se kreira održiva pozitivna promjena i šalje jasna poruka da svaki oblik vrijeđanja dostojanstva lica ili diskriminatornog ponašanja po bilo kom osnovu (sa posebnim naglaskom na rodno zasnovanu diskriminaciju, seksualno uznemiravanje i zlostavljanje) predstavlja kršenje ljudskih prava, ključnih vrijednosti i same suštine profesionalne službe u oružanim snagama.

Zahvalnost za izradu Priručnika iskazujemo timu UNDP SEESAC koji je u okviru regionalnog projekta *Jačanje regionalne saradnje u uključivanju rodne perspektive u reformu sektora bezbjednosti u zemljama Zapadnog Balkana* kroz I (2012-2016) i II fazu projekta (2018-2022) podržao mrežu instruktora/ki kao i izradu ovog važnog dokumenta.

Podgorica, Jun 2023. godine

ZAŠTO NAM JE RODNA RAVNOPRAVNOST VAŽNA?

Rodna ravnopravnost je osnovno ljudsko pravo, a preduzimanje aktivnosti ka njenom punom ostvarivanju cilj na koji se država Crna Gora obavezala. Shodno tome, unaprijeđivanje rodne ravnopravnosti predstavlja cilj djelovanja institucija sektora bezbjednosti. Detaljniji prikaz značaja rodne ravnopravnosti, iz kog proizilaze i pomenute obaveze i odgovornosti MO i VCG, biće tema ovog poglavlja.

Shodno činjenici da se nerijetko postavlja pitanje, kako u profesionalnoj tako i u privatnoj sferi, zašto je bitna rodna ravnopravnost, namjera je da kratak pregled argumenata u ovom poglavlju posluži, prije svega, instruktorima/kama kao činjenični materijal kada treba da pojasne zašto je važno baviti se ovom temom u sektoru odbrane. Istovremeno, s obzirom da je Priručnik namijenjen ne samo rodnim instruktorima/kama koji se predmetnom oblašću bave, već svima koji su angažovani u sektoru odbrane Crne Gore, profesionalnim vojnim licima; civilnim licima u službi u Vojsci; državnim službenicima i namještenicima, ovo će od posebnog značaja biti onima koji se sa predmetnom temom prvi put susrijeću.

Radi ujednačavanja razumijevanja osnovnih pojmova iz oblasti roda, prije objašnjenja zašto je rodna ravnopravnost važna, potrebno je podsjetiti se relevantnih definicija.³

U svijetu dinamičnih promjena, inkorporiranje politika rodne ravnopravnosti u sve sfere društvenog života predstavlja jedan od pokazatelja stepena demokratizacije društva. Rodna ravnopravnost je postala sastavni dio međunarodnog prava poslije Drugog svjetskog rata. Već u Povelji UN nalaze se odredbe koje se odnose na ljudska prava i ravnopravnost žena i muškaraca. Preambula Povelje UN navodi sljedeće:

³ Iako je ovaj Priručnik prije svega namijenjen instruktorima/kama kojima su definicije poznate, napomenu-
to je da će on biti dostupan i onima koji se ne bave obukama o rodu i rodnoj ravnopravnosti. Definicije su
date u poglavlju priručnika Osnovni termini i pojmovi. Za relevantne definicije takođe pogledati i Rječnik
pojmovi iz Regionalnog priručnika o sprečavanju i reagovanju na rodno zasnovanu diskriminaciju, seksual-
no uznemiravanje i zlostavljanje u ministarstvima odbrane i oružanim snagama zemalja Zapadnog Balkana
(SEESAC, 2021), dostupno na: [UNDP---Gender-Equality-in-the-Military---Handbook-CG.pdf \(seesac.org\)](#)

„Mi, narodi Ujedinjenih nacija, riješeni... da ponovo potvrdimo vjeru u osnovna prava čovjeka, u dostojanstvo i vrijednosti ljudske ličnosti, u ravnopravnost muškaraca i žena i nacija velikih i malih... “

Povelja Ujedinjenih nacija (1945)

Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima (eng. Universal Declaration on Human Rights – UDHR), koju je Generalna skupština UN usvojila 10. decembra 1948. godine, predstavlja ključni dokument kojim su ljudska prava, po prvi put, proklamovana i univerzalno zaštićena. U Univerzalnoj deklaraciji navodi se sljedeće:⁴

„Sva ljudska bića rođena su slobodna i jednaka u dostojanstvu i pravima” i „svako ima pravo na sva prava i slobode navedene u ovoj Deklaraciji, bez razlike bilo koje vrste, poput rase, boje kože, pola, jezika, vjere... rođenja ili drugog statusa.”

Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima (1948)

Imajući u vidu činjenice na globalnom nivou koje, kroz prikupljanje i analizu rodno razvrstanih podataka, ukazuju na postojanje rodne neravnopravnosti, zemlje članice UN su 2015. godine usvojile 17 ciljeva održivog razvoja⁵. Cilj broj pet se odnosi na rodnu ravnopravnost, a svih ostalih 16 ciljeva takođe integriše rodnu perspektivu. Dostizanju ovih ciljeva do 2030. godine posvećena je i Crna Gora.

Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima, kao i čitav niz usvojenih međunarodnih dokumenata⁶, zakona i politika na državnom nivou, koji se bave rodnom ravnopravnošću i pravima žena, doprinijeli su vidljivom pomaku na polju rodne ravnopravnosti. Ipak, značajnog prostora za napredak i dalje ima.

⁴ Prevod teksta Povelje dostupan je na: https://www.ohchr.org/sites/default/files/UDHR/Documents/UDHR_Translations/src1.pdf Više o razvoju koncepta rodne jednakosti u okviru ljudskih prava koja su univerzalna, neotuđiva i međusobno povezana vidjeti na sajtu: <https://www.un.org/en/global-issues/gender-equality>

⁵ Vidjeti: <https://sdgs.un.org/goals>

⁶ Detaljnije informacije o međunarodnom okviru, posebno o obavezujućim dokumentima koje je Crna Gora ratifikovala, nalaze se u poglavlju broj 2 ovog Priručnika

Navedeno potvrđuju i rezultati Indeksa rodne ravnopravnosti za Crnu Goru⁷ koji otkriva duboko ukorijenjene nejednakosti. Neravnomjerna raspodjela resursa i moći, nekada se krije iza prosječnih vrijednosti. Na primjer, većina zaposlenih u sektoru obrazovanja su žene (76,6%), ali se na rukovodećim mjestima u većini nalaze muškarci (63% direktora škola i vrtića čine muškarci). Zaposlene žene suočavaju se sa nizom diskriminatorskih praksi na radnom mjestu, dok se majčinstvo i dalje svrstava u jednu od najčešćih prepreka za karijerno napredovanje, zadržavanje ili uopšte dobijanje radnog mjesta. Za isti radni angažman žene su plaćene od 14% do 16% manje u odnosu na muškarce. Istraživanje pokazuje da su žene vlasnice svega 4% nekretnina i 8% zemljišta. Istovremeno, podaci ukazuju da postoji korelacija između finansijske nesigurnosti i zavisnosti sa jedne strane sa nizom drugih uskraćenosti, poput nemogućnosti žena da izađu iz nasilnog odnosa ili da pokrenu biznis, sa druge strane. Stoga je broj kompanija koje su u vlasništvu žena u Crnoj Gori manji od 10%, a broj žena koje trpe nasilje od strane svojih partnera je na zabrinjavajućem nivou. Naime, svaka peta žena (20,2%) izjavila je da je doživjela nasilje od strane partnera tokom života.⁸

Na osnovu podataka iz Indeksa rodne ravnopravnosti, neke od najvidljivijih razlika između toga kako žive žene i muškarci su u oblastima: demografije, politike, ekonomije, obrazovanja i zdravlja. Treba imati na umu da aktuelnim rodnim režimima u našem društvu gube i žene i muškarci.

Podaci o stanju rodne neravnopravnosti⁹, kao i normativni okvir koji se na tu temu odnosi, upućuju da dostizanje ravnopravnosti polova mora biti prioritet.

⁷ Indeks rodne ravnopravnosti za Crnu Goru razvijen je uz podršku Evropskog instituta za rodnu ravnopravnost, u skladu s metodologijom koju su razvili za zemlje članice EU i u okviru Instrumenta za pretprijetnu pomoć (IPA), koji finansira Evropska unija. Indeks rodne ravnopravnosti za Crnu Goru je kompozitni pokazatelj ravnopravnosti u oblastima znanja, rada, novca, zdravlja i vremena, te, kao takav, predstavlja značajan iskorak u naporima da se postigne rodna ravnopravnost; unaprijedi položaj žena; da se unaprijedi praćenje napretka u ovoj oblasti i omogući uporedivost s drugim zemljama članicama EU i zemljama regiona. Dostupan na: <https://www.gov.me/dokumenta/495023ee-0d49-4c2a-bcad-e7b0e5d9d3d5>

⁸ <https://monstat.org/uploads/files/publikacije/Zene%20i%20muskarci%20u%20CG%20web%2026.12%20FIN.pdf>

⁹ Pitanja za kviz kao način na koji se pred ciljnu grupu mogu iznijeti podaci u cilju podvlačenja razlika na koji način žive muškarci i žene u CG kao i značaja rodno segregiranih podataka, nalaze se na kraju Priručnika u Annexu 1.

Zašto je rodna ravnopravnost važna u sektoru bezbjednosti?

Reforma sektora bezbjednosti (u daljem tekstu RSB) predstavlja koncept koji je nastao u devedesetim godinama dvadesetog vijeka usljed zahtijeva da se obezbijedi reforma svih aktera i relevantnih činilaca u bezbjednosnom sektoru, kako bi funkcionisali u skladu sa demokratskim normama, te obezbijedili civilnu kontrolu i efikasnije odgovorili na promijenjene bezbjednosne izazove u svijetu. Nakon Hladnog rata, državocentrični koncept postao je preuzak okvir za razumijevanje međunarodnih odnosa, a prvenstveno međunarodne bezbjednosti, pa je definisan novi pristup sa fokusom na ljudskoj bezbjednosti:¹⁰ slobodi od uskraćenosti i slobodi od straha. Novi pristup, orijentisan ka ljudskom životu i dostojanstvu, podrazumijeva: ekonomsku, socijalnu i političku bezbjednost, kao i bezbjednost koja se odnosi na zaštitu prirodnog okruženja i ishrane. Analiza razvoja, bezbjednosti i sukoba kroz prizmu ljudske bezbjednosti, pokazuje da se nivo nebezbjednosti muškaraca i žena veoma razlikuje, i globalno i na nivou iste zajednice. Ovako postavljen koncept predstavlja ključni uslov za održivi razvoj i zaštitu ljudskih prava, i kao takav, predstavlja jedan od procesa demokratizacije društva. Time implementacija rodne perspektive postaje nezaobilazna komponenta reforme sektora bezbjednosti i važna pretpostavka efikasnosti ovog procesa.

Usljed promjena koncepta bezbjednosti i sve veće složenosti vojnih operacija sa zahtjevom za kadrom koji posjeduje specijalizovane vještine u čitavom nizu oblasti, reforma bezbjednosnog sektora postavlja se kao imperativ u cilju izgradnje modernih oružanih snaga. Samo korišćenjem punog potencijala raznolike radne snage žena i muškaraca, sa različitim znanjima, vještinama, iskustvima i perspektivama, može se odgovoriti ovom zahtjevu i istovremeno povećavati stepen operativne efikasnosti.

Zahvaljujući inkorporiranju rodne ravnopravnosti u sve sfere funkcionisanja bezbjednosnih sistema, oni postaju snažniji i bolje prilagođeni bezbjednosnim izazovima XXI vijeka, oružane snage su diverzifikovane, te time i spremnije da brže i kvalitetnije odgovore na izazove, jer je riječ o sektoru koji mora da odgovori na potrebe svih građana i građanki.

Iako, kao što smo vidjeli, razloga zašto je rodna ravnopravnost važna i u oružanim snagama u okviru reforme sektora bezbjednosti, ima mnogo, polazno stanovište je pravna obaveza. Naime, shodno propisima iz međunarodnog i domaćeg zakonodavstva rodna

¹⁰ Lipovac, M., & Glušac, L., *Perspektive koncepta ljudske bezbjednosti*, Kultura polisa, VIII, br.16, (2011), str. 57-76.

ravnopravnost u sektoru odbrane Crne Gore je pravna obaveza. Međunarodno, regionalno i nacionalno pravo propisuje da ženama i muškarcima treba da bude dato jednako pravo da služe u oružanim snagama. Pravne norme odražavaju odanost Crne Gore principima rodne ravnopravnosti i namjeru kreiranja društva po mjeri svih građana i građanki. Zbog toga „rodna ravnopravnost u Vojsci, povezuje globalne ciljeve rodne ravnopravnosti sa postizanjem miroljubivih društava, pravde i jakih institucija, u potpunosti priznavajući da se istinski razvoj ne može postići ukoliko je polovina svjetskog stanovništva ostavljena po strani.“¹¹

Vanredne situacije na različite načine utiču na muškarce, žene, dječake i djevojčice, što uzrokuje potrebu za različitim pristupom ovim kategorijama stanovništva u slučaju oružanog sukoba ili velikih prirodnih katastrofa. To nadalje uslovljava neophodnost izrade rodni analiza, čiji je cilj prepoznavanje navedenih razlika, da bi se u datim okolnostima adekvatno odgovorilo na izazove i zaštitilo cjelokupno stanovništvo, a takođe da bi se kroz odgovarajuću rodnu analizu zaštitile i same oružane snage kada djeluju u zoni sukoba.

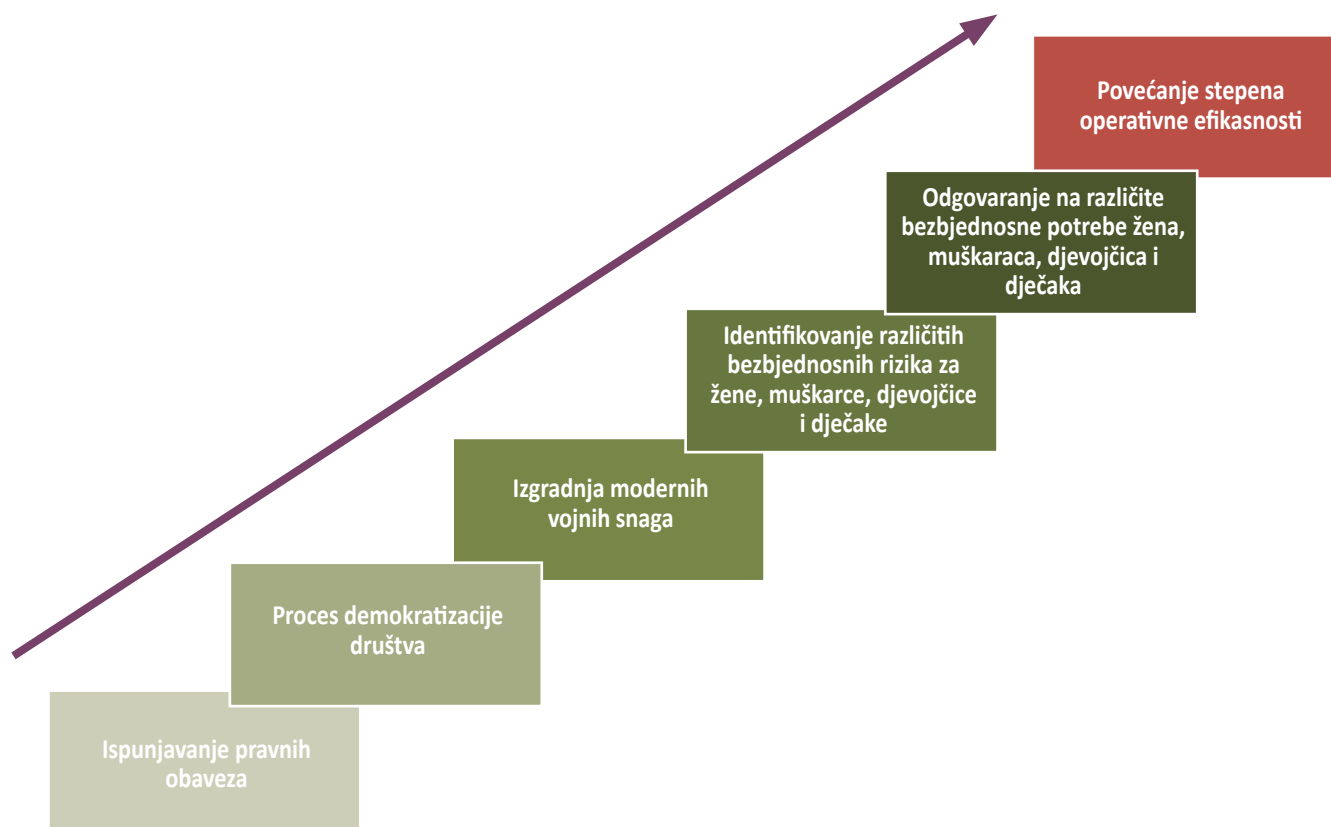
Rodna analiza stoga predstavlja važnu komponentu u bezbjednosnom sektoru, jer ima za cilj da „identifikuje različite rizike za žene i muškarce i dovodi do boljeg razumijevanja kako se ti rizici razlikuju između različitih grupa žena i muškaraca u odnosu na klasu, rasu, invaliditet, stopu siromaštva, etničku pripadnost, vjersku pripadnost, seksualnu orijentaciju, starosnu dob i druge razlike.“¹²

Rodne nejednakosti se mogu pronaći u svim sferama života, pa u tom smislu, ni bezbjednosni sektor nije izuzetak. Iskustvo u mnogim oružanim snagama u svijetu pokazuje da se jačanjem rodne ravnopravnosti jačaju oružane snage i njihova operativna efikasnost.

¹¹ The importance of Gender Equality in the Military.

Unos na: <https://www.seesac.org/Importance-of-Gender-Equality-in-Military/>

¹² Watson, Callum, *Gender and Security Toolkit - Defence and Gender*, DCAF, OSCE/ODIHR, UN Women, 2019. page 6.

Pobrojani razlozi koji čine pitanje rodne ravnopravnosti značajnim i važnim u društvu uopšte, a posebno u sektoru bezbjednosti, trebalo bi da budu uključeni u obuke o rodnoj ravnopravnosti, jer objašnjavaju razloge sprovođenja ovih obuka.

Rodna ravnopravnost je važna u sektoru bezbjednosti iz nekoliko razloga koje možemo sumirati na sljedeći način:

- Učešće žena i muškaraca u kreiranju bezbjednosnih mjera i politika i donošenju odluka je pravna obaveza. Ujedno riječ je o poštovanju osnovnih ljudskih prava;
- Novi strateški i operativni zahtjevi, kao i promjene u konceptu bezbjednosti navode oružane snage širom svijeta da revidiraju kriterijume za regrutovanje kandidata kako bi u svoj sastav privukle i muškarce i žene sa specijalizovanim znanjima i vještinama. Sa novim izazovima nije mudro zanemariti 50% populacije koja je vrijedan potencijal za regrutovanje;
- Žene i muškarci, mladići i djevojke, dječaci i djevojčice imaju različite bezbjednosne potrebe i prioritete;
- Da bi sektor bezbjednosti mogao prije svega da prepozna, a onda efikasno i da odgovori na potrebe i građana i građanki, institucije bezbjednosti moraju imati reprezentivan sastav koji će oslikavati zastupljenost žena i muškaraca u društvu kojem služe;
- Uključivanjem rodne perspektive stvaraju se efikasnije institucije i omogućava donošenje informisanih politika.

PITANJA NA KOJA TREBA DA ZNATE ODGOVOR NA KRAJU OVOG MODULA

NAVEDITE BAR DVA MEĐUNARODNO-PРАВNA DOKUMENTA KOJI PREDSTAVLJAJU OSNOVU ZA RODNU RAVNOPRAVNOST?

Odgovor: To je Preambula Povelje UN i Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima (instruktor/ka može da podsjeti na sadržaj ovih dokumenata uz napomenu da ovo nijesu osnovni dokumenti koji pozivaju države članice UN da garantuju rodnu ravnopravnost, ali predstavljaju osnovu i eksplicitno pominju ravnopravnost).

U KOJIM OBLASTIMA SE OGLEDA RODNA NERAVNOPRAVNOST U CRNOJ GORI I NA OSNOVU KOJIH PODATAKA/IZVORA TO MOŽETE DA ZAKLJUČITE?

Odgovor: Rodna neravnopravnost je vidljiva u različitim oblastima od politike, ekonomije, pravosuđa do zapošljavanja i zdravstva. (Podaci se nalaze u Indeksu rodne ravnopravnosti za Crnu Goru. Takođe, na sajtu Uprave za statistiku (MONSTAT) mogu se naći statistički podaci prikazani po polu koji se periodično objavljuju u publikaciji „Žene i muškarci u Crnoj Gori“.)

NABROJITE NAJMANJE TRI RAZLOGA ZBOG KOJIH JE RODNA PERSPEKTIVA VAŽAN ASPEKT REFORME SEKTORA BEZBJEDNOSTI.

Odgovor:

- zahtjev kako međunarodnog, tako i državno pravnog okvira;
- efikasniji odgovor na nove bezbjednosne izazove i
- pomjeranje fokusa sa bezbjednosti država na ljudsku bezbjednost koji zahteva da se potrebe za bezbjednošću sagledaju iz perspektive žena i muškaraca, djevojčica i dječaka.

METODOLOGIJA IZVOĐENJA OBUKA

Cilj poglavlja o metodologiji, jeste da nam ukaže na načine koji mogu pomoći kvalitetnijem transferu znanja koje prenose rodni instruktori/ke polaznicima/cama obuka iz oblasti roda i rodne ravnopravnosti u sektoru odbrane.

Ovaj dio Priručnika, nastao je iz potrebe sveobuhvatnog pregleda velikog broja nastavnih metoda, kako bi se uputilo na one metode koje su pogodnije i ukazalo na one koje nijesu preporučljive za obuke o rodnoj ravnopravnosti, ali i stekao uvid u vještine potrebne za proces prenošenja znanja. Riječ je o poglavlju koje treba da pomogne instruktorima/kama u razumijevanju logike sugerisanja određene metode navedene na početku svakog poglavlja. Takođe, poznavanje metodologije omogućiće fleksibilnost instruktorima/kama u odabiru i neke druge metode koju oni, u datim okolnostima (definisanoj ciljnom grupom, raspoloživim vremenom za obuku i temom) smatraju pogodnijom.

Ono što je važno imati na umu prilikom izvođenja obuka iz oblasti roda i rodne ravnopravnosti, jeste da su teme vezane za ovu oblast inspirativne same po sebi, nezavisno od ciljane grupe pred koju se postave. S obzirom da svi ljudi imaju lično iskustvo u vezi sa temama iz predmetne oblasti, one uvijek podstiču diskusiju istovremeno pozivajući instruktora/ku na odgovoran pristup i vođenje, sa puno razumijevanja i fleksibilnosti. Pitanja koja se pokreću na ovim obukama i informacije koje se prenose drugačije su od onih na nastavnim časovima matematike ili neke druge egzaktne nauke, jer dotiču vrijednosne sisteme ljudi, njihove identitete, stavove i ponašanja. Osobe koje učestvuju na obukama o rodu i rodnoj ravnopravnosti u prilici su da dobiju informacije koje mogu dovesti do preispitivanja sopstvenih stavova i načina na koji vide svijet oko sebe, što neizbježno unosi i emocije u čitav proces učenja. Kod polaznika/ca obuka mogu se pojaviti različiti emotivni odgovori na izložen sadržaj na obuci, koji se mogu manifestovati od potpunog povlačenja i odbijanja učešća do visokog stepena involviranosti.

Sticanje novih znanja nije jedini cilj obuka iz oblasti roda i rodne ravnopravnosti. Ove obuke imaju viši cilj – da prenesu znanje na osnovu kojeg polaznici/ce mogu unaprijediti i promijeniti stavove i ponašanje, prije svega u njihovom radnom okruženju. Kroz različite forme edukovanja i informisanja o rodnoj perspektivi u VCG, važno je da osobe na obuci pređu put od osvješćenosti o pitanjima roda do usvajanja rodne ravnopravnosti u svom sistemu vrijednosti.¹³ Naime, MO i VCG¹⁴ rodnu ravnopravnost smatraju vrijednošću koja je dio organizacione kulture, pa se samim tim očekuje od svih koji rade u sektoru odbrane da tu vrijednost prihvate i primenjuju. Zato je potrebno da obuke budu detaljno pripremljene i vođene, ali je takođe potrebno i vrijeme za promjene.

Iz svega navedenog proizilazi da najčešće jedna obuka neće moći da dovede do krajnjeg cilja, tj. do promjene sistema vrijednosti, ali može i treba da dovede do povećane senzitivisanosti polaznika/ca obuke u odnosu na pitanja rodne ravnopravnosti, diskriminacije na osnovu roda, kao i potrebe da se rodna perspektiva integriše u sve oblasti djelovanja.

¹³ PfPC SSRWG and EDWG, *Handbook on Teaching Gender in the Military* (Geneva, DCAF and PfPc, 2016), prevedeno kao *Integracija rodne perspektive u vojno obrazovanje - Priručnik*, 2016. Unos na: https://www.seesac.org/f/docs/Translated-Publications/TGM_Hbook_BCMS_WEB.pdf

¹⁴ Crna Gora je u procesu pristupanja EU i zakonodavni okvir zahtjeva poštovanje principa rodne ravnopravnosti. Takođe, rodna ravnopravnost kao jedna od strateških politika NATO alijanse, pronašla je važno mjesto i u sistemu odbrane Crne Gore, uz konstatne napore da se rodna perspektiva inkorporira u postojeće obuke, ali i da se podigne nivo svijesti o rodnoj perspektivi i rodnoj ravnopravnosti generalno.

Pristup obučavanja odraslih

Postoje mnoge definicije podučavanja. Riječ je o jednom složenom procesu, svojevrsnoj umjetnosti transfera znanja sa jedne na drugu osobu ili grupu osoba, kroz upotrebu ličnih vještina osobe koja prenosi (predaje) određenu materiju. Iz navedenog proizilazi da je ne manje važan od sadržaja koji se izlaže i način na koji se predmetna cjelina prezentuje, što podrazumjeva različite metode i tehnike adekvatno upodobljene sa ciljnom grupom.

U kontekstu sektora odbrane, o rodnoj perspektivi uče odrasle osobe,¹⁵ što podrazumijeva drugačije pristupe nastavnim metodama, prilagođene potrebama odraslih žena i muškaraca.¹⁶

Prema nekim ranim pretpostavkama koje se dovode u vezu sa obrazovanjem odraslih, smatra se da se *oni sami usmjeravaju, da im je njihovo iskustvo resurs za učenje, pa njihovo učenje treba da se fokusira na njihove društvene uloge. Pored toga, odrasle osobe su najmotivnisanije za uspjeh ako se cijeni njihov pojedinačni doprinos času.*¹⁷

Opšti principi obrazovanja odraslih mogu se svrstati u pet aspekata:

- stav osobe koja uči prema učenju;
- uloga iskustva osobe koja uči;
- spremnost za učenje;
- usmjerenost na učenje i
- motivacija za učenje.¹⁸

Kada je riječ o *stavu osobe koja uči*, posrijedi je zapravo svijest osobe koja ulazi u proces učenja o tome da cjelokupan proces ne zavisi samo od lica koje podučava i čija je uloga da usmjerava, već da značajan dio čini individualni rad, putem kojeg pojedinac tokom procesa učenja može da vrši kako evaluaciju naučenog, tako i samoevaluaciju napretka u predmetnoj oblasti.

¹⁵ Andragogija je nauka koja proučava teoriju i praksu učenja i obrazovanja odraslih. Pojam andragogija nastao je od dvije riječi- aner (andros), što znači 'čovjek' i riječi ago (agein), što znači 'voditi', što definiše andragogiju kao nauku o vođenju, odnosno odgoju i obrazovanju odraslih.

¹⁶ U tom smislu korisne informacije i smjernice pruža DCAF-ov Priručnik o integraciji rodne perspektive u vojno obrazovanje, u kom su potanko objašnjeni principi andragogije, odnosno principi kojima se treba rukovoditi pri obučavanja odraslih osoba.

¹⁷ PfPC SSRWG and EDWG, *Handbook on Teaching Gender in the Military* (Geneva, DCAF and PfPc, 2016), prevedeno kao *Integracija rodne perspektive u vojno obrazovanje - Priručnik*, 2016. Unos na: https://www.seesac.org/f/docs/Translated-Publications/TGM_Hbook_BCMS_WEB.pdf

¹⁸ *Ibid.*

Uloga *ličnog iskustva* je mnogo značajnija kod odraslih od one koju iskustvo igra kod osoba koje se obučavaju u mlađem uzrasnom periodu. Razlika između životnog i profesionalnog iskustva osobe koja predaje i osoba koje pohađaju određene obuke više nije velika, niti je nužno količina iskustva uvijek veća kod onih koji su u ulozi instruktora/ki. Iskustva polaznika/ca obuka predstavljaju referentni okvir u koji će oni smještati informacije koje dobijaju na obuci. S obzirom da su iskustva različita, dobijene informacije polaznici/ce mogu na različite načine razumjeti. Iz tog razloga važno je da instruktori/ke, provjeravaju sa polaznicima njihovo razumijevanje onoga što su čuli, uz uvažavanje različitih shvatanja. Ovo je posebno značajno kada su u pitanju teme kao što je rodna ravnopravnost, gdje svaki polaznik/ca već ima određeni stav i vrijednosni sud o pitanjima na datu temu.

Spremnost za učenje najčešće nije upitna kada je riječ o obrazovanju odraslih, i to iz dva razloga. Prevažno, nerijetko je riječ o temi koja je predmet njihovog ličnog interesovanja, ali i zbog činjenice da mogu lakše da procjene važnost određene oblasti, odnosno važnost znanja iz određene oblasti za radnu efikasnost ili djelotvornije obavljanje djelatnosti u pojedinim životnim aspektima. Ipak, za obuke/kurseve koji su definisani kao obavezni, osobe mogu biti manje zainteresovane, iz različitih razloga. U tom smislu, važan je odgovoran pristup u pripremi i realizaciji obuke kako bi se privukla i održala pažnja polaznika/ca.

Adekvatna *usmjerenost* je važan olakšavajući mehanizam u procesu usvajanja novih znanja. Ukoliko se teorijska znanja, na odgovarajući način uvežu sa praksom, polaznicima/cama je umnogome lakše da shvate praktičnu primjenu i usvoje nova znanja. Praksa može biti vezana za nacionalni nivo, odnosno VCG, ali instruktori/ke mogu koristiti i primjere iz oružanih snaga zemalja regiona (pogledati izvore regionalnih publikacija¹⁹) ili drugih zemalja²⁰.

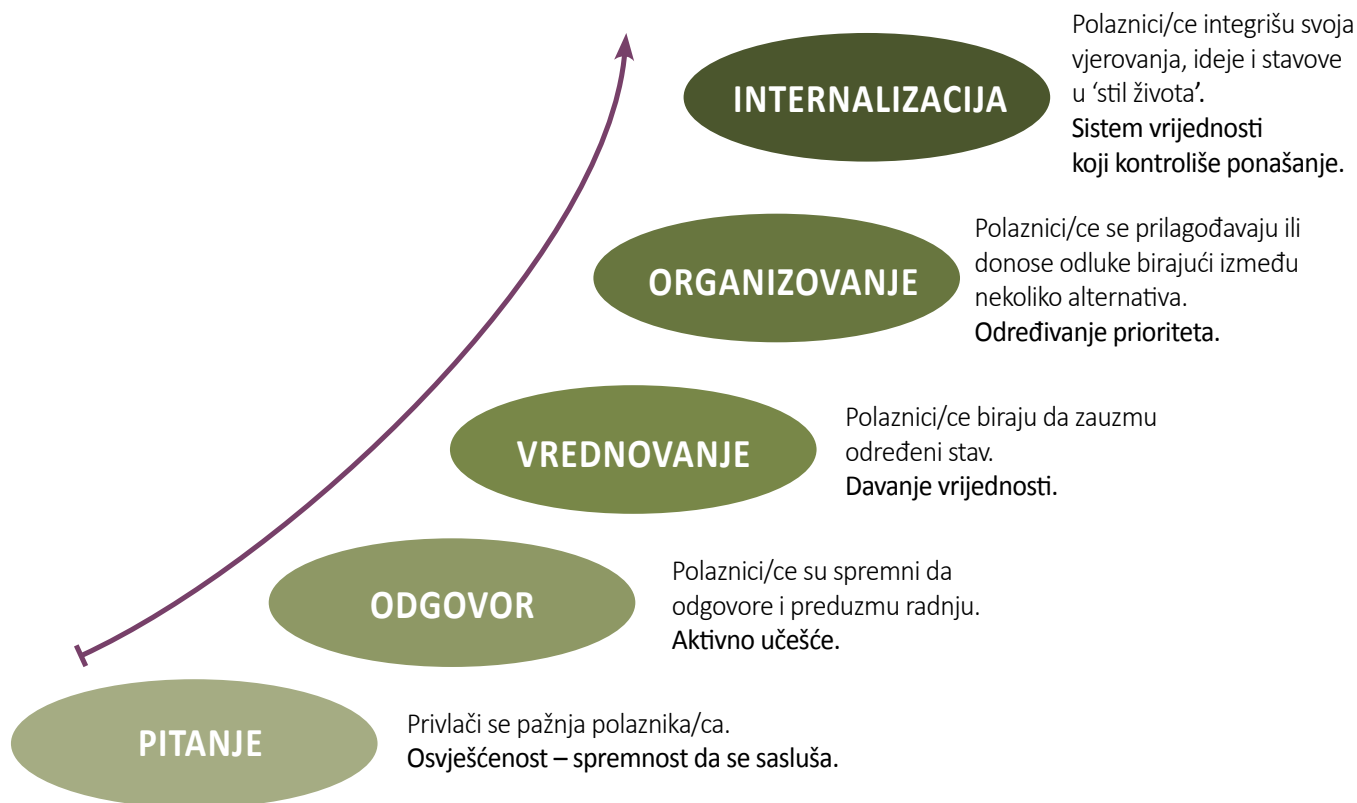
Motivacija je u osnovi pokretačka snaga svakog napretka u procesu usvajanja novih znanja. Ona predstavlja ključan faktor za efikasno učenje, doprinosi održavanju pažnje i olakšava učenje. *Odrasla osoba koja uči ne mora uvijek da bude primarno motivisana spoljašnjim pritiscima, borbom za ocjenu ili posljedicama neuspjeha. Pored toga, važni su i unutrašnji motivatori: samopoštovanje, priznanje, bolji kvalitet života, unaprjeđenje, samopouzdanje i samoostvarivanje.*²¹

¹⁹ <https://www.seesac.org/Publication-Gender-in-security-sector-reform/>

²⁰ Korisni primjeri iz OS drugih zemalja se mogu naći u publikaciji *Bastick, Megan, Rod i žalbeni mehanizmi: priručnik za oružane snage i institucije ombudsmena (Gender and Complaints Mechanisms: A Handbook for Armed Forces and Ombuds Institutions)* (Ženeva: DCAF, 2015.).

²¹ *Ibid.*

S obzirom da je pomenuto da se obukama iz oblasti roda zadire u duboko ukorijenjene vrijednosne stavove, o porodici i društvu, korisno je imati u vidu niz koraka, od primanja do internalizacije, kroz koje osoba prolazi tokom susreta sa novim informacijama na nivou emocija.²²

Krathwohlov afektivni domen²³

Iz grafičkog prikaza se vidi da je riječ o procesu kroz koji polaznici/ce prolaze postepeno, korak po korak. Usvajanje novih znanja o rodu i rodnim pitanjima prate emocije na uzlaznoj liniji od jednostavnijih do složenijih. Shodno tome, sa kretanjem ka većoj složenosti, osobe tokom obuke (ili niza obuka) postaju više uključene, predane i interno motivisane da nova znanja i primjene.²⁴

²² Educare, *Affective Domain – Krathwohl's Taxonomy*,

Dostupno na: <https://educarepk.com/affective-domain-krathwohls-taxonomy.html/amp> (prevod M.M.Z.)

²³ *Ibid.*

²⁴ Educare, *Affective Domain – Krathwohl's Taxonomy*,

Unos na: <https://educarepk.com/affective-domain-krathwohls-taxonomy.html/amp>

PRIMANJE – odnosi se na spremnost polaznika/ca obuke da se posvete određenim pojavama ili podsticajima (poput aktivnosti u učionici, upotrebe udžbenika i slično). Ovaj dio, sa stanovišta podučavanja, bavi se privlačenjem, zadržavanjem i usmjeravanjem pažnje polaznika/ca obuke. Ishodi učenja u ovom području kreću se od jednostavne svijesti da nešto postoji do selektivne pažnje od strane polaznika/ca. Primanje predstavlja najniži nivo ishoda učenja u afektivnom domenu.²⁵

ODGOVOR – odnosi se na aktivno učestvovanje polaznika/ca obuke. Na ovom nivou ne bavimo se samo određenim fenomenom, već na neki način i reagujemo na taj fenomen. Ishodi učenja u ovom području ogledaju se u pristajanju na odgovaranje ili u zadovoljstvu u odgovaranju na postavljena pitanja.²⁶

VREDNOVANJE – odnosi se na značaj ili vrijednost koju polaznik/ca obuke pridaje određenom predmetu, pojavi ili ponašanju. Ovaj nivo kreće se od jednostavnijeg prihvatanja vrijednosti do složenijih nivoa predanosti. Zasniva se na internalizaciji skupa specifičnih vrijednosti, a tragovi tih vrijednosti izraženi su u ponašanju polaznika/ca, koje je dovoljno dosljedno i stabilno da novousvojena vrijednost bude jasno prepoznatljiva.²⁷

ORGANIZOVANJE – bavi se spajanjem vrijednosti, rješavanjem sukoba među njima i početkom izgradnje interno dosljednog sistema vrijednosti. Zbog toga je naglasak na upoređivanju, povezivanju i sintezi vrijednosti. Ishodi učenja mogu se odnositi na konceptualizaciju vrijednosti ili na organizaciju vrijednosnog sistema.²⁸

INTERNALIZACIJA – može da se definiše i kao **karakterizacija po vrijednosti ili skupu vrijednosti**. Na ovom nivou, osoba ima sistem vrijednosti koji je dovoljno dugo kontrolisao njeno ponašanje kako bi mogla razviti karakterističan stil života, te je ponašanje sveprisutno, dosljedno i predvidljivo. Ishodi učenja na ovom nivou pokrivaju širok raspon aktivnosti, ali je naglasak na činjenici da je ponašanje tipično ili karakteristično za polaznika/cu obuke.²⁹ Jednostavnije rečeno, nova znanja su internalizovana, što posljedično utiče na pozitivne promjene u ponašanju koje je usklađeno sa novousvojenim sistemom vrijednosti.

²⁵ Ibid.

²⁶ Ibid.

²⁷ Ibid.

²⁸ Ibid.

²⁹ Ibid.

Iz navedenog proizlazi da prilikom edukacije o rodnoj perspektivi polaznici/ce obuke, putem usvajanja novih znanja, zapravo prolaze kroz jedan vid lične transformacije. To je onaj *vid usvajanja znanja koji mijenja način na koji osobe koje su prošle obuku razmišljaju o sebi i svijetu oko sebe i koji dovodi do promjene svijesti*.³⁰

Imajući u vidu važne karakteristike obuka prilagođenih odraslima, kao i element emocija koji je uključen, može se zaključiti da osobe koje usvajaju nova znanja tokom obuka o rodu i rodnoj ravnopravnosti treba da:

- budu uključene;
- budu tretirane sa uvažavanjem (prioritet treba da bude izgradnja poverenja i razumevanja);
- imaju priliku da postave pitanja; i
- imaju priliku da izraze svoje stavove.

Uključenost na sva četiri navedena načina treba da se ostvaruje poštujući pravila rada u grupi, koje instruktor/ka definiše na početku obuke.

Učesnici/ce obuke mogu zaboraviti šta im rodni instruktor/ka prenose od informacija i/ili znanja, ali nikada neće zaboraviti način na koji su se prema njima ophodili za vrijeme obuke.

Kako usvajamo nova znanja?

Jedna od tipologija ličnosti koja se koristi u svrhe obučavanja upućuje da osobe mogu biti dominantno **vizuelni, auditivni ili kinestetički tipovi ličnosti**, a svakom tipu odgovara drugačiji stil učenja i princip rada.³¹ Treba imati na umu da su grupe sa kojima se izvodi obuka diverzifikovane, te u tom slučaju, prilikom izbora nastavnih sredstava, treba koristiti mješovite metode, koje su prilagođene svim tipovima ličnosti, uz napomenu da je upotreba vizuelnih metoda svakako preporučljiva. Jasni podaci koji su potkrepljeni referencama iz pouzdanih izvora kombinovani sa vizuelnim prikazima su uvijek dobar izbor.

³⁰ DCAF, *Integracija rodne perspektive u vojno obrazovanje - Priručnik*, 2016, str 111.

³¹ Objašnjenje za sva tri tipa ličnosti, preuzeto je sa sajta NLP Instituta.

Dostupno na linku: <https://www.nlpinstitut.com/govoris-li-mojim-mozgovnim-jezikom-nlp-komunikacija/>

Pripreme za realizaciju obuke

Proces obučavanja o rodnim pitanjima sastoji se iz nekoliko faza od kojih je prva planiranje i priprema. Ranije navedenih pet aspekata, koji su važni u procesu učenja odraslih, posmatrani iz konteksta pripreme rodnog instruktora/ke, upućuju da je prije realizacije obuke, korisno da osoba koja će obavljati obuku ima sljedeće informacije o osobama koje učestvuju na obuci:

- demografske podatke;
- prethodno učešće na obukama iz oblasti roda i rodne ravnopravnosti;
- organizacione cjeline/jedinice iz kojih dolaze polaznici/ce obuke;
- kategorija kadra;
- motivisanost za učešće na obuci (opciono) i
- stavovi o temi koja će biti predmet obuke (opciono).

Ove informacije je moguće prikupiti kroz kratki formular, po principu pitanja na zaokruživanje, koji polaznici/e obuke popunjavaju prije upućivanja na obuku, odnosno prije početka same obuke. Dakle, ovdje je svakako riječ o jednoj vrsti **analize ciljne grupe** (eng. Target Audience Analysis), koja pored navedenih stavki, može podrazumijevati i sveobuhvatno sagledavanje polaznih stavova i znanja budućih polaznika/ca obuke. Ukoliko se valjano sprovede, ovakva analiza instruktorima/kama može u velikoj mjeri olakšati posao, jer može ukazivati na preferirane nastavne metode i potencijalno postojanje otpora u odnosu na temu. Podaci koji se dobiju na ovaj način mogu ukazivati da li je grupa homogena ili heterogena po svom sastavu. Instruktorima/kama heterogenost grupe može predstavljati izazov, posebno ukoliko grupu čine osobe različitog nivoa znanja iz predmetne oblasti. Ipak, koristeći prilagođene pristupe tokom obuka, različitosti prisutne u grupi se mogu iskoristiti na pozitivan način i doprinijeti kvalitetu obuke.

Uzmimo za primjer grupu u kojoj polaznici/ce uče o osnovnim terminima iz domena rodne ravnopravnosti. U grupi od 15 lica, petoro njih je upoznato sa definicijama i terminima, umiju da ih prepoznaju i znaju kako da ih koriste, pri čemu 10 ostalih polaznika/ca nema ni osnovna znanja iz ove teme. Samo predavanje treba prilagoditi onima koji imaju niži nivo znanja, aktivno uključujući polaznike/ce sa predznanjima, dok praktični dio koristi heterogenost grupe tako da oni sa predznanjima prenose svoja znanja i iskustva ostalim polaznicima obuke. Na primjer, ciljnu grupu je moguće podijeliti na pet manjih podgrupa, tako da u svakoj bude po jedno lice sa većim stepenom znanja u odnosu na ostale. Timski rad traje 15 minuta, sa zadatkom rješavanja kviza/studije slučaja ili upitnika iz predmetne oblasti. Na ovaj način, oni sa većim stepenom znanja mogu svoje informacije da podijele, osjećaju se korisnije, iako su tokom obuke slušali nešto o čemu već znaju dovoljno, dok lica koja nemaju predznanje imaju dodatan izvor potpore i motivacije. Na taj način je grupi rad olakšan, dinamičniji i usklađen sa preporučenim metodama za učenje odraslih, a nivo zainteresovanosti i aktivnog učešća je znatno viši.

Savladavanje otpora

Različite vrste otpora mogu se javiti prilikom pripreme i realizacije obuka o rodu i rodnoj ravnopravnosti, kako kod samih učesnika/ca obuke tako i kod onih koji treba da obezbijede uslove za nesmetano izvođenje iste. U cilju obezbjeđivanja pogodnih uslova za prenos informacija i znanja, važno je znati na koje vrste ispoljavanja otpora se može naići, kao i koji su mogući načini da se otpori prevaziđu.

Otpor kao vid neprihvatanja novih znanja i čvrstog držanja za ukorijenjena uvjerenja, oblik je ponašanja koji se može pojaviti na obukama o rodu i rodnoj ravnopravnosti. Uzroci otpora su brojni, a kada je riječ o rodnoj perspektivi kreću se od nedostatka informacija do nedostatka razumijevanja. Otpori su utemeljeni u generalnoj ljudskoj osobini da ljudi ne vole promjene. Promjena često dovodi do osjećaja lične ugroženosti ili percipiranja ugrožavanja postojećeg organizacionog sistema vrijednosti. Otpor može da bude zasnovan i na nerazumijevanju kako rodna perspektiva može da se poveže sa misijama i mandatima u operacijama, odnosno kako ona doprinosi povećanju operativne efikasnosti.³²

Postoji nekoliko načina ispoljavanja otpora, ali u ovom dijelu obradićemo samo dva koja se najčešće pojavljuju tokom obuka na temu roda i rodne ravnopravnosti.

Instruktor/ka je nevidljiv/a - Cilj ove tehnike otpora je poruka da ne postojite, to jest da ono što govorite ili činite nema nikakvu važnost ili vrijednost. U principu, ovo znači da se osobe na obuci ponašaju kao da nijeste u istoj prostoriji sa njima. Najdirektniji vid ovakvog ponašanja uključuje ometanje: dok predajete lekciju ili izvodite vježbu, polaznici/ce komuniciraju međusobno, gužvaju papire, kašlju i tome slično. Takođe, moguće je da se ovakav vid otpora manifestuje i kroz nedostatak odgovora – niko ne bilježi ono što govorite, niti postavlja pitanja koja bi pokazala da ih zanima bilo šta u vezi sa temom. U svim tim slučajevima cilj je učiniti da se meta ovakvog ponašanja, tj. instruktor/ka osjeća beznačajno i nesigurno. Ono što je u datim situacijama moguće uraditi je takozvano **zauzimanje prostora**. Najvažniji aspekt u takvoj situaciji je ne pokazivati ljutnju ili frustraciju zbog ponašanja polaznika/ca obuke. Međutim, potrebno je odmah djelovati. Kada imate riječ, a ostali ne slušaju, možete prestati govoriti čim primijetite da ne obraćaju pažnju, jer time naznačavate da biste željeli da vas saslušaju. Ovaj otpor može da se savlada i uključivanjem polaznika/ca u predavanje, kroz postavljanje pitanja i zajedničku diskusiju kako bi učesnici/ce bili angažovani.

³² Pogledati najčešća pitanja sa obuka na kraju Priručnika (Annex br. 9)

Ismijavanje – Cilj ove tehnike je da prikaže nedostatak jednakosti, jer svako ko ismijava nekog drugog zapravo dominira određenom situacijom. Ismijavanje umanjuje i omalovažava na određeni način instruktora/ku, svodeći metu ismijavanja na figuru za zabavu. Kontra strategija u predmetnom slučaju jeste **ispitivanje**. Potrebno je da definišete sebe kao jaku osobu i pokažete svoju stručnost, da ostanete ozbiljni i držite se činjenica. Nikada se ne pridružite smijehu, ako grupa koristi tehniku ismijavanja, jer time dajete legitimitet takvom ponašanju. Pri tom, osobi koja se ponaša na opisani način uputite pitanje kojim ćete joj staviti do znanja da ste primijetili njeno ponašanje, ili da učesnicima/cama pokažete da nije lako biti ni u ulozi instruktora/ke tako što ćete im dodijeliti zadatak da određeni dio lekcije prezentuju i predstave svim polaznicima/cama obuke.

Jako je važno razlikovati ismijavanje od primjerene upotrebe humora. Smijeh tokom obuke je ponekad dobro došao i može da animira grupu. Humor na primjeren način može da koristi instruktor/ka, a takođe i osobama na obuci, u kom slučaju je u redu da se instruktor/ka pridruži smijehu u grupi.

S obzirom na otpore koji se javljaju prilikom ovakvih obuka, generalni savjet instruktorima/kama je da koriste navedenu ček listu koja će im olakšati detaljnu pripremu:

- » **Podaci o učesnicima/cama** (popunjen formular) i **mjesto sprovođenja** obuke - materijalno tehnička podrška obezbijeđeni;
- » **ciljevi i očekivani ishodi obuke** jasno definisani;
- » **kvalitetan uvod** osmišljen;
- » **adekvatna prezentacija** pripremljena;
- » **aktivnosti instruktora/ke** osmišljene i razrađene;
- » **aktivnosti polaznika/ca** obuke osmišljene i razrađene;
- » štampani primjerci za **individualni i/ili grupni rad** obezbijeđeni;
- » **način provjere** stečenog znanja osmišljen;
- » obrazac za **evaluaciju obuke** pripremljen u dovoljnom broju primjeraka.

Vještine rodnog instruktora/ki

Bez obzira na to šta je profesionalno usmjerenje pojedine osobe, ukoliko se nađe u ulozi instruktora/ke, posebno na ovako važnu i značajnu temu, pored svih drugih vještina neophodnih za valjano funkcionisanje i obavljanje radnih zadataka, on/ona u XXI vijeku poseban fokus mora da ima na četiri vještine. Najlakše ih je zapamtiti kao 4K: komunikacija, kolaboracija, kritičko mišljenje, kreativnost.

Komunikaciju tumačimo kao sposobnost razmjene mišljenja, ideja, nedoumica, pitanja i iskustava, što za posljedicu ima **kolaboraciju (saradnju)** koja se oslikava kroz zajednički rad na postizanju određenog cilja, jer se različite vještine, ekspertize i načini rada objedinjavaju u službi efikasnijeg djelovanja. Uz navedene vještine **kritičko mišljenje**, koje podrazumijeva usvajanje novih znanja, ali nakon što se o njima promisli i nakon što se sagledaju iz drugačije perspektive i/ili rješavanje problema nakon što se razmotre iz nove vizure, i to nerijetko na nekonvencionalne načine, zajedno stvaraju polje **kreativnosti** i inovativnosti, koje je zamajac ideja i razvoja, što suštinski znači postojanje spremnosti da se isprobaju novi pristupi i metode, sa ciljem dobijanja drugačijeg i/ili boljeg rezultata. Prilikom pripreme za obuke iz oblasti rodne ravnopravnosti, rodni instruktori/ke koristeći četiri pomenute vještine mogu da prevaziđu jaz između sebe i polaznika/ca, te da im djelimičnim izlaskom iz zone komfora pokažu koliko stvari mogu biti bolje kada se uključe predmetne vještine i integriše rodna ravnopravnost u svakodnevne procese. Uspjeh u procesu podučavanja se može postići ukoliko rodni instruktor/ka ispunjava određene zahtjeve i ima određene osobine.³³

³³ Olayide, Olawale Emmanuel, Qualitative Teaching and Teaching Methodology, Centre for Sustainable Development, University of Ibadan, April 2015.

Unos na: Olayide.QualitativeTeachingandTeachingMethodology (1).pdf

ZAHTJEVI koje rodni instruktor/ka treba da ispunjava

- Odlično poznavanje teme – trebalo bi da instruktor/ka ima sertifikat za obuke iz oblasti roda
- Dobra priprema za obuku uz upotrebu odgovarajućih nastavnih materijala
- Baratanje činjenicama i sposobnost da se svaka činjenica potkrijepi odgovarajućom literaturom
- Korišćenje nastavnih metoda koje su primjerene grupi, inovativnost u pristupu
- Visoka motivacija i vladanje tehnikama upravljanja grupom

VJEŠTINE I OSOBINE koje rodni instruktor/ka treba da ima

- ▶ Kredibilitet i znanje
- ▶ Posvećenost i odgovornost
- ▶ Vještina prezentovanja, aktivnog slušanja i davanja konstruktivne povratne informacije
- ▶ Temeljnost (dobra pripremljenost u cilju uspješne obuke)
- ▶ Sposobnost promišljanja
- ▶ Spremnost za stalno usavršavanje
- ▶ Entuzijizam i ljubav prema temi
- ▶ Empatija, toplina i humor
- ▶ Fleksibilnost

■ Zašto je važno da rodni instruktor/ka dobro vlada činjenicama.

Kada instruktor/ka ima podatke oni pružaju mogućnost da osobe koje se obučavaju umjesto kroz domen pretpostavki, stavova i uvjerenja, vodi kroz domen znanja i činjenica. Za razliku od intuicije, osjećaja ili pozivanja na iskustvo, podaci se mogu mnogo bezbjednije i argumentovanije koristiti za: uvid u neko stanje, podršku stavovima, praćenje progressa.

Iznošenje podataka može biti i alat u prevazilaženju otpora u toku realizacije obuke.

Važan element u realizaciji politika ravnopravnosti žena i muškaraca je dostupnost podataka. Crna Gora je posvećena razvoju politika zasnovanih na statističkim pokazateljima i analizama, te njihova dostupnost omogućava instruktorima/kama da se koriste podacima na nacionalnom nivou. Takođe, MO i VCG učestvovali su u izradi više nacionalnih i regionalnih publikacija koje su bogate podacima.

■ Neke od publikacija koje mogu biti od pomoći instruktorima/kama:

- ▶ Podaci o položaju žena i muškaraca u Crnoj Gori dostupni su na sajtu MONSTAT-a³⁴
- ▶ Indeks rodne ravnopravnosti dostupan je na sajtu Vlade Crne Gore³⁵
- ▶ Realizacija aktivnosti definisanih NAP-om za primjenu RSBUN 1325, pojašnjena je u brošuri dostupnoj na sajtu MO Crne Gore³⁶
- ▶ Podaci o položaju žena u OS zemalja Zapadnog Balkana nalaze se u regionalnoj Studiji dostupnoj na SEESAC sajtu³⁷
- ▶ Integracija rodne perspektive u vojno obrazovanje i obuke sistema odbrane zemalja Zapadnog Balkana- studija polaznog stanja³⁸
- ▶ Spriječi i reaguj: Regionalni priručnik o sprječavanju i reagovanju na rodno zasnovanu diskriminaciju, seksualno uznemiravanje i zlostavljenje u ministarstvima odbrane i oružanim snagama zemalja Zapadnog Balkana ³⁹

34 http://monstat.org/cg/publikacije_page.php?id=212

35 <https://www.gov.me/dokumenta/495023ee-0d49-4c2a-bcad-e7b0e5d9d3d5>

36 <https://www.gov.me/clanak/publikacije>

37 <https://www.seesac.org/Gender-and-Security/>

38 <https://www.seesac.org/f/docs/Gender-and-Security/Integracija-vojne-perspektive-u-vojno-obrazovanje.pdf>

39 <https://wapi.gov.me/download-preview/708f6311-74df-43bb-a1c2-79bac6538ca5?version=1.0>

Metode obučavanja

U većini slučajeva, obuke iz oblasti roda biće usmjerene na one koji treba da usvoje nova znanja, a zavisno od tehničkih mogućnosti, preferira se uvijek visokotehnoški pristup učenju.⁴⁰ To ne znači da će obuke biti obavljane online, već da će se instruktori/ke oslanjati na korišćenje modernih tehnologija i, između ostalog, materijala dostupnih na internetu. Takođe, bez obzira na to koji metod se koristi, preporučuje se upotreba prezentacija (npr. PowerPoint).

Predavačke ili nastavne metode su mehanizmi koji olakšavaju proces prenošenja znanja sa osoba koje predaju na osobe koje uče. Metod je zapravo proces, postupak ili način na koji se učenje odvija, odnosno na koji se sprovodi određeni nastavni plan. Ne postoji samo jedna idealna nastavna metoda ili samo jedan ispravan način predavanja. Koji nastavni metod će za određeno predavanje biti odabran u najvećoj mjeri zavisi od strukture ciljne grupe. Način podučavanja kategorizovan je u različite vrste nastavnih metoda, a neke od njih su:

Neposredna predavanja (eng. Direct Instruction) - Suština je da se strategija koju u ovom dijelu koriste osobe koje uče, svodi na hvatanje bilješki, koje im olakšavaju učenje. Malo je vjerovatno da će isključivo upotreba ove strategije biti izbor instruktora/ki, ali njenim kombinovanjem sa ostalim strategijama, mogu se postići najbolji efekti, te će ona svoju primjenu pronaći prilikom izvođenja gotovo svih obuka iz domena roda i rodne ravnopravnosti.

Personalizovano učenje (Personalized Learning) - je novi obrazovni model, pa je njegova definicija još uvijek u fazi razvoja. U središtu modela, osobe koje predaju imaju polaznike/ce obuke sa kojima slijede personalizovane planove učenja koji su specifični za interese i vještine polaznika/ca. Samousmjeravanje polaznika/ca i uticaj na kreiranje nastavnog plana i programa obilježja su ove strategije. Princip evaluacije je takođe prilagođen pojedinim osobama koje prolaze obuku: tamo gdje se sprovodi ovaj vid učenja, evaluira se napredovanje temeljeno na kompetencijama, tako da polaznici/ce mogu preći na sljedeće standarde ili teme kada savladaju ono na čemu trenutno rade. Na taj način polaznici/ce mogu

⁴⁰ U eri modernih informacionih tehnologija, obuke se mogu odvijati na dva načina: **Visokotehnoški pristup učenju** - Napredak u tehnologiji preokrenuo je i obrazovni sektor u posljednjih nekoliko decenija. Ovaj pristup učenju podrazumijeva upotrebu interneta, koji pruža neograničene resurse, jer ga mogu koristiti i polaznici/ce obuka, kako bi produbili znanja i jednostavnije realizovali određene zadatke, a mogu ga koristiti i instruktori/ke, kako u pripremi materijala, tako i kao mehanizam povezivanja osoba zainteresovanih za određenu temu koji nije geografski ograničen, već zahtijeva dobru Internet konekciju, kao i poznavanje jezika (npr. mnogo korisne literature o rodnoj perspektivi je na engleskom). **Niskotehnoški pristup učenju** - Iako je tehnologija neosporno promijenila obrazovanje, mnogi predavači i dalje se radije opredjeljuju za tradicionalniji, niskotehnoški pristup učenju. Neki stilovi učenja zahtijevaju fizičku prisutnost i interakciju između predavača i polaznika. Osim toga, istraživanja pokazuju da korišćenje ovog pristupa, zapravo može podstaknuti učenje. Na primjer, polaznici/ce koji ručno ispisuju bilješke bolje pamte nova znanja od onih koji uče uz pomoć tehnologije.

napredovati i dalje/brže od grupe dok savladavaju teme. Personalizovano učenje direktno je usmjereno na polaznike/ce obuka, ali od predavača se očekuje da predaju lekcije, vrše evaluaciju polaznika/ca kako bi unijeli sve potrebne izmjene i korekcije u svoje nastavne planove.⁴¹ Značajan broj instrukcija koje polaznici dobijaju često dolaze u obliku online lekcija i programa, pa je uslov za ovakav oblik učenja dobra internet konekcija.⁴² Kada je riječ o odbrambenom sektoru, modifikovani vid ove strategije je upotrebljavan prilikom realizacije projekta **Mentorstvo za rodnu ravnopravnost**. Modifikacija se ogledala u tome da lekcije i programi nijesu bili online, jer je preporuka da se mentorski programi odvijaju tako da su obje osobe u istoj prostoriji, iako je preporučljivo korišćenje materijala sa interneta, kao i prezentacija tokom mentorskih sesija.

Učenje zasnovano na igri (eng. *Game-based Learning*) - proizlazi iz želje da se polaznici/ce uključe u aktivnije učenje. Budući da od njih zahtijeva da rješavaju probleme i koriste meke vještine (*soft skills*)⁴³, ova strategija je izvrstan način da se podstakne razmišljanje. U okruženju u kom se implementira ova strategija, odabirom različitih radnji i eksperimentisanjem, polaznici/ce rade na zadacima da bi postigli određeni cilj. Učenje zasnovano na igri zahtijeva puno vremena i planiranja od strane instruktora/ke.⁴⁴ Ova strategija je u velikoj mjeri fokusirana na polaznike/ce koji rade vlastitim tempom i donose samostalne izbore u izmijenjenom okruženju, ali instruktori/ke imaju važnu ulogu u planiranju i stvaranju sadržaja.⁴⁵ Riječ je o još jednoj strategiji koja je pogodna prilikom izvođenja višednevnih obuka, poput Treninga za rodne instruktore (GToT), a ogleda se u studijama slučajeva i zadacima koji zahtijevaju igranje uloga (role-play), a za cilj imaju kreiranje okolnosti, koje su u realnosti vjerovatne. Polaznici/ce obuke se bave rješavanjem određenog problema ili krize u kontrolisanom okruženju, da bi stečeno znanje mogli da primjene u realnim okolnostima. Od značaja je istaći da je riječ o strategiji prilikom čije upotrebe instruktori/ke treba da budu obazrivi. Naime, jedan od ciljeva predmetne strategije da omogući polaznicima/cama da izađu iz svoje zone komfora, što je važan preduslov za prihvatanje novih znanja i sticanje vještina. Ipak, u tom procesu, jednako kao što instruktori/ke moraju da zadrže svoj kredibilitet, polaznici/ce obuke moraju biti svjesni, da iako se uči kroz igru, situacije koje se odigravaju u kontrolisanom okruženju su vrlo vjerovatne i u realnom životu. Personalizirano učenje iznimno je usmjereno na učenike, ali od učitelja se traži da predaju lekcije, pregledavaju podatke o učestalom ocjenjivanju i sastaju se s učenicima kako bi unijeli sve potrebne promjene u svoje planove učenja.

41 Ibid.

42 Ibid.

43 *Meke vještine (soft skills)* - lične osobine i navike koje oblikuju način na koji neko radi i koje omogućavaju efikasnu komunikaciju sa drugim ljudima

44 Ibid.

45 Ibid.

U nastavku su prikazane metode na drugačiji način, ali koristeći princip semafora da bi instruktori/ke lakše prepoznali one metode koje su više ili manje pogodne za obuke iz ove oblasti⁴⁶

Metoda diskusije – Ovo je metod koji je moguće slijediti samo ukoliko je osoba koja predaje izuzetno dobro pripremljena i ima iskustvo u izvođenju obuka. Shodno prirodi teme, u ovoj dvosmjernoj komunikacijskoj metodi polaznici/ce spremno slušaju stanovište polaznika/ca obuke i međusobno razmjenjuju ideje. Uloga osobe koja predaje je da koristeći različite tehnike potpomogne (moderira) diskusiju i u međuvremenu razjasni koncept teme. Ova metoda se uglavnom koristi kada se teži probuditi znanje, iskustvo i kreativnost svakog polaznika/ce obuke. Po završetku diskusije, osoba koja predaje ukazuje na eventualne greške i razjašnjava diskutabilne pojmove.⁴⁷

Metoda studijskog zadatka - metoda koje podstiče aktivno učenje. Ovdje instruktor/ka zadaje zadatak polaznicima/cama obuke prije početka nastave. To može biti čitanje knjige ili istraživačkog rada, analiza projekta ili bilo koji relevantan pregled materijala. Ova metoda pospješuje istraživačke sposobnosti osoba koje uče, a dio diskusije na predavanju omogućava svima koji učestvuju u obuci da upoznaju različita gledišta.⁴⁸

Metoda demonstracije - vrsta je nastavne metode u kojoj instruktor/ka mora izvesti, odnosno demonstrirati nešto kako bi polaznici/ce pravilno i detaljno shvatili temu. To može biti demonstracija funkcionisanja određenog sistema, podučavanje o rješavanju nekog problema, obavljanje određenog posla i slično. Instruktor/ka treba da objasni zašto, kako, gdje, što i kada, te da demonstrira aktivnost da bi na osnovu gledanja osobe koje uče usvojile novo znanje. Ako instruktor/ka odabere ovu metodu preporuka je da je dobro uvježba prije nastave, da bi demonstracija bila dovoljna jasna i tako doprinijela da polaznici/ce obuke kasnije sami implementiraju naučeno s lakoćom.⁴⁹

⁴⁶ Neke od metoda navedenih na ovom mjestu se preklapaju ili dopunjuju sa već izlistanim metodama u prethodnom dijelu teksta Priručnika.

⁴⁷ Ibid.

⁴⁸ Ibid.

⁴⁹ Ibid.

Metoda tutora / mentorisanje – može se koristiti samo kada instruktor/ka podučava jednu osobu, odnosno radi direktno sa jednim polaznikom/com obuke. Ova metoda zahtijeva više novca i vremena, za razliku od ostalih. Oni koji slijede ovu metodu znaju sa sigurnošću da će u procesu učenja aktivno učestvovati i osoba koja obučava i osoba koja uči. Jedna od ključnih odlika ove metode jeste njena prilagođenost potrebama osobe koja uči. Teme na koje će se fokusirati tokom časova se dogovaraju tokom procesa, i ceo proces mentorisanja je prilagođen osobi koja uči. Polaznici/ce mogu preskočiti ili ponovno pokrenuti neku lekciju u bilo kom trenutku. Učenje se odvija kroz dijalog, a sam proces učenja treba da ima zajednički dogovoren cilj. Ovaj metod je naročito pogodan za osobe na rukovodećim i komandnim pozicijama u sistemu odbrane.⁵⁰

Metoda seminara – riječ je o još jednoj od metoda koje zahtijevaju više vremena i novca. Prilikom podučavanja osobe koje vrše obuku daju zadatak grupama polaznika/ca da rade na svojim projektima, a zatim ih zamole da razmijene informacije o tehnikama koje su koristili i saznanjima do kojih su došli prilikom rada na projektu. Visoko profesionalni ili kompetentni instruktori/ke moraju detaljno razraditi metod seminara, a zatim evaluirati isti i napraviti procjenu njegove efikasnosti.⁵¹

Interaktivna ili participativna metoda – riječ je o metodi koja se smatra korisnom i za osobe koje predaju, i za osobe koje uče. Odgovornost osobe koja predaje je da objasni ključne tačke ili važnost samog praćenja interaktivne metode, odnosno, učestvovanja u toku predavanja u globalu, tako da se kod polaznika/ca razvije želja da budu aktivni tokom obuke. U ovoj metodi podučavanja koriste se mnoge strategije kao što su vježbe pisanja, razmišljanje - razgovor u parovima, grupna debata, učenje temeljeno na problemu koje se zapravo odnosi na rješavanje zadatog primjera problema ili analizu situacije.⁵²

⁵⁰ Mentorisanje se ponekad naziva i koučing od eng. coaching

⁵¹ [The Complete List of Teaching Methods and Strategies \(modifikovan tekst\)](#)

⁵² *Ibid.*

Metoda online (onlajn) podučavanja - jedna od najfleksibilnijih metoda je metoda online podučavanja. Polaznici/ce obuke i instruktori/ke mogu odabrati fleksibilan vremenski okvir koji nije ograničen mjestom realizacije. Komunikacija se odvija putem online predavanja (npr. putem Zoom aplikacije) ili putem e-pošte. Zahvaljujući tehnološkom napretku, pristup snimljenim predavanjima nakon online sesije je dostupan polaznicima, zahvaljujući čemu mogu kasnije da ih preslušaju i bolje razumiju. Ovoj metodi najčešće su skloni oni koji slobodno vrijeme žele da alociraju na učenje i postizanje željenih ciljeva, a da pri tom ne moraju da odlaze na predavanja, već je samo potrebno da imaju dobru internet konekciju.⁵³ Prednosti i mane ove metode najbolje su se pokazale za vrijeme pandemije virusa COVID-19.

Metode usmjerene na sadržaj - Među različitim metodologijama podučavanja, osoba koja predaje može koristiti i metodu koja je usmjerena na sadržaj i to najčešće u slučajevima kada se sadržaj, skup informacija ili vještine kojima se ciljna grupa podučava ne mogu mijenjati. To znači da je sadržaj koji se prezentuje toliko važan ili neosporan da se i osobe koje predaju i osobe koje uče moraju uklopiti u predmet bez mogućnosti da diskutuju ili kritički razmišljaju o sadržaju.⁵⁴ Ovom metodom je pogodno izložiti informacije u vezi strategije i zakonskog okvira koji regulišu pitanja rodne ravnopravnosti.

Metoda usmjerena na osobu koja usvaja znanja - U ovoj metodi podučavanja osobe koje predaju imaju dvojaku ulogu, na način što djeluju i kao učenici i kao učitelji, jer svakog dana uče nove stvari dok drže predavanje. Metoda usmjerena na one koji uče je korisna za obje strane uključene u proces učenja. Najbolji način za implementaciju ove metode je praćenje diskusija, uključivanje strategija koje se temelje na zajedničkom istraživanju ili otkrivanju, na primjer kroz rješavanje određene studije slučaja.⁵⁵

⁵³ Ibid.

⁵⁴ Ibid.

⁵⁵ Ibid.

Metoda usmjerena na osobu koja predaje – Riječ je o metodi u kojoj je osoba koja predaje jedina stručna i ima autoritet za polaznike/ce obuke. U ovom slučaju, oni koji pohađaju obuku se oslanjaju na osobu koja predaje i usvajaju znanje sa primarnim ciljem postizanja pozitivne ocjene na završnim ispitima. Ova metoda usmjerena je na osobu koja predaje i zahtijeva vrlo malo uključivanja učesnika/ca obuke tokom nastavnog procesa. Takođe se naziva zatvorenom metodom, jer je uključenost učenika/ca minimalna.⁵⁶

Metoda predavanja - Jedna od najčešće korišćenih formalnih metoda podučavanja je metoda predavanja. Osobe koje predaju određeno gradivo uglavnom koriste ovu metodu za veće grupe ljudi. Ovdje, za predmetnu temu, osobe koje predaju objašnjavaju osnovne definicije i pojmove, činjenice, događaje i principe, te razjašnjavaju cijeli smisao predmeta ili teme relevantnim primjerima i problemima. Polaznici/ce kursa/obuke najčešće bilježe teze tokom predavanja, a na kraju predavanja postavljaju eventualna pitanja, pri čemu osoba koja predaje odgovara na pitanja. Dakle, u ovoj metodi je osoba koja predaje glavni uzor velikom auditorijumu i tokom predavanja demonstrira da odlično vlada specifičnim predmetom.⁵⁷

Rodni instruktori/ke će se u svom radu najviše koristiti interaktivno/participativnom metodom; koristiće, primjereno određenoj temi, metod predavanja; metod diskusije; metod demonstracije, dok će metodu studijskog zadatka moći da uključe uz druge nastavne metode u situacijama kada izvode višednevne obuke. Istovremeno, neki instruktori će imati priliku da koriste i metodu tutorisanja odnosno mentorstva, kroz aktivnosti poput Mentorstva za rodnu ravnopravnost, koja podrazumijeva podučavanje jedne osobe u skladu sa njegovim/njenim znanjima iz predmetne oblasti, vještinama, kompetencijama i radnom pozicijom na kojoj se nalazi.

Za obuke iz rodne perspektive uglavnom će biti upotrijebljena metoda neposredne nastave, ali će u najvećem broju slučajeva biti korišćena kombinovana metoda – instruktori/ke će na obukama koje koriste metodu neposredne nastave davati informacije o korisnim materijalima koji mogu da se nađu na internetu.

⁵⁶ Tekst modifikovan na osnovu publikacije: The Complete List of Teaching Methods and Strategies, Dostupno na: <https://mytutorsource.com/blog/teaching-methods/>

⁵⁷ *Ibid.*

Vježbe kao sastavni dio obuke

Sastavni dio metodologije čine i vježbe koje mogu biti integralni dio određenih lekcija. Ukoliko se pravilno odradi analiza ciljne grupe, i ako je metod za to odgovarajući, uključuju se vježbe iz kojih polaznici/ce obuke najlakše mogu izvesti zaključke o ključnim segmentima obuke, implementirati postojeće znanje i razumjeti značaj predmetne oblasti. Prilikom pripreme vježbi koje će biti uključene u obuku o rodnoj perspektivi, a u cilju olakšavanja samog procesa izvođenja vježbe, potrebno je voditi računa o sljedećim aspektima: **ko može da učestvuje**; **koliko je vremena potrebno za realizaciju aktivnosti / vježbe**; šta je potrebno od pomoćnih sredstava; **koji su ciljevi predmetne vježbe**.

Pregled u obliku tabele koji instruktori mogu da koriste, ukoliko smatraju da će im olakšati proces pripreme za izvođenje obuke, a kao uputstvo za vježbu, treba da sadrži informacije navedene u tabeli br 1, i može biti sastavni dio podsjetnika za realizaciju obuke. Takav podsjetnik smanjuje mogućnost previda određenih bitnih segmenata vježbe, a takođe može biti od koristi i drugim instruktorima/kama, koji bi materijal koristili kasnije.

Naziv vježbe	
Ko može da učestvuje	
Vrijeme za izvođenje	
Neophodna pomoćna sredstva	
Cilj vježbe	
Napomena	

Tabela br. 1 Priprema za sprovođenje vježbe

Vještine prezentovanja

Nezavisno od teme koju predaju instruktori/ke treba da tokom pripreme i izvođenja obuke razmišljaju o tome kako će prezentovati sadržaj da bi grupa na obuci bila zainteresovana i pažljivo pratila sadržaj obuke.

Kada je riječ o načinu prezentovanja i interakciji sa učesnicima/cama, ključ uspjeha je u temeljnoj pripremi. Međutim, pored toga, od izuzetne je važnosti voditi računa o par segmenata:

- kada god to prilike i karakter obuke dozvoljavaju, uključiti polaznike/ce obuke (kroz diskusije, vježbe, pitanja) – na ovaj način drži im se kontinuirano pažnja i povećava se njihov stepen interesovanja za predmetnu oblast;
- pričati glasno, razgovjetno i umjerenim tempom, provjeriti da li svi mogu dobro da čuju i vide prezentaciju;
- održavati kontakt očima sa polaznicima/cama obuke;
- ne gledati u pod ili plafon (osim ako to nije namjerno i predstavlja dio vježbe);
- izbjegavati prekrštene ruke dok pričate jer takav stav šalje poruku da između instruktora/ke i polaznika/ca obuke postoji neka barijera. Slobodno koristite primjerene gestikulacije tokom govora;
- ne šetati previše – ovo ne znači da instruktor/ka ne treba da se pomjera za vrijeme izvođenja obuke, samo znači da svojim hodom ne treba da odvlači pažnju sa onoga što jeste fokus, to jest, sa same cjeline koju predaje;
- govorom tijela i mimikom emitujte pozitivan stav, osmjeh i primjerena upotreba humora su dobar način da se postigne pozitivna atmosfera.

Posebnu pažnju treba obratiti ne samo na način prezentovanja, već i ono što u tom trenutku predstavlja materijal potreban za izvođenje nastave poput Power Point prezentacije. Shodno tome, prilikom izrade prezentacija, korisno je imati na umu sljedeće:

- koristiti boju slova koja je u kontrastu sa pozadinom;
- boje slova i pozadina treba da budu komplementarne, kako ne bi otežavale praćenje sadržaja – na primjer plava i crvena se nalaze na različitim stranama spektra i oku bi bilo izuzetno teško da prati obje boje, ukoliko bi se koristile za boju pozadine i slova na istom slajdu;
- najpogodnija veličina slova (fonta) je između 22 i 28, ne treba da budu manja od 18;
- velika slova se koriste jedino ukoliko je potrebno da se nešto posebno naglasi (iako je bolje koristiti podebljana slova, a velika slova koristiti samo kad su u pitanju akronimi);
- pripadnici/ce VCG prezentacije će raditi u skladu sa važećim naređenjem o izradi power point prezentacija;
- poželjno je izbjegavati komplikovane fontove – poželjni su Times New Roman, Arial ili Calibri;
- tekst pišite u formi teze a ne rečenice. Izbegavajte opise, koristite reči i fraze;
- kada god je to moguće, pratiti pravilo 7x7 – što znači da na jednom slajdu ne bi trebalo da bude više od sedam teza od po sedam riječi (stavki);
- veliki broj ljudi spadaju u vizuelne tipove, tako da upotreba fotografija i ostalih vizuelnih efekata (kratki filmovi, grafikoni, crteži) dodaje kvalitetu cjelokupne prezentacije, jer se sadržaj lakše pamti.

Zaključak

Naći se u ulozi instruktora/ke, posebno na ovako značajnu temu poput rodne ravnopravnosti u sektoru odbrane i integracije rodne perspektive u radne i životne procese, veliki je izazov. Cjelokupan proces dodatno usložnjava potencijalno postojanje otpora kod polaznika/ca obuke. Zbog toga, prije samog izvođenja obuke instruktor/ka se mora potruditi da dobro upozna ciljnu grupu, odnosno polaznike/ce obuke, jer je to preduslov valjanog odabira najadekvatnije metode, pristupa i strategije u radu tokom obuke. 5. Karakterizacija po vrijednosti ili skupu vrijednosti

U ovom poglavlju prikazane su one metode, pristupi i strategije koje instruktorima/kama mogu biti od najveće pomoći prilikom izvođenja obuka na taktičkom, operativnom i strategijskom nivou. Međutim, kako je riječ o živom procesu, koji je sklon promjenama, pregled dostupan u ovom poglavlju podložan je izmjenama i dopunama.

Pritom, neophodno je imati na umu da integracija rodne perspektive ide ruku pod ruku sa mijenjanjem ukorijenjenih stavova i načina ponašanja, te da je riječ o dugoročnom procesu, koji nije završen nakon jedne obuke ili jednog predavanja, te da je jedna od uloga instruktora/ke da polaznicima bude kontinuirana potpora na izazovnom putu usvajanja vrijednosnih stavova koji podržavaju rodnu ravnopravnost i usklađeni su sa proklamovanim vrijednostima sistema odbrane.

Poglavlje 1.

OSNOVNI TERMINI I POJMOVI U VEZI SA RODNOM RAVNOPRAVNOŠĆU

I cilj

Upoznati polaznike/ce obuke sa osnovnim terminima i definicijama kako bi se postiglo zajedničko razumjevanje pojmova u vezi sa rodnom ravnopravnošću i omogućila njihova adekvatna upotreba u radnom okruženju.

I Nastavna pitanja

- Pol i rod,
- Rodne uloge i rodni stereotipi,
- Rodna ravnopravnost,
- Integracija rodne perspektive i drugi termini u vezi sa rodnom ravnopravnošću.

I Metod rada

Ovaj modul realizuje se u formi predavanja i diskusije uz korišćenje Power Point prezentacije, priloženog kviza i video zapisa.

I Uvodna pitanja

Kako bi bilo moguće razumjeti bilo koju oblast i o njoj učiti i istraživati više, prevashodno je potrebno upoznati osnovne pojmove i definicije na kojima se zasniva teorija o konkretnom pitanju. Zato je važno da učesnici/ce obuke steknu zajedničko razumjevanje osnovnih termina i pojmova kojima se služimo kada govorimo o rodnoj ravnopravnosti. Polaznike/ce treba informisati da će tokom ove obuke/modula saznati šta znači pol, rod, rodne uloge i rodni stereotipi. To će ujedno predstavljati uvod za bolje razumjevanje diskriminacije i kako do nje dolazi (ako je diskriminacija modul koja se nadovezuje na ovaj).

1. Kako biste opisali sljedeće osobe:

- osoba koja čuva zatvorenike/ce u zatvoru,
- osoba koja profesionalno igra šah,
- osoba koja prevozi putnike,
- osoba koja igra balet,
- osoba koja je zadužena za javni red i mir.

Kakve karakteristike mora da ima osoba u ovoj profesionalnoj ulozi da bi bila uspješna. Da li uspješnost u ovim zanimanjima zavisi od pola osobe? Da li je oduvijek tako bilo? Da li se nešto vremenom promijenilo? Od čega to zavisi?

Cilj je da se osvijeste potencijalna stereotipna očekivanja kog pola mora biti osoba u određenoj profesionalnoj ulozi da bi ona bila efikasno ostvarena. Napomenuti da se definicija „tipično muških“ i „tipično ženskih“ zanimanja mijenjala u različitim periodima u zavisnosti od potreba društva i vremena. Najaviti da će se u toku prezentacije diskutovati kako se očekivanja od osoba ženskog i muškog pola menjaju kroz vrijeme, da zavise od geografskog položaja, starosti, razlike selo-grad itd. zašto je to tako i zašto je to važno znati.

2. Šta prvo imate na umu kad čujete: „Žene, rat i konflikt“? „ Muškarci, rat i konflikt?“

Kako oružani sukobi utiču na muškarce, kako na žene, da li postoje razlike? Koje promjene nastupaju u životima jednih i drugih u konfliktnom, a kakve u postkonfliktnom periodu?

Cilj je da se ukaže na često pojednostavljen i generalizovan način na koji razumijemo i interpretiramo realnost, društvene pojave i ljude oko nas. Zbog rasprostranjenih i opšte prihvaćenih stavova i uvjerenja, svako od nas naizbježno stiče samo djelimičnu sliku i poima realnost kroz referentni okvir koji već postoji. Svi mi gledamo kroz naše „naočari“ i zbog toga imamo selektivnu sliku realnosti, to znači da možemo propustiti važan dio informacija o određenoj situaciji. S obzirom da stavovi o nekome ili nečemu usmjeravaju naše emocije, ali i naša očekivanja, zaključke i odluke o ponašanju, važno je osvijestiti na koji način formiramo slike o svijetu oko nas i na koji način se za nas konstituiše realnost. Ko i šta je oblikuje? Koliko postoji stavova koje smo usvojili kroz proces socijalizacije, na osnovu kojih tumačimo ono što se dešava? Kako čujemo, razumijemo i reagujemo kada naiđemo na drugačije uloge, izbore i postupke od onih koji se smatraju prihvatljivim u našoj porodici, radnom okruženju, kulturi, vremenu u kojem živimo?

Instruktor/ka može dati nekoliko primjera bliskih vojničkoj praksi, kako bi se lakše razumjelo o čemu se priča. Kao npr:

- djevojka ne može da bude članica terorističke grupe,
- muškarac ne može da bude bolničar u ratu, već treba da se bori,
- svi koji dolaze iz xxx regiona su teroristi,
- sve žene koje se angažuju u ženskim organizacijama su lezbejke itd.

POL I ROD

Instruktor/ka može pozvati učesnike/ce obuke da svako za sebe razmisli, šta nas čini onima što jesmo? Da li su to naše godine? Mjesto gdje smo odrasli? Mjesto gdje živimo? Čime se bavimo? Ne zadržavati se mnogo na ovim pitanjima već odmah pojasniti da sve nabrojano čini naš identitet, i mnogo više od toga. Učesnici/ce mogu da zamisle slojeve glavice luka, gdje je svaki sloj dio našeg identiteta. Tako su i pol i rod djelovi našeg identiteta, važni za razumijevanje rodne ravnopravnosti. Ova dva termina se često miješaju, ali su praktično dva različita pojma.

U domaćem pravnom sistemu, ovi pojmovi se definišu na sljedeći način:

- Pol (*eng. sex*) predstavlja biološku karakteristiku po kojoj se razlikuju ljudska bića na muška i ženska.⁵⁸
- Rod (*eng. gender*) društveno uspostavljena uloga žena i muškaraca u javnom i privatnom životu koja se razvila na biološkoj razlici polova.⁵⁹

Dodatno, može se navesti i šira definicija iz nekog drugog relevantnog izvora. Regionalni priručnik o sprječavanju i reagovanju na rodno zasnovanu diskriminaciju, seksualno uznemiravanja i zlostavljanje (SEESAC, 2021) daje sljedeće definicije:

Pol – riječ kojom se označavaju biološke razlike između muškaraca i žena. Žene nose XX, a muškarci XY hromozomski par i imaju različite uloge u procesu reprodukcije. Ove razlike između muškaraca i žena su univerzalne, očigledne i po pravilu nepromjenjive. One postoje u svim vremenima i u svim društvima, bez obzira na uslove života, društveni status, etničko ili rasno porijeklo.

⁵⁸ Član 7 Zakona o rodnoj ravnopravnosti ("Sl. list RCG", br. 46/07 i "Sl. list Crne Gore", br. 73/10, 40/11 i 35/15)

⁵⁹ *Ibid.*

Rod – označava društveno određene uloge, ponašanja, aktivnosti i karakteristike, koje dato društvo smatra prikladnim za žene i muškarce. Stavovi i ponašanja koje jedno društvo propisuje ženama i muškarcima naučeni su i promjenljivi. Pojam “rod” se često izjednačava sa pojmom “pol”. Treba uočiti da ta dva pojma nisu sinonimi, jer je pol biološki uslovljen i po pravilu nepromjenljiv, za razliku od roda, koji ima širok raspon varijacija unutar i između kultura.

NATO, Bi- SCD 40-1⁶⁰, daje sljedeću definiciju roda:

Rod podrazumijeva društvene razlike i odnose između muškaraca i žena, koji se uče putem socijalizacije i određuju poziciju i vrijednost osobe u datom kontekstu.

Razumijevanje razlike između pojmova pol i rod je važno zato što je potrebno istaći da je sve što rade žene i muškarci i sve što se od njih očekuje, sa izuzetkom njihovih biološki zasnovanih funkcija, društveno uslovljeno, i da se kao takvo, može promijeniti prateći promjenu društvenih i kulturnih situacija.

Napomenuti polaznicima/cama obuke da se, kad god su u nedoumici da li se određena konstatacija odnosi na rod ili pol, zapitaju da li je data razlika između muškaraca i žena biološki određena ili je usvojena, odnosno, procesom socijalizacije u određenom društvu i vremenu, prihvaćena. Takođe, važno je objasniti da se rod ne odnosi isključivo na žene već na žene i muškarce i da postojećim rodnim režimima, kao društvenim obrascima uređenja odnosa između polova, mogu biti na gubitku ili dobitku i žene i muškarci.

Nakon ovog dijela, preporučuje se upotreba **Kviza 1**⁶¹ o razumijevanju termina pola i roda, kako bi se utvrdilo da li su polaznici/ce razumjeli razliku između ovih osnovnih koncepata. Takođe, jedan od efikasnijih načina za postizanje cilja ovog kviza jeste uključivanje interaktivnog metoda u rad, kroz rad u manjim grupama gdje dolazi do razmjene stavova i komentara.

⁶⁰ *Bi-Strategic Command Directive 040-001 Integrating Gender Perspective into NATO Command Structure, October 2021.* Dostupno na: BISC Directive 40-01- working draft as of 15th of JULY 2021 (nato.int)

⁶¹ Kviz 1 dat je na kraju Priručnika, Annex_2

RODNE ULOGE I RODNI STEREOTIPI

Rodne uloge podrazumijevaju skup društvenih pravila, uključujući pravila ponašanja koja se unutar određene kulture smatraju društveno prikladnima za osobe određenog pola. Ta društvena pravila uređuju odnose među polovima, odgovornosti i obaveze muškarca i žena. Stavovi u vezi rodni uloga stižu se od ranog djetinjstva, a na njih utiču brojni faktori među kojima su porodica, obrazovanje, mediji, odnos prema religiji itd.

Bitno je imati na umu da način na koji se definišu rodne uloge u društvu umnogome zavisi od ekonomskih, političkih, društvenih, kao i kulturoloških i religijskih faktora. Rodne uloge se mogu mijenjati tokom vremena, s obzirom da društvene vrijednosti i norme nijesu statične. Tako na primjer ono što se smatra prihvatljivim za žene ili muškarce u jednoj kulturi ili jednom vremenskom razdoblju, u nekoj drugoj kulturi ili vremenskom razdoblju može biti predmet osude. Takođe se rodne uloge drukčije definišu u gradskim, a drukčije u ruralnim sredinama u istom vremenskom razdoblju, a različite su u istom vremenskom razdoblju i u istoj društvenoj sredini za osobe koje pripadaju različitim klasama ili su se opredijelili na određeni način života.⁶²

Neke društvene sredine više insistiraju na velikoj razlici rodni uloga, pa su norme povezane sa polom u takvim društvima znatno strože i restriktivnije, dok u drugim društvenim sredinama postoji veća ravnopravnost rodni uloga. Iz tog razloga, prilikom razmatranja rodni pitanja, od velike je važnosti društveni i kulturni kontekst, jer poznavanje konteksta znači razumijevanje normi koje oblikuju društveno ponašanje i rodne uloge. Ovo je posebno značajno za pripadnike/ce VCG koji odlaze u misije, jer je razumijevanje rodni uloga i normi naroda zemalja u koje pripadnici VCG odlaze od ključnog značaja za uspjeh misije, a posebno za upravljanje rizicima tokom izvođenja misije.

Veoma dobar primjer kako rodne uloge predstavljaju društveni konstrukt, odnosno kako su uslovljene time šta društvo smatra prihvatljivim ili neprihvatljivim je primjer virdžine. Virdžine su postojale u crnogorskom patrijahalnom društvu (npr. Stana Cerović), kao i u društvima u okruženju, npr. u Albaniji ili u nekim dijelovima Hrvatske.⁶³ Naime, kada bi glava porodice umrla ne ostavivši

⁶² Na primjer, monasi se ne žene. Ili osobe plemićkog porijekla (tamo gdje postoji plemstvo) ili veoma bogate osobe ne poštuju istu podjelu rodni uloga kao siromašniji slojevi itd. – neka ponašanja žena i muškaraca koja su prihvatljiva u bogatim plemićkim krugovima nisu dozvoljena kod siromašnijih ljudi. Također, umjetnički krugovi mogu biti drugačiji, pa je, recimo, ženama umjetnicama (npr. Žorž Sand) bilo dozvoljeno da se oblače kao muškarci dok to nije bilo prihvatljivo za ostale žene tog doba.

⁶³ Više detalja možete naći na sljedećim linkovima: <https://nationalgeographic.rs/istorija-i-kultura/tradicija-i-obicaji/a19746/stana-cerovic-poslednja-crnogorska-virdzina.html> i Posljednja virdžina Stana Cerovic na katinu na Sinjajevini, 2004, RTCG <https://www.youtube.com/watch?v=Wb7k53FDvrQ>

za sobom muškog nasljednika, jedna ćerka bi preuzimala ulogu muškarca tj. glave porodice. Ona bi se oblačila kao muškarac, i bilo joj je dozvoljeno da puši, druži se s muškarcima u seoskoj kafani i sl. (što je bilo apsolutno neprihvatljivo za žene tog vremena). Uz navedeno, ona bi se zavjetovala na celibat i imala je obavezu da čuva majku, sestre i imanje porodice. Dakle, ovdje vidimo na koji način se u stvarnim primjerima može uočiti značaj rodnih uloga u jednom društvu. Ukoliko društvo “dozvoli”, osoba može preuzeti rodnu ulogu muškarca iako je biološki žena. Slični primjeri postoje na ostrvima Polinezije, gdje biološki muškarci, dozvolom društva, preuzimaju rodnu ulogu žene, tj. oblače, ponašaju i obavljaju poslove koje inače obavljaju žene. Kao i u slučaju virdžine, to se dešava kada u porodici nema ženskog djeteta, pa neko mora da obavlja poslove koji su dodijeljeni ženama u skopu tog društvenog miljea. Ovakvi običaji pokazuju rigidnost rodnih uloga. Naime, društvu je lakše da prihvati da “proizvede” osobu iz žene u muškarca, ili (u slučaju Polinezije) obrnuto, iz muškarca u ženu, ali ostalim osobama u društvu tog doba nije dozvoljeno da mijenjaju svoje rodne uloge i tačno se zna šta je dozvoljeno ženama, a šta muškarcima. Činjenica je da je u kontekstu određenog vremena i društveno prihvaćenog ponašanja pojava virdžine bila rijetka i da je iskorijenjena u novije vrijeme ukazuje na veću rodnu ravnopravnost, odnosno na manju rigidnost rodnih uloga. Danas je društveno potpuno prihvatljivo za žene pušenje, druženje u mješovitim sredinama, nasljeđivanje imovine i upravljanje njom i sl. Takođe, danas nije neobično da muškarci kuvaju ili uzimaju roditeljsko odsustvo koje im zakon dozvoljava, a nekad je to bilo neprihvatljivo.

Ipak, društvene norme su jako čvrste i trajne i često mogu da budu “iznad” zakona. Npr. običajno pravo je da sestra prepušta nasljeđenu imovinu bratu, iako su po zakonu prilikom nasljeđivanja imovine od roditelja braća i sestre ravnopravni. Takođe, zakon omogućava muškarcima da koriste roditeljsko odsustvo, ali ga u praksi još uvijek koristi samo veoma mali broj muškaraca i briga za dijete se u potpunosti prepušta ženi.

Stereotipi podrazumijevaju široko prihvaćene pojednostavljene ideje o određenim grupama; uvjerenja, paušalni stavovi, unaprijed stvorena negativna mišljenja o određenoj grupi, pri čemu se svim pripadnicima grupe pripisuju ista obilježja i negiraju njihove individualne karakteristike.⁶⁴

Rodni stereotip je generalizovani pogled ili predrasuda o osobinama ili ulogama koje žene i muškarci imaju ili bi trebali imati. Rodni stereotipi mogu biti štetni u slučajevima kada ograničavaju žene i muškarce da razviju svoje lične sposobnosti, nastave svoju profesionalnu karijeru i/ili donose odluke o svojim životima.

⁶⁴ Spriječi i reaguj- Regionalni priručnik o sprečavanju i reagovanju na rodno zasnovanu diskriminaciju, seksualno uznemiravanje i zlostavljanje u ministarstvima odbrane i oružanim snagama zemalja Zapadnog Balkana, Sarajevo, Podgorica, Skoplje, Beograd, 2021.

Poželjno je i u ovom slučaju navesti polaznike/ce na diskusiju i predložiti im da sami navedu neke od primjera rodni stereotipa (npr. „žene su iracionalne“, „žene su loši vozači“, „muškarci su agresivni“ ili „muškarci su jaki – žene su slabe“, „muškarci su hrabri – žene su plašljive“, „muškarci su grubi – žene su nježne“...). U rodne stereotipe spada i tradicionalni pogled na žene kao one koje su zadužene za odgajanje i brigu i o djeci, pa žena koja radi duže od punog radnog vremena je nebrižna i sebična majka, dok otac koji radi isto toliko sati je odgovoran i požrtvovan roditelj, koji doprinosi svojoj porodici. Važno je napomenuti da stereotipe imaju i muškarci i žene i da se stereotipi odnose i na muškarce i na žene.

U vezi sa prethodno objašnjenim, prema rodnim stereotipima, muškarci i žene se razlikuju po karakteristikama koje se tradicionalno smatraju važnim za uspješnost u vojnoj profesiji. Ovaj nesklad između stereotipnih karakteristika žena i poželjnih karakteristika vojnika/podoficira/oficira može da utiče na umanjenje objektivnosti prilikom ocjenjivanja rezultata rada, odnosa na nivou pretpostavljeni – potčinjeni, kandidata u selekcionom procesu pripadnika/ca VCG, ali takođe i da utiče na proces lične procjene posjedovanja kompetencija za obavljanje određene vrste posla ili specifičnog zadatka.

Rodni stereotipi mogu biti pozitivni ili negativni, ali nam rijetko prenose tačne i potpune informacije o drugima (npr. žene mogu da obavljaju više poslova u isto vrijeme; časovi letjenja utiču samo na žene i njene reproduktivne sposobnosti, a ne i na muškarce; nije u prirodi ženske ličnosti da rukovodi...). Prava opasnost ne leži u tome da li je stereotip tačan ili ne već da on ima jako dejstvo ne samo na onog ko posjeduje taj stereotip već i na onog na koga se taj stereotip odnosi.

Ukoliko smatramo da određena osoba (muškarac/žena) ne može da odradi neki zadatak ili vježbu, svjesno ili nesvjesno i na verbalnom i na neverbalnom nivou mi ćemo toj osobi slati poruke da on/ona to ne može. Teorija potvrđivanja očekivanog ponašanja govori u prilog tome da našim stavom i porukom da ne vjerujemo u nečije sposobnosti smanjujemo šanse da nas osoba uvjeri u suprotno. Nepružanjem šanse i smanjenjem samopouzdanja kod te osobe mi utičemo na njenu uspješnost, jer je samoprocjena sposobnosti da se neka aktivnost uspješno realizuje osnovni preduslov da se započne ta aktivnost, a bez započinjanja aktivnosti nema ni uspjeha. Dakle, pozitivna samoprocjena sposobnosti vodi sigurnoj inicijativi za djelovanjem, a to nužno otvara mogućnost da djelovanje proizvede očekivane, pozitivne efekte koji, ukoliko se ostvare, potvrđuju početni stav individue o ličnim sposobnostima i daju joj sigurnost i osnov za buduće pozitivne procjene. U ovoj lančanoj reakciji pozitivna slika o sebi i svojim sposobnostima glavni je okidač daljih akcija koje već svojim postojanjem omogućavaju vjerovatnoću uspešnog ishoda.

Slično stereotipima, predrasude možemo opisati kao unaprijed stvorene negativne ili pozitivne stavove koji su logički neosnovani, odnosno ne baziraju se na činjenicama, a uz to su praćeni intenzivnim emocijama. Upravo emocije, posebno one koje su negativnog karaktera, čine glavnu razliku između stereotipa i predrasuda. Predrasude se prilično uporno održavaju i otporne su prema promjenama iz različitih razloga kao što su: neznanje, strah, komformizam i slično. Kao rezultat stereotipa i predrasuda dobijamo iskrivljenu sliku svijeta, jer nam je otežano da ljude posmatramo kao osobe sa svim svojim specifičnostima.⁶⁵

Rodni stereotipi i predrasude o rodnim ulogama muškaraca i žena, kao i predrasude prema osobama drugačijih polnih i rodni identiteta prisutne su na svim nivoima društva. Rodno odgovorno obrazovanje, kultura i mediji kroz koji bi se njegovale vrijednosti ravnopravnosti, saradnje i inkluzivnosti, najbolji su put ka dugoročnoj izmjeni svijesti. Međutim, u Crnoj Gori se stereotipi i predrasude još uvijek ne adresiraju dovoljno odlučno i snažno kroz ova tri sektora, što predstavlja drugi najvažniji uzrok rodne neravnopravnosti.⁶⁶

RODNA JEDNAKOST I RODNA RAVNOPRAVNOST

Rodna jednakost (*eng. Gender Equity*) je proces koji vodi fer tretmanu žena i muškaraca. Da bi se obezbijedila jednakost, preduzimaju se određene mjere koje mogu nadoknaditi istorijsku i društvenu nepravdu koja je onemogućila žene i muškarce da u punoj mjeri učestvuju u društvenom životu. Rodna ravnopravnost je cilj do koga se dolazi kroz rodnu jednakost.⁶⁷

Rodna ravnopravnost (*eng. Gender Equality*) podrazumijeva ravnopravnu vidljivost, osnaženost i učešće oba pola u svim sferama javnog i privatnog života. Kao pravni princip, rodna ravnopravnost promovise puno učešće žena i muškaraca u društvu. Koncept rodne ravnopravnosti znači da sva ljudska bića imaju slobodu da razvijaju lične sposobnosti i prave izbore bez ograničenja nametnutih rigidnim rodnim ulogama; da se različito ponašanje, želje i potrebe žena i muškaraca u jednakoj mjeri uzimaju u obzir, vrijednuju i podržavaju. U domaćem

⁶⁵ Pogledati definicije navedene u *Regionalnoj studiji početnog stanja – integracija rodne perspektive u vojno obrazovanje i obuke sektora odbrane zemalja Zapadnog Balkana*, kao i *Spriječi i reaguj - Regionalni priručnik o sprečavanju i reagovanju na rodno zasnovanu diskriminaciju, seksualno uznemiravanje i zlostavljanje u ministarstvima odbrane i oružanim snagama zemalja Zapadnog Balkana*, Sarajevo, Podgorica, Skoplje, Beograd, 2021.

⁶⁶ Nacionalna strategija rodne ravnopravnosti 2021-2025. godine sa Akcionim planom 2021-2022. godine Jul, str. 5

⁶⁷ Pogledati definicije navedene u *Regionalnom priručniku o sprečavanju i reagovanju na rodno zasnovanu diskriminaciju, seksualno uznemiravanje i zlostavljanje u MO i OS zemalja Zapadnog Balkana*

zakonodavstvu, rodna ravnopravnost „podrazumijeva ravnopravno učešće žena i muškaraca, kao i lica drukčijih rodnih identiteta u svim oblastima javnog i privatnog sektora, jednak položaj i jednake mogućnosti za ostvarivanje svih prava i sloboda i korišćenje ličnih znanja i sposobnosti za razvoj društva, kao i ostvarivanje jednake koristi od rezultata rada“.⁶⁸

Ravnopravnost VS. Jednakost

Rodna jednakost, između ostalog, podrazumijeva i primjenu afirmativnih mjera u cilju postizanja rodne ravnopravnosti. Afirmativne mjere su osnovni instrument izjednačavanja mogućnosti i ostvarivanja suštinske jednakosti; one su ograničenog vremenskog trajanja. One ne predstavljaju diskriminaciju i zato nije ispravno koristiti termin „pozitivna diskriminacija“. Primjeri mogu biti: kampanje za regrutovanje usmjerene na žene; programi mentorstva i obuka usmjereni na žene; sektori kvota za žene (koji su ograničenog trajanja, dok se ne postigne rodna jednakost). Veoma je važno naglasiti da afirmativna mjera nije ako se za određeno radno mjesto primi žena, iako nije kvalifikovana, a odbije se odgovarajuće kvalifikovan muškarac. Afirmativna mjera jeste ako se za raspisano radno mjesto prijave podjednako kvalifikovani žena i muškarac, a posao dobije osoba manje zastupljenog pola (u sektoru odbrane dominantno su zaposleni muškarci, pa se prednost daje podjednako kvalifikovanoj ženi u odnosu na muškarca).

⁶⁸ Član 2 Zakona o rodnoj ravnopravnosti

Jednake mogućnosti podrazumijevaju nepostojanje ograničenja po osnovu pola za učešće muškaraca i žena u političkoj, ekonomskoj, društvenoj, kulturnoj i drugim oblastima života, čime se obezbjeđuje ostvarivanje njihovih prava i sloboda.

Nejednak tretman je svako postupanje kojim se pravi razlika između muškaraca i žena zato što pripadaju različitim polovima ili se neopravdano daje prednost licu jednog pola u odnosu na lice drugog pola.

Neposredna diskriminacija po osnovu pola postoji ako se aktom, radnjom ili nečinjenjem lice ili grupa lica jednog pola, u istoj ili sličnoj situaciji, dovode ili su dovedeni, odnosno mogu biti dovedeni u nejednak položaj u odnosu na drugo lice ili grupu lica drugog pola.

Posredna diskriminacija po osnovu pola postoji ako prividno neutralna odredba propisa ili opšteg akta, kriterijum ili praksa dovodi ili bi mogla dovesti lice ili grupu lica jednog pola, u nejednak položaj u odnosu na drugo lice ili grupu lica drugog pola, osim ako je ta odredba, kriterijum ili praksa objektivno i razumno opravdana zakonitim ciljem, uz upotrebu sredstava koja su primjerena i neophodna za postizanje cilja, odnosno u prihvatljivo srazmjernom odnosu sa ciljem koji se želi postići.

Nasilje po osnovu pola je djelo kojim se nanosi ili može biti nanijeta fizička, mentalna, seksualna ili ekonomska šteta ili patnja, kao i prijetnja takvim djelom koja ozbiljno sputava lice da uživa u svojim pravima i slobodama u javnom ili privatnom životu, uključujući porodično nasilje, incest, silovanje i trgovinu ljudima, u skladu sa posebnim zakonom.

Uznemiravanje po osnovu pola postoji kad neželjeno ponašanje prema licu ili grupi lica jednog pola ima za cilj ili čija je posljedica povreda ličnog dostojanstva, izazivanja straha, osjećaja poniženosti ili uvrijeđenosti ili stvaranja neprijateljskog ili ponižavajućeg okruženja za to lice ili grupu lica, u skladu sa posebnim zakonom.

Seksualno uznemiravanje je svako neželjeno fizičko, verbalno ili neverbalno ponašanje seksualnog karaktera, koje ima za cilj ili predstavlja povredu ličnog dostojanstva ili kad stvara stanje straha, neugodno, agresivno, ponižavajuće ili uvrjedljivo stanje, u skladu sa posebnim zakonom.

Rodna analiza podrazumijeva sistematsko prikupljanje i proučavanje podataka o rodним razlikama i društvenim odnosima žena i muškaraca kako bi se identifikovale rodno zasnovane nejednakosti. Rodna analiza zahtijeva razumijevanje razlika u uslovima, potrebama,

zastupljenosti, pravu pristupa resursima, kontroli sredstava, moći odlučivanja itd. koji postoje između žena i muškaraca. Razlike se zasnivaju na rodnim ulogama i uvijek su prisutne, jer ni jedna aktivnost ili situacija nije rodno neutralna.⁶⁹

Prilikom planiranja vojnih aktivnosti trebalo bi koristiti rodnu analizu kako bi se procijenili različiti sigurnosni izazovi kod muškaraca, žena, dječaka i djevojčica, te različit efekat koji bi operacija ili misija mogla imati na njih i njihovu situaciju, kao i kakav bi efekat mogao biti na operaciju ili misiju. Rodna analiza je ključna za uspjeh misije.

Nakon navedenog polaznicima/cama se prikazuje segment kratkog filma “*Priručnik za održivost rodne ravnopravnosti*”, u produkciji Švedske asocijacije opština i regiona - SALAR⁷⁰ (unaprijed pripremiti video klip u trajanju od najduže pet minuta) koji ima za cilj da skrene pažnju i navede na razmišljanje o važnosti implementacije rodne perspektive u svim segmentima života. Instruktori/ke, zavisno od strukture polaznika/ca i raspoloživog vremena, mogu prilagoditi materijal u smislu da, kako je već napomenuto, odaberu jedan segment za prezentovanje, a ostatak prepričaju ili iskoriste kao primjere. Osim navedenog, koristan je i DCAF video *Why Gender matters in Security and Justice*, iz kojeg se takođe, zavisno od dostupnog vremena može odabrati segment.⁷¹

Integrisanje rodne perspektive (*eng. gender mainstreaming*) podrazumijeva strategiju za postizanje rodne ravnopravnosti kroz procjenu implikacija svake planirane aktivnosti za žene i muškarce, u svim oblastima i na svim nivoima, kako bi se osiguralo da se pitanja i iskustva žena i muškaraca razmatraju u izradi, sprovođenju, praćenju i evaluaciji politika i programa u svim političkim, ekonomskim i društvenim sferama (npr. rodno-odgovorno budžetiranje, uzimanje u obzir fizičkih karakteristika i muškaraca i žena prilikom odabira uniformi, opreme za rad i opremanja prostorija rada i slično). Važno je napomenuti da kvalitetno integrisanje rodne perspektive nije moguće sprovesti bez rodne analize.⁷²

69 Bi-Strategic Command Directive 040-001 *Integrating Gender Perspective into NATO Command Structure*, October 2021, također pogledati Rječnik pojmova u *Regionalnoj studiji početnog stanja – integracija rodne perspektive u vojno obrazovanje i obuke sektora odbrane zemalja Zapadnog Balkana*

70 Film je dostupan na sljedećem linku: <https://www.youtube.com/watch?app=desktop&v=8zINnx-8j6k>

71 Film je dostupan na sljedećem linku: <https://www.dcaf.ch/gender-and-security-films>

72 Pogledati definiciju Ekonomsko-socijalnog savjeta UN-a, koja je opšte prihvaćena definicija. Dostupno na www.un.org

Napomenuti da je važno da se na rodnu ravnopravnost ne gleda samo kao na pitanje koje se tiče samo jednog pola. Vrlo često se percipira da se govori o ravnopravnosti žena kada se govori o rodnoj ravnopravnosti. Rodna ravnopravnost je pitanje svih nas i nije samo borba za ljudska prava, uključujući prava žena, već i uslov za razvoj pojedinaca/ki i institucija u kojima rade. Rodna ravnopravnost je vrijednost koju prihvata i promovise država Crna Gora i njen sektor odbrane, što znači da se očekuje da ga prihvate i promovišu svi koji su uključeni u sektor odbrane.

LITERATURA:

- NATO Bi-Strateška komandna direktiva (BI-SCD 40-01), 2021
- Zakon o rodnoj ravnopravnosti, "Službeni list Republike Crne Gore ", br. 46/07 i "Službeni list Crne Gore ", br. 73/210, 40/11 i 35/015
- Integrisanje rodne perspektive u vojno obrazovanje i obuke, DCAF, 2016
- Spriječi i reaguj - Regionalni priručnik o sprečavanju i reagovanju na rodno zasnovanu diskriminaciju, seksualno uznemiravanje i zlostavljanje u ministarstvima odbrane i oružanim snagama zemalja Zapadnog Balkana, Sarajevo, Podgorica, Skoplje, Beograd, 2021

PITANJA NA KOJA TREBA DA ZNATE ODGOVOR NA KRAJU OVOG MODULA

ZAŠTO GOVORIMO O RODNIM ULOGAMA, A NE POLNIM ULOGAMA?

Odgovor: Polne uloge su uže i svode se na biološku razliku koja je rođenjem determinisana između muškaraca i žena, dok rodne uloge predstavljaju širi pojam i obuhvataju cio spektar uloga koje žene i muškarci preuzimaju kroz proces socijalizacije. Takve, rodne uloge, društveno uslovljene, su promenljive kroz vrijeme, različite sredine unutar jednog društva (urban-rural), različite kulture itd. To znači da našim svjesnim djelovanjem, i kako društvo napreduje, od rodne neravnopravnosti možemo da napredujemo ka rodnoj ravnopravnosti, jer se ne radi o biološkoj uslovljenosti nego o društveno prihvaćenom pogledu na uloge žena i muškaraca.

ZAŠTO JE RODNA JEDNAKOST PREDUSLOV ZA POSTIZANJE RODNE RAVNOPRAVNOSTI?

Odgovor: Rodna ravnopravnost je cilj koji može da se ostvari kroz obezbjeđivanje rodne jednakosti, odnosno obezbjeđivanja jednakih startnih pozicija za žene i muškarce. To znači da je obezbjeđivanje jednakih mogućnosti uslov za rodnu ravnopravnost.

ZAŠTO JE VAŽNO SISTEMATSKI PRIKUPLJATI PODATKE RAZVRSTANE PO POLU U SEKTORU ODBRANE?

Odgovor: Važno je prikupljati rodno razvrstane podatke radi identifikovanja potencijalnih neravnopravnosti u tretmanu muškaraca i žena u sektoru odbrane (npr. po pitanju karijernog usavršavanja i napredovanja, uslova za rad, pristupa resursima itd.). Ovi podaci dalje treba da služe za kreiranje adekvatnih i efikasnih rodno odgovornih politika.

Takođe, tokom operacija potrebno je prikupljati rodno razvrstane podatke kako bi se bolje razumjeli rizici kao i različite bezbjednosne potrebe žena i muškaraca, djevojčica i dječaka. Takav pristup obezbjeđuje operativnu efikasnost.

Poglavlje 2.

MEĐUNARODNI PRAVNI OKVIR ZA RODNU RAVNOPRAVNOST

■ Cilj

Predstaviti međunarodno-pravni okvir, odnosno najznačajnija međunarodna dokumenta koja čine pravni osnov za implementaciju rodne perspektive u sektor bezbjednosti, kako bi polaznici i polaznice obuka o rodu i rodnoj ravnopravnosti jasnije razumjeli obaveze države Crne Gore, pa samim tim i sektora odbrane Crne Gore da primjene međunarodne dokumente i standarde iz oblasti rodne ravnopravnosti. Crna Gora je zemlja članica Ujedinjenih nacija, članica je Savjeta Evrope, u procesu je pristupanja Evropskoj Uniji i članica je NATO saveza. Samim tim, Crna Gora i njen sektor odbrane treba da primjenjuje sve preuzete međunarodne obaveze u okviru sva četiri navedena međunarodna entiteta.

■ Nastavna pitanja

Dokumenta Ujedinjenih nacija:

Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima (1948)

Konvencija o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena (CEDAW- 1979)

Pekinška deklaracija i Platforma za akciju (1995)

Rezolucija Savjeta bezbjednosti UN 1325 (2000) i prateće rezolucije⁷³

Nacionalni akcioni plan (NAP) za primjenu RSBUN 1325

Kratki pregled evropskih dokumenata koji se odnose na rodnu ravnopravnost

NATO dokumenta:

NATO Bi-Strateška komandna direktiva (BI-SCD 40-01)

ACO Funkcionalni vodič za planiranje (ACO Functional Planning Guide)

NATO Politika za sprječavanje i reagovanje na seksualno iskorištavanje i zlostavljanje

NATO Politika za sprječavanje i reagovanje na seksualno nasilje povezano sa konfliktom

⁷³ Rezolucije Savjeta bezbjednosti UN br. 1820 (2008), 1888 (2009), 1889 (2009), 1960 (2010), 2106 (2013), 2122 (2013), 2242 (2015), 2272 (2016), 2467 (2019), 2493 (2019), i 2538 (2020).

Metod rada

Ovaj modul realizuje se u formi predavanja i diskusije uz korišćenje Power Point prezentacije.

Objasniti da je međunarodni pravni okvir za implementaciju rodne perspektive širok i sveobuhvatan, ali da će za potrebe obuke o rodnoj perspektivi u sektoru odbrane akcenat biti stavljen na par najznačajnijih dokumenata UN i NATO, uz osvrt na aspekte koji su značajni zbog članstva u Savjetu Evrope i procesa pristupanja Crne Gore Evropskoj Uniji.

Dokumenta Ujedinjenih nacija:

Kao članica UN Crna Gora je prihvatila da postupa u skladu sa međunarodnim pravom.⁷⁴ Dokumentima UN promovišu se i principi ravnopravnosti muškaraca i žena i zabrana diskriminacije po osnovu pola i utvrđuju konkretne obaveze država članica UN u cilju realizacije tih principa. Kad se govori o rodnoj ravnopravnosti kao dijelu korpusa ljudskih prava, neka od najvažnijih dokumenata su:

- Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima (1948),
- Konvencija o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena (1979) i Opcioni protokol uz Konvenciju o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena (1999),
- Pekinška deklaracija i Platforma za akciju (1995)⁷⁵,
- Rezolucije Savjeta bezbjednosti 1325 Žene mir i bezbjednost (2000) i prateće rezolucije⁷⁶
- Rezolucija Generalne skupštine UN A/RES/70/1 (2015): Transformacija našeg svijeta: Program za održivi razvoj do 2030 (*Agenda 2030*).

⁷⁴ CG je u skladu sa Odlukom o proglašenju nezavisnosti Republike Crne Gore („Službeni list RCG“ br. 36/06), utvrdila članom 4 obavezu da će primjenjivati i preuzeti međunarodne ugovore i sporazume koje je zaključila i kojima je pristupila Državna zajednica Srbija i Crna Gora, a koji se odnose na Crnu Goru i koji su u saglasnosti sa njenim pravnim poretom, na osnovu koje je nadležin međunarodnim organizacijama uputila izjave o sukcesiji takvih dokumenata.

⁷⁵ Deklaracije nisu pravno obavezujuće, ali nameću etičku obavezu svim članicama UN. Takođe, MO ima obavezu izvještavanja po ovoj Deklaraciji

⁷⁶ Pod pratećim rezolucijama podrazumijevamo rezolucije čije je usvajanje uslijedilo nakon usvajanja R SBUN 1325, a to su: 1820(2008), 1888(2009), 1889(2009), 1960(2010), 2106(2013), 2122(2013) i 2242(2015), R SBUN 2467 (2019), R SBUN 2493 (2019), R SBUN 2538 (2020).

U nastavku teksta se detaljnije opisuju ključni dokumenti koji se odnose na ljudska prava, kao i na jednaka prava žena i muškaraca:

Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima (eng. *Universal Declaration on Human Rights--UDHR-- 1948*)

Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima je deklaracija koju je usvojila Generalna skupština Ujedinjenih nacija čime je predstavljeno opšte viđenje UN vezano za pitanja ljudskih prava. Deklaracija je usvojena 1948. godine, skoro apsolutnom većinom, i ona predstavlja reakciju međunarodne zajednice na masovne zločine i stravično kršenje ljudskih prava tokom II svjetskog rata. Takođe odražava stremljenje država članica UN da podrže prava svih ljudi, bez obzira na njihove različitosti, uljučujući pol.

Žene iz više zemalja imale su značajnu ulogu u uključivanju ženskih prava u Deklaraciju. Hansa Mehta iz Indije je zaslužna za promjenu prvobitne formulacije člana 1 Deklaracije „Svi muškarci su rođeni jednaki“ u „Sva ljudska bića su rođena jednaka“.

Generalna Skupština proglasila je Univerzalnu deklaraciju o ljudskim pravima za zajednički standard koji treba da postignu sve države da bi svaka osoba i svaka institucija društva, učenjem, vaspitavanjem i djelovanjem doprinijeli poštovanju univerzalnih prava i sloboda, i da progresivnim unutrašnjim i međunarodnim mjerama obezbijedi njihovo opšte i stvarno priznanje i poštovanje. Univerzalna deklaracija ima 30 članova u kojima se govori o 30 osnovnih ljudskih prava i smatra se prvim međunarodnim dokumentom koji promovše ljudska prava kao univerzalna, neotuđiva, nedjeljiva i uzajamno povezana.⁷⁷

Konvencija o eliminisanju svih oblika diskriminacije žena (eng. – *Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination Against Women - CEDAW-- 1979*)

Konvencija o eliminisanju svih oblika diskriminacije žena usvojena je na Generalnoj skupštini Ujedinjenih nacija u decembru 1979. godine, kao prvi sveobuhvatni međunarodno priznati dokument o pravima žena.⁷⁸ Kao međunarodni ugovor stupila je na snagu u septembru 1981.

⁷⁷ Tekst Univerzalne deklaracije o ljudskim pravima dostupan je na: https://www.ohchr.org/sites/default/files/UDHR/Documents/UDHR_Translations/cnr.pdf. Spisak 30 osnovnih ljudskih prava (na engleskom) dostupan je na: [30_basic_human_rights_list_english.pdf](https://www.ohchr.org/sites/default/files/UDHR/Documents/UDHR_Translations/cnr.pdf) (opseu.org)

⁷⁸ Tekst Konvencije dostupan je na: <https://media.cgo-cce.org/2013/06/8-Konvencija-o-ukidanju-svih-oblika-diskriminacije-zena.pdf>

godine, nakon što ju je ratifikovalo prvih dvadeset zemalja.⁷⁹ Komitet za eliminaciju svih oblika diskriminacije žena uspostavljen je 1982. godine. U svrhu praćenja primjene Konvencije Crna Gora je kroz proces sukcesije ratifikovala Konvenciju i time preuzela obavezu ispunjavanja obaveza koje Konvencija propisuje. Konvencija, kao međunarodni ugovor, u skladu sa Ustavom Crne Gore, dio je unutrašnjeg pravnog poretka i u potpunosti je usklađena sa domaćim zakonskim okvirom. Konvencija naglašava principe koje država mora garantovati u uživanju ljudskih prava i osnovnih sloboda, kao i u obezbjeđivanju jednakih mogućnosti za žene u napredovanju u svim oblastima društvenog života.

Od država potpisnica očekuje se da preuzmu odgovarajuće mjere za eliminaciju diskriminacije žena u socijalnoj, kulturnoj, ekonomskoj, političkoj i svim drugim oblastima života, nezavisno od toga da li diskriminirajuće ophođenje potiče od pojedinih osoba, državnih institucija ili privatnih preduzeća.

Ove mjere uključuju:

- uvođenje principa jednakosti žena i muškaraca u ustave država koje su pristupile Konvenciji;
- preduzimanje adekvatnih zakonodavnih i drugih mjera radi osiguravanja ostvarenja ovih principa navedenih u Konvenciji u praksi;
- uspostavljanje kompetentnih tijela i odgovarajućih institucija za efikasnu zaštitu od diskriminacije žena;
- promjenu zakona, pravila i običaja koji predstavljaju uzroke diskriminacije žena.

U svojim opštim preporukama Konvencija je ukazala na potrebu obuke koja se odnosi na rodna pitanja i preporučila državama koje su pristupile Konvenciji da usvoje kodekse ponašanja za oružane snage kao dio preventivnog pristupa, odnosno nulte tolerancije prema rodno zasnovanom nasilju i trgovini ljudima, uključujući i situacije kada su ova djela počinili državni akteri i mirovnjaci.⁸⁰

⁷⁹ Do aprila 2022. godine CEDAW je potpisalo ukupno 189 zemalja.

⁸⁰ Regionalna studija polaznog stanja – integracija rodne perspektive u vojno obrazovanje i obuke sektora odbrane zemalja Zapadnog Balkana (SEESAC, 2022). Dostupno na: Integracija-vojne-perspektive-u-vojno-obrazovanje.pdf (seesac.org)

Pekinška deklaracija i Platforma za akciju (1995)

Pekinška deklaracija i Platforma za akciju je usvojena na Četvrtoj svjetskoj konferenciji o ženama, koja je održana 15. septembra 1995. godine. Pekinška deklaracija polazi od principa da su ženska prava ljudska prava, smatra da je neophodno preduzeti široke institucionalne promjene kako bi se smanjili vojni izdaci i omogućila globalna promocija ljudskih prava i nenasilnog rješavanja konflikta. Deklaracija takođe smatra da je neophodno obezbjediti učešće žena u procesima zaključivanja mira i rješavanja konflikta, kao i zaštitu žena u ratnim područjima i izbjegličkim logorima.

Značaj Pekinške deklaracije i Platforme za akciju (1995) za usaglašavanje zakona se ogleda u činjenici da su u njoj navedeni:

- Konkretni ciljevi i akcije koje treba preduzeti,
- Posebno se bavi uklanjanjem prepreka participaciji žena u svim sferama života,
- Uvodi integraciju rodne perspektive (*eng. gender mainstreaming*) kao instrument za postizanje ciljeva integracije,
- Poziva sve države na akciju implementacije Platforme u svojim programima i politikama.

Agenda 2030

Kao zemlja članica UN, Crna Gora je posvećena ostvarenju Agende 2030 (Ciljevi održivog razvoja UN do 2030. godine), što podrazumijeva i doprinos ostvarenju cilja br. 5 koji se odnosi na rodnu ravnopravnost, odnosno osnaživanje svih žena i djevojaka, kao i cilja br. 16 koji se odnosi na pristup pravdi i promovisanje miroljubivih i održivih društava, te izgradnju efikasnih, odgovornih i uključivih institucija na svim nivoima.

Crna Gora je 2022. godine usvojila Drugi dobrovoljni nacionalni izvještaj o postizanju ciljeva održivog razvoja u kome se vidi napredak u odnosu na svih 17 ciljeva, a među njima je za temu Priručnika važno fokusirati se na akcije koje se sprovode u cilju postizanja cilja br. 5, uz napomenu da je rodna perspektiva prepoznata kao važna za sve ostale ciljeve.⁸¹

⁸¹ Dostupno na: predlog-drugog-dobrovoljnog-nacionalnog-izvjestaja-crna-gora-i-ciljevi-odrzivog-razvoja-2016-2021-godine.pdf

Rezolucija Savjeta bezbjednosti 1325 (2000)

Žene, mir i bezbjednost

Savjet bezbjednosti Ujedinjenih nacija usvojio je 31. oktobra 2000. godine RSBUN 1325 o ženama, miru i bezbjednosti. Rezolucija potvrđuje važnu ulogu žena u sprječavanju i rješavanju sukoba, mirovnim pregovorima, izgradnji mira, očuvanju mira, humanitarnim odgovorima i u postkonfliktnoj obnovi, te naglašava važnost njihovog ravnopravnog učešća i potpunog uključivanja u sve napore za održavanje i promociju mira i bezbjednosti.

Ova rezolucija, osim što poziva sve aktere da uključe rodnu perspektivu u sve segmente postizanja gorepomenutih ciljeva, poziva i strane u sukobu da preduzmu neophodne mjere u cilju zaštite žena i djevojčica od rodno-zasnovanog nasilja, seksualnog uznemiravanja i zlostavljanja u oružanim sukobima.

RSBUN 1325 bazira se na četiri stuba:

- učešće;
- zaštita;
- prevencija;
- pomoć i oporavak.

Nakon donošenja RSBUN 1325 uslijedilo je donošenje sljedećih rezolucija koje se oslanjaju na nju, i to:

RSBUN 1820 (2008) tretira pitanja seksualnog nasilja u konfliktnim i post-konfliktnim situacijama, prepoznaje seksualno nasilje povezano sa sukobom (*eng. Conflict-related sexual violence— CRSV*) kao taktiku rata i navodi da silovanje i drugi oblici seksualnog nasilja mogu sami po sebi predstavljati ratni zločin, zločin protiv čovječnosti ili biti dovedeni u vezu sa genocidom. Poziva države da obezbijede obuku za svoje pripadnike/ce na temu sprječavanja i reagovanja na seksualno nasilje.

RSBUN 1888 (2009) definiše konkretne mjere za primjenu RSBUN 1820 koncentrišući se na zaštitu žena i djevojčica od seksualnog nasilja u oružanim sukobima. Ona zahtijeva imenovanje specijalnog predstavnika generalnog sekretara, kao i formiranje ekspertskih timova, koji bi djelovali u okviru Ujedinjenih nacija na terenu, u cilju djelotvornije koordinacije, primjene i izvještavanja o primjeni RSBUN 1820.

RSBUN 1889 (2009) stavlja akcenat na zaštitu žena i djevojčica u post-konfliktnim situacijama. Ona poziva na preduzimanje dodatnih mjera za povećanje učešća žena u svim fazama: rješavanju sukoba, post-konfliktnom planiranju i izgradnji mira, uključujući donošenje političkih i ekonomskih odluka. Zahtijeva od Generalnog sekretara UN da donese skup indikatora za praćenje sprovođenja RSBUN 1325.

RSBUN 1960 (2010) stavlja akcenat na okončavanje nekažnjavanja počinitelja seksualnog nasilja i uspostavlja sistem monitoringa, analize i izvještavanja (*eng. Monitoring, Analysis and Reporting Arrangement— MARA*).

RSBUN 2106 (2013) ukazuje na spor napredak u primjeni važnih aspekata RSBUN 1960 i poziva na preduzimanje djelotvornih mjera u procesuiranju i reagovanju na slučajeve seksualnog nasilja, što bi znatno doprinijelo održavanju međunarodnog mira i sigurnosti. Prepoznaje da muškarci i dječaci također mogu biti žrtve seksualnog nasilja povezanog sa sukobom (CRSV).

RSBUN 2122 (2013) poziva na kontinuiranu primjenu RSBUN 1325 i nacionalnih akcionih planova, te unapređenje sistema koordinacije, monitoringa i evaluacije. Rezolucija eksplicitno povezuje osnaživanje žena i rodnu ravnopravnost sa održavanjem mira i bezbjednosti i stavlja fokus na žensko liderstvo i veće učešće žena u praćenje napretka u rješavanju konflikata i očuvanju mira.

RSBUN 2242 (2015) predstavlja učešće žena kao centralnu komponentu napora za rješavanje izazova u globalnom kontekstu, uključujući i porast nasilnog ekstremizma, klimatskih promjena i velikog broja raseljenih osoba. Takođe se navodi važnost uključivanja rodne analize i rodne ekspertize u svim fazama planiranja misije u operacijama UN.

RSBUN 2272 (2016) zahtijeva od generalnog sekretara UN da zamijeni sve vojne i/ili policijske jedinice onih država čije ljudstvo je predmet optužbi za seksualnu eksploataciju i zlostavljanje (*eng. Sexual Exploitation and Abuse - SEA*), a koje nijesu na odgovarajuću način istražene i/ili počinioци pozvani na odgovornost.

RSBUN 2467 (2019) naglašava značaj eliminacije seksualnog nasilja iz konflikata, naglašava veze između učešća i zaštite žena; eksplicitnije upućuje na pojave seksualnog nasilja nad muškarcima i dječacima. Takođe, stavlja fokus na dokumentovanje seksualnog nasilja u sukobu usvajanjem pristupa usmjerenog na žrtvu (*eng. victim/survivor centered approach*).

RSBUN 2493 (2019) fokusira se na učešće žena, ulogu civilnog društva i povećanu implementaciju i finansiranje Agende Žene mir i bezbjednost.

RSBUN 2538 (2020) odnosi se specifično na ulogu žena u sklopu mirovnih snaga. Neki od glavnih elemenata rezolucije odnose se na potrebu povećanja broja žena, kako civilnog osoblja, tako i žena vojnih lica, u misijama; naglašava se da je uključivanje žena od ključne važnosti za efikasnost mirovnih operacija.

Da bi implementirale RSBUN 1325, odnosno Agendu Žene mir i bezbjednost, zemlje članice UN-a donose nacionalne akcione planove za sprovođenje RSBUN 1325 i pratećih rezolucija.

U Crnoj Gori, Ministarstvo odbrane ima ulogu inicijatora i nadležnost za praćenje i izvještavanje o sprovođenju aktivnosti iz nacionalnog Akcionog plana za implementaciju Rezolucije Savjeta bezbjednosti Ujedinjenih nacija 1325⁸² (u daljem tekstu: NAP). Prvi NAP za period 2017- 2018, usvojen je februara 2017. godine. Drugi NAP Vlada je usvojila septembra 2019. godine, sa Programom sprovođenja za period 2019-2020. godina. Kako u prvom tako i drugom NAP-u, definisani su prioriteti koji obuhvataju tri ključna područja za primjenu RSBUN 1325, i to:

1. povećanje učešća žena u odlučivanju i mirovnim procesima;
2. zaštita žena i djevojaka u konfliktnim zonama;
3. integracija rodne perspektive i rodnog obrazovanja u mirovne operacije.

Kratki pregled evropskih dokumenata koji se odnose na rodnu ravnopravnost

Svojom geografskim položajem, kao i odabranim strateškim pravcem, Crna Gora se nalazi u Evropi, a u toku je procesa usaglašavanja zakonodavstva sa tekovinama Evropske unije. U tom smislu, Crna Gora poštuje relevantna evropska dokumenta, a u nastavku Priručnika se navode ona dokumenta koja su najrelevantnija za temu kojom se Priručnik bavi.

Evropska Unija

U dokumentima na kojima je zasnovana Evropska unija ističu se vrijednosti poput ljudskog dostojanstva, slobode, demokratije, jednakosti, vladavina prava i poštovanje ljudskih prava, uključujući prava manjina, kao i pluralizam, zabrana diskriminacije, tolerancija, pravda, solidarnost i jednakost žena i muškaraca kao vrijednosti koje su zajedničke državama članicama Evropske Unije (EU)⁸³. Standardi o ljudskim pravima vremenom su integrisani u politiku i u pravni sistem EU.

⁸² Brošura sa detaljnijim informacijama o NAP-u dostupna na:
<https://www.gov.me/dokumenta/d2d8f56d-be5b-44ef-b961-dc046ec2040c>

⁸³ European Union, "Consolidated version of the Treaty on European Union", Official Journal of the European Union, 26th October 2012, EU Doc. C 326/01

Rodna ravnopravnost spada u ključne vrijednosti EU. Prema Indeksu rodne jednakosti za 2021. godinu koji objavljuje Evropski institut za rodnu ravnopravnost (*European Institute for Gender Equality* - EIGE), EU ima 68 od mogućih 100 poena, što ukazuje da rodna jednakost još nije dosegnuta, te su zbog toga potrebne mjere u raznim oblastima u kojima još uvek nije postignuta ravnopravnost muškaraca i žena. Evropska komisija smatra rodnu ravnopravnost važnom polugom za stvaranje pravednog društva koje ne diskriminiše na osnovu roda ili na osnovu bilo kojeg drugog ličnog svojstva.

Jedna od najznačajnijih političkih odluka EU u oblasti rodne ravnopravnosti posljednjih godina jeste *Strategija za rodnu ravnopravnost 2020-2025*⁸⁴ koju je usvojila Evropska komisija. Cilj strategije je „dostizanje rodne ravnopravnosti u zemljama Evropske Unije, u kojoj su rodno zasnovano nasilje, polna diskriminacija ili strukturalne nejednakosti između muškaraca i žena stvar prošlosti”.

Pravne tekovine koje se odnose na rodnu ravnopravnost dužne su da primenjuju sve države članice, odnosno da ih transponuju u svoje pravne sektore, a takođe postepeno to treba da učine i druge države koje teže priključenju EU, a među njima i Crna Gora.

Oblast od značaja za sektor odbrane Crne Gore jeste mogućnost angažovanja u vojnim i civilnim misijama EU. Trasirajući svoj put do članstva u EU, VCG je angažovana u nekim misijama EU. Zajednička bezbjednosna i odbrambena politika Evropske unije- ZBOP dio je Zajedničke spoljne i bezbjednosne politike EU. U odgovoru na nove bezbjednosne izazove i prijetnje, EU nastavlja da dalje razvija i jača ZBOP, a sve više preuzima i značajne vojne i civilne misije u državama članicama NATO ili zemljama u kojima je NATO ranije bio angažovan, tako da su zakonodavstvo i politika EU značajni za realizaciju misija. Složenost tih situacija i činjenica da se od pripadnika/ca misija očekuje da budu uključeni u održavanje i izgradnju mira, znači da je potrebno znanje kako bi se integrisala rodna perspektiva.

Sve aktuelne misije i operacije ZBOP imaju imenovane kontakt osobe za ljudska prava i/ili kontakt osobe ili savjetnike/ce za rodnu ravnopravnost. Taj sistem je uveden kako bi se osiguralo da se politike i znanja EU pretaču u operativne smjernice, da se pitanja žena, mira i bezbjednosti obuhvaćena RSBUN 1325 i pripadajućim rezolucijama sistemski uključe u sve strategije misija ZBOP, kao i da se pomogne osoblju u misijama i operacijama u svakodnevnom radu na rodnim pitanjima. U sklopu napora da unaprijedi rodnu ravnopravnost, EU je uspostavila funkciju glavne savjetnice/ glavnog savjetnika Evropske službe za spoljne poslove za rodnu perspektivu i sprovođenje RSBUN 1325.

⁸⁴ Dostupno na: https://ec.europa.eu/info/policies/justice-and-fundamental-rights/gender-equality/gender-equality-strategy_en

Savjet Evrope

Savjet Evrope je organizacija posvećena zaštiti ljudskih prava, demokratiji i vladavini prava, te je u skladu sa svojim mandatom usvojila veći broj dokumenata i instrumenata koji se odnose na rod i garantuju rodnu ravnopravnost,⁸⁵ a od značaja su i za temu rodne perspektive u sektoru odbrane. Crna Gora je članica Savjeta Evrope od 2007. godine, što znači da podržava dokumente i aktivnosti Savjeta Evrope.

Godine 1950. doneta je *Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda*, kojom se garantuju građanska i politička prava, uključujući pravo na život, pravo na slobodu i bezbjednost i zabranjuje diskriminaciju po polu, rasi, boji kože, jeziku, religiji, političkom ili drugom uvjerenju, nacionalnom ili društvenom porijeklu, povezanosti sa nacionalnom manjinom, imovnom stanju, rođenju ili drugom statusu.

Konvencija Savjeta Evrope o sprječavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici – Istanbulska konvencija iz 2011. godine utvrđuje obavezujuće standarde za zaštitu od nasilja prema ženama i nasilja u porodici. Donijeta je sa ciljem uspostavljanja nulte tolerancije na nasilje nad ženama i nasilje u porodici, djelotvornog suzbijanja svih oblika diskriminacije nad ženama i promocije suštinske ravnopravnosti između žena i muškaraca. Nasilje prema ženama označeno je kao kršenje ljudskih prava i oblik diskriminacije žena. Utvrđena je obaveza država članica Savjeta Evrope da obezbijede primjenu Istanbulske konvencije bez diskriminacije po bilo kom osnovu (član 4). Crna Gora je potpisala Istanbulsku konvenciju 11. maja 2011. godine, a u martu 2013. godine usvojen je Zakon o potvrđivanju Konvencije Savjeta Evrope o sprječavanju i bori protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici, čime se Crna Gora obavezala da primjenjuje Istanbulsku konvenciju i izvještava o njoj primjeni kroz mehanizam GREVIO.⁸⁶

⁸⁵ *Regionalni priručnik o sprečavanju i reagovanju na rodno zasnovanu diskriminaciju, seksualno uznemiravanje i zlostavljanje u ministarstvima odbrane i oružanim snagama zemalja Zapadnog Balkana*. SEESAC, Sarajevo, Podgorica, Skoplje, Beograd, 2021

⁸⁶ U okrilju Savjeta Evrope donijete su i brojne preporuke, među kojima su najznačajnije: Preporuka R(2003)3 o ujednačenom učešću žena i muškaraca u političkom i javnom odlučivanju; Preporuka R(90)4 o neseksističkoj upotrebi jezika; Preporuka R(98)14 o integrisanju rodno aspekta u javne politike; Preporuka R(2000)11 o akcijama u borbi protiv trgovine ljudima u svrhu seksualnog iskorišćavanja; Preporuka 1325(1997) o trgovini ženama i prisilnoj prostituciji; Preporuka R(96)5 o usklađivanju radnog i porodičnog života; Preporuka R(2002)5 o zaštiti žena od nasilja; Preporuka R(2003)3 o uravnoteženom učešću žena i muškaraca u donošenju odluka; Preporuka R(2007)13 o orodnjavanju u obrazovanju; Preporuka R(2007)17 o standardima i mehanizmima rodne ravnopravnosti; Preporuka R(2013)1 o rodnoj ravnopravnosti i medijima; Preporuka R(2017)9 o rodnoj ravnopravnosti u audiovizuelnom sektoru; Preporuka R(2019)1 o sprječavanju i suzbijanju seksizma i dr.

Savjet Evrope se danas bavi i novim bezbjednosnim izazovima u Evropi kao što su sajber kriminal ili pitanja migranata, uzimajući u obzir rodnu perspektivu u svim oblastima kojima se bavi.

NATO dokumenta koja se odnose na rodnu ravnopravnost

Kao članica NATO, Crna Gora i njen sektor bezbjednosti je u obavezi da primjenjuje sva dokumenta i smjernice NATO koje se odnose na rodnu ravnopravnost. U nastavku su navedena najvažnija dokumenta.

NATO Bi-Strateška komandna direktiva (BI-SCD 40-01)

Cilj ove direktive jeste davanje jasnih smjernica za implementaciju RSBUN 1325 i pratećih rezolucija, NATO/EAPC Politike i Akcionog plana Žene, mir, bezbjednost. Implementacija pomenutih dokumenata, odnosno rodne perspektive treba da bude sprovedena kroz sva tri ključna zadatka Alijanse, a to su: kolektivna odbrana, kooperativna bezbjednost i upravljanje krizama na svim nivoima (taktičkom, operativnom i strateškom). U skladu sa tim, direktiva daje smjernice za primjenu RSBUN 1325, pratećih rezolucija, kao i integraciju rodne perspektive u analizu, planiranje, izvršenje i procjenu operacija, misija, obuka i vježbi pod vođstvom NATO-a. Direktiva prepoznaje važnost integracije rodne perspektive i navodi da su za implementaciju odgovorni komandanti, odnosno starješine, koji se za savjet i podršku oslanjaju na rodne savjetnike/ce (GENAD) i kontakt osobe (GFP). Direktiva sadrži šest poglavlja i, pored pregleda osnovnih pojmova, bavi se implementacijom rodne perspektive u planiranju i operacijama, standardima ponašanja, obrazovanjem i obukom, ulogom rodnih savjetnika/ca i kontakt osoba.

ACO Funkcionalni vodič za planiranje⁸⁷

Cilj ovog dokumenta je da pruži smjernice rodnim savjetnicima, kontakt osobama i licima koja se bave planiranjem. Dokument identifikuje segmente rodne perspektive koje treba uzeti u obzir tokom svake faze procesa planiranja na strateškom, operativnom i taktičkom nivou. Takođe, u cilju sveobuhvatnosti, navodi i segmente koje treba razmotriti na taktičkom nivou. Ovaj dokument, osim što navodi i brojne alate koji se mogu koristiti u cilju izrade rodne analize odnosno rodnog aneksa, naglašava važnost integrisanja rodne perspektive u sve segmente procesa planiranja i relevantnih dokumenata.

⁸⁷ ACO Functional Planning Guide, dostupan na: https://www.act.nato.int/application/files/7316/7474/8543/ACO_Gender_Functional_Planning_Guide_2015.pdf

NATO Politika za sprječavanje i reagovanje na seksualnu eksploataciju i zlostavljanje ⁸⁸

Ova politika ima za cilj da osigura koherentan i dosljedan politički okvir za ulogu NATO-a u sprječavanju i odgovoru na seksualno iskorištavanje i zlostavljanje.

Seksualno iskorištavanje i zlostavljanje suprotni su načelima i temeljnim vrijednostima NATO-a, te podrivaju efikasnost i kredibilitet Alijanse i dovode u pitanje uspješnost misije. Stoga NATO ima pristup nulte tolerancije prema svim djelima seksualnog iskorištavanja i zlostavljanja. Ovom politikom definiše se da seksualno iskorištavanje i zlostavljanje obuhvata svaku stvarnu ili pokušanu zloupotrebu pozicije ranjivosti, neravnoteže moći ili povjerenja u seksualne svrhe, uključujući novčano, društveno ili političko profitiranje.

Dokument dalje definiše obavezu održavanja preduputne obuke kao i obuke za vrijeme misije na temu SEA. Takođe, navodi obavezu reagovanja, odnosno prijavljivanja svih incidenata na propisan način.

NATO Politika o prevenciji i reagovanju na seksualno nasilje povezano sa konfliktom ⁸⁹

Kao i prethodna politika, ova politika ima za cilj da osigura koherentan i dosljedan politički okvir za ulogu NATO-a u sprječavanju i odgovoru na pojave seksualnog nasilja povezanog sa konfliktom.

Cilj ove Politike je da obezbijedi djelotvornu prevenciju i odgovor na seksualno nasilje povezano sa konfliktom u svim NATO misijama, operacijama i aktivnostima pod mandatom Savjeta bezbjednosti u okviru svoje nadležnosti i mandata, a u skladu s međunarodnim pravom.

Ova politika odnosi se na sve pripadnike, vojna i civilna lica, raspoređena u sklopu NATO misija, operacija i aktivnosti pod mandatom Savjeta bezbjednosti i primjenjuje se u svim fazama planiranja pomenutih misija, operacija i aktivnosti.

Ova politika daje definiciju seksualnog nasilja povezanog sa konfliktom i navodi da se takvo nasilje često smišljeno koristi kao taktika ratovanja sistematskog napada na civilno stanovništvo

⁸⁸ The NATO Policy on Preventing and Responding to Sexual Exploitation and Abuse, dostupna na: https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_173038.htm

⁸⁹ NATO Policy on Preventing and Responding to Conflict-Related Sexual Violence - CRSV, 31 May 2021, dostupna na: https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_184570.htm

što umnogome može ugroziti uspostavljanje mira i stabilnosti. Ovaj dokument dalje definiše obavezu održavanja preduputne obuke, kao i obuke za vrijeme misije na temu seksualnog nasilja povezanog sa konfliktom. Takođe, navodi obavezu reagovanja, odnosno prijavljivanja svih incidenata na propisan način.

Dokumenta i količinu prezentovanih informacija treba prilagoditi ciljnoj grupi. Preporuka je da se na oficirskim kursevima predstavi širi spektar informacija koje se odnose na prethodno pobrojana dokumenta, dok na podoficirskim i vojničkim kursevima fokus treba da bude na RSBUN 1325 i glavnim smjernicama Bi-SC Direktive 40-01.

LITERATURA:

- Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima (1948)
- Konvencija o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena (CEDAW- 1979)
- Pekinška deklaracija i Platforma za akciju (1995)
- Rezolucija Savjeta bezbjednosti UN 1325(2000) i prateće rezolucije
- Military Guide to UNSCR on WPS, NCGM
- NATO Bi-Strateška komandna direktiva (BI-SCD 40-01), 2021
- ACO Functional Planning Guide
- The NATO Policy on Preventing and Responding to Sexual Exploitation and Abuse, November 2019
- NATO Policy on Preventing and Responding to Conflict-Related Sexual Violence, 31 May 2021
- Smjernice Vojnog komiteta za prevenciju i reagovanje na seksualno i rodno zasnovano nasilje u konfliktnim zonama (*Military Guidelines on the Prevention of, and response to, Conflict Related Sexual and Gender-based Violence*), 2015

PITANJA NA KOJA TREBA DA ZNATE ODGOVOR NA KRAJU OVOG MODULA

NAVEDITE TRI MEĐUNARODNE ORGANIZACIJE KOJE SU POSTAVILE MEĐUNARODNOPRAVNI OKVIR ZA RODNU RAVNOPRAVNOST?

Odgovor: UN, EU i NATO (može da se navede i Savjet Evrope)

NAVEDITE KLJUČNE NATO DOKUMENTE KOJI SE ODOSE NA RODNU RAVNOPRAVNOST?

Odgovor: NATO Bi-Strateška komandna direktiva (BI-SCD 40-01), ACO Funkcionalni vodič za planiranje (ACO Functional Planning Guide), NATO Politika prevencije i odgovora na seksualnu eksploataciju i zlostavljanje i NATO Politika o prevenciji i reagovanju na seksualno nasilje povezano sa konfliktom.

DA LI JE CRNA GORA RATIFIKOVALA ISTANBULSKU KONVENCIJU I NA ŠTA SE ONA ODNOSI?

Odgovor: Jeste, Crna Gora je ratifikovala Istanbulsku konvenciju. 11. maja 2011. godine, a u martu 2013. godine usvojen je Zakon o potvrđivanju Konvencije Savjeta Evrope o sprječavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici, čime se Crna Gora obavezala da primjenjuje Istanbulsku konvenciju i izvještava o njenoj primjeni.

Istanbulska konvencija iz 2011. godine utvrđuje obavezujuće standarde za zaštitu od nasilja prema ženama i nasilja u porodici. Donijeta je sa ciljem uspostavljanja nulte tolerancije na nasilje nad ženama i nasilje u porodici, djelotvornog suzbijanja svih oblika diskriminacije nad ženama i promocije suštinske ravnopravnosti između žena i muškaraca. Nasilje prema ženama označeno je kao kršenje ljudskih prava i oblik diskriminacije žena.

KOJA JE KLJUČNA UN REZOLUCIJA KOJI SE ODNOSI NA TEMATIKU ŽENA I BEZBJEDNOSTI?

Odgovor: RSBUN 1325

KOJI JE PO VAŠEM MIŠLJENJU RAZLOG ZA USVAJANJE VIŠE OD 10 REZOLUCIJA KOJE PRIPADAJU U AGENDU ŽENE, MIR I BEZBJEDNOST?

Odgovor: Sa jedne strane ukazuje na posvećenost UN i država članica UN-a toj temi. Sa druge strane, čitajući tekst rezolucija možemo uočiti da se zahtjevi i preporuke ponavljaju što upućuje na nedovoljno efikasnu primjenu istih, i potrebu da se države članice pozovu da primijene sve odredbe prethodnih rezolucija pod Agendom Žene, mir i bezbjednost.

Poglavlje 3. DOMAĆI ZAKONODAVNI, STRATEŠKI I INSTITUCIONALNI OKVIR ZA RODNU RAVNOPRAVNOST

■ Cilj

Upoznati polaznike/ce sa pravnim i institucionalnim okvirom za rodnu ravnopravnost u Crnoj Gori, kako bi razumjeli zakonodavni okvir koji obavezuje sve građane i građanke, kao i pripadnike i pripadnice sistema odbrane Crne Gore, prepoznali institucije odgovorne za implementaciju rodno odgovornih politika i bili u mogućnosti da identifikuju ključne mehanizme za rodnu ravnopravnost unutar sistema MO i VCG.

■ Nastavna pitanja:

- Zakonodavni okvir za rodnu ravnopravnost u Crnoj Gori
- Strateški okvir za rodnu ravnopravnost u Crnoj Gori
- Institucionalni okvir za rodnu ravnopravnost u Crnoj Gori

■ Metod rada:

Ovaj modul se realizuje na način da se kao metod koristi predavanje u kombinaciji sa interaktivnom metodom. Objasniti učesnicima/cama da je ovaj modul (dio kursa) teorijski i da se bavi pravnim i institucionalnim okvirom za rodnu ravnopravnost u Crnoj Gori. Učesnike/ce treba ohrabriti da postavljaju pitanja. Instruktor/ka može izlaganje početi interaktivno, na način da se otvori diskusija o tome šta polaznici/ce obuke znaju o zakonskom okviru koji se

odnosi na rodnu ravnopravnost, šta misle o značaju mehanizama za rodnu ravnopravnost, kome su ti mehanizmi namijenjeni i koliko su dostupni. Na kraju, instruktori/ke mogu da provjere stepen stečenih znanja polaznika/ca obuke, kroz mini test ili kviz.

Uvodna pitanja:

- Da li znate koji zakoni čine dio pravnog okvira iz oblasti rodne ravnopravnosti u Crnoj Gori?
- Koliko smatrate da je važno primjenjivati zakonodavni i/ili institucionalni okvir koji se odnosi na politike rodne ravnopravnosti? Kako biste obrazložili svoj odgovor?
- Ko je odgovoran za primjenu zakona i propisa o rodnoj ravnopravnosti, a na koga se oni odnose?
- Da li postoje društvene grupe u Crnoj Gori kojima je teže da dođu do institucija i ostvare svoja prava u odnosu na neke druge grupe u društvu?
- Koji mehanizmi za rodnu ravnopravnost postoje u MO i VCG? Da li vam je poznata njihova nadležnost?
- Koliko su mehanizmi dostupni svakom zaposlenom u sektoru odbrane? Šta mislite da bi trebalo učiniti da mehanizmi postanu još dostupniji u cilju promocije rodne ravnopravnosti, što je u skladu sa vrijednostima koje promoviraju VCG?

U zavisnosti od ciljane grupe i broja učesnika/ca obuke ova pitanja se mogu postaviti plenarno ili se mogu pozvati učesnici/ce da o pitanjima diskutuju u paru/manjim grupama u određenom vremenskom periodu, poslije čega će podijeliti svoja saznanja sa cijelom grupom. Pitanja je potrebno pripremiti na slajdu Power Point prezentacije ili na flip chart-u. Ukoliko planirate rad u grupama, možete odštampati pitanja za svaku grupu, a sva pitanja prikazati na slajdu. U zavisnosti od sastava grupe (ako u njoj ima osoba koje su završile prava), možete interaktivnu komponentu uključiti tako što ćete odštampati neke od zakona i dati zadatak da u grupama analiziraju članove zakona koji se odnose na rodnu ravnopravnost.

Kada govorimo o rodnoj ravnopravnosti u kontekstu određenog društva, onda neizostavno moramo govoriti o mehanizmima koji postoje unutar tog društva, a koji se staraju da rodna ravnopravnost bude na adekvatan način inkorporirana u sve sfere društvenog bića. Zbog toga, cijenimo da svako onaj ko se interesuje za pitanja iz predmetnog domena, mora poznavati osnove zakonskog i institucionalnog okvira koji trenutno postoji u Crnoj Gori, a posebno one koji postoje u crnogorskom odbrambenom sistemu.

Zakonodavni okvir

Pravni i institucionalni okvir politika rodne ravnopravnosti i jednakih mogućnosti u Crnoj Gori predstavlja osnovu za ostvarivanje rodne ravnopravnosti. Rodnu ravnopravnost promovišu i štite Ustav Crne Gore, javne politike i strategije koje definišu pravce djelovanja, prioritete i obaveze organa javne vlasti i institucija ustanovljene sa ciljem da prate, promovišu i unaprjeđuju ravnopravno učešće žena i muškaraca u svim sferama javnog i političkog života, kao i čitav niz zakonskih i drugih propisa. Država Crna Gora se, nakon obnove nezavisnosti i preuzimanja odgovornosti za međunarodne odnose, obavezala na poštovanje principa međunarodnog prava i obaveza o sukcesiji. Svi mehanizmi neophodni za djelotvorno sprovođenje politike rodne ravnopravnosti i jednakih mogućnosti moraju biti usklađeni sa međunarodnopravnim okvirom koji se odnosi na rodnu ravnopravnost i zabranu rodno zasnovane diskriminacije.

Ustav Crne Gore⁹⁰

Kao najviši pravni akt sa kojim moraju biti usaglašeni svi zakonski i podzakonski akti u našoj zemlji, Ustav Crne Gore zabranjuje svaku neposrednu ili posrednu diskriminaciju po bilo kom osnovu i propisuje da se neće smatrati diskriminacijom uvođenje posebnih propisa i mjera koje su usmjerene na stvaranje uslova za ostvarivanje nacionalne, rodne i ukupne ravnopravnosti i zaštite osoba koje su po bilo kojoj osnovi u nejednakom položaju (član 8). Propisano je da država jemči ravnopravnost žena i muškarca i razvija politiku jednakih mogućnosti (član 18). Ustav jemči i štiti prava i slobode (član 6), garantuje da su svi pred zakonom jednaki, bez obzira na bilo kakvu posebnost ili lično svojstvo (član 17), te da svako ima pravo na jednaku zaštitu svojih prava i sloboda (član 19).

Zakon o zabrani diskriminacije⁹¹

Zakon o zabrani diskriminacije propisuje posebne mjere koje su usmjerene na stvaranje uslova za ostvarivanje nacionalne, rodne i ukupne ravnopravnosti i zaštite osoba koje su po bilo kom osnovu u nejednakom položaju. Mjere mogu donositi, odnosno uvoditi i sprovoditi u okviru svojih nadležnosti i ovlašćenja državni organi, organi državne uprave, organi jedinica lokalne samouprave, javna preduzeća i druga pravna lica koja vrše javna ovlašćenja, kao i druga pravna i fizička lica (član 5 stav 1).

⁹⁰ Službeni list Crne Gore", br. 1/2007 i 38/2013- Amandmani I-VI

⁹¹ "Službeni list Crne Gore" br. 046/10, 040/11, 018/14 i o42/17 (ZZD Crne Gore). Tekst zakona dostupan je na: Zakon o zabrani diskriminacije | Crna Gora | Paragraf Lex

Zakon o rodnoj ravnopravnosti⁹²

Zakon o rodnoj ravnopravnosti je donijet godinu dana nakon proglašenja nezavisnosti Crne Gore, nekoliko mjeseci nakon parafiranja Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju EU i neposredno prije usvajanja Ustava nezavisne Crne Gore.⁹³ Donošenjem novog Ustava Crne Gore dat je još jači osnov za uvođenje i uređivanje rodne ravnopravnosti, kao i mehanizama za postizanje rodne ravnopravnosti.

Cilj donošenja Zakona o rodnoj ravnopravnosti nije samo eliminacija diskriminacije žena, već stvaranje jednakih mogućnosti za žene i muškarce u svim oblastima života, na čemu insistiraju savremena međunarodnopravna dokumenta koje je Crna Gora prihvatila u svoj normativno-pravni sistem, kao i međunarodno prihvaćena praksa.

Zakon je podijeljen u pet cjelina, koje pokrivaju cilj i definicije, obaveze državnih organa, uključujući nacionalne mehanizme, koji su odgovorni za promovisanje rodne ravnopravnosti. Detaljnije, zakon propisuje, kako za javni, tako i za privatni sektor, obavezu rada na postizanju rodne ravnopravnosti, u svim fazama planiranja, donošenja i sprovođenja odluka, kao i preduzimanja aktivnosti iz svoje nadležnosti, ocjenjuju i vrjednuju uticaj tih odluka i aktivnosti na položaj žena i muškaraca.

U skladu sa ovim zakonom rodna ravnopravnost podrazumijeva ravnopravno učešće žena i muškaraca, kao i lica drukčijih rodnih identiteta u svim oblastima javnog i privatnog sektora, jednak položaj i jednake mogućnosti za ostvarivanje svih prava i sloboda i korišćenje ličnih znanja i sposobnosti za razvoj društva, kao i ostvarivanje jednake koristi od rezultata rada. Zakonom o rodnoj ravnopravnosti je prvi put u zakonodavstvu Crne Gore promovisana rodna ravnopravnost kao jedna od osnovnih vrijednosti pravnog sektora i utvrđena izričita zabrana diskriminacije po osnovu pola. Za sprovođenje ovog zakona nadležno je Ministarstvo ljudskih i manjinskih prava.

Uzimajući u obzir značaj ovog zakona, koja proizilazi iz svega navedenog, njegovo poznavanje, ali i pozivanje na njegove odredbe je preduslov svakog kvalitetnog predavanja.

⁹² “Službeni list Republike Crne Gore”, br. 46/07 i “Službeni list Crne Gore”, br. 73/2010, 40/2011 i 35/2015. Tekst zakona dostupan je na: http://www.podaci.net/_gCGO/propis/Zakon_o_rodnoj/Zrravno04v0746-1140.html

⁹³ Ustavni osnov za donošenje Zakona o rodnoj ravnopravnosti je sadržan u članu 12 tač. 3 i 4 i članu 15 tada važećeg Ustava Republike Crne Gore, kojima je bilo propisano da se zakonom, u skladu sa Ustavom, uređuju načini ostvarivanja prava i sloboda. Navodi se da su građani/ke slobodni/e i jednaki/e, bez obzira na bilo kakvu posebnost ili lično svojstvo i da su svi/e pred zakonom jednaki/e.

Zakon o radu⁹⁴

Zakonom o radu zabranjuje se neposredna ili posredna diskriminacija lica koja traže zaposlenje, kao i zaposlenih, s obzirom na lična svojstva, pa između ostalih i pol i seksualno opredjeljenje (član 7). Takođe, zabranjuje i uznemiravanje i seksualno uznemiravanje na radu i u vezi sa radom, kao i u odnosu na osposobljavanje, obrazovanje i usavršavanje, napredovanje na poslu, uslove zapošljavanja, prestanak radnog odnosa ili druga pitanja koja proizilaze iz radnog odnosa (član 10), a u vezi sa tim posebnim propisom je detaljnije uređena zabrana zlostavljanja na radu⁹⁵. Navedeno je važno istaći, jer kroz odredbe ovih zakona se garantuje zaštita od svih oblika posredne i neposredne diskriminacije, te seksualnog uznemiranja, što sa druge strane utiče na efikasnije sprovođenje politike jednakih mogućnosti.

Ovo je ključni pravni akt kojim je regulisano da se *zaposlenim osobama garantuje jednaka zarada za isti rad ili rad iste vrijednosti* (Član 99, stav 1 zakona). Pravna norma u datom slučaju ukazuje na obavezu istih nadoknada za isti rad, bez obzira na bilo koje lično svojstvo zaposlenog, uključujući i pol. Na taj način se direktno podstiče rodna ravnopravnost.

Zakon o Vojsci Crne Gore⁹⁶

Članom 5 Zakona o Vojsci Crne Gore propisano je da su lica u službi u Vojsci profesionalna vojna lica i civilna lica u službi u Vojsci.⁹⁷ Prijem u službu u Vojsci može se vršiti prijemom lica u službu u VCG iz građanstva, i prijemom državnih službenika zaposlenih u MO. Kada je riječ o prijemu civilnih lica u službu u Vojsci, kriterijumi se razlikuju u odnosu na prijem profesionalnih vojnih lica, i ogledaju se u činjenici da oni koji se primaju u službu u Vojsci ne prolaze fizičku provjeru. Kada je riječ o rodnoj perspektivi, svi javni i interni oglasi podliježu rodno-senzitivnom jeziku, a uslovi za prijem muškaraca i žena su istovjetni (osim u slučaju prijema profesionalnih vojnih lica – kada je fizička norma koju žene moraju da zadovolje niža u odnosu na onu koju moraju ispuniti muškarci). Sastavni dio metodologija za sprovođenje internih i javnih oglasa je i afirmativna akcija koja se ogleda u tome da ukoliko dva kandidata imaju isti rezultat, prednost se daje kandidatu manje zastupljenog pola.

94 “Službeni list Crne Gore” br 49/08 i 26/09. Tekst zakona dostupan je na: <https://www.katalogpropisa.me/propisi-crne-gore/zakon-o-radu-2/>

95 Zakon o zabrani zlostavljanja na radu (“Službeni list Crne Gore” br.)

96 “Službeni list Crne Gore”, br. 51/2017 i 34/2019. Tekst zakona dostupan je na: <https://www.paragraf.me/propisi-crnegore/zakon-o-vojsci-crne-gore.html>

97 U Vojsci Crne Gore postoje sljedeće kategorije zaposlenih osoba: oficiri, podoficiri, vojnici po ugovoru i civilna lica. Lica zaposlena u MO su državni službenici i namještenici.

Iako rodna ravnopravnost nije obuhvaćena zasebnim članom unutar Zakona o Vojsci Crne Gore, ona je svoje mjesto pronašla u dijelu koji se bavi zabranom diskriminacije, gdje je eksplicitno naglašeno da se *licima koja se prijavljuju za prijem u službu u Vojsci, garantuje primjena načela transparentnosti, pravičnosti i jednakih prava, bez diskriminacije po bilo kom osnovu (pol, rasa, nacionalna pripadnost, jezik, vjeroispovijest, političko ili drugo mišljenje, etničko ili socijalno porijeklo, rodni identitet, seksualna orijentacija, imovno stanje ili neki drugi lični status ili svojstvo (Član 16))*. Iste odredbe treba da se primjenjuju i u slučaju karijernog napredovanja, obrazovanja, usavršavanja, učešća u misijama i svim segmentima koji čine sastavni dio kvalitetnog funkcionisanja odbrambenog sektora. Ovim zakonom definisano je i da bilo kakva diskriminacija, između ostalih odrednica, i po osnovu pola, predstavlja disciplinski prestup (Član 157 stav 1 tačka 18), što se kvalifikuje kao teža povreda vojne discipline.

Javne politike za rodnu ravnopravnost

Donošenjem niza strateških dokumenata i akcionih planova, državni organi sprovode implementaciju zakonskih normi koje su predstavljene u ovom poglavlju, te se time formiraju cjelokupne javne politike u Crnoj Gori. Kada je riječ o pitanjima iz domena rodne ravnopravnosti, od značaja je posebno izdvojiti sljedeća strateška dokumenta:

Nacionalna strategija rodne ravnopravnosti 2021-2025 - strateški dokument kojim se uspostavlja okvir za postizanje rodne ravnopravnosti u Crnoj Gori. Ona je usklađena sa krovnim strateškim dokumentima Crne Gore, obavezama koje država treba da ispuni u procesu pregovora za članstvo u EU, kao i sa Ciljevima održivog razvoja, odnosno Agendom 2030;

Drugi Akcioni plan za primjenu R SBUN 1325 za period 2019-2022 – dokument koji je bio u procesu sprovođenja u periodu pisanja ovog Priručnika. Njemu je prethodio Akcioni plan za period 2017-2018, čije je usvajanje u februaru 2017. godine bilo značajno ne samo za Crnu Goru kao državu članicu UN-a, već i sa aspekta članstva Crne Gore u NATO-u i u kontekstu pregovora o pristupanju EU, posebno vezano za poglavlje 31 – Vanjska, sigurnosna i odbrambena politika.⁹⁸ U narednom periodu u planu je izrada i usvajanje trećeg akcionog plana;

⁹⁸ Praćenje sprovođenja Akcionog plana za primjenu RSBUN 1325 za period 2019-2022 vrše Ministarstvo odbrane Crne Gore i Međuresorska radna grupa, koju čine predstavnici/ce Skupštine Crne Gore kroz Odbor za rodnu ravnopravnost, kao i predstavnici/ce Generalnog Sekretarijata Vlade Crne Gore, Ministarstva vanjskih poslova, Ministarstva prosvjete, Ministarstva kulture, Ministarstva finansija, Ministarstva ljudskih i manjinskih prava, Ministarstva pravde, Ministarstva zdravlja, Ministarstva rada i socijalnog staranja, Ministarstva unutrašnjih poslova, Uprave za ljudske resurse, Zajednice opština Crne Gore, Uprave Prihoda i carina, Uprave policije, Nacionalne kancelarije za borbu protiv trgovine ljudima, Policijske akademije, Vrhovnog državnog tužilaštva i Ministarstva odbrane. Međuresorska radna grupa nadležna je da predlaže, prati i izvještava o provođenju aktivnosti.

Strategija upravljanja ljudskim resursima u MO i VCG - u njoj su u okviru *Politike pribavljanja i zapošljavanja najkompetentnijih kandidata*, navedene preporuke za privlačenje najboljih kandidata, putem kvalitetnog informisanja i promovisanja MO, odnosno VCG, kao primamljivog poslodavca, čime se utiče na pospješivanje pozitivne percepcije i boljeg razumijevanja vojnog poziva i svih njegovih prednosti. U Strategiji se navodi da će se u cilju stvaranja uslova za ravnopravno napredovanje žena u Vojsci i povećanja broja žena na komandnim dužnostima, obezbijediti veća dostupnost svih vidova usavršavanja i dodatnih obuka, koje su preduslov za uspješan profesionalni i karijerni razvoj;

Strategija odbrane Crne Gore⁹⁹ - kojom je definisana vizija razvoja VCG kao profesionalne, efikasne, finansijski održive, interoperabilne i moderno opremljene Vojske, koja će biti osposobljena za ispunjenje misija i zadataka, kako na unutrašnjem, tako i na spoljnom planu. Osposobljavanje VCG u dimenziji ljudskih resursa realizuje se kroz kontinuirano usavršavanje i obuku njenih pripadnika i pripadnica, radi praćenja i dostizanja savremenih standarda profesionalnosti i interoperabilnosti;

Strategijski pregled odbrane (SPO)¹⁰⁰ - daje smjernice za profesionalni razvoj kadra za kontinuirano usavršavanje i usmjeravanje individualnog karijernog razvoja, u skladu sa principima meritornosti i jednakih mogućnosti. Obrazovanje, usavršavanje i obuka kadra vrši se planski, radi održavanja sposobnosti za uspješno vršenje postojećih i narednih dužnosti, u skladu sa potrebama službe, pojedinačnim rezultatima rada i profesionalnim kompetencijama. Obrazovanje i usavršavanje kadra vrši se u skladu sa potrebama službe po principu „obrazovanje/ usavršavanje-naredna dužnost“. SPO definiše da prednost za obrazovanje i usavršavanje imaju oficiri/ke koji se planiraju na liderske dužnosti, te da će se oni upućivati na usavršavanja komandno-štabnog i operativno-strategijskog nivoa. Ovim dokumentom definisano je i da će se pružati stalna podrška ženama da se usavršavaju i razvijaju svoje karijere, te da će im se obezbijediti otvorenost i dostupnost svih, uključujući i vodeće pozicije;

Dugoročni plan razvoja odbrane (DPRO) 2019-2028¹⁰¹ - kao prioritet određuje **povećanje broja žena na komandnim dužnostima i u misijama i operacijama**. U skladu sa tim prioritetom u dijelu koji se odnosi na pribavljanje kadra, ističe se da dostupnost deficitarnih kadrova može biti izazov u budućem periodu, te se iz tog razloga naglašava neophodnost analiziranja i praćenja dinamike demografskih, ekonomskih i socijalnih kretanja. Istovremeno,

99 Dostupno na: <https://www.gov.me/dokumenta/08cb12b5-395e-4047-a1cd-ff884683b9e3>

100 Dostupno na: <https://www.gov.me/dokumenta/70540913-cb57-47a3-a4fa-efce3456ecc2>

101 Dostupno na: <https://www.gov.me/dokumenta/19190b9e-dd26-4c76-b99b-34e41bb38c2e>

ovaj strateški dokument definiše da će se kroz kvalitetne i savremene mehanizme promocije svih prednosti vojne profesije, posebno među mlađom populacijom, nastaviti sa privlačenjem i obezbjeđenjem nedostajućeg kadra. DPRO posebno navodi potrebu aktivne promocije vojne profesije sa ciljem njenog približavanja mlađoj ženskoj populaciji.

Institucionalni mehanizmi za sprovođenje politika i zakona o rodnoj ravnopravnosti

Efikasnu primjenu zakonodavnog okvira i relevantnih javnih politika omogućavaju **institucionalni mehanizmi** koji postoje u Crnoj Gori, a u kontekstu navedenog, to su: Odbor za rodnu ravnopravnost Skupštine Crne Gore; Ministarstvo ljudskih i manjinskih prava; i Zaštitnik ljudskih prava i sloboda (Ombudsman). U okviru sektora odbrane Crne Gore to su savjetnica načelnika Generalštaba za rodna pitanja, koordinatorka za rodnu ravnopravnost u Ministarstvu i instruktori/ke za rodnu ravnopravnost.

Odbor za rodnu ravnopravnost - Odbor pri Skupštini Crne Gore, predstavlja prvi u nizu institucionalnih mehanizama za primjenu politika rodne ravnopravnosti u Crnoj Gori. Jedna od njegovih primarnih funkcija je *da razmatra prijedloge zakona, drugih propisa i opštih akata koji se odnose na ostvarivanje načela rodne ravnopravnosti*.¹⁰² Osim navedenog, neke od nadležnosti Odbora su i da:

- prati primjenu ovih prava kroz sprovođenje zakona i unapređivanje principa rodne ravnopravnosti, posebno u oblasti prava djeteta, porodičnih odnosa, zapošljavanja, preduzetništva, procesa odlučivanja, obrazovanja, zdravlja, socijalne politike i informisanja;
- učestvuje u pripremi, izradi i usaglašavanju zakona i drugih akata sa standardima evropskog zakonodavstva i programima Evropske unije koji se odnose na rodnu ravnopravnost;
- afirmiše potpisivanje međunarodnih dokumenata koji tretiraju ovo pitanje i prati njihovu primjenu; i
- saraduje sa odgovarajućim radnim tijelima drugih parlamenata i nevladnim organizacijama koje se bave temama rodne ravnopravnosti.

¹⁰² Odbor za rodnu ravnopravnost Skupštine Crne Gore. Dostupno na: <https://www.skupstina.me/me/radna-tijela/odbor-za-rodnu-ravnopravnost>

Odjeljenje za poslove rodne ravnopravnosti u Ministarstvu ljudskih i manjinskih prava¹⁰³ U

Odjeljenju za poslove rodne ravnopravnosti vrše se poslovi koji se odnose na: priprema predloga Zakona o rodnoj ravnopravnosti; koordiniranje procesom izrade predloga strategije za rodnu ravnopravnost i koordinira aktivnosti koje imaju za cilj uspostavljanje rodne ravnopravnosti i učestvuje u pripremi akcionih planova za uspostavljanje rodne ravnopravnosti na svim nivoima; primjena međunarodnih dokumenata i konvencija, kao i usvojenih međunarodnih standarda iz oblasti rodne ravnopravnosti; organizuje istraživanja i analize o stanju rodne ravnopravnosti, kao i prikupljanje podataka u okviru saradnje na nacionalnom nivou; saraduje sa lokalnom samoupravom i pruža podršku za osnivanje mehanizama za uspostavljanje rodne ravnopravnosti na lokalnom nivou; uspostavlja saradnju sa nevladinim organizacijama; podstiče aktivnosti na edukaciji o rodnoj ravnopravnosti i priprema publikacija čiji je cilj promovisanje rodne ravnopravnosti; dostavlja Vladi godišnji izvještaj o sprovođenju strategije za rodnu ravnopravnost; sprovođenje aktivnosti u vezi sa regionalnim inicijativama iz oblasti rodne ravnopravnosti; obavljanje drugih poslova iz oblasti rodne ravnopravnosti, kao i drugi odgovarajući poslovi iz djelokruga Odjeljenja.

Zaštitnik ljudskih prava i sloboda–Ombudsman - nezavisna i samostalna institucija, čiji je zadatak da preduzima mjere za zaštitu ljudskih prava i sloboda, kad su povrijeđena činjenjem ili nečinjenjem nosilaca javnih ovlašćenja.¹⁰⁴ U opisu nadležnosti kancelarije ombudsmana je i preduzimanje mjera za zaštitu od diskriminacije. Zaštitnik ima zamjenike/ce za četiri oblasti, ali i četiri osnovne grupe poslova. Među njima izdvojena je i *grupa poslova koji se odnose na oblast zaštite od diskriminacije, ranjivih grupa i rodne ravnopravnosti (Institucionalni mehanizam za zaštitu od diskriminacije)*.¹⁰⁵

U MO ne postoji odsjek ili služba koja se bavi isključivo rodnim pitanjima. Poslove iz domena rodne ravnopravnosti iz nadležnosti MO obavlja kordinator/ka za rodnu ravnopravnost. Poslovi iz ove oblasti uključeni su u opis poslova za još dva mjesta samostalnih savjetnika/ca u MO. Sva prethodno navedena lica osim poslova iz oblasti rodne ravnopravnosti obavljaju i druge poslove propisane aktom o unutrašnjoj organizaciji Ministarstva odbrane.

U VCG je po prvi put, u oktobru 2020. godine, uvedeno formacijsko mjesto savjetnika/ce načelnika Generalštaba za rodna pitanja.

¹⁰³ Ministarstvo ljudskih i manjinskih prava.

Dostupno na: <https://www.gov.me/dokumenta/12fd9458-442d-4971-b418-2221630ec3b6>

¹⁰⁴ Domen njegovog djelovanja uređen je Zakonom o zaštitniku ljudskih prava i sloboda (SL 42/11, 32/14).

¹⁰⁵ Zaštitnik ljudskih prava i sloboda. Dostupno na: www.ombudsman.co.me

Koordinator/ka za rodnu ravnopravnost u Ministarstvu odbrane - Prema Zakonu o rodnoj ravnopravnosti državni organi su dužni da odrede službenike/ce, koji će obavljati poslove koordinatora/ke aktivnosti u vezi pitanja rodne ravnopravnosti iz svoje nadležnosti. Obaveza ovog lica je da predlaže mjere za unaprjeđenje rodne ravnopravnosti, priprema i podnosi periodične i godišnje izvještaje u vezi pitanja rodne ravnopravnosti; radi na ostvarivanju saradnje sa drugim organima državne uprave, kao i međunarodnim organizacijama; na poslovima planiranja, organizacije i sprovođenja aktivnosti po pitanju rodne ravnopravnosti; izrade analiza koje sadrže aspekt rodne ravnopravnosti; redovne komunikacije sa ostalim mehanizmima, predlaže unaprjeđenje sprovođenja politika rodne ravnopravnosti i sl.

Savjetnik/ca načelnika Generalštaba za rodna pitanja - Opis dužnosti ovog formacijskog mjesta podrazumijeva obavljanje poslova koji se isključivo tiču rodne ravnopravnosti, a koji, između ostalog, obuhvataju pružanje savjeta u vezi sa integracijom rodne perspektive i implementacijom bezbjednosnih dimenzija RSBUN 1325 i srodnih rezolucija, kao i rodni politika kroz procese planiranja, izvještavanje i daje procjene o napretku u implementaciji RSBUN 1325, informisanje načelnika Generalštaba i donosilaca odluka o aktivnostima koje se tiču rodne ravnopravnosti, planovima i procjenama i predlaganje mjera za unaprjeđenje. Savjetnik/ca načelnika Generalštaba prati i razvija direktive i smjernice, procedure i mehanizme za efikasniju integraciju rodni politika; savjetuje na planu uključivanja rodne dimenzije u izradu politika, standarda ponašanja, regrutaciju, edukaciju, karijerni razvoj, pripreme i učešća u misijama i operacijama, vojnih vježbi i drugih procesa. Takođe, inicira i sprovodi rodne analize radi procjene i reagovanja na pojave rodne nejednakosti, odnosno rodno zasnovane diskriminacije, u cilju ostvarivanja jednakih prava, odgovornosti i mogućnosti za žene i muškarce u VCG i postizanja rodno balansa; ostvaruje saradnju i daje podršku ostalim mehanizmima, savjetuje komandante jedinica i sl.¹⁰⁶

Instruktori/ke za rodnu ravnopravnost - VCG ima sertifikovane instruktore/ke za rodnu ravnopravnost, koji vrše obuke pripadnika/ca Vojske po različitim pitanjima rodne ravnopravnosti.¹⁰⁷ Svi instruktori/ke su prošli NATO akreditovanu obuku Gender Training of Trainers, nakon koje su uključeni u aktivnosti koje se sprovode na implementaciji rodne perspektive u MO i VCG. Rodni instruktori/ke izvode obuke u jedinicama i organizacionim cjelinama VCG i MO, u skladu sa relevantnim dokumentima i planovima.¹⁰⁸ Sticanjem sertifikata rodno instruktora/ke pripadnici/e VCG i MO automatski postaju uključeni u aktivnosti koje se sprovode u cilju implementacije rodne

¹⁰⁶ *Položaj žena u oružanim snagama država Zapadnog Balkana*, (UNDP SEESAC, 2021.)

¹⁰⁷ *Ibid.*

¹⁰⁸ Od ukupnog broja, 7 instruktora/ki je završilo obuku koju organizuju RACVIAC i NCGM, dva instruktora u PSOTC, BiH (NCGM i UNDP SEESAC), a dva u u CMO, Republika Srbija (NCGM i UNDP SEESAC). Taj broj je u junu 2022. povećan za još 5 instruktora/ki, koji su uspješno završili GToT u Skoplju.

perspektive u VCG i MO (obuke u cilju rodnog osvještavanja, o nacionalnom i međunarodnom pravnom okviru koji se odnosi na zakonske obaveze primjenjivanja načela rodne ravnopravnosti, kao i o značaju integrisanja rodne perspektive u oružane snage, kako u cilju zaštite ljudskih prava, tako i u cilju povećanja operativne efikasnosti).

Kontakt osoba (eng. Focal point)- Preporuka Bi-SCD 40-1 jeste da u svakoj oraganizacionoj cjelini postoji kontakt osoba zadužena za implementaciju rodne perspektive. Uvođenje ovog instituta predstavlja efikasan mehanizam koji je u praksi inkorporiran u većini oružanih snaga zemalja članica NATO i država okruženja. VCG je počela sa određivanjem kontakt osoba krajem 2022. godine, a njihove dužnosti odnose na podršku postojećim mehanizmima u implementaciji aktivnosti iz domena rodne ravnopravnosti. Pored ovoga, kontakt osobe imaju i sljedeće nadležnosti: praćenje, analizu stanja, izvještavanje i predlaganje aktivnosti na poboljšanje stanja iz oblasti rodne ravnopravnosti; doprinos u implementaciji ciljeva Rezolucije SBUN 1325 i njoj pratećih rezolucija; predlaganje prilikom izrade godišnjih planova obuke u smislu inkorporiranja tema o rodnoj ravnopravnosti u individualnu i kolektivnu obuku, te druge vidove edukacije, a posebno obuku lica i jedinica koje se upućuju u mirovne i misije i operacije; pripremu i sačinjavanje periodičnih izvještaja o rodnim pitanjima; dostavljanje mišljenja o rodnim pitanjima i obezbjeđivanje sprovođenja propisa koji se odnose na rodnu ravnopravnost (Zakon o rodnoj ravnopravnosti i Zakon o zabrani diskriminacije); praćenje i analiziranje stanja o prijemu kandidata u Vojsci/ proizvodnju, kao i njihovom raspoređivanju iz ugla rodne ravnopravnosti; praćenje napredovanja u službi, upućivanja na obrazovanje, usavršavanja i obuke iz ugla rodne ravnopravnosti; vođenje evidencija zaposlenih u svojoj jedinici iz ugla rodne ravnopravnosti; davanje preporuka i mjera za unaprjeđenje stanja po pitanju rodne ravnopravnosti; informisanje kolektiva u svojim jedinicama o njihovoj ulozi i polugodišnje izvještavanje o svom radu.

LITERATURA:

- Ustav Crne Gore
- Zakon o rodnoj ravnopravnosti
- Zakon o radu
- Zakon o zabrani diskriminacije
- Zakon o Vojsci
- Skupština Crne Gore, sajt.
- Ministarstvo ljudskih i manjinskih prava, sajt.
- Zaštitnik ljudskih prava i sloboda, sajt.
- Regionalna studija „Položaj žena u oružanim snagama država Zapadnog Balkana 2021“

PITANJA NA KOJA TREBA DA ZNATE ODGOVOR NA KRAJU OVOG MODULA

KOJIM PROPISIMA JE ZAGARANTOVANA RODNA RAVNOPRAVNOST U CRNOJ GORI?

Odgovor: Rodna ravnopravnost u Crnoj Gori zagarantovana je Ustavom Crne Gore (član 8, član 18, član 6, član 17 i član 19), Zakonom o rodnoj ravnopravnosti i Zakonom o zabrani diskriminacije.

DA LI CRNA GORA IMA STRATEGIJU I ZAKON KOJI SE SPECIFIČNO ODNOSI NA RODNU RAVNOPRAVNOST?

Odgovor: Crna Gora ima Strategiju (za period 2021 – 2025) i pripadajući Akcioni plan. Takođe, Crna Gora ima i Zakon o rodnoj ravnopravnosti.

DALI POSTOJE INSTITUCIONALNI MEHANIZMI ZA RODNU RAVNOPRAVNOST U OKVIRU MO I VCG – AKO DA, NAVEDITE BAR JEDAN OD MEHANIZAMA.

Odgovor: Da, postoje institucionalni mehanizmi u okviru MO i VCG i to:

- koordinator/ka za rodnu ravnopravnost u Ministarstvu odbrane,
- savjetnik/ca načelnika Generalštaba za rodna pitanja,
- instruktori/ke za rodnu ravnopravnost,
- kontakt osobe za rodnu ravnopravnost u Vojsci Crne Gore.

Poglavlje 4.

REFORMA SEKTORA BEZBJEDNOSTI I INTEGRACIJA RODNE PERSPEKTIVE

■ Cilj

Objasniti polaznicima/cama važnost i načine uključivanja rodne perspektive u sektor odbrane u sklopu reforme sektora bezbjednosti. Posebno se osvrnuti na bezbjednosne izazove u 21. vijeku koji različito utiču na muškarce i žene, djevojčice i dječake, a koji zahtijevaju reformu, u kontekstu jačanja operativne efikasnosti sektora odbrane, kao i zaštite ljudskih prava u skladu sa vrijednostima i zakonodavnim okvirom Crne Gore i njenog sistema odbrane.

■ Nastavna pitanja

- Rodna perspektiva i reforma sektora bezbjednosti;
- Rodne uloge i bezbjednosne prijetnje;
- Razlozi za integraciju rodne perspektive u oružanim snagama;
- Integracija rodne perspektive u VCG.

■ Metod rada

Ovaj modul se realizuje u formi predavanja uz korišćenje Power Point prezentacije sa ilustracijama i kratkim video klipovima. Važno je uključiti interaktivni dio kroz kratke kvizove i diskusiju o bezbjednosnim izazovima; i kako rodna perspektiva može da pomogne boljem odgovoru na izazove unutar vojske i u odnosu na populaciju koja je pogođena različitim katastrofama, od oružanih sukoba do prirodnih katastrofa.

S obzirom da tema ove sesije podrazumijeva veći stepen razumijevanja i znanja o predmetnoj oblasti, važno je da instruktor/ka dobije popunjene formulare od učesnika/ca obuke (pogledati Poglavlje Metodologija izvođenja obuke) i na osnovu odgovora uradi analizu ciljne grupe.

Ako je učesnicima/cama ova obuka prvi susret sa temama iz oblasti roda i rodne ravnopravnosti, instruktor/ka treba da kratko da predstavi i osnovne termine i definicije iz oblasti roda.

■ Uvodna pitanja

Uvodna diskusija može biti vođena postavljanjem sledećih pitanja:

- Muškarci i žene mogu biti zabrinuti zbog različitih stvari koje mogu da ugroze ili ugrožavaju njihovu bezbjednost. Kako vidite tu razliku između bezbjednosnih potreba muškaraca i žena?
- Na koji način možemo identifikovati bezbjednosne potrebe? Šta može da olakša proces dobijanja ovih informacija?

Ko može da odgovori na različite bezbjednosne potrebe muškaraca i žena, dječaka i djevojčica?

Pojasniti da analiza bezbjednosti, i u mirnodopskim i u periodima sukoba, pokazuje da se percepcija bezbjednosti i nivo nebezbjednosti muškaraca i žena veoma razlikuje, i globalno i na nivou iste zajednice.¹⁰⁹ Iz tog razloga, prilikom analiziranja, planiranja i preduzimanja aktivnosti važno je uzimati u obzir rodnu perspektivu, odnosno uvažiti uticaj rodnih uloga, rodnih stereotipa i rodno uslovljenih struktura moći u društvu i institucijama na mogućnosti ljudi, njihove društvene uloge, interakcije i bezbjednosne potrebe.

Instruktor/ka treba da najavi da će nadalje biti pojašnjen koncept reforme sektora bezbjednosti, odnos rodnih uloga i bezbjednosnih pretnji, a potom će biti predstavljeno na koji način se rodna perspektiva može integrisati u različite segmente vojne strukture. Na kraju ove obuke, učesnicima/cama će biti predstavljeno šta je MO i VCG uradila po pitanju integrisanja rodne perspektive.

¹⁰⁹ Videti više na: <https://www.osce.org/files/f/documents/5/0/475757.pdf>

RODNA PERSPEKTIVA I REFORMA SEKTORA BEZBJEDNOSTI

Da bi mogao da odgovori na svoju ulogu u društvu, sektor bezbjednosti i, u njegovom okviru, sistem odbrane, prepoznaje potrebu da se mijenja iznutra, da bi mogao da efikasnije reaguje na bezbjednosne prijetnje spolja.

Suštinski cilj reforme sektora bezbjednosti jesu normativne i praktične promjene koje bi odgovarale potrebama države (državna bezbjednost), kao i potrebama njenih građana i građanki (lična bezbjednost).

Reforme u sektoru bezbjednosti, pa samim tim i u sistemu odbrane, predstavljaju dio globalnog procesa i podrazumevaju kontinuirane izmjene kako bi se ostvarila efikasna i djelotvorna bezbjednost države i njenih građana – žena i muškaraca, djevojčica i dječaka.¹¹⁰ Takvim procesima su izložene sve države, pa i Crna Gora, jer promjene na političkom, ekonomskom ili tehnološkom nivou, kako na državnom tako i na međunarodnom planu, zahtijevaju od svih zemalja da mijenjaju i prilagođavaju svoje strategije nacionalne bezbjednosti i odbrane, što zahtijeva i reforme institucija u tim sektorima. U zemljama u procesu tranzicije kao što je Crna Gora, promjene imaju reformski značaj, jer zahtijevaju redefinisane koncepta bezbjednosti i mijenjanje bezbjednosno-odbrambenih snaga i struktura u okviru demokratskog upravljanja institucijama.

Rodna ravnopravnost je važan element procesa reforme sektora bezbjednosti. Integracija rodniha pitanja u procese reforme sektora bezbjednosti zasnovana je na međunarodnom pravu koje je inkorporirano u domaći normativni okvir.

Za sektor odbrane rodna ravnopravnost je važna jer treba da doprinese izgradnji rodno odgovornih institucija u ovom sektoru, koje treba da efikasno odgovore na bezbjednosne potrebe koje su karakteristične za savremene i buduće bezbjednosne izazove.

Rodno odgovorni sistem bezbjednosti se izgrađuje kroz povećanje zastupljenosti žena u institucijama bezbjednosti, pa tako i u sektor odbrane, sa ciljem da se kroz diverzifikovanje znanja i vještina povećaju kapaciteti sistema odbrane da bi mogli da pravovremeno i adekvatno odgovore na sve bezbjednosne izazove imajući u vidu različite potrebe muškog i ženskog stanovništva, kao i rodno zasnovano nasilje kome u konfliktnim situacijama treba obratiti posebnu pažnju.¹¹¹

¹¹⁰ Reforma sektora odbrane deo je šire reforme sektora bezbjednosti.

¹¹¹ Valasek, K. (2008). Security Sector Reform and Gender. Gender and SSR Toolkit, Tool 1. DCAF.

Žene imaju važno mjesto u operacijama oružanih snaga pored svojih muških kolega i zajedno ih čine efikasnijim. To se posebno odnosi na operacije podrške civilnim vlastima u suprotstavljanju prijetnjama bezbjednosti, ali i u specijalnim operacijama ili učešću u operacijama u izgradnji mira u svijetu. Iskustva iz vojnih intervencija i operacija izgradnje mira u svijetu pokazuju da prisustvo žena unapređuje operativnu efikasnost, doprinosi boljem sagledavanju činilaca operativnog okruženja, čime se obezbjeđuje bolja zaštita sopstvenih snaga i povećava uspjeh misije.¹¹²

Reforma sektora odbrane koja podržava rodnu ravnopravnost predstavlja proces koji obuhvata uvođenje novih ili korigovanje postojećih normi, pravila i procedura, odnosno promjenu same organizacione kulture.¹¹³ Organizaciona kultura se modifikuje u procesu rješavanja zahtjeva za eksternom adaptacijom i internom integracijom. Zahtjev eksterne adaptacije je pitanje prilagođavanja sektora odbrane spoljašnjem okruženju (u cilju odgovora na zahtjeve šireg društvenog i/ili međunarodnog okruženja, za standardizacijom i interoperabilnošću). Ono je od izuzetnog značaja usljed pretpostavke da organizacija, kao otvoren sistem, jedino tako može opstati. Problem interne integracije se odnosi na pitanje kako reintegrirati sistem da on funkcioniše kao cjelina, kako očuvati identitet (misiju i viziju) i omogućiti koordinaciju njegovih članova/ca u izmijenjenom radnom okruženju.

Obezbeđivanje uslova za nesmetano pristupanje žena i djevojaka oružanim snagama u svim segmentima, uključujući i upućivanje na obrazovanje i vojne škole, kao i uključivanje rodne perspektive u sektor odbrane zahtijevaju transformativne promjene. Potrebna je, prije svega, podrška osoba na vodećim pozicijama da bi se prepoznala i usvojila činjenica da od integracije rodne perspektive koristi imaju i žene i muškarci i da to pomaže oružanim snagama da ostvare svoju misiju. Za proces prihvatanja žena kao ravnopravnih pripadnica oružanih snaga značajno je i ponašanje osoba na komandnim pozicijama u jedinicama vojske i njihovo povjerenje u sposobnosti i znanja žena u uniformi i suštinsko vjerovanje u ravnopravnost žena i muškaraca u uniformi koje se odražava kroz svakodnevne aktivnosti i ponašanja u skladu sa vrijednostima koje država Crna Gora i njena Vojska prihvataju, a među koje spada i rodna ravnopravnost.

¹¹² Važno je imati u vidu da i žene i muškarci treba da prođu obuke iz rodne perspektive i pogrešna je pretpostavka da žene imaju bolje razumijevanje rodne perspektive samim tim što su žene.

¹¹³ Organizaciona kultura spada u osnovne razloge zašto negdje želimo ili ne želimo da radimo. To je nevidljivi kvalitet, određeni karakter i način na koji funkcioniše neka organizacija. Taj karakter organizacije i način funkcionisanja može da bude snažniji od bilo koje osobe ili formalnog sistema. Može se definisati kao "siže važnih zaključaka, izmišljenih, otkrivenih ili razvijenih od strane date grupe dok se suočava sa problemima spoljne adaptacije i unutrašnje integracije, a formulisani su dovoljno dobro da se mogu smatrati vrijednim i kao takvi prenositi novim članovima organizacije, kao ispravan način percepcije, razmišljanja i osećanja za iste probleme" Petković, M, Jovanović-Božinov, M, Organizaciono ponašanje, "Megatrend" Univerzitet primenjenih nauka, Beograd, 2001.

Ukratko, reforma sektora bezbjednosti je proces obnove, a u nekim segmentima i izgradnje sektora bezbjednosti koji treba da doprinese odgovornosti, efikasnosti i djelotvornosti bezbjednosnih institucija i, u tom okviru, sistema odbrane Crne Gore. Demokratija, poštovanje ljudskih prava i međunarodnih standarda neophodni su preduslovi za uspjeh čitavog procesa.¹¹⁴

RODNE ULOGE I BEZBJEDNOSNE PRIJETNJE

Napomena za instruktora/ku:

Prije realizacije ovog nastavnog pitanja treba u razgovoru definisati vrste bezbjednosnih prijetnji, a potom se fokusirati na bezbjednosne prijetnje tokom oružanih sukoba. Kako bi učesnici/ce obuke bolje razumjeli odnos oružanih sukoba i rodni uloga, treba ih uključiti u diskusiju. Dobra tehnika za postizanje interakcije jeste da se polaznici upitaju koji su ustaljeni rodni režimi, tj. nametnuta očekivanja društva od muškaraca i žena u društvu. Razgovarati kako se te uloge razlikuju u vrijeme mira (generacijske razlike, razlike selo-grad) i u kontekstu oružanih sukoba.

Učesnici/ce obuke mogu se podijeliti u dvije grupe sa zadatkom da napišu koji ih pojmovi, karakteristike i uloge asociraju na muškarce/žene tokom mira, a koje u toku oružanih sukoba – pojasniti kontekst tako što ćete odabrati urbanu ili ruralnu sredinu i podsjetiti da je važno obratiti pažnju na starost, invaliditet itd. jer to dodatno utiče na potrebe muškaraca i žena (koristiti flip chart, list papira i sl.). Uloge koje mogu da se očekuju da će učesnici/ce nabrojati najvjerojatnije će biti u okviru postojećih rodni režima (odnosa muškaraca i žena i usvojenih društvenih uloga):

- za muškarce: vojnici, učestvuju u borbama, zaštitnici, donosioci odluka, počinioci zločina, itd.
- za žene: majke/žene/ćerke, domaćice, bolničarke, njegovateljice, ne učestvuju u procesima donošenja odluka, žrtve rata, seksualne eksploatacije, itd.

Tokom diskusije osvrnuti se na pojam rodni stereotipa i koliko je važno analizirati rodnu perspektivu da ne bi propustili važne informacije (npr. očekujemo da žene čuvaju djecu, a one mogu da budu obučeni teroristi). Istovremeno, važno je da instruktor/ka, podvuče razliku između *rodni stereotipa* i *činjenica/podataka dobijenih istraživanjima*¹¹⁵.

¹¹⁴ Hänggi, Heiner. „Conceptualizing Security Sector Reform and Reconstruction“, u: Alan Bryden, Heiner Hänggi, Reform and Reconstruction of the Security Sector. Berlin: Lit Verlag, 2004.

¹¹⁵ Za primer činjenice može se navesti da su muškarci u značajno većem procentu vlasnici vatrenog oružja (99,4%) i da su oni u velikoj većini (97,4%) počinioci krivičnih dela izvršenih vatrenim oružjem (https://www.seesac.org/f/docs/SALW-Surveys/web_Montenegro_SALW-Survey_MNG.pdf). Podatak je i da su u 2022. godini u Crnoj Gori žene bile žrtve najčešće incidenata vezanih za porodično nasilje

Rodne uloge su skup očekivanja zajednice vezanih za ponašanje pojedinaca u odnosu na njihovu polnu pripadnost. One su različite u svim društvima i usljed različitih faktora mogu se mijenjati.

To ćemo vidjeti kroz primjer određenog društva, gdje su rodne uloge tradicionalno definisane kao:

- Muškarac – glava kuće, izdržava porodicu;
- Žena – domaćica, vodi računa o djeci.
- U nekim društvima ili među mlađim generacijama u istom društvu uloge mogu biti drugačije:
- Muškarac radi, ali dijeli kućne poslove i čuvanje djece sa ženom ili
- Žena radi van kuće i finansijski doprinosi kućnom budžetu, ponekad više nego muškarac, a u kući dijeli poslove sa mužem (iako istraživanja pokazuju da žene još uvijek i pored posla van kuće obavljaju najveći dio kućnih poslova i brige oko djece i starijih) ili
- Žena radi i finansijski izdržava porodicu, a muškarac je kod kuće sa djecom i dijele kućne poslove.

Međutim, tokom oružanih sukoba, a često i tokom prirodnih katastrofa na polju raspodjele rodni uloga dešavaju se drastične promjene.

Napomena za instruktora/ku:

Pitajte učesnike/ce kako oružani sukobi pogađaju muškarce a kako žene, i koje su moguće posljedice oružanih sukoba na žene, muškarce, dječake i djevojčice (dobar uvod je prethodna vježba u kojoj su već izlistali pojmove, karakteristike i uloge u oružanim sukobima).

U toku oružanih sukoba, muškarci su odsutni od kuće zbog učešća u sukobima, vjerovatnije je da će biti prisilno regrutovani, ranjavani, pritvarani ili na druge načine pogođeni tokom sukoba, kao i njegovim posljedicama. Tada žene postaju “glava kuće” i moraju da izdržavaju porodicu, tokom sukoba otežana je nabavka hrane i vode i žena je izložena mnogim opasnostima. Slabija je i zdravstvena njega i zaštita, usled čega se povećava smrtnost žena (manja dostupnost kontracepcija, ginekoloških usluga itd.).¹¹⁶ Takođe, u modernim sukobima veliki broj žrtava su

(44%) dok muškarci u najvećem procentu nastradaju u incidentima povezanim sa uličnim sukobima (36%) (<https://www.seesac.org/f/docs/Armed-Violence/Quarterly-Regional-Armed-Violence-Monitor-Oct-Dec-2022.pdf>). Dok se za primer rodnog stereotipa može navesti: “sve žene su dobre majke”, i “pravi muškarac voli da popije”.

116 T. Plümper and E. Neumayer (2006) “The unequal burden of war: The effect of armed conflict on the gender gap in life expectancy”, International Organization

civili, odnosno stariji, žene i djeca. Uz to žene u sukobima žive u opasnosti od seksualnog nasilja, koje se koristi kao sredstvo rata. Treba napomenuti da žrtve mogu biti svih starosnih kategorija, a takođe to mogu biti i djeca i muškarci, ali su najčešće žrtve žene. Važno je naglasiti da žrtve mogu biti muškog pola, da bi se ta mogućnost imala u vidu i da bi im bila pružena potrebna pomoć i podrška.

Nakon oružanih sukoba, muškarac može biti ratni invalid ili patiti od post-traumatskog stresnog poremećaja (PTSP), izgubiti posao zbog ekonomske krize, usljed čega trpi posljedice i on sam i njegova porodica i okolina. Žena koja je bila žrtva seksualnog nasilja tokom konflikta, često je odbačena od svoje porodice ili partnera, kao da je ona kriva za nasilje koje je preživjela. Posljedice oružanog sukoba su često dugoročne i odražavaju se na cjelokupno društvo i na porodicu. Rodne uloge koje su se mijenjale tokom sukoba vraćaju se na prethodno uspostavljene, ali neke od promjena mogu i da opstanu. Žene koje su tokom ratnih sukoba počele da rade "muške" poslove, mogu da zadrže neke elemente emancipacije, kao što je to bilo u mnogim zemljama Evrope, poslije Drugog svjetskog rata.

Drugačija je situacija u ruralnim sredinama. U skladu sa patrijarhalnim običajima, ženama i djevojčicama nije dozvoljeno da se udaljavaju od kuće, pa njih pogađa najčešće problem egzistencijalne ugroženosti usljed nemogućnosti da rade van kuće i da se izdržavaju, već je očekivanje da se rano udaju i da preuzmu ulogu supruge i majke. Muškarci mogu da se npr. bave čuvanjem stoke ili rade druge poslove i mogu se kretati u rizičnijim područjima, a dječaci se mogu igrati dalje od kuće za razliku od svojih sestara. Samim tim su muškarci i dječaci više izloženi opasnosti od neeksplodiranih sredstava koja su preostala poslije sukoba. Prema tome, vidimo da bezbjednosne prijetnje mogu biti različite za osobe muškog i ženskog pola, što takođe zavisi od njihovih rodni uloga. Ovakav scenario nije imaginaran, već je riječ o stvarnim životnim okolnostima koje poslednjih decenija pogađaju stanovništvo zaraćenih teritorija poput Demokratske Republike Kongo, Avganistana, Somalije, Sudana i sl.

Treba naglasiti da i žene i muškarci mogu učestvovati u borbama. Prema tome veoma je važno da se žene ne ignorišu kao potencijalni pripadnici vojski zaraćenih strana ili pripadnice terorističkih jedinica.

Primjeri:

- 2011. godine bivša ministarka za brigu o porodici Ruande Paulin Njiramasuhuko osuđena je od strane Međunarodnog tribunala za Ruandu na doživotnu robiju zbog genocida i podsticanja silovanja (Građanski rat u Ruandi 1990 – 1994.);

- Istraživanje sprovedeno u Gomi (istočna Demokratska Republika Kongo) 2012. godine, u kojem je bila uključena urbana populacija, izbjeglički kamp i vojna baza, pokazalo je da su 22% žena i 9% muškaraca bili žrtve seksualnog nasilja tokom sukoba. Dostupni podaci pokazuju da je veoma mala vjerovatnoća da muškarci i dječaci prijave da su bili žrtve seksualnog nasilja, zbog stigmatizacije u društvu. Slično istraživanje sprovedeno u tri distrikta Demokratske republike Kongo pokazalo je da su čak 48% učesnika u borbama činile žene (Rat u istočnoj DR Kongo od 2012. do danas),¹¹⁷

- Istraživanje sprovedeno u Liberiji 2004. godine pokazalo je da su tokom Drugog liberijskog građanskog rata, od 1999. do 2003. godine, žene aktivno učestvovalе u svim fazama oružanog sukoba. Do sredine 2004. godine, žene su činile 38% bivših boraca koji su prošli kroz proces razoružavanja, demobilizacije i reintegracije (*eng. Disarmament, demobilisation, reintegration – DDR*),¹¹⁸

- U 2020. godini u Oružanim snagama Ukrajine je bilo 31 000 žena ili 16%, dok je u 2022. godini, usljed agresije Ruske Federacije na Ukrajinu, taj procenat povećan na 22%.¹¹⁹

117 Gender Relations, Sexual Violence and the Effects of Conflict on Women and Men in North Kivu, Eastern Democratic Republic of Congo: Preliminary Results from the International Men and Gender Equality Survey

118 Red Shoes: Experiences of girl-combatants in Liberia, International Labor Organization

119 Thematic Analysis: The use of Gender Perspective in the Conflict in Ukraine; NCGM Thematic Analysis, 2023

RAZLOZI ZA INTEGRACIJU RODNE PERSPEKTIVE U ORUŽANIM SNAGAMA

Na osnovu prethodne diskusije instruktor/ka može sa učesnicima/cama da zaključi:

- **Žene i muškarci, dječaci i djevojčice mogu imati različite bezbjednosne potrebe i prioritete;**
- **Sektor odbrane treba da odgovori na potrebe svih građana i građanki i to ne može efikasno da uradi ukoliko nije osposobljen za rodnu analizu;**
- **Sektor odbrane može na adekvatniji način da reagije ukoliko ima reprezentivan sastav sa ravnopravnom zastupljenošću žena i muškaraca – zato je važna njegova reforma, uključujući integraciju rodne perspektive u sve oblasti sistema.**

Iz navedenog slijedi da je neophodno obezbijediti ravnopravno učešće žena i muškaraca kako u sistemu odbrane tako i u drugim bezbjednosnim institucijama. Uključivanjem rodno osviješćenih žena i muškaraca u analizi situacije u kojoj se djeluje, kao i u kreiranju i sprovođenju politika i donošenju odluka obezbjeđujemo da se one donose i sprovode uz uključivanje rodne perspektive. Stavke koje se navode u daljem dijelu teksta mogu biti podrška instruktoru/ki u argumentaciji ovih tvrdnji.

■ Potencijal ukupnih ljudskih resursa

Budući da žene čine polovinu ukupne populacije, pitanje integracije rodne perspektive jeste takođe i pitanje razvojne politike. Društvo koje ne koristi u potpunosti polovinu svojih resursa dovodi u pitanje odgovorno planiranje svoje budućnosti. Posebno kada je u pitanju odbrana države, optimalno korišćenje cjelokupnih ljudskih resursa je od posebnog značaja. U sistemu odbrane, korišćenje raznovrsnih znanja, vještina i kompetencija i žena i muškaraca, od ključne je važnosti za efikasnu i uspješnu realizaciju misija vojske. Ovo posebno dobija na značaju prilikom obavljanja zadataka koji su sve više u fokusu oružanih snaga, kao što je upravljanje krizama, pružanje mirovne podrške i humanitarne operacije.

■ Demokratizacija društva i poštovanje ljudskih prava

Integracija rodne perspektive u sistem odbrane, što podrazumijeva ravnopravno učešće žena i muškaraca u bezbjednosnim institucijama, u donošenju odluka, u kreiranju i sprovođenju politika, obaveza je koja proističe iz ratifikovanih međunarodnih dokumenata i normativnog okvira na državnom nivou koji odgovara najvišim demokratskim standardima. To podrazumijeva, između ostalog, stvaranje jednakih mogućnosti za žene i muškarce za učešće u sektoru

odbrane, odnosno promjene u uslovima za zapošljavanje, stvaranje uslova za zadržavanje žena i muškaraca u službi, profesionalni napredak žena i obezbjeđivanje bezbjednog i podsticajnog okruženja i za žene i za muškarce. To je proces koji je u toku, jer puna ravnopravnost u mnogim oblastima još uvijek nije postignuta, i ako je napredak vidljiv. Neophodno je dalje unaprijeđenje rodno odgovornih politika i prakse. Prema zaključcima druge regionalne Studije o položaju žena u oružanim snagama zemalja Zapadnog Balkana, u kojoj je učestvovalo Ministarstvo odbrane Crne Gore, dalji napredak je naročito potreban u sljedećim oblastima:

- Unaprijeđenje rodno osjetljivih evidencija,
- Dalje unaprijeđenje politika rodne ravnopravnosti,
- Unaprijeđenje zastupljenosti žena u uniformi,
- Dalje poboljšanje uslova rada i mogućnosti razvoja karijere,
- Bolje usklađivanje profesionalnog i porodičnog života,
- Jačanje zaštite od diskriminacije, mobinga i rodno zasnovanog nasilja i
- Povećanje operativne efikasnosti.¹²⁰

■ Veći stepen društvene bezbjednosti

Već je naglašeno na početku ovog poglavlja da promjene na političkom, ekonomskom, tehnološkom nivou, kako na državnom tako i na međunarodnom planu, zahtijevaju od svih zemalja da mijenjaju i prilagođavaju svoje strategije nacionalne bezbjednosti i odbrane, što zahtijeva i reforme institucija u tim sektorima. Činjenica je da je reforma sektora odbrane uspješna, ako je podržana od strane cjelokupnog društva, a to je moguće samo ako muškarci i žene imaju jednake mogućnosti da utiču na odluke i njihovu primjenu u sektoru odbrane. Uključivanjem žena i muškaraca u oružane snage, proširuje se baza vještina iz kojih je onda moguće selektovati kvalitetniji i raznovrsniji kadar kada su u pitanju znanja i iskustva, praktično-tehničke i društvene sposobnosti i vještine. Ravnopravno uključivanje žena i muškaraca u vojne operacije ili mirovne misije povećava uspješnost operacija, omogućava bolje sagledavanje potreba za zaštitom svih pripadnika i pripadnica populacije i osjetljivost društva i institucija na rodno zasnovano nasilje. Žene, pored svojih muških kolega, imaju važno mjesto u operacijama oružanih snaga i zajedno ih čine efikasnijim. To se posebno odnosi na operacije podrške civilnim vlastima u suprotstavljanju prijetnjama bezbjednosti, ali i u specijalnim operacijama ili učešću u operacijama u izgradnji mira u svijetu. Iskustva iz vojnih intervencija i operacija izgradnje mira u svijetu pokazuju da učešće žena unaprijeđuje

¹²⁰ Druga regionalna studija dostupna na: <https://www.seesac.org/f/docs/Gender-and-Security/Position-of-Women-in-the-Armed-Forces-CG.pdf>

operativnu efikasnost, doprinosi boljem sagledavanju činilaca operativnog okruženja, čime se obezbjeđuje bolja zaštita sopstvenih snaga i povećava uspjeh misije.

KLJUČNA ULOGA KOMANDNOG KADRA U INTEGRACIJI RODNE PERSPEKTIVE

Kao što je pomenuto u poglavlju koje objašnjava međunarodno-pravni okvir za rodnu ravnopravnost, potrebno je da se u praksi primjenjuju odredbe međunarodnih dokumenata. Crna Gora, kao članica NATO, dužna je da sprovodi Dvojnu stratešku komandnu direktivu 40-1 (Bi-SCD 40-1), koja daje vrlo konkretne smjernice za orodnjavanje. Generalštab i komande jedinica treba da, u cilju poboljšanja operativne efikasnosti, rodnu perspektivu uključe u sve procese planiranja, pripreme, izvršavanja i procjenjivanja operacija i misija. U Bi-SCD 40-1 dat je pregled ključnih područja za svaku organizacionu cjelinu i šta treba uzeti u razmatranje tokom procesa operacija, ali i tokom obavljanja redovnih dužnosti. Odgovornost integrisanja rodne perspektive je na komandantu jedinice, a u tom cilju, sve organizacione cjeline imaju odgovornost po ovom pitanju. U nastavku će biti prikazana ključna područja u kojima je moguće i potrebno izvršiti integraciju rodne perspektive.

Kao što je već navedeno, ovom NATO Dvojnomo strateškom direktivom uspostavlja se dužnost savjetnika/ce za rodna pitanja, i to na strateškom, operativnom i taktičkom nivou, kao pozicija direktno potčinjena komandantu. Njegov/njen zadatak je podrška i savjetovanje komandanta u cilju integracije rodne perspektive u procese planiranja, pripreme, izvršavanja i procjenjivanja operacija kao i podrška organizacionim cjelinama u integraciji rodne perspektive tokom planiranja i realizacije njihovih zadataka.

Važno je napomenuti da lice postavljeno na dužnosti rodnog/e savjetnika/ce nije jedino koje je odgovorno za integraciju rodne perspektive. Pravilna integracija rodne perspektive je uvijek i prvenstveno odgovornost komandanta jedinice. Kontakt osoba za rodna pitanja je osoba koja je pored svojih redovnih dužnosti, zadužena i za pružanje podrške osobi koja komanduje jedinicom u implementaciji direktiva i procedura vezanih za rodnu perspektivu. Važno je napomenuti da su u okviru sistema VCG ove dužnosti prilagođene trenutnim potrebama, mogućnostima i organizacionoj strukturi. Takođe, iako Dvojnomo strateškom direktivom 40-1 nijesu predviđeni, važnu ulogu imaju i instruktori/ke za rodnu ravnopravnost, koji se bave realizacijom obuka za pripadnike/ce MO i VCG po pitanju roda i rodne ravnopravnosti. Senzitivizacija i trening komandnog kadra je od posebnog značaja, zbog njihove ključne uloge u promociji rodne ravnopravnosti i integraciji rodne perspektive u sve oblasti sektora odbrane.

OPERACIONALIZACIJA DVOJNE STRATEŠKE DIREKTIVE 40-1

U nastavku ćemo razmotriti na koji način je rodna perspektiva integrisana u zadatke organizacionih cjelina, što ujedno može poslužiti i kao smjernica za unapređenje rada u okviru ovih cjelina. Za te svrhe, korisno je sagledati odgovore na sljedeća pitanja, koja se odnose na glavni djelokrug rada svake pojedinačne organizacione cjeline¹²¹:

Organizaciona cjelina (OC)	Zadatak	Pitanje
J 1	Unutrašnje politike, pravila i regulative	<p>Da li uslovi za prijem i zadržavanje, uključujući opise dužnosti, uzimaju u obzir rodne aspekte?</p> <p>Da li su sva formacijska mjesta otvorena za žene i muškarce?</p> <p>Da li postoje GENAD ili GFP pozicije?</p> <p>Da li je rodna perspektiva integrisana pri planiranju misija (rodni balans, pozicija rodnog/e savjetnika/ce i kontakt osobe, obavezne obuke po rodnim pitanjima)?</p> <p>Zavisno od misije, da li ima dovoljno kadrovskih kapaciteta, odnosno obučenog ljudstva za realizaciju potencijalnih zadataka:</p> <ul style="list-style-type: none"> - pretres žena i djevojčica; pružanje zdravstvenih usluga ženama i djevojčicama; komunikaciju sa lokalnim ženama, muškarcima, djevojčicama i dječacima ili sa mješovitim grupama - reagovanje u slučajevima rodno zasnovanog nasilja ili seksualnog nasilja tokom sukoba <p>Da li je rodna perspektiva integrisana ili uzeta u obzir prilikom kreiranja strategija i politika?</p> <p>Da li se rodne politike sprovode u skladu sa međunarodnim obavezama, uključujući i obaveze iz WPS (žene, mir i bezbjednost) agende?</p> <p>Da li su prakse oružanih snaga usklađene sa NATO praksama?</p> <p>Da li je organizaciona struktura (u mirnodopskim i kriznim uslovima – PE & CE) rodno balansirana?</p> <p>Da li postoje odgovarajući standardi i norme ponašanja kako bi se izbjegli negativni stereotipi i rodno zasnovana diskriminacija?</p> <p>Da li se i na koji način prati i izvještava o različitim oblicima seksualnog nasilja?</p>
	Zapošljavanje i zadržavanje kadra / Generisanje snaga	
	Pravila ponašanja	
J 2	Prikupljanje i obrada podataka/ HUMINT	<p>Da li je rodna perspektiva uključena u <i>skeniranje horizonta</i> (rano otkrivanje i procjena potencijalnih prijetnji i predviđanje budućih događaja)?</p> <p>Da li postoje rodno zasnovani indikatori ranog upozorenja?</p> <p>Da li se prikupljaju podaci razvrstani po polu i starosnoj dobi?</p> <p>Da li protivnik koristi rodnu perspektivu protiv nas i kako?</p> <p>Da li analiza obavještajnih podataka uključuje i prijetnje, rizike i uticaj seksualnog i rodno-zasnovanog nasilja?</p> <p>Da li se rezultat rodne analize uzima u obzir?</p>
	Procjena rizika i bezbjednosne situacije	

121 Tabela je izrađena u skladu sa smjernicama iz Bi-SCD 40-1 i ACO Functional Planning Guide

J 3	Izvođenje operacija	<p>Da li je kontakt osoba za rodna pitanja (GFP) prisutna u združenom operativnom centru (JOC-u) da identifikuje i izvjesti o trenutnim nedostacima?</p> <p>Podršku u procjeni operativnih pitanja (patrole, izviđanja, psihološke operacije – PSYOPS, informacione operacije, protiv pobunjeničke operacije – COIN, itd.)</p>
	Uputstvo za operativno izvještavanje	<p>Postoji li rodno balansiran pristup angažovanju ključnih lidera?</p> <p>Da li izvještaji i drugi prikupljeni podaci uključuju razvrstavanje po polu i uzrastu?</p> <p>Da li je prilikom izvještavanja i praćenja podnijetih izvještaja uzeta u obzir rodna perspektiva?</p>
	Kratkoročno planiranje	<p>Da li je razumijevanje bezbjednosne situacije u skladu sa konceptom 360 stepeni (sposobnost reagovanja na prijetnje sa različitih strana)?</p> <p>Da li dopunska naređenja (FRAGO) uključuju rodna pitanja?</p>
J 4	Sanitetska služba	<p>Saradnja po medicinskim pitanjima i podizanje svijesti o seksualnom nasilju tokom sukoba: Da li je medicinsko osoblje obučeno da reaguje u slučaju CRSV?</p>
	Infrastruktura	<p>Kakav je uticaj integracije rodne perspektive na infrastrukturu i raspored objekata i prostorija?</p> <p>Kakav je uticaj integracije rodne perspektive na vojnu opremu?</p>
	Nabavke	<p>Da li su rodna ravnopravnost i rodni balans uključeni u propise/politike nabavki?</p>
J 5	Situaciona svijest	<p>Da li su rezultati rodne analize uključeni u sveobuhvatnu pripremu operativnog okruženja (CPOE)?</p> <p>Da li indikatori ranog upozorenja uzimaju u obzir rodnu perspektivu? Da li su GENAD i GFP uključeni u grupe/timove za planiranje i izradu Operativnih planova? Da li je rodna perspektiva integrisana u glavnom dijelu i aneksima planova?</p>
	Razvoj planova	<p>Da li se koristi Funkcionalni vodič Savezničke komande za operacije (ACO)?</p> <p>Da li su različite potrebe muškaraca i žena uzete u obzir prilikom planiranja i sprovođenja DDR procesa?</p>
	Dugoročno planiranje	<p>Da li je rodna perspektiva uključena prilikom prioritizacije oblasti za razvoj?</p> <p>Da li je podrška eksperata za rodnu perspektivu uključena u dugoročno planiranje (analize zadataka, pravca djelovanja, pravila angažovanja, generisanje snaga)?</p>

J 6	Oprema IT sistemi / Komunikacije	<p>Pri planiranju operacija: Kojoj tehničkoj opremi lokalno stanovništvo ima pristup i postoje li razlike za muškarce i žene u pristupu i korišćenju? Kako lokalno stanovništvo pristupa informacijama i postoje li razlike u pristupu za muškarce i žene? Koja sredstva komunikacija koristi lokalno stanovništvo i postoje li razlike u sredstvima za muškarce i žene?</p>
J 7	Kolektivne obuke i vježbe	<p>Kako se integriše rodna perspektiva i da li je uključena u preduputnu obuku za misije? Da li je rodna perspektiva integrisana u cjelokupni process planiranja vježbi? Kako se evaluira integracija rodne perspektive tokom vježbi? (GENAD/GFP ili komandni kadar?) Da li se sakupljaju i analiziraju naučene lekcije?</p>
J 8	Ugovaranje i nabavke	<p>Da li se izdvaja budžet za aktivnosti i zadatke vezane za rod? (usko povezano sa J/S4) Da li postoji rodno-odgovorno budžetiranje?</p>
J 9	CIMIC projekti	<p>Da li je prilikom razvoja CIMIC projekata uzeta u obzir rodna perspektiva? Da li se razvijaju projekti koji podržavaju društveni, politički i ekonomski razvoj žena? Da li postoji saradnja sa relevantnim međunarodnim, vladinim i nevladinim organizacijama, uključujući i kjučne aktere lokalne vlasti? Da li je uspostavljena saradnja sa organizacijama koje reaguju na seksualno nasilje povezano sa sukobom, sigurnost žena, ljudska prava, itd? Da li je rodna perspektiva integrisana u medijsko izvještavanje i aktivnosti? Da li postoji posebna tema o rodu o kojoj je potrebno medijski izvještavati?</p>
Zadatak svih		<p>Ažuriranje i pisanje Standardnih operativnih procedura (SOP) sa ciljem integrisanja rodne perspektive.</p>

ULOGA RODNE PERSPEKTIVE U MEĐUNARODNIM MISIJAMA

Koncepti i uputstva sa strateškog i operativnog nivoa se na taktičkom nivou implementiraju kroz realizaciju vojnih aktivnosti i zadataka. To uključuje aktivnosti vezane za zaštitu civila, patroliranje, dužnosti na kontrolnim punktovima, podršku humanitarnoj pomoći i pomoć nacionalnim bezbjednosnim snagama. Tabela prikazuje na koji način se rodna perspektiva može primijeniti prilikom izvršenja zadataka taktičkog nivoa, prvenstveno tokom učešća u misijama:

Prilikom realizacije zadataka patroliranja
<p>Koristite mješovite timove</p> <ul style="list-style-type: none"> Uključivanjem žena u dužnosti patroliranja, povećava se efikasnost prikupljanja informacija, a istovremeno se pruža veća zaštita žena i djevojčica. Važno je prikupiti rodno razvrstane podatke o domicilnom stanovništvu.
<p>Odredite rute i raspored patrola u konsultaciji sa lokalnim ženama i muškarcima</p> <ul style="list-style-type: none"> Kako bi se poboljšala bezbjednost žena (tj. izbjegle situacije poput napada, kidnapovanja i silovanja), potrebno je utvrditi kada se lokalno stanovništvo osjeća najugroženije.
<p>Povećajte broj patrola u oblastima u kojima su žene najviše kreću tokom obavljanja svojih svakodnevnih aktivnosti</p> <ul style="list-style-type: none"> Angažovanje mješovitih timova tokom patrola duž ruta kojima se obično kreću žene i djevojke je korisna strategija kako u cilju poboljšanja zaštite žena i djevojčica, tako i za prikupljanje informacija od cjelokupnog lokalnog stanovništva.
<p>Povećajte broj patrola sa mješovitim timovima u oblastima sa velikim brojem prijavljenih slučajeva nasilja nad ženama.</p>
<p>Na taktičkom nivou, zadaci praćenja i verifikacije pružaju priliku za konsultacije sa lokalnim ženama i muškarcima, čija gledišta mogu pomoći u dobijanju sveobuhvatnije analize situacije na terenu.</p>
<p>Prilikom kvalitetne realizacije zadataka patroliranja, postiže se:</p> <ul style="list-style-type: none"> Mogućnost saradnje i povezivanja sa lokalnim stanovništvom, Prikupljanje informacija u cilju povećanja situacione svijesti, Smanjenje bezbjednosnih prijetnji planiranjem ruta patroliranja.

Prilikom realizacije zadataka na kontrolnim punktovima
<p>Pridržavajte se Code of conduct/pravila (<i>standarda</i>) ponašanja prilikom susreta i pretresa muškaraca, žena, dječaka i djevojčica.</p>
<p>Koristite mješovite timove kako bi se obezbijedili neophodni uslovi za pretres i muškaraca i žena.</p>
<p>Obezbijedite odvojene prostorije za pretres i zadržavanje žena i muškaraca</p>
<p>Interakcija na kontrolnim punktovima između muškaraca pripadnika međunarodnih snaga i lokalnih žena treba da se zasniva na poštovanju žena i pridržavanju utvrđenih međunarodnih pravila ponašanja.</p>

Prilikom realizacije zadataka zaštite žrtava seksualnog nasilja

Osigurajte bezbjednost žrtava seksualnog nasilja ili nasilja u porodici koje su nasilje prijavile pripadnicima mirovnih snaga.

Obezbijedite zaštitu identiteta žrtava nasilja i njihovih porodica i poštujujte njihove želje, prava i dostojanstvo.

Uputite žrtve seksualnog nasilja na relevantne adrese, kao što je UNPOL ili kancelarija za ljudska prava, u cilju podrške, pravilnog registrovanja incidenta i povezivanja sa nacionalnom policijom.

Prilikom realizacije zadataka pružanja humanitarne pomoći

Konsultujte se sa lokalnim stanovništvom kako bi se obezbijedio pravičan i jednak pristup pomoći.

Prilikom nadgledanja raspodjele hrane, obratite posebnu pažnju na ugrožene kategorije stanovništva, uključujući starije osobe, trudnice i dojilje.

Pojačajte patrole od mjesta za raspodjelu hrane do kuća, kako bi se osigurao bezbjedan prolaz, a naročito za ugrožene kategorije.

Integracija rodne perspektive tokom procesa razoružavanja, demobilizacije i reintegracije (Disarmament, Demobilisation and Reintegration process – DDR process)

U skladu sa uputstvima razrađenim u operativnim naređenjima, komandanti na taktičkom nivou treba da obezbijede da realizacija zadataka podrške bezbjednosti uključuje sprovođenje agende UN-a Žene, mir i bezbjednosti.

Obezbijedite da se DDR proces bivših borkinja vrši isključivo od strane žena, a takođe obezbijedite im odvojene objekte i ostale neophodne uslove tokom boravka u kampovima gdje se vrše DDR procesi.

Sarađujte sa lokalnim muškarcima i ženama prilikom prikupljanja informacija tokom realizacije DDR procesa (npr. podaci o bivšim borcima/borkinjama, o ilegalnim skladištima ili krijumčarenju oružja itd.)

Tokom izbora, radite na ohrabrivanju žena i obezbjeđivanju uslova za njihovo bezbjedno učešće u izbornom procesu, kako prilikom glasanja, tako i u samoj organizaciji izbornog procesa i aktivnom učešću u političkom životu.

Prilikom reforme i restrukturiranja nacionalnih snaga bezbjednosti:

- promovirate prijem regruta različitim ciljnim grupama, kako bi podstakli žene da se pridruže nacionalnim bezbjednosnim snagama;
- u saradnji sa relevantnim lokalnim i međunarodnim činiocima, organizujte i realizujte kvalitetne procedure provjera tokom regrutovanja, kako bi se onemogućio prijem u nacionalne bezbjednosne snage pojedincima koji su umiješani u teška krivična djela.

Sprovodite obuke za pripadnike nacionalnih bezbjednosnih snaga u vezi primjene politike nulte tolerancije na seksualno iskorišćavanje lokalnih žena ili seksualno uznemiravanje pripadnica bezbjednosnih snaga.

Prilikom realizacije zadataka deminiranja

Konsultujte i muškarce i žene prilikom određivanja prioriteta oblasti za deminiranje – tokom obuke objasniti zašto je to važno.

Osigurajte da su i muškarci i žene (cjelokupno stanovništvo) upoznati o postojanju lokacija sa minskim poljima – objasniti zašto je to važno, npr. u nekim društvima su žene te koje idu po vodu i može se desiti da, ako nisu informisane o lokaciji mina, nastradaju.

Obezbijedite slobodu kretanja za muškarce, žene, dječake i djevojčice – šta to u praksi znači? Vidno označiti minska polja i obezbijediti da su svi informisani. Postaviti straže pored minskih polja ili pomoći da se mještani organizuju da bi obezbijili da, recimo, djeca, tokom igre, ne zalutaju na minska polja.

Prilikom izvještavanja

Integracija rodne perspektive pomaže u dobijanju sveobuhvatne slike bezbjednosne situacije.

Podaci o stanovništvu u izvještajima uvijek treba da budu razvrstani prema starosti, polu i drugim relevantnim faktorima kao što su etnička pripadnost i vjeroispovjest.

Glavne tačke: situaciona svijest, kulturna svijest i korišćenje zdravog razuma.

Izveštaji treba da sadrže informacije o situaciji u kojoj se nalaze muškarci i žene, dječaci i djevojčice; uticaj vojnih intervencija; i statistike razvrstane po polu.

Izveštaji mogu takođe uključivati usmene brifinge, izvještaje o razvoju ili tematske izvještaje.

Sadržaj izvještavanja čini temeljnu osnovu za pružanje informacija za rodnu analizu i za podizanje svijesti pretpostavljene komande, što omogućava efikasno donošenje odluka. Pored prikupljanja i pružanja informacija o razvoju događaja među ciljnom populacijom, neophodno je proširiti izvještavanje na evidentiranje implikacija, efekata i potencijalnih neželjenih efekata radnji koje preduzimaju mirovne snage.

INTEGRACIJA RODNE PERSPEKTIVE U SISTEM ODBRANE CRNE GORE

Integracija rodne perspektive u sistem odbrane Crne Gore može se sagledati kroz više aspekata, koji će biti izloženi u nastavku ovog poglavlja.

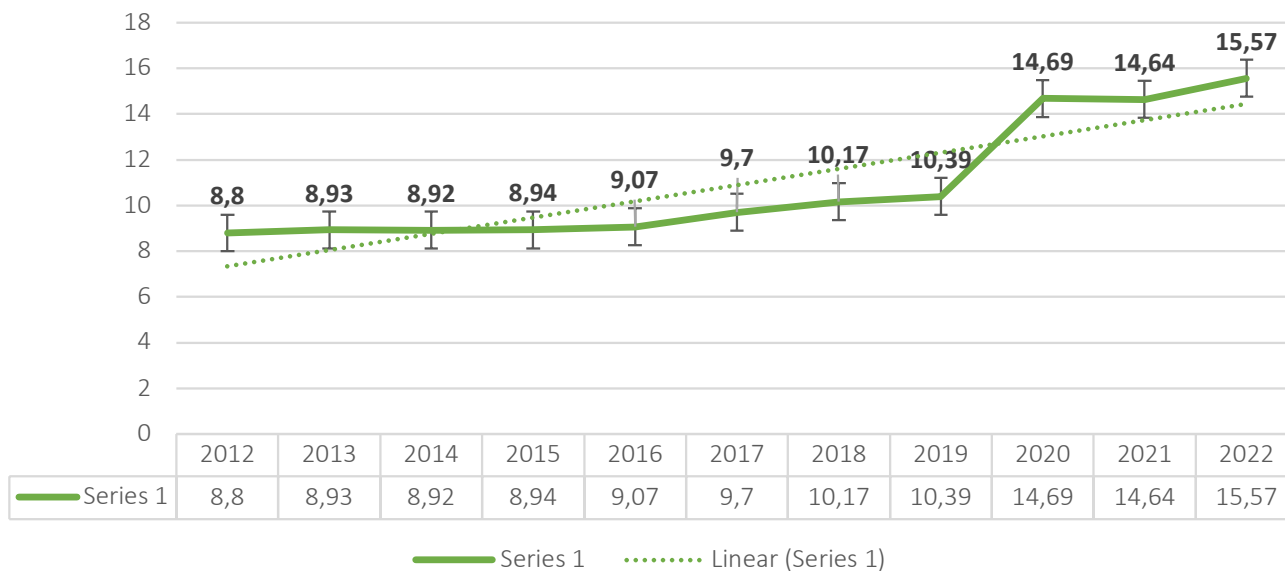
Kao što je već prikazano u poglavlju III, rodna perspektiva je integrisana u set zakona, podzakonskih akata, akcionih planova, strategija i internih politika.

Normativna osnova i mehanizmi za ostvarivanje rodne ravnopravnosti u sistemu odbrane su uspostavljeni, a detaljan pregled kako normative, tako i institucionalnih mehanizama dat je u Poglavlju br. 3 ovog Priručnika.

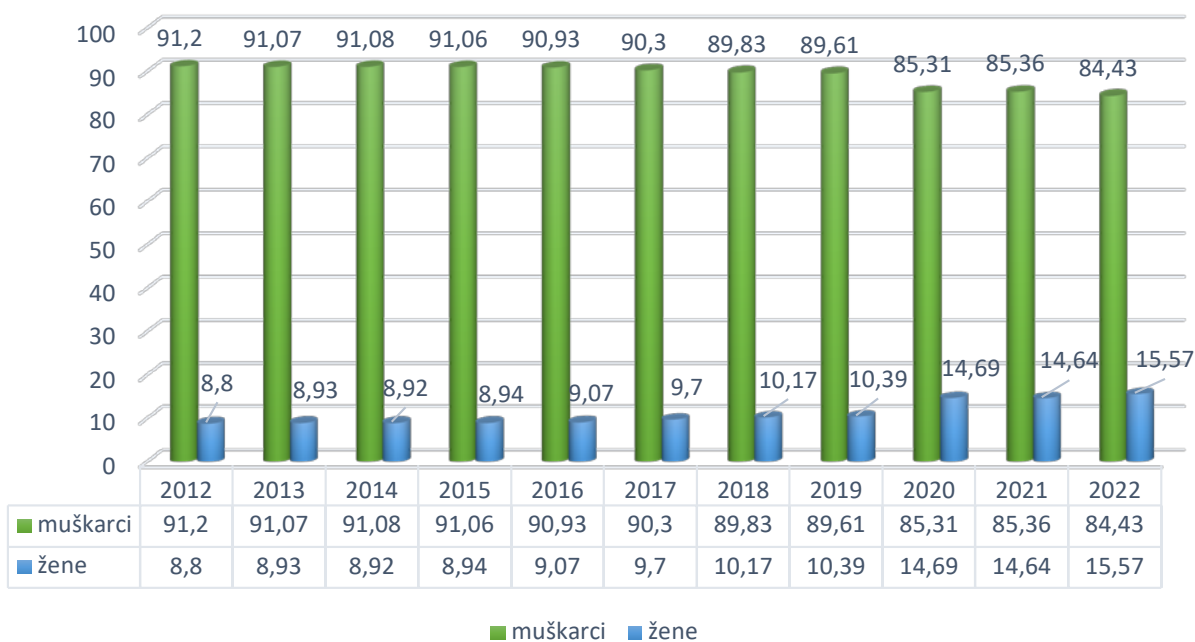
Stvoreni su uslovi za primjenu politika jednakih mogućnosti prilikom prijema žena u Vojsku i konstantno se radi na povećanju broja žena u svojstvu profesionalnih vojnih lica, uz primjenu afirmativnih mjera.

Primjer krakoročne afirmativne mjere podrške, je da se prilikom izbora kandidata za zapošljavanje u Vojsci, obrazovanje na vojnim akademijama, stipendiranje na civilnim fakultetima i usavršavanje, daje prednost ženama – kandidatkinjama prilikom rangiranja i izbora, ukoliko imaju iste rezultate (isti broj ukupnih bodova) kao muškarci na provjerama znanja i sposobnosti. Polaznu osnovu svakako predstavlja odredba Zakona o Vojsci Crne Gore, kojom se predviđa posvećivanje pažnje rodno balansiranoj zastupljenosti, prilikom prijema u službu u Vojsci Crne Gore. Dakle, može se zaključiti da su uspostavljeni mehanizmi za privlačenje i zadržavanje žena u vojnom sistemu. Važno je napomenuti da su afirmativne mjere vremenski ograničene, odnosno primjenjuju se do momenta kada je cilj mjere postignut. Afirmativne mjere nikako ne treba miješati sa diskriminacijom, niti treba koristiti termin pozitivna diskriminacija.

Grafikon 1: Procentualni prikaz povećanja broja žena u VCG, u posljednjih 10 godina

Grafikon 2: Procentualni prikaz kretanja broja žena i muškaraca u VCG, u posljednjih 10 godina

U okviru selekcionih komisija po raznim pitanjima vodi se računa da minimum 1/3 članova/ica čine žene. Organizuju se obuke za članove/ce selekcionih komisija o značaju i praktikovanju jednakih mogućnosti.

Povećani su kapaciteti MO i VCG za vođenje rodno odgovornih politika i razvijanje politika zasnovanih na podacima. MO se koristi rodno razvrstanim podacima i rodnom analizom kod zaključivanja o rezultatima istraživanja, kako onih sprovedenih interno, tako i različitih regionalnih istraživanja, kako bi formiralo informisane, rodno senzitivne odluke i smjernice. Jedan takav primjer je Regionalno istraživanje o percepcijama mladih o tome kako stavovi i vrijednosti, socio-ekonomski kontekst i prethodno obrazovanje utiču na izbor zanimanja mladih žena i muškaraca sa posebnim fokusom na karijeru. Ministarstvo odbrane je koristilo rezultate ovog istraživanja u procesu osmišljavanja kampanja za regrutaciju kako bi one bile dostupnije širem krugu mladih i omogućile jednak pristup i učešće i žena i muškaraca. Takođe, u VCG realizuju se empirijska istraživanja (na bazi sopstvenih internih kapaciteta - zaposlenih koji sprovode istraživanja) o stavovima i percepcijama zaposlenih u Vojsci. Rodno segregirani rezultati istraživanja donosiocima odluka služe za unaprijeđenje uslova života i rada zaposlenih u VCG prilikom planiranja i kreiranja budućih strategija i politika.

Prilikom promotivnih aktivnosti za zapošljavanje i obrazovanje za potrebe VCG, uvijek se uključuju i žene, pripadnice Vojske, kako bi se javnost informisala da je ravnopravnost žena i muškaraca jedna od vrednosti sistema odbrane. A u promotivnim aktivnostima i djelovanjima ženska populacija predstavlja posebnu ciljnu grupu prema kojoj se usmjeravaju afirmativne poruke.

Kapaciteti MO za spvođenje obuka iz oblasti roda i rodne ravnopravnosti ojačani su proširenjem Regionalne mreže instruktora/ki za rodna pitanja. Trenutno 15 rodnih instruktora/ki stoji na raspolaganju MO i VCG za obuke u sistemu, za različite ciljne grupe, po pitanjima koja se odnose na rod i rodnu ravnopravnost. Obuke iz ove oblasti postale su sastavni dio programa obuka VCG i uticale su i utiču na porast svijesti i promjenu institucionalne kulture. Obuke predviđene Godišnjim planom realizacije obuke iz oblasti rod i rodne ravnopravnosti, sadržane su u Instrukciji za obuku VCG i u smjernicama za obuku koje se donose na nivou jedinica VCG, u skladu sa kojima se planirane teme redovno obrađuju na godišnjem nivou u svim jedinica VCG, a čine i integralni dio sljedećih kurseva i obuka: osnovni oficirski kurs, osnovni podoficirski kurs, liderski podoficirski kurs, napredni podoficirski kurs, osnovna vojnička obuka i napredni vojnički kurs.

MO je ojačalo kapacitete za efikasno reagovanje na rodnu diskriminaciju, seksualno uznemiravanje i zlostavljanje kroz uspostavljanje mehanizama za preventivno reagovanje, djelovanje i informisanje zaposlenih kroz obuke i izradu informativnih i edukativnih publikacija na regionalnom i nacionalnom nivou.

Pored toga, MO već dvije godine učestvuje u rodno odgovornom budžetiranju, pri čemu se ističe kao dobar primjer uspješnog sprovođenja ovog važnog segmenta. U upotrebi je rodno senzitivni jezik, na svim nivoima. Kao dobar primjer se izdavaju nazivi formacijskih/radnih mjesta unutar formacija Vojske Crne Gore.

Razumijevanje značaja integracije rodne perspektive u vojno obrazovanje, MO i VCG su iskazali kroz doprinos u izradi Regionalne studije polaznog stanja o integraciji rodne perspektive u vojno obrazovanje i obuku. Studija sadrži osnovne podatke o dostignutom nivou integrisanja rodne perspektive u vojnom obrazovanju i obuci, kao i primjere dobre prakse koji već postoje u sistemu odbrane Crne Gore i mapira načine na koji se rodna perspektiva može integrisati u vojno obrazovanje i obuku.

Svijest o značaju uloge visoko rukovodnog i komandnog kadra u promovisanju i integraciji rodne ravnopravnosti MO i VCG demonstrira kroz učešće lidera u programu Mentorstva za rodnu ravnopravnost. Cilj ove aktivnosti je da lideri, kao nosioci promena i donosioci odluka, unaprijede znanje iz različitih aspekata rodne ravnopravnosti, kako bi u daljem radu stručno i posvećeno pružali punu podršku uključivanju rodne perspektive u aktivnosti MO i VCG.

Proces razvoja rodne osviještenosti i integracije rodne perspektive u sistem odbrane Crne Gore, može se pratiti i na osnovu relevantnih statističkih podataka, koji se radi kreiranja i poboljšanja strategije upravljanja ljudskim resursima prikupljaju i analiziraju svake godine (kroz izradu rodni analiza u oblasti upravljanja ljudskim resursima, izvještaje o primjeni RSBUN 1325, izvještaje ka NATO, OEBS i drugim međunarodnim organizacijama, izvještaje u sklopu MONSTATA-a.). Tako, važno je istaći sljedeće uporedne podatke o:

- broju žena u Vojsci po kategorijama kadra, sa akcentom na PVL;
- broju kadetkinja na inostranim vojnim akademijama;
- broju stipendistkinja na civilnim fakultetima u zemlji;
- broju pripadnica VCG koje učestvuju u misijama;
- broju pripadnica VCG na komandnim dužnostima;
- broju žena na usavršavanjima i obukama.

Cilj ovih statističkih podataka je da se polaznici upoznaju sa napretkom u integraciji rodne perspektive kroz povećanje zastupljenosti žena u VCG. U skladu sa tim, poželjno je gore pomenute statističke podatke iznijeti za najmanje dva različita perioda.

Ministarstvo odbrane redovno ažurira web sajt posvećen ženama u sektoru odbrane, na zvaničnoj stranici Ministarstva odbrane.

LITERATURA:

- Bi-Strategic Command Directive (BI-SCD) 40-1, North Atlantic Treaty Organization
- Gender Equality Commission of the Council of Europe (2015). Gender Equality Glossary
- Gender Functional Planning Guide, Allied Command Operations (ACO)
- Gender mainstreaming- Conceptual framework, methodology and presentation of good practices, Final report of activities of the Group of Specialists on Mainstreaming
- Gender Relations, Sexual Violence and the Effects of Conflict on Women and Men in North
- Information – Impact of Armed Conflict on Children, UNICEF
- Kivu, Eastern Democratic Republic of Congo: Preliminary Results from the International Men and Gender Equality Survey
- Nacionalni akcioni plan za primjenu Rezolucije Savjeta bezbjednosti Ujedinjenih nacija 1325 – Žene, mir i bezbjednost, Ministarstvo odbrane Crne Gore
- Položaj žena u oružanim snagama država Zapadnog Balkana, SEESAC, UNDP
- Red Shoes: Experiences of girl-combatants in Liberia, International Labor Organization
- Rječnik rodne ravnopravnosti, Jarić, V., Radović, N. (2011)
- UN Women. Concepts and definitions
- United Nations Fund for Women – Unifem (n.d.), Engendering Economic Governance
- United Nations Security Council Resolution 1325 (S/RES/1325)
- Voices of Darfur, UNAMID's publication for the people of Darfur
- World Health Organisation – WHO. Working Definitions

PITANJA NA KOJA TREBA DA ZNATE ODGOVOR NA KRAJU OVOG MODULA

ZAŠTO JE VAŽNO RAZUMETI RAZLIKU IZMEĐU PERCEPCIJA I POTREBA ZA BEZBJEDNOŠĆU ŽENA I MUŠKARACA, DJEČAKA I DJEVOJČICA?

Odgovor: Rodne uloge i položaj žena i muškaraca u svakom društvu se razlikuju. Da bi oružane snage efikasno zaštitile bezbjednost svih civila, muškaraca i žena, dječaka i djevojčica, treba da razumiju da su potrebe za bezbjednošću različite, a to je moguće jedino ako uključe rodnu perspektivu u svoje planove i operacije.

ZAŠTO JE UKLJUČIVANJE ŽENA U SEKTOR ODBRANE VAŽNO ZA PROCES REFORME SISTEMA BEZBJEDNOSTI U CRNOJ GORI?

Odgovor: Uzimajući u obzir činjenicu da je Crna Gora članica NATO, samim tim ima obavezu da primjenjuje politike NATO koje se odnose na rodnu ravnopravnost. Takođe kao članica UN i prilikom slanja vojnika u misije, postoji zahtjev od strane UN da se u misije uključuju žene. Da bi se odgovorilo savremenim bezbjednosnim izazovima, potrebno je proširiti spektar vještina, znanja i sposobnosti, za šta je neophodno regrutovati najkvalitetniji kadar imajući u vidu cjelokupnu populaciju, a ne samo njenu polovinu, tj. muškarce, kao što je bio tradicionalni pristup. Mješoviti timovi su važan preduslov za povećanje efikasnosti operacija.

ZAŠTO JE ULOGA KOMANDNOG KADRA KLJUČNA ZA NAPREDAK KA RODNOJ RAVNOPRAVNOSTI U VCG?

Odgovor: Komandni kadar je važan jer se modeli ponašanja oblikuju pod njihovim uticajem. Poruka koja stiže od komandnog kadra je u hijerarhijskom sistemu kao što je vojska veoma moćan podsticaj da se rodna ravnopravnost shvati ne samo kao formalna obaveza, već i kao suštinski doprinos povećanju efikasnosti i inkluzivnosti sistema. Rodno osviješćen komandni kadar donosi odluke inkorporirajući rodnu perspektivu i na taj način u svakodnevno funkcionisanje sistema ugrađuje rodnu ravnopravnost kao vrijednost koju sektor odbrane promovise, time poštujući zakonski okvir Crne Gore.

ŠTA ZNAČI SKRAĆENICA GENAD I KOJA JE ULOGA TE OSOBE U MEĐUNARODNIM MISIJAMA?

Odgovor: Definicija postoji u NATO dokumentima, a odnosi se rodne savjetnike/ce (Gender Advisers). U međunarodnim misijama GENAD je zadužen/a za podršku komandnom kadru da sprovede preporuke iz Agende žene, mir i bezbjednost.

ZAŠTO UN ZAHTIJEVA DA ZEMLJE KOJE ŠALJU SVOJE TRUPE U MIROVNE MISIJE OBAVEZNO UKLJUČE ŽENE?

Odgovor: UN zahtijeva da zemlje koje šalju trupe uključe žene jer je kroz ključne UN dokumente, prije svega rezolucije koje čine Agendu žene mir i bezbjednost, prepoznata potreba za uključivanje žena na svim nivoima. Istovremeno, zemlje koje šalju trupe imaju različite nivoe razumijevanja o rodnoj perspektivi u oružanim snagama i nerijetko se desi da izastane nominacija žena, pa su trupe sastavljene isključivo od muškaraca. Na terenu se pokazalo da je prisustvo žena važno za efikasnost i uspjeh operacija.

Poglavlje 5.

DISKRIMINACIJA

I cilj

Upoznati polaznike/ce sa osnovnim definicijama i pojmovima vezanim za diskriminaciju, sa posebnim naglaskom na rodno zasnovanu diskriminaciju, objasniti kako do diskriminacije dolazi, koji su načini prepoznavanja i mehanizmi sprječavanja, prijavljivanja i sankcionisanja rodno zasnovane diskriminacije.

I Nastavna pitanja:

- Osnovni pojmovi (rodni stereotipi, predrasude i diskriminacija)
- Diskriminacija kao čin, ostvarivanje zaštite
- Rodno zasnovana diskriminacija – prepoznavanje, prevencija, prijavljivanje i sankcionisanje.

I Metod rada

Ovaj modul se realizuje u formi predavanja, studija slučajeva i interaktivne diskusije. Od posebne važnosti je izdvajanje vremena za pitanja i diskusiju. U sadržaju ovog poglavlja priloženi su i statistički podaci, odnosno rezultati istraživanja u Crnoj Gori, a tiču se pokazatelja o prisutnosti diskriminacije, koji mogu služiti kao argumenti izvođačima obuke. Pored statističkih podataka u okviru poglavlja nalazi se dodatni materijal za potrebe otvaranja diskusije, uvježbavanje polaznika/ca obuke za prepoznavanje diskriminacije, i to prikazan kroz vježbu, primjere za diskusiju, pitanja za brainstorming, kviz - prepoznaj diskriminaciju i provjeru znanja, koji se nalazi u Aneksu Priručnika. Instruktoru/ki se daje mogućnost da koristi ono što smatra najpodobnijim. Poželjno je stvoriti ohrabrujuće okruženje, u kojem ima dovoljno prostora za razmišljanje, analizu i otvoren dijalog o izazovima vezanim za prepoznavanje diskriminacije. Naglasiti da je problem diskriminacije prisutan u svakom društvu, da nije specifičan za pojedina društva i institucije, i da je potrebno kontinuirano podizanje svijesti i učenje o tome šta čini diskriminaciju, kako spriječiti i boriti se protiv negativnih posljedica koje ostavlja na društvo, institucije i pojedinca/ku.

Uvodna pitanja

- Opišite diskriminaciju jednom riječju.
- Ko sve može sprovoditi diskriminaciju?
- Šta mislite kome možete prijaviti diskriminaciju?
- Ko su najčešća žrtva diskriminacije po vašem mišljenju?
- Da li možete da navedete neke diskriminatorne prakse?

Sadržaj:

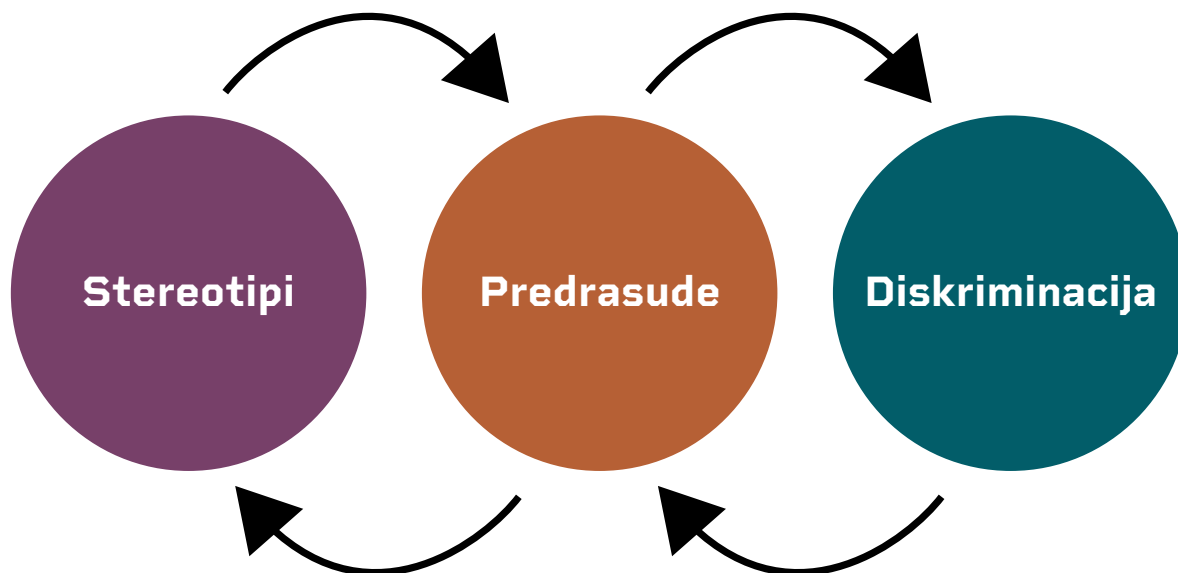
Instruktor/ka na početku treba da podsjeti učesnike/ce obuke šta znače stereotipi i predrasude. Može naglasiti da se postojanje stereotipa i predrasuda ne vezuje samo za jedan pol; stereotipe imaju i muškarci i žene i oni se odnose i na muškarce i na žene, isto tako stereotipi i predrasude se javljaju u svim organizacionim sredinama.

Stereotipi su pojednostavljene i vrlo često netačne predstave o drugim ljudima ili grupama. Podrazumijevaju pripisivanje čitavog niza karakteristika, fizičkih ili psihičkih, za koje se vjeruje da opisuju određenu osobu ili grupu ljudi.

Rodni stereotipi predstavljaju uvjerenja da su određene crte ličnosti i sposobnosti karakterističnije za jedan pol nego za drugi. Rodni stereotipi su široko rasprostranjena, nekritički prihvaćena, samopodrazumijevajuća mišljenja o karakteristikama muškaraca i žena, dječaka i djevojčica, na osnovu kojih se formiraju stavovi o ulogama i pozicijama koje oni treba da zauzimaju u određenom društvu. Mi svi živimo sa određenim pretpostavkama i slikama svijeta i ljudi oko nas, formiranim kroz proces socijalizacije.

Predrasude su stavovi koji se donose bez prethodnog rasuđivanja. Možemo reći da su to ekstremni stereotipi jer sadrže afektivnu komponentu, odnosno emotivnu zasnovanost koja vodi do akcije protiv pojedinaca ili grupe osoba. Predrasude i stereotipi su najčešće odraz lokalnog, regionalnog ili nacionalnog konteksta. Oni prenose snishodljive, povređujuće, uvređujuće, omalovažavajuće stavove i reflektuju lične ili kolektivne vrijednosti i poglede prema određenoj grupi osoba. Obično su predrasude negativne, ali mogu da budu i pozitivne (npr. žene su nježne i dobre majke, svi muškarci su hrabri).

Zašto je važno da ovo razumijemo? Vjerovanja i stavovi izraženi kroz predrasude i stereotipe predstavljaju jedan od ključnih faktora za nastanak diskriminacije.

Instruktor/ka poziva učesnike/ce da zamisle sledeću situaciju:

Poručnik je raspoređen na dužnost komandira čete, koju je uspješno obavljao, što je potvrđeno najboljom službenom ocenom »odličan«. Nakon tri godine na toj dužnosti, koristio je roditeljsko odsustvo, u skladu sa propisima. Po povratku sa odsustva, poručnik je raspoređen na formacijsko mesto štabnog oficira, koje mu ne omogućava napredovanje u službi. Na njegovu dužnost je postavljen poručnik koji je tek unaprijeđen u čin.

Instruktor/ka pita učesnike/ce: **Kako Vam se čini? Šta je u osnovi ovakvog postupanja prema poručniku?**

Ako primjenimo znanje koje imamo o stereotipima i predrasudama, možemo razmišljati na sljedeći način. S obzirom da su žene biološki predodređene da rađaju, nerijetko se zanemaruje uloga muškaraca kao kompetentnih očeva koji su podjednako važni u vaspitanju i njegovanju djece. Muškarca koji iskoristi zakonski omogućeno pravo roditeljskog odsustva mogu pratiti komentari zasnovani na rodnim ulogama i rodnim stereotipima: „Majka treba da ostane uz dijete, a otac da radi i gradi karijeru“, „Očevi ne mogu nikada biti brižni roditelji kao majke“, „Nije u prirodi muškarca da vaspitava djecu“, „Da li to dijete ima majku?“. Kad ovim rodnim stereotipima dodamo emociju onda govorimo o predrasudama: „Ne volim ljude koji se prave pamentni i odstupaju od normalnog ponašanja“, „Ne trpim moderne ideje u svom radnom okruženju“. Kada se ovakva razmišljanja stave u akciju, ona dovode do određenih odluka i postupaka koji za ishod imaju diskriminaciju.

Da li je nepravедno postupano prema poručniku u ovoj situaciji? Šta mislite, da li u ovom slučaju postoji diskriminacija?

Da bismo mogli da odgovorimo na ovo pitanje instruktor/ka najavljuje da će objasniti šta znači diskriminacija, koje oblike ima i kako se može prepoznati.

Termin potiče od latinskog glagola *discriminare* – što znači odvajati, praviti razliku. Iako nema ni negativno ni pozitivno značenje, ovaj termin je vremenom dobio negativnu konotaciju i danas se koristi kao sinonim za neopravdano razlikovanje ljudi.

Upotreba pojma diskriminacije vrlo je rasprostranjena u društvu i koristi se u svim sferama života, te samim tim dovoljno govori o prisutnosti same problematike na koju se odnosi diskriminacija i bitnosti posvećivanja ovoj temi u cilju unapređenja uslova za život i rad vođenih principima jednakih mogućnosti.

Biološke razlike među ljudima su zloupotrebljavane u mnogim periodima i mjestima kako bi se opravdalo označavanje određenih rasa ili ljudi kao „inferiornih“ i „superiornih“.

Prvi korak ka postizanju rodne ravnopravnosti je upoznavanje sa osnovnim značenjem diskriminacije, načinima sprovođenja, te samim tim postizanje sposobnosti da se prepozna i na kraju djelovanjem spriječi sprovođenje iste. Diskriminacija je grubo kršenje ljudskih prava. Osobe koje su diskriminisane sistemski se onemogućuju u ostvarivanju svojih ljudskih prava na temelju individualnih ili grupnih karakteristika.

U cilju boljeg razumijevanja, diskriminacija se može jednostavnije približiti kao nedopušteno, neprilično, nepravедno postupanje i pravljenje razlike. Sprovodi se na osnovu izdvajanja po ličnom svojstvu odnosno zanemarivanju istog, bilo da se radi o individui ili grupi, koje ne mora da bude činjenično već bazirano na osnovu pretpostavke ili stereotipa.

Ravnopravnost ne znači da su žene i muškarci isti ili treba da postanu isti, već da njihovo uživanje prava, mogućnosti i životnih šansi nije ograničeno ili ne zavisi od toga da li su rođeni kao žensko ili muško.

Štetne posljedice diskriminacije u odnosu na pojedinca/ku:

- Povreda dostojanstva, emocionalne patnje, narušavanje mentalnog zdravlja, gubitak samopoštovanja, samookrivljavanje,
- Zanemarivanje radnih dužnosti i/ili izostajanje sa posla,

Štetne posljedice u odnosu na kolektiv:

- Narušena kohezija, disciplina i moral,
- Narušeni međuljudski i odnosi, tenzije / sukobi,
- Smanjena efikasnost u radu,
- Narušen ugled vojske.

Diskriminacija se može percipirati iz više uglova i podrazumijeva različito tretiranje osoba koje se nalaze u istoj, sličnoj ili uporedivoj situaciji – pa bi samim tim trebalo da imaju isti tretman, odnosno tretiranje na isti način osoba koje se nalaze u različitim situacijama ili položajima – pa bi se njihove različite polazne pozicije trebale uzeti u obzir da bi postojale jednake mogućnosti u startu, jer bez toga dolazi do diskriminacije.

Uzimajući u obzir lična svojstva razlikujemo *posrednu i neposrednu diskriminaciju*. Kod neposredne diskriminacije radi se o različitom postupanju prema licima u istoj, sličnoj ili uporedivoj situaciji, odnosno **NEJEDNAKOM TRETIRANJU JEDNAKIH**, a kod posredne diskriminacije radi se o istom postupanju prema osobama koje se nalaze u različitoj situaciji, odnosno položaju **JEDNAKO TRETIRANJE NEJEDNAKIH**.

Važno je znati da nije diskriminacija svaka nepravda, da se njome ne može objasniti „sve što ne ide kako treba“ i da se u svakom pojedinačnom slučaju mora izvršiti detaljna analiza da bi se ispitalo da li određeno postupanje predstavlja diskriminaciju, imajući u vidu zakonski okvir koji reguliše pitanja diskriminacije.

Neposredna diskriminacija

Neposredna (direktna) diskriminacija predstavlja neposredno, otvoreno pravljenje razlike, isključivanje ili uskraćivanje prava zbog toga što nekoga karakteriše određeno lično svojstvo. Ona je neposredno ili direktno vidljiva jer one osobe koje diskriminatorски postupaju ne kriju svoj postupak, iako ga nekada nijesu svjesni i pokušavaju najčešće diskriminaciju „opravdati“ svojom dobrom namjerom ili nedostatkom informacije da njihov postupak predstavlja diskriminaciju. U slučaju neposredne diskriminacije mora postojati razlika u postupanju sa osobama u istoj ili relevantno sličnoj situaciji koja se zasniva na prepoznatljivoj karakteristici lica ili grupe lica.

Primjer 1: Tokom razgovora za posao, član/ica komisije pita kandidatkinju da li je udata, ima li djecu i koliko su stara, dok se muškom kandidatu ne postavljaju ova pitanja.

Primjer 2: Pretpostavljeni oficir šalje kolegu oficira na sedmodnevnu obuku, umjesto oficirke, koja ispunjava sve tražene uslove, podjednako je kvalifikovana kao drugi kandidat i izrazila je želju da pohađa obuku. Pretpostavljeni oficir obrazlaže svoj izbor navodeći da ona ima porodične obaveze jer je majka malog djeteta.

Posredna diskriminacija

Posredna (indirektna) diskriminacija podrazumijeva svaku situaciju u kojoj naizgled neutralna okolnost ima učinak dovođenja neke osobe u nepovoljniji i nejednak položaj u odnosu na neke druge osobe. Po pravilu je skrivena (jer onaj koji diskriminiše ne želi da njegovo diskriminatorско postupanje bude vidljivo, ili nije svestan da čini diskriminaciju), pa se pojedinac ili grupa lica stavljaju u nepovoljniji položaj aktom ili radnjom (činjenjem ili nečinjenjem) koji su prividno neutralni, odnosno zasnovani na načelu jednakosti. O posrednoj diskriminaciji govorimo kada je opšta politika ili mjera na prvi pogled neutralna, ali u praksi dovodi do nesrazmjerno štetnog uticaja u odnosu na određenu grupu ili pojedinu osobu. Ovo znači da indirektna diskriminacija postoji onda kada se neka politika ili praksa institucije primjenjuje za sve na isti način, ali na taj način grupu ljudi ili jednu osobu zbog njihovog ličnog svojstva dovodi u nepovoljan položaj. Da bi se izbjeglo da osoba ili grupa koja je inače u nepovoljnijem položaju od drugih koji ne dijele to lično svojstvo bude indirektno diskriminisana potrebno izbjeći odredbe i prakse koje bi dovele do diskriminacije. Međutim, nekada ni to neće biti dovoljno da bi se postigla ravnopravnost osoba koje se nalaze istorijski i društveno u nepovoljnijem položaju, zbog čega je potrebno primijeniti princip afirmativne akcije.

Primjer 1: Česta praksa u vojskama širom svijeta

Pravilo koje kaže da profesionalno vojno lice može biti unaprijeđeno u neposredno viši čin ako je u vremenu potrebnom za unapređivanje ocijenjivano najmanje ocjenama "vrlo dobar". Uzimajući u obzir da se samo ocjenjuje ono profesionalno vojno lice koje je u kalendarskoj godini vršilo dužnost duže od šest mjeseci, navodi na zaključak da ovo diskriminiše oficirke i podoficirke koje koriste roditeljsko odsustvo češće nego muškarci.

Ovo je primjer diskriminacije zbog toga što interne politike/pravila nisu usklađeni niti rodno odgovorni - u ovom slučaju zakon ne prepoznaje da pripadnice vojske imaju zakonsko pravo na porodiljsko odsustvo (treba podsjetiti da rađanje djeteta nije samo privatna odluka već i doprinos društvu), i da pravljenje razlike u načinu napredovanja za žene nije favorizovanje već uvažavanje rodni razlika.

Primjer 2: *Komandant stalno zakazuje sastanke svog tima nakon radnog vremena, tako da žene i muškarci koji treba da pokupe djecu iz obdaništa, vrtića, odnosno škola nakon radnog vremena nijesu u mogućnosti da prisustvuju ovim sastancima; ovo diskriminiše žene i muškarce sa porodičnim obavezama. S obzirom na tradicionalne rodne uloge, žene su u toj situaciji češće izostavljene, jer su one te koje preuzimaju brigu za djecu u većoj mjeri nego muškarci.*

Pored neposredne i posredne diskriminacije razlikujemo i individualnu, strukturalnu i institucionalnu diskriminaciju:

Individualna diskriminacija

Vrše je pojedinci/ke - znaju se počinitelac i žrtva
Rezultat stereotipa i predrasuda
Npr. odluka poslodavca da ne zaposli mladu ženu jer će uskoro roditi dijete

Strukturalna diskriminacija

Strukturalne prepreke za pristup društvenim resursima pripadnika/ca pojedinih društvenih grupa
Npr. razlike u zaradama žena i muškaraca; nesrazmjerno mali broj žena u sektoru bezbjednosti

Institucionalna diskriminacija

Diskriminatorna politika i praksa institucija prema pojedinim društvenim grupama i ponašanja onih koji tu praksu sprovode
Npr. neefikasno reagovanje policije na nasilje u porodici prema Romkinjama

Diskriminacija kao čin, ostvarivanje zaštite

Diskriminacija se najčešće sprovodi kroz diferencijaciju, isključenje, ograničenje, davanje prednosti jednoj osobi u odnosu na drugu, iako bi trebalo da se tretiraju na isti način, odvajanje, infrastrukturno ograničavanje (npr. kod osoba sa invaliditetom), uznemiravanje i ponižavajuće postupanje, povredu načela jednakih prava i obaveza, govor mržnje, uznemiravanje i seksualno uznemiravanje itd. Diskriminaciju može vršiti bilo ko, bez obzira na zaduženja ili funkciju, može biti izvršena na svakom mjestu, može se dogoditi bilo kome, pravnom ili fizičkom licu, a takođe može biti namjerna, nenamjerna ili počinjena iz neznanja. Iz svega navedenog zaključujemo da se diskriminacija može sprovoditi kroz činjenje odnosno nečinjenje.

Karakteristike diskriminacije:

- pravljenje razlike među ljudima
- postupanjem ili propuštanjem da se postupi
- dovodi do isključivanja lica, njihovog ograničavanja ili davanja prvenstva jednom licu ili grupi lica u odnosu na druge
- vrši se na otvoren ili prikriven način
- može se ispoljavati prema licima, grupama, članovima porodice ili drugim bliskim licima
- diskriminirajuće ponašanje je zasnovano na stvarnim ili pretpostavljenim ličnim svojstima

Vratimo se sada na primjer sa poručnikom koji je koristio roditeljsko odsustvo i razmotrimo odluku o raspoređivanju na drugo (niže) formacijsko mesto. Takva odluka može da bude obrazložena potrebama službe ili drugim razlozima, tako da se na prvi pogled ne vidi da je u pitanju diskriminatorska odluka. Međutim, nezavisno od razloga kojima je odluka obrazložena, okolnost da je prije odlaska na odsustvo poručnik uspješno obavljao dužnost, da je ocijenjen visokom ocjenom i da je nakon povratka sa odsustva raspoređen na niže formacijsko mjesto, dovoljan su osnov za zaključak da je u pitanju diskriminacija.

Iz ovog primjera se vidi na koji način rodni stereotipi i predrasude o ulogama muškaraca i žena kao i ideja šta je čija uloga; mogu da dovedu do postupanja koje je zakonom zabranjeno, odnosno do diskriminacije.

Rodno zasnovana diskriminacija – prepoznavanje, prevencija, prijavljivanje i sankcionisanje

Posebni oblici diskriminacije definisani Zakonom o zabrani diskriminacije koji se odnose ili se mogu odnositi na rodni aspekt su uznemiravanje i seksualno uznemiravanje, segregacija, govor mržnje, diskriminacija u korišćenju objekata i površina u javnoj upotrebi, diskriminacija u oblasti vaspitanja, obrazovanja i stručnog osposobljavanja, diskriminacija u oblasti rada, diskriminacija po osnovu rodnog identiteta, seksualne orijentacije i/ili interseksualnih karakteristika i teži oblik diskriminacije.

Zaštita od diskriminacije ostvaruje se kroz prijavu Zaštitniku ljudskih prava i sloboda, kroz sudsku zaštitu i inspekcijски nadzor.

Prijava diskriminacije u MO i VCG ostvaruje se izvještavanjem linijom komandovanja, odnosno neposredno pretpostavljenog starješine ili rukovodioca. Detaljna uputstva za prijavu diskriminacije definisana su dokumentom „Vodič za sprječavanje diskriminacije, seksualnog uznemiravanja i zlostavljanja u Vojsci Crne Gore“, kojim je definisana neformalna i formalna procedura uzimajući u obzir činjenicu da je diskriminacija, kao i seksualno zlostavljanje i uznemiravanje prepoznato u Zakonu o Vojsci Crne Gore kao teža povreda vojne discipline, odnosno disciplinski prestup. Konsultacije vezane za sumnju na diskriminaciju ili dodatna pojašnjenja oko konkretnih nedoumica mogu se dobiti od kontakt osoba za rodna pitanja koje su određene u svakoj jedinici VCG.

Rodna diskriminacija ili seksizam

I dalje dolazi do stravičnog zlostavljanja žena. Ono obuhvata: nasilje u porodici, ubistva zbog miraza, prisilne abortuse, ubistva iz časti i ubijanje odojčadi samo zato što su rođena kao djevojčice. Neki kažu da je to stvar kulture i da ne možemo ništa povodom toga. Ja kažem da je to zločin i da svi imamo obavezu da ga zaustavimo.

Madeleine Albright

Rodna diskriminacija jeste svako razlikovanje, isključivanje ili uskraćivanje koje se čini na osnovu pola, a sa posljedicom ili ciljem ugrožavanja ili onemogućavanja sticanja ili ostvarivanja, a po osnovu ravnopravnosti muškaraca i žena, ljudskih prava i osnovnih sloboda u političkoj, ekonomskoj, društvenoj, kulturnoj, građanskoj ili drugoj sferi.

Čin rodne diskriminacije može biti počinjen činjenjem ili nečinjenjem. Činjenje podrazumijeva preduzimanje stvarne radnje (poput seksualnog uznemiravanja, neželjenog dodirivanja tijela) ili pravnog postupka (različiti diskriminatorni oglasi), govora (poricanje sposobnosti žena), gestova (uvrjedljivi gestovi). Sa druge strane nečinjenje se odnosi na propuštanje preduzimanja određenih radnji, kojom prilikom se ne uzimaju u obzir posebna lična svojstva ili razlike, a što bi bilo neophodno da bi se u datim okolnostima izbjegla diskriminacija.

Nekad i sad

Borbazaboljipoložajženaudruštvupočinjejoš1908.godinekadasukstilkneradniceprotestovale u Njujorku za pravo glasa žena, kraće radno vrijeme, veće plate i veću industrijsku bezbjednost. Prvi Dan žena je obilježen 1909. godine u Sjedinjenim Američkim Državama deklaracijom koju je donela Socijalistička stranka Amerike. Između ostalih važnih historijskih događaja, njime se obilježava i požar u fabrici tekstila u Njujorku kada je poginulo preko stotinu žena. Smatra se da su radnice bile zadržane unutar fabrike kako bi se spriječilo da štrajkuju sa drugim radnicima. Tada se obično radilo 10 sati dnevno. Godinama kasnije demonstracije su se ponavljale i žene su bile sve glasnije, države su postepeno počele da uvažavaju poruke koje su se čule sa protesta, i raznih vidova ukazivanja na rodnu diskriminaciju kojima su žene djelovale u cilju ostvarivanja jednakih prava sa muškarcima.

Prije pedeset godina žene su u prosjeku imale pedeset posto manje zakonskih prava od muškaraca. U mnogim državama nije im bilo dozvoljeno da rade industrijske poslove i nije bilo zakona koji ih štiti od rodno zasnovane diskriminacije na poslu. *Žene, posao i zakon koji je izdala Svjetska banka rangira države na osnovu njihovih zakona i propisa koje utiču na ekonomsku mogućnost žene. Indeks se sastoji od osam indikatora (kao što su mobilnost, plata i penzija), koji se grade oko životnog ciklusa zaposlene žene. Što je veći broj (indeks), više je rodne ravnopravnosti propisane zakonom. Godine 1970. globalni indeks bio je 46,3 boda od mogućih 100 – što je značilo da su žene, u prosjeku, imale manje od pola zakonskih prava muškaraca. Najveće nejednakosti zabilježene su u oblastima roditeljstva, radnih mjesta i plate. Tokom narednih decenija, indeks se postepeno povećavao i konačno dostigao 76,1 bod u 2020. Prema posljednjem izvještaju, roditeljstvo i plata još uvijek su oblasti gdje su zabilježene najveće razlike, a Svjetska banka smatra da u samo 10 država na svijetu postoji potpuna rodna ravnopravnost.*

Neki od primjera tipičnog tretiranja žene u odnosu na muškarca u Crnoj Gori gdje su i dalje, u značajnoj mjeri, makar implicitno, prisutne različite predrasude i stereotipi, jeste činjenica da je i dalje prisutna izražena neravnopravnost po pitanju raspodjele kućnih poslova i brige o djeci ili starijim članovima domaćinstva, kao i po pitanju nasljeđivanja imovine:

„Po rođenju, žena manje vrijedi od muškarca. Rode se tri ćerke, a oni pričaju, „eto nema nasljednika“. Onda možete da čujete muškarce kako kažu za neku ženu - gdje će ona žensko meni da bude šef, šta će ona da mi priča šta treba da radim“. – Žena zaposlena u privatnom sektoru, Bar

„Da žena mora, da žena sve može, to je bilo prije neko vrijeme. Ja kažem za sebe dok sam svoju djecu odgajala ja sam morala da budem aktivna cijeli dan i oko kuće i oko ručka i oko bebe i naveče da su mi oči kao u sove dok je on mogao da spava kao paša...Sve je to kućno vaspitanje... I on je uvijek pošteđen. I ja mogu sve i ja mogu da nađem posao...i da popravljam auto i sve mogu...“ – Žena bošnjačke nacionalnosti

„Ovdje se žene odriču imovine, jer misle da nemaju prava na to. Bila je sramota uzeti, takva je bila tradicija. Ja sam se prva odrekla prije 10 godina. To je bilo u tradiciji, ko nosi prezime, on nasljeđuje imovinu.“ – Žena zaposlena u javnom sektoru, Podgorica

OPŠTI OBRASCI:

Kad je u pitanju rodna diskriminacija postoje opšti obrasci koji ukazuju na pitanja koja uvijek treba razmatrati. Neki od njih su:

Nejednakosti u političkoj moći i zastupanju- žene su često nedovoljno zastupljene u formalnim strukturama odlučivanja, uključujući vlade, veće zajednice, kreiranje političkih institucija, čineći glasove, interese i potrebe žena nevidljivim.

Nejednakosti u ekonomskom učešću i mogućnostima- Žene primaju manje plate za isti ili sličan rad, veća je vjerovatnoća da imaju slabo plaćen posao.

Seksualno i nasilje u porodici - Žene su mnogo više izložene seksualnom nasilju, bilo u obliku porodičnog nasilja od strane intimnog partnera, seksualne eksploatacije kroz trgovinu i seksualne usluge, u ratovima od strane neprijateljske vojske kao oružje rata, itd.

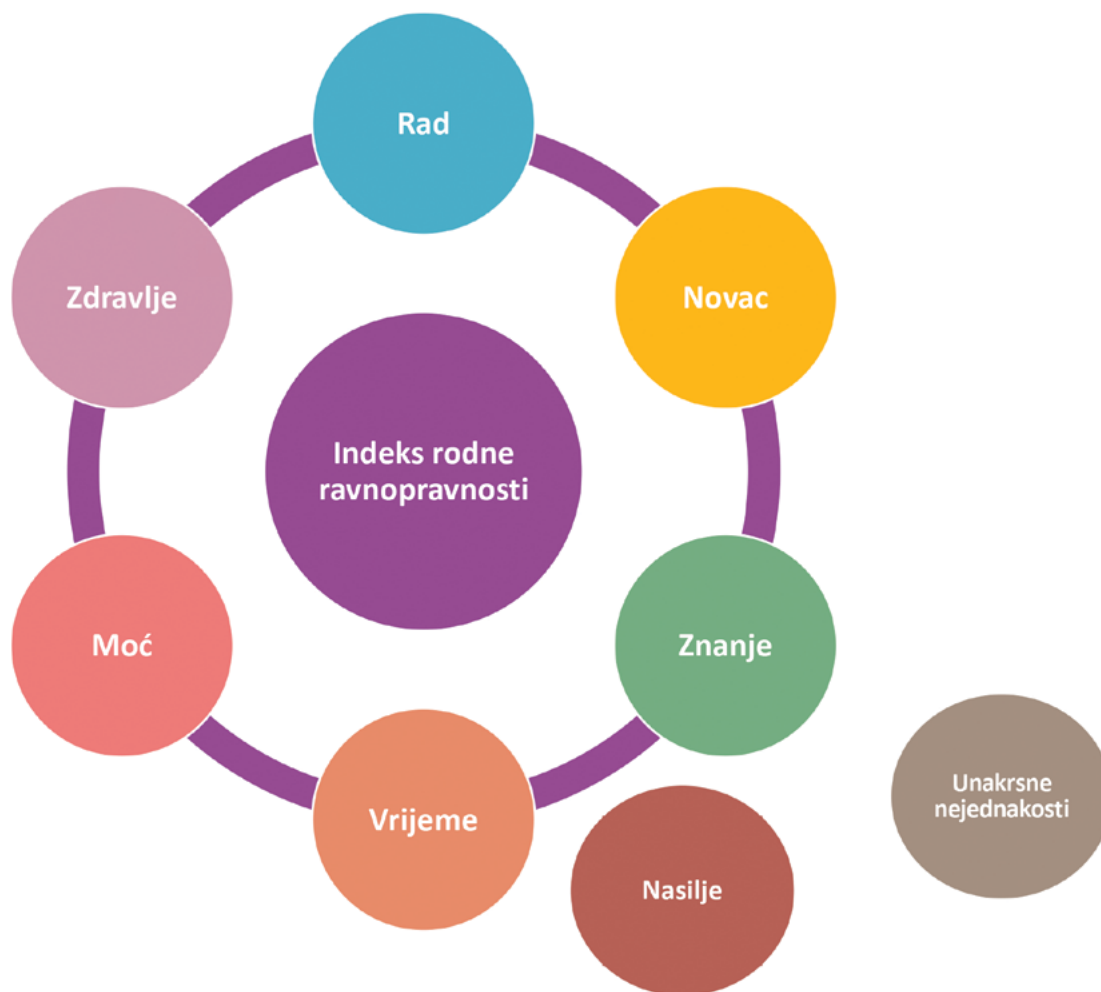
Razlike u pravnom statusu i pravima- Ima mnogo slučajeva u kojima su jednaka prava na lični status, bezbjednost, imovinu, nasljedstvo i mogućnosti zapošljavanja uskraćena ženama po zakonu ili praksi.

Nejednakosti u domaćinstvima - Nejednakosti u pregovaranju i potencijalu donošenja odluka i pristupu resursima su dokumentovane u okviru domaćinstva, ispitujući politike i programe zasnovane na pretpostavci da domaćinstva funkcionišu kao jedinice u kojoj je svaki član jednak sa drugim.

Statistički podaci

Struktura Indeksa rodne ravnopravnosti¹²²

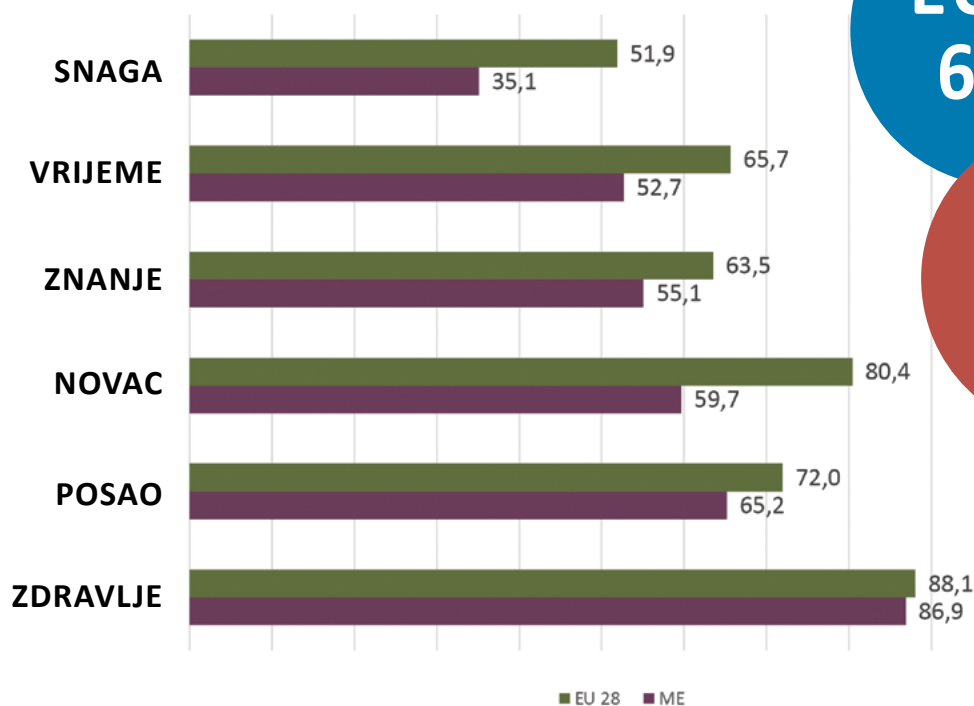
- Inicijalno osmišljen kao instrument kojim će se uticati na kreiranje politika u Evropskoj Uniji i kao takav je izrađen da prati napredak i otkrivanje prepreka tokom procesa postizanja rodne ravnopravnosti u Evropskoj Uniji i u državama članicama.
- 6 osnovnih domena, 2 dodatna domena, 31 indikator
- Da bi mogla da procijeni tempo promjena, djelotvornost zakona ili javnih politika u oblasti rodne ravnopravnosti, Crnoj Gori je potreban sveobuhvatan i uporediv instrument, kao što je Indeks rodne ravnopravnosti.
- Pogodan za poređenje *kroz vrijeme i među državama*.

¹²² Podaci preuzeti iz Indeksa rodne ravnopravnosti za Crnu Goru 2019 <https://www.gov.me/dokumenta/495023ee-0d49-4c2a-bcad-e7b0e5d9d3d5> i sa Obuke o kreiranju instrumenata za sprovođenje rodno-senzitivnih istraživanja u MO i VCG (april 2021.)

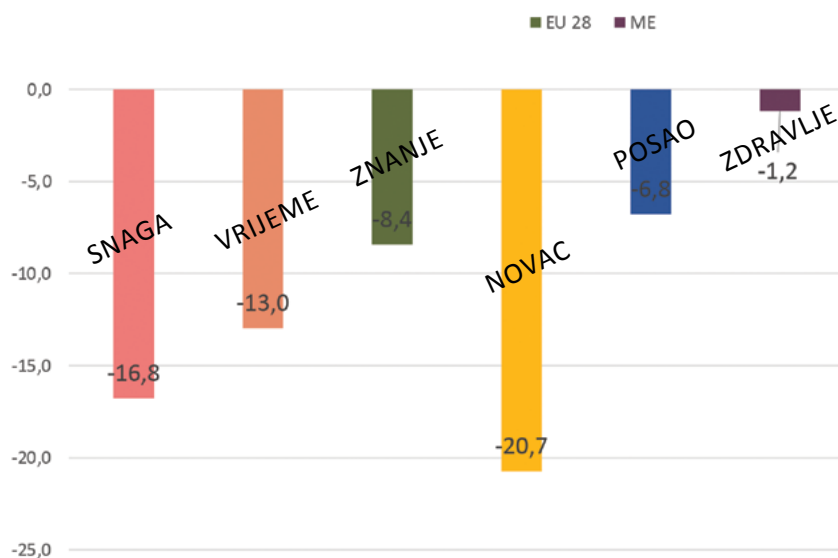
Na sljedećoj slici je prikazan Indeks rodne ravnopravnosti za Crnu Goru u uporednoj perspektivi.

INDEKS RODNE RAVNOPRAVNOSTI U UPOREDNOJ PERSPEKTIVI

EU-28
67.4

MNE
55.0

DOMEN MOĆI: GDJE ŽENE KROČE, TU MOĆI VIŠE NEMA

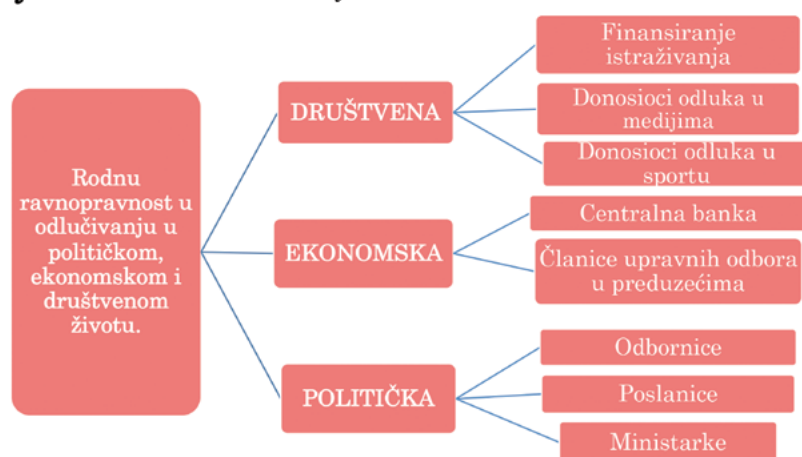
Vrijednost indeksa na nivou 28 država članica EU za domen moći je takođe najniža u poređenju sa drugim domenima. Međutim, u ovom domenu se situacija najbrže popravlja (doprinos sistema kvota).

U Crnoj Gori razlika je bila najveća u pogledu ekonomske moći – žene se rijetko imenuju na pozicije od značaja za donošenje ekonomskih odluka u zemlji.

Šta mjerimo?

U odnosu na koje dimenzije?

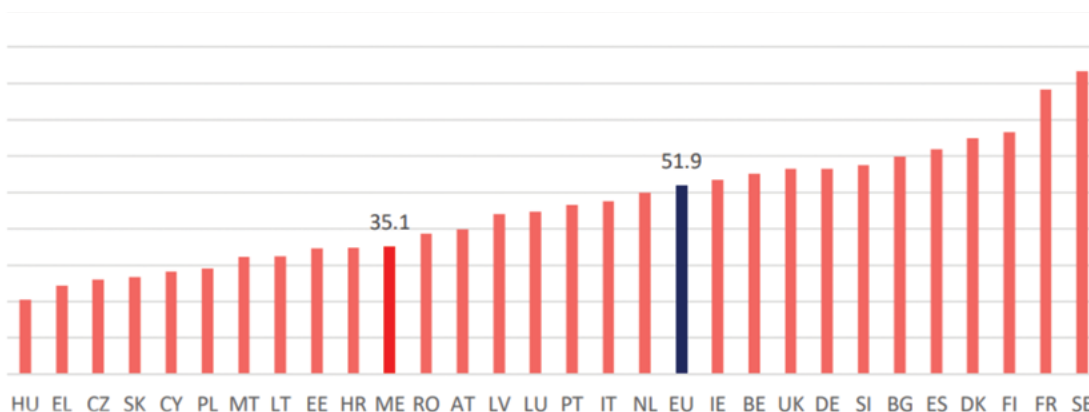
Šta su nam indikatori?

35.1

Na sljedećoj slici prikazan je domen moći u uporednoj perspektivi sa članicama EU.

DOMEN NOVCA:

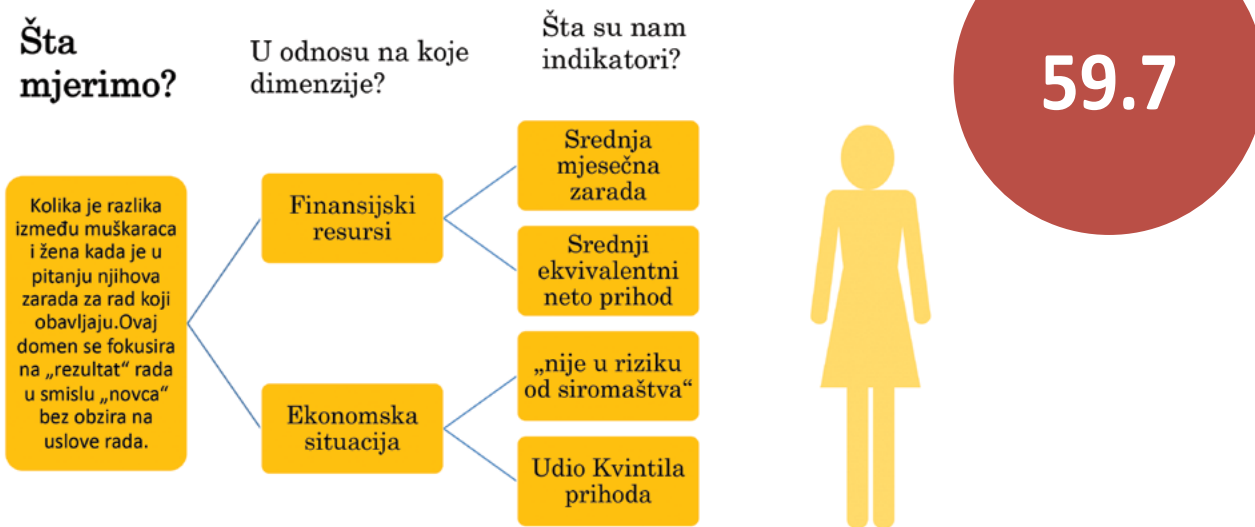
FINANSIJSKA SAMOODRŽIVOST – VAŽAN PREDUSLOV RODNE RAVNOPRAVNOSTI.
GDJE JE RAZLIKA?

Crna Gora je u domenu novca ostvarila rezultat 59,7, što je značajno niže od prosjeka u 28 država članica EU.

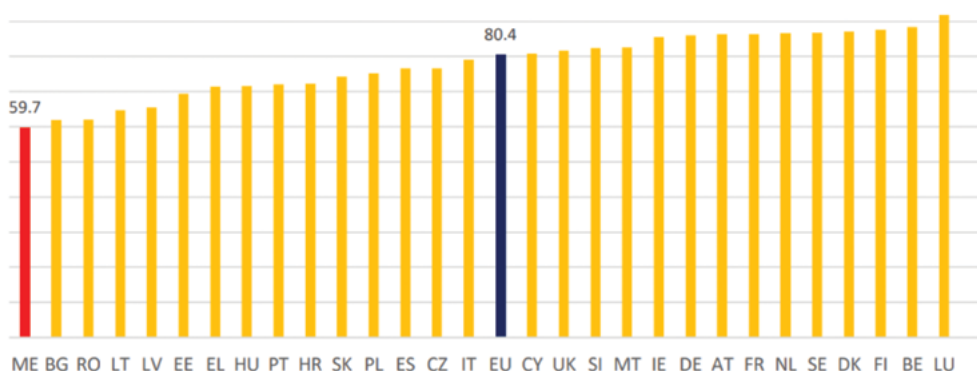
Finansijski poddomen je glavni razlog ovolike razlike.

Činjenica da Crna Gora službeno ne računa razlike u zaradama među polovima uskraćuje mogućnost korišćenja važnog instrumenta za praćenje procjene uspjeha politika usmjerenih na smanjenje finansijske rodne nejednakosti.

Žene u Crnoj Gori su vlasnice 4% svih nekretnina, 8% zemljišta, 14% kuća za odmor. Samo 9,6% preduzetničkih kompanija je u vlasništvu žena.

Na sljedećoj slici je prikazan domen novca u uporednoj perspektivi sa članicama EU.

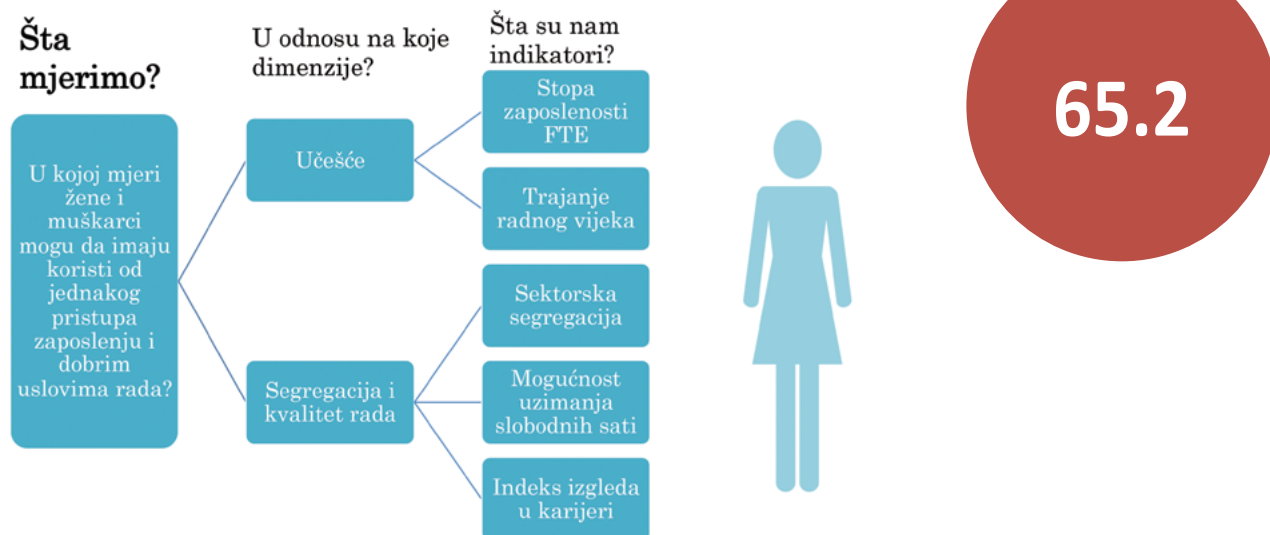

DOMEN RADA: JOŠ UVIJEK PLAĆAJU VEĆU CIJENU DA “POSTIGNU SVE”?

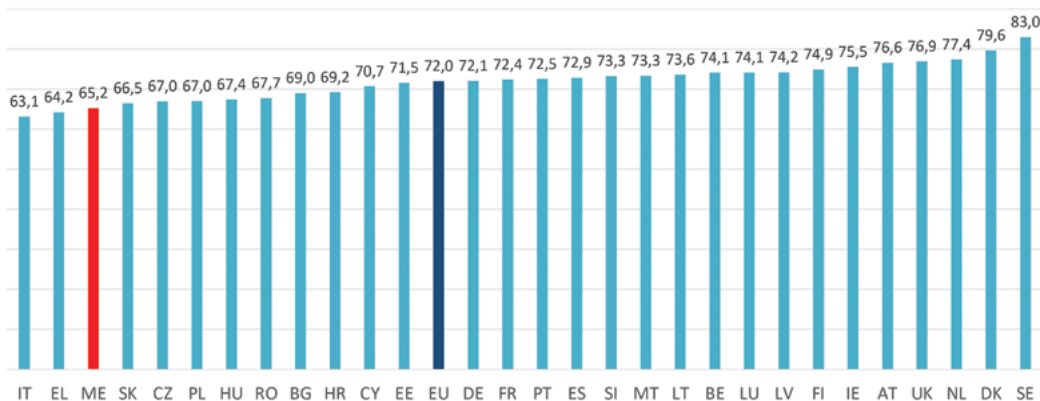
Stopa zaposlenosti u ekvivalentu punog radnog vremena 37,3% za žene i 50,5% za muškarce. Žena koja danas ima 15 godina će u prosjeku na tržištu rada biti aktivna narednih 27,9 godina, a muškarac 34,4 godine.

76,6% zaposlenih u obrazovanju su žene, ali ih među direktorima osnovnih, srednjih škola ili vrtića ima 37%.

Procenat žena koje su rekly da bi im bilo vrlo lako da odvoje sat ili dva tokom radnog vremena da bi završile neku privatnu obavezu je 15,8%, a muškaraca 23,9%.

Na sljedećoj slici je prikazan domen rada u uporednoj perspektivi sa članicama EU

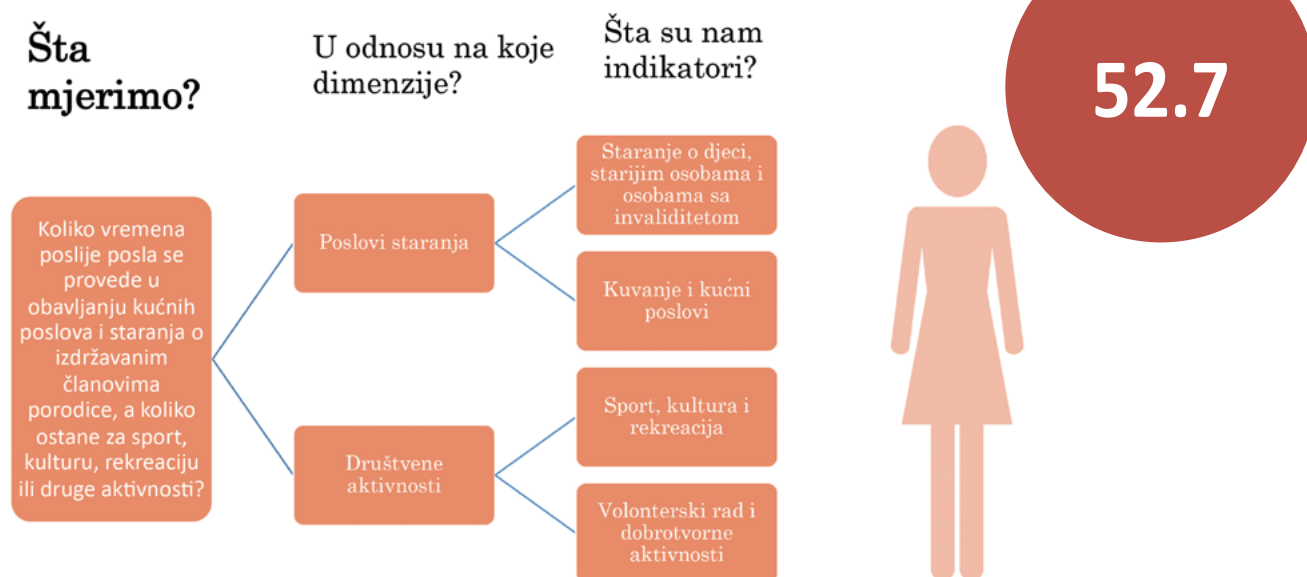

DOMEN VREMENA: IMATE LI SLOBODNOG VREMENA?

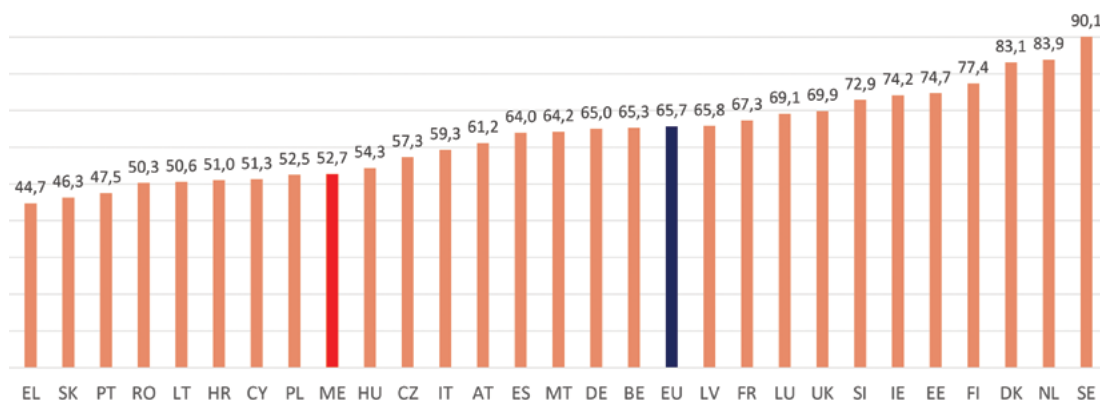
42,7% žena provodi vrijeme starajući se o djeci, starijim osobama, invalidima, rođacima itd. u poređenju sa 23,8% muškaraca.

68% žena provodi barem jedan sat obavljajući kućne poslove svaki dan, dok to isto radi samo 10,3% muškaraca.

19,6% žena je najmanje svaki drugi dan provodilo određeno vrijeme na sportske, kulturne ili zabavne aktivnosti, u poređenju sa 25,8% muškaraca.

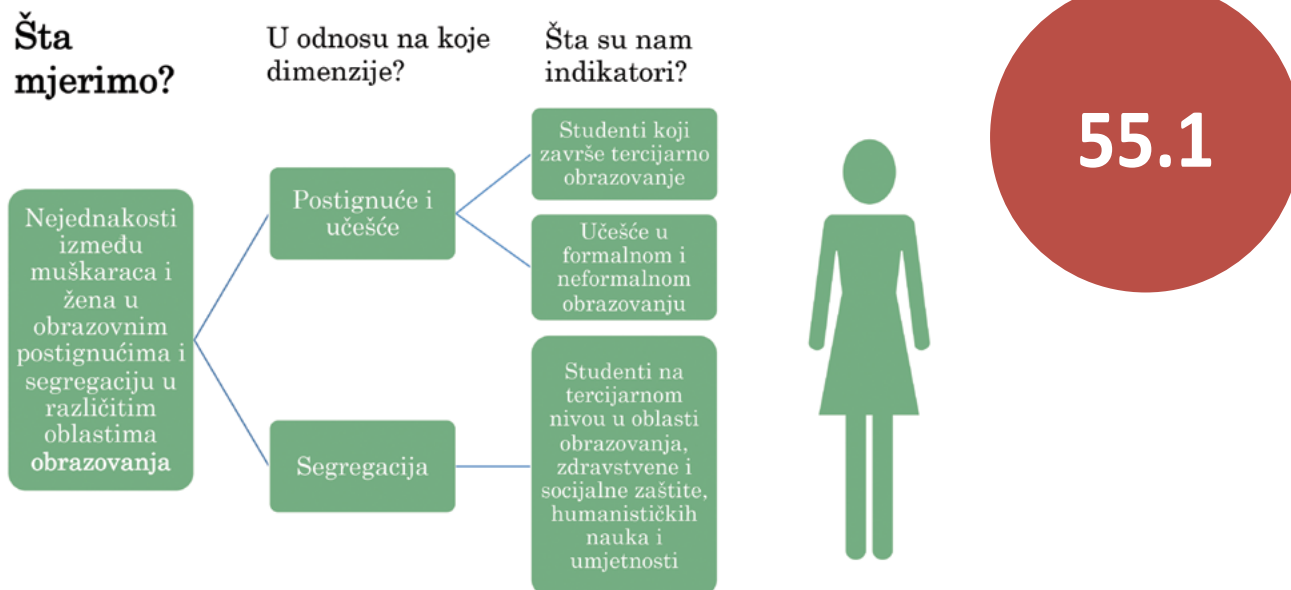
Na sljedećoj slici je prikazan domen vremena u uporednoj perspektivi sa članicama EU

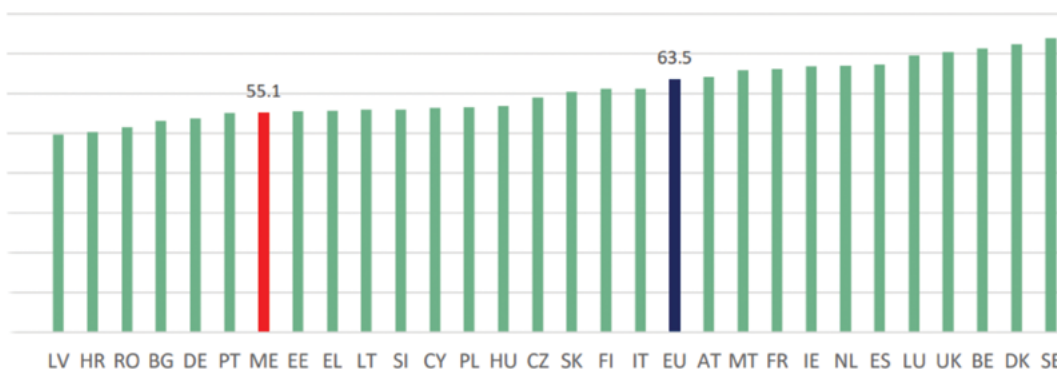
DOMEN ZNANJA: BOLJE OBRAZOVANJE, ISTI POSLOVI.

Rezultat u Crnoj Gori je otkrio „kako obrazovno postignuće žena napreduje, ali da je ukupan pozitivan razvoj usporen snažnom rodnom segregacijom i slabim uključivanjem u cjeloživotno učenje“.

Prema podacima iz 2021. godine, od ukupnog broja diplomiranih na osnovnim studijama 59,2% je ženskog, a 40,8% muškog pola. U onom dijelu stanovništva koji uopšte nije imao obrazovanje, žene su činile značajnu većinu (80,8%). Slična je situacija i sa onim dijelom stanovništva koje ima nepotpuno osnovno obrazovanje, gdje žene čine 73%.

Na sledećoj slici je prikazan domen znanja u uporednoj perspektivi sa članicama EU

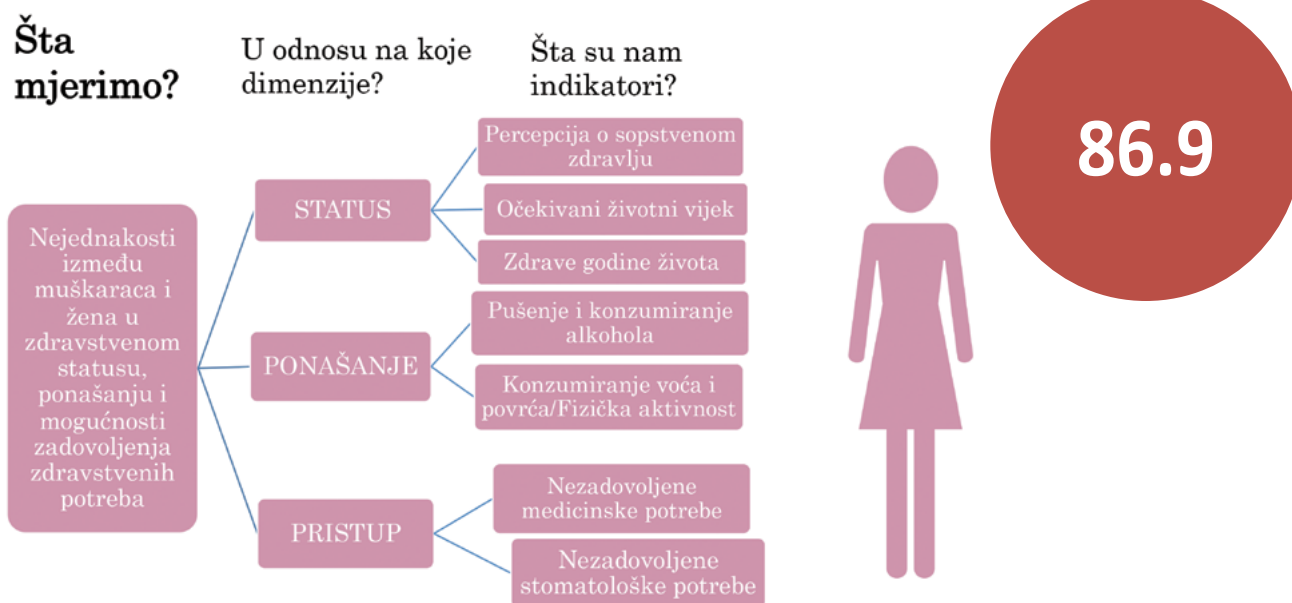
DOMEN ZDRAVLJA: NEJEDNAKE PRIJE NEGO ŠTO SE RODE

Rezultat koji je Crna Gora postigla u ovom domenu, bio je najbolji.

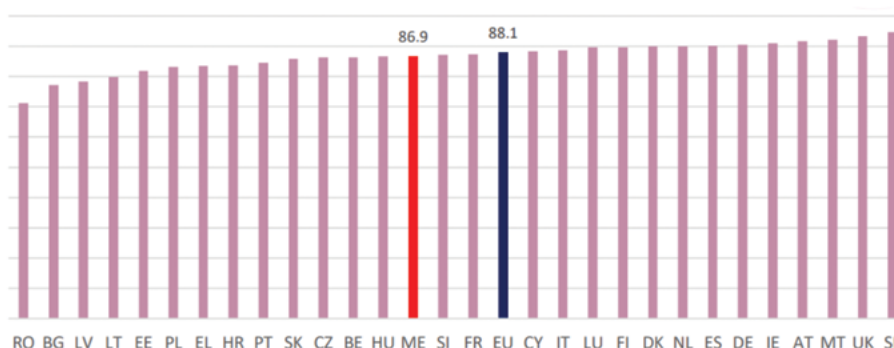
Žene žive duže ali su slabijeg zdravlja.

Crna Gora nalazi se među zemljama sa najvećim disbalansom u broju novorođene muške i ženske djece, u regionu Evrope i Centralne Azije.

Žene pokazuju sklonost da budu manje fizički aktivne i da se hrane manje zdravo.

Na sljedećoj slici je prikazan domen zdravlja u uporednoj perspektivi sa članicama EU.

PITANJA NA KOJA TREBA DA ZNATE ODGOVOR NA KRAJU OVOG MODULA

KOJIM PRAVNIM AKTIMA CRNA GORA ZABRANJUJE RODNO ZASNOVANU DISKRIMINACIJU?

Odgovor:

- Ustav Crne Gore,
- Zakon o zabrani diskriminacije,
- Zakon o rodnoj ravnopravnosti,
- Zakon o radu

OBJASNITE SVOJIM RIJEČIMA ZAŠTO KAŽEMO DA JE DISKRIMINACIJA PREDRASUDA U AKCIJI?

Odgovor: Naši stavovi o nekome predstavljaju osnovu za naše izbore ponašanja prema toj osobi ili grupi ljudi. Predrasude koje nastaju kada je stereotip (neutemeljeni stav i uvjerenje o nekoj osobi ili grupi ljudi) praćen jakom emocijom, obično negativnom, predstavljaju osnovu za nečije diskriminatorno postupanje, odnosno akciju. Zato kažemo da je diskriminacija predrasuda u akciji.

KOJI JE KLJUČNI ELEMENT DA BI SE NEKI POSTUPAK KVALIFIKOVAO KAO DISKRIMINACIJA?

Odgovor: Ključni element je da se ustanovi da je diskriminatorno ponašanje zasnovano na nečijem ličnom svojstvu (npr. boja kože, rodna pripadnost, nacionalnost). Ukoliko se prema osobi ili grupi osoba ponaša drugačije u odnosu na druge osobe u istoj ili sličnoj situaciji (aktom, radnjom ili propuštanjem radnje) zbog njihovog ličnog svojstva to predstavlja diskriminaciju.

U KOJIM SITUACIJAMA JE NAJTEŽE EFIKASNO REAGOVATI – U SLUČAJU INDIVIDUALNE, STRUKTURALNE ILI INSTITUCIONALNE DISKRIMINACIJE?

Odgovor: Mnogo je teže prepoznati i iskorijeniti strukturalnu i institucionalnu diskriminaciju jer prožimaju čitave sisteme i zahtijevaju svjesnu, planiranu i podržanu organizacionu promenu.

KOJE SU ŠTETNE POSLJEDICE INSTITUCIONALNE DISKRIMINACIJE?

Odgovor: Institucionalna diskriminacija slabi instituciju iznutra i kao rezultat mogu se pojaviti razne negativne pojave kao što je oslabljena disciplina i moral, narušeni međuljudski odnosi, tenzije i sukobi u timu. To smanjuje efikasnost u radu institucije i kao domino efekat se odražava na spolja, odnosno na sposobnost institucije da u punoj mjeri sprovede svoj mandat.

Poglavlje 6.

RODNO ZASNOVANO NASILJE

■ Cilj

Objasniti polaznicima/cama obuke pojam i koncept rodno zasnovanog nasilja, kao i vrste takvog tipa nasilja, kako bi bili u mogućnosti da ga prepoznaju te blagovremeno i adekvatno reaguju, kako u svakodnevnom životu i radu, tako i tokom učešća u međunarodnim mirovnim misijama (uz napomenu da će se oblicima rodno zasnovanog nasilja koji se javljaju u kontekstu oružanog sukoba baviti posljednja dva potpoglavlja).

■ Nastavna pitanja:

- Pojam i vrste rodno zasnovanog nasilja i
- Kako prepoznati i reagovati na rodno zasnovano nasilje.

■ Metod rada

Na početku ovog poglavlja potrebno je objasniti polaznicima obuke da će u okviru ove tematske cjeline pažnja biti usmjerena na objašnjenje pojma nasilja i vrsta nasilja, sa posebnim fokusom na rodno zasnovano nasilje. *Objasnite šta je to rodno zasnovano nasilje. Kako ga prepoznati? Ko, po rezultatima istraživanja, najčešće preživljava rodno zasnovano nasilje? Kako postupati u spriječavanju RZN? Kome se obratiti za pomoć? Ukoliko ste u situaciji da prisustvujete RZN, kako reagovati? Ukoliko vas osoba koja preživljava RZN zamoli za pomoć, kako reagovati? Ukoliko ste u situaciji da sami preživljavate nasilje, kako potražiti pomoć u takvoj situaciji?*

Ovu temu treba realizovati kao spoj teorijskog i praktičnog, a tokom čitave obuke važno obezbijediti interaktivnost. Primjeri, odnosno „praktične lekcije“ obezbjeđuju vezu između teorije i prakse doprinoseći razvoju vještina razmišljanja i sposobnosti učesnika/ca o primjeni znanja stečenog na predavanju; služiti se primjerima iz svakodnevnog života, video –materijalima, prezentacijama

koje će približiti pojam rodno zasnovanog nasilja osobama koje učestvuju u obuci, uz napomenu da je neophodno poštovati pravo na privatnost (izbjeci primjere lošeg medijskog izvještavanja ili ih prikazati kao loše primjere). Najbolje je poslužiti se primjerima iz mjerodavnih istraživanja (npr. Savjeta Evrope i OEBS-a kao što je publikacija Analiza kaznene politike u krivičnim i prekršajnim predmetima u oblasti porodičnog nasilja u Crnoj Gori za 2017. godinu. Savjet Evrope i Centar za ženska prava. Podgorica, 2019.).

Poželjno je uraditi procjenu dostignutog nivoa razumijevanja teme anketiranjem učesnika/ca u cilju utvrđivanja nivoa znanja stečenog tokom obuke. To se može postići interaktivnim pristupom tokom čitave obuke, gde će biti prilike za individualna mišljenja i razmjenu, odnosno diskusiju u grupi. Za kraj obuke savjetuje se priprema kontrolnih pitanja (mini-kviz) koji će pomoći osobi koja izvodi obuku da procijeni koliko je uspješno prenijela temu učesnicima/cama.

POJAM I VRSTE RODNO ZASNOVANOG NASILJA

Na početku ovog nastavnog pitanja, primarno je objašnjenje terminologije, pa samim tim i pojma “nasilje”, kao opšteg u okviru kojeg će dalje biti riječi o posebnoj vrsti nasilja, koja je zasnovana na rodnim karakteristikama osobe.

Riječ **nasilje** dolazi od riječi sila, i označava odnos između dvije strane u kome jedna strana upotrebom ili samom prijetnjom upotrebe sile utiče na drugu stranu – to je primjena sile protiv volje ili prava onoga na kome se primjenjuje. Nasilje podrazumijeva svako ponašanje ili radnju učinjenu protiv volje nekog lica, a koje to lice ugrožava: psihički, fizički, seksualno, ekonomski, ili ugrožava njeno/njegovo spokojstvo.

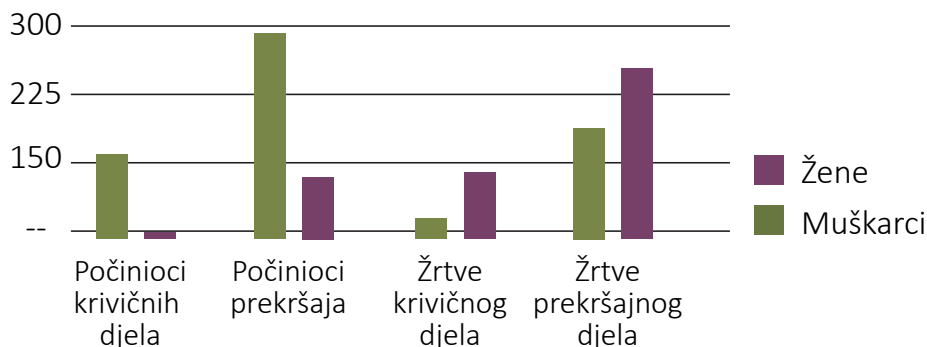
Rodno zasnovano nasilje kao potkategorija nasilja odlikuje se širokim spektrom nasilnih oblika ponašanja. Važno je napomenuti da su većina osoba koje preživljavaju takvu vrstu nasilja žene i djevojčice, ali svakako treba naglasiti da rodno zasnovano nasilje mogu da dožive i muškarci i dječaci. Prijave rodno zasnovanog nasilja su samo vrh ledenog brijega, jer mnogo situacija rodno zasnovanog nasilja ostane neprijavljeno. Sramota, strah od osвете od strane počinioca i nepovjerenje u službe su glavne prepreke za prijavljivanje.

Ova tema može djelovati daleko od sektora odbrane Crne Gore i onima koji se po prvi put susrijeću sa pojmom rodne ravnopravnosti u oružanim snagama možda neće biti sasvim jasno zašto je poglavlje o rodno zasnovanom nasilju našlo svoje mjesto u Priručniku. Realnost i mnoga istraživanja ukazuju na to da je rodno zasnovano nasilje prisutno u svim društvima,

kako u radnom okruženju, tako i u situacijama nasilja u porodici. Uz to, seksualno nasilje, koje predstavlja jednu od vrsta rodno zasnovanog nasilja, u XXI vijeku je prepoznato kao jedna od taktika rata, te se ovoj temi mora pristupiti sa dužnom pažnjom, a osobe koje pohađaju obuku treba da se upoznaju sa pojmovima i oblicima rodno zasnovanog nasilja i zlostavljanja, da bi mogle da prepoznaju i razumiju kako reagovati u situacijama rodno zasnovanog nasilja u radnom okruženju ili van radnog okruženja, kao i da bi mogle dublje proniknuti u korelacije između seksualnog nasilja i ratnih sukoba.

Rodno zasnovano nasilje podrazumijeva svaku vrstu fizičkog, psihičkog, seksualnog i ekonomskog nasilja, kao i prijetnje nasiljem koje su usmjerene prema nekoj osobi na temelju njene rodne pripadnosti. Ovakve vrste nasilja nesrazmjerno pogađaju žene svih uzrasta u odnosu na muškarce, što je odraz različite fizičke snage i raspodjele društvene moći između žena i muškaraca, kao i još uvijek široko rasprostranjene diskriminacije žena, kako unutar porodice, tako i u društvu. U osnovi rodno zasnovanog nasilja je zapravo rodna nejednakost koja je društveno utemeljena kroz rodne uloge koje predstavljaju društveni konstrukt i koje se, najčešće, baziraju na tradicionalnim rodnim konceptima muževnosti i ženstvenosti.

U prilog prethodno navedenog, preporučivo je tokom prezentacije prikazati činjenice koje potkrepljuju iznijeto. Analiza koju je 2017. godine sproveo Savjet Evrope u partnerstvu sa Centrom za ženska prava pokazuje podatke (pogledati grafikon ispod) na osnovu analize prijavljenih slučajeva nasilja koja ukazuje na to da su “okrivljeni većinom bili muškog pola, dok su žrtve/oštećena lica bila u najvećem broju slučajeva ženskog pola”. Preciznije, tokom 2017. godine 80.77% okrivljenih lica u prekršajnim postupcima, odnosno 92.38% u krivičnim postupcima, bili su muškog pola, dok je 74.04% žrtava u krivičnim postupcima, odnosno 66.17% žrtava u prekršajnim postupcima, bilo ženskog pola, što ukazuje na značajnu rodnu komponentu nasilja. Dalje, analiza uzorka pokazuje da muškarci nasilje najčešće trpe od muških članova porodice – očeva, sinova, braće”.

Rodno zasnovano nasilje ne ostavlja uvijek vidljive fizičke povrede. Ono se dešava i u situacijama ismijavanja, dobacivanja, ponižavanja ili uvreda zbog nečijeg fizičkog izgleda, percipiranih sposobnosti, godina, odjeće, a u kontekstu rodnog identiteta. Ukoliko dođe do dodirivanja bilo kojeg dijela tijela, bez pristanka druge osobe, prisiljavanja na seksualne odnose, ucjenjivanja, prijetnje ili uhođenja na ulici ili na društvenim mrežama, neovlašćenog fotografisanja ili objavljivanja tuđe fotografije bez dozvole, oduzimanja novca i drugih osnovnih sredstava za život, zabrane obrazovanja, tj. neomogućavanja istog, prisila na prošenje, prostituciju itd. može se govoriti o rodno zasnovanom nasilju. Detaljniji opisi raznih oblika rodno zasnovanog nasilja su dati u ovom poglavlju.

Rodno zasnovano nasilje ne ugrožava samo pripadnike/ce jednog pola, već predstavlja prijetnju društvu kao cijelini, te zahtijeva odgovarajući odgovor, cjelovitu, kontinuiranu i blagovremenu intervenciju relevantnih aktera na svim nivoima (institucija, zajednica, država). Zbog toga je rodno zasnovano nasilje regulisano zakonom i za pojave takvog nasilja su predviđene sankcije.

Kako bi učesnici obuke razumjeli opšti značaj ove teme, potrebno im je pojasniti zašto rodno zasnovano nasilje predstavlja prijetnju društvu kao cijelini.

Nasilje se dešava u porodici, komšiluku, školi, na poslu, fakultetu itd. Uvođenjem novih tehnologija, prije svega pametnih telefona, domen nasilja se proširio i u digitalnu sferu, pa nasilne osobe često mogu nasilnička ponašanja prenijeti na društvene mreže, i slati prijeteće i nasilne poruke telefonom.

Zbog toga što rodno zasnovano nasilje predstavlja prijetnju pojedinim osobama, ali i porodici i društvu u cjelini, takvim vrstama nasilja se bave kako međunarodnopravni dokumenti (vidjeti Poglavlje br. 2), tako i zakoni Crne Gore. Relevantni zakonski okvir je važno navesti kada se govori o temi rodno zasnovanog nasilja, pogotovo nasilja u porodici, jer je često mišljenje da su dešavanja u porodici „privatna stvar“ u koju niko nema pravo da se miješa. Međutim, država sankcioniše ponašanja koja su jasno definisana zakonom, a spadaju pod rodno zasnovano nasilje.

Tako, u Crnoj Gori zaštitu od ovakvog ponašanja pruža niz odredbi inkorporiranih u Krivičnom zakoniku, Zakonu o zaštiti od nasilja u porodici, te drugim posebnim zakonima, a koji se odnose između ostalih i na kontekst rodno zasnovanog nasilja.

U nastavku teksta, radi boljeg razumijevanja i prepoznavanja, date su definicije različitih vrsta rodno zasnovanog nasilja:

Psihičko nasilje – predstavlja najrasprostranjeniji oblik nasilja i podrazumijeva vrijeđanje, ismijavanje, kritikovanje, optuživanje, prijetnje, pogrдне nazive, ponižavanje (npr. „ti si glup/a“, „vidi kakva ti je majka“, „tvoji prijatelji/prijateljice loše utiču na tebe“, “ti si slabić” i sl.), prislušivanje, provjeravanje poruka na mobilnom telefonu i sl.;

Iako ne ostavlja posljedice na tijelu u vidu modrica, ožiljci su vidljivi na mentalnom zdravlju osobe koja je bila zlostavljana, a proces oporavka je kompleksan. *U korjenu psihološkog nasilja je verbalno zlostavljanje, jer nasilnik/ca konstantno kritikuje ili vrši etikeriranje osobe koju zlostavlja.*

Osnovni cilj ovakvog ponašanja jeste narušavanje samopouzdanja, nezavisnosti i digniteta osobe (ovo posljednje posebno ako se dešava u prisustvu drugih ljudi).

U radnom okruženju, veoma je važno istaći da mobing, odnosno zlostavljanje na radnom mjestu, predstavlja jedan oblik „psihološkog nasilja“, koji može, ali ne mora da ima dominantnu rodnu dimenziju, a čiji je krajnji cilj da navede osobu koja trpi mobing da napusti svoje neposredno radno okruženje ili da potpuno napusti posao. Ovaj oblik nasilja, postao je aktuelna tema u Crnoj Gori tek posljednjih petnaestak godina, iako su takvi oblici ponašanja u radnom okruženju postojali i ranije. Kod mobinga se radi o ponavljanom ponašanju, odnosno o aktivnom psihičkom nasilju, koje ostavlja trajne posljedice na osobu koja je podvrgnuta mobingu. Iz navedenog razloga, veoma je važno da svako takvo ponašanje na vrijeme prepozna i prijavi. Detaljnije o zaštiti zaposlenih na radu od ovakvog ponašanja, govori Zakon o zabrani zlostavljanja na radu (vidjeti **Poglavlje 3** Domaći zakonodavni, strateški i institucionalni okvir za rodnu ravnopravnost), dok su neki teži oblici inkriminirani, to jeste obuhvaćeni Krivičnim zakonikom Crne Gore.

Ekonomsko nasilje – podrazumijeva situacije kada partner/ka: ne daje novac za potrebe porodice, ne dozvoljava da imate uvid i pristup porodičnoj zaradi, uzima zaradu osobe nad kojom vrši nasilje i ograničava potrošnju novca koji je ta osoba zaradila, traži da opravda svaku paru, primorava osobu nad kojom vrši ekonomsko nasilje da napusti posao ili ne dozvoljava da se zaposli, manipulativnim radnjama onemogućava da napreduje u poslu ili da se školuje (npr. uvijek pred ispit ili obavezu na poslu pravi ekscese, organizuje dolazak gostiju ili organizuje bez konsultacije aktivnost koja oduzima vrijeme), sva imovina se vodi na ime osobe koja vrši ekonomsko nasilje, čak i nasljedstvo pod pritiskom osoba koja trpi nasilje prebacuje na ime svog partnera/ke, i/ili nema pravo odlučivanja o tome kako postupati sa njenom ličnom ili zajedničkom imovinom i druge slične situacije.

Ekonomsko nasilje može biti suptilno i teško prepoznatljivo, naročito u tradicionalnim i patrijahalnim sredinama u kojima je ustaljeno mišljenje o tome šta su ženske, a šta muške uloge i gdje su mnoga nasilna ponašanja “normalizovana”, odnosno društveno prihvatljiva.

Ovo je specifičan oblik zlostavljanja koji uključuje ponašanja koja utiču na materijalnu i finansijsku poziciju osobe nad kojom se vrši nasilje, i karakteristika te vrste nasilja je da se najčešće manifestuje u domenu porodičnog života.

Fizičko nasilje – podrazumijeva šamaranje, udaranje, guranje, šutiranje, štipanje, gnječenje, čupanje za kosu, lomljenje dijelova tijela, posjekotine, gašenje cigareta po tijelu, davljenje, grebanje, ujedanje, saplitanje, gađanje nekim predmetom i druge radnje koje ugrožavaju bezbjednost osobe koja je podvrgnuta nasilju i nanose joj fizičke povrede od lakših, do onih najtežih. U svom ekstremnom obliku, fizičko nasilje može rezultirati smrću osobe koja je bila podvrgnuta nasilju. U slučaju smrti žene koja je trpila nasilje, takva smrt se naziva femicid.

Fizičko nasilje koje se dešava u krugu porodice ima posljedice ne samo po osobu koje to nasilje doživljava, već i po one koji tome svjedoče. Najčešće su u takvoj ulozi djeca, koja mogu takođe biti pogođena fizičkim nasiljem ili, ako svjedoče takvom nasilju, onda trpe psihološke posljedice nasilnog okruženja u porodici, a ponekad prenose modele ponašanja na vršnjačke odnose ili u odraslom dobu na svoju vlastitu porodicu.

Fizičko nasilje podrazumijeva primjenu sile i oblik je nasilja koji je najlakše moguće prepoznati. Ovo podrazumijeva svaki fizički napad na drugu osobu. Kad se radi o rodno zasnovanom nasilju, ovaj tip nasilja najčešće ima cikličan tok, u kom se smjenjuju periodizlostavljanja sa periodima zatišja. U periodima zatišja osoba koje vrše nasilje se obično izvinjavaju i pravdaju za svoje postupke ili negiraju značaj nasilja ili samo nasilje, čine različite ustupke i daju obećanja da se nikada više neće ponoviti.

Ovo je jedan vid manipulacije osobom koja preživljava nasilje i dodatno usložnjava proces donošenja odluke da se potraži pomoć, da se nasilje prijavi i da se izađe iz toksičnog odnosa, pogotovo što se fizičko nasilje često kombinuje sa drugim vrstama nasilja kao što je seksualno, psihološko ili ekonomsko nasilje.

Seksualno uznemiravanje – podrazumijeva svaki oblik neželjenog verbalnog, neverbalnog ili fizičkog ponašanja seksualne prirode u svrhu ili uz ishod povrede dostojanstva osobe, posebno kada se stvara zastrašujuća, neprijateljska, degradirajuća, ponižavajuća odnosno uvredljiva atmosfera.

U vojnom okruženju, na osnovu definicije Savjeta Evrope, seksualno uznemiravanje se definiše kao sva neprihvatljiva seksualna ponašanja kao što su fizički kontakti i udvaranje, seksualno

obojene primjedbe, pokazivanje pornografije i seksualne ponude riječima ili djelima, kao i drugo fizičko ili verbalno ponašanje seksualne prirode. Takve situacije se smatraju povredom dostojanstva osobe.

Od države se očekuje da zabrani takva ponašanja seksualne prirode, ili bilo kakva ponašanja koja uključuju seksualne konotacije i povređuju dostojanstvo osoba na radu, uključujući ponašanja nadređenih, kao i ponašanja kolega/inica. Seksualno uznemiravanje ne smije se tolerisati i efikasni sistemi sankcionisanja takvog ponašanja treba da postoje. Države treba da promovišu senzitivisanje i informisanje o seksualnom uznemiravanju, kao i prevenciju seksualnog uznemiravanja na poslu ili na bilo kom drugom mjestu gdje takvo ponašanje može da se desi i treba da preduzmu mjere da zaštite žene i muškarce od takvih ponašanja.

Seksualni napad - svaki postupak seksualne prirode počinjen nad ženom koja na njega nije pristala, čak i ako ne pokazuje znakove otpora, s izuzetkom silovanja (EIGE, Rječnik pojmova).

Seksualno iskorištavanje - svaka zloupotreba ili pokušaj zloupotrebe, u seksualne svrhe, ranjivog položaja, razlike u pogledu moći ili povjerenja, uključujući, ali ne ograničavajući se na, izvlačenje finansijske, društvene ili političke koristi iz seksualnog iskorištavanja druge osobe.

Pojam se često koristi posebno u odnosu na seksualno iskorištavanje djece. Prema UN Konvenciji o pravima djeteta, seksualno iskorištavanje obuhvata komercijalno seksualno iskorištavanje djece, audiosnimke ili vizuelne snimke seksualnog zlostavljanja djeteta, dječju prostituciju, seksualno ropstvo, seksualno iskorištavanje na putovanjima i u turizmu, krijumčarenje (unutar zemlje i između zemalja) te prodaju djece u seksualne svrhe i prisilnih brakova. Prema Konvenciji Savjeta Evrope o zaštiti djece od seksualnog iskorištavanja i seksualnog zlostavljanja, seksualno iskorištavanje djece obuhvata postupke povezane s (a) seksualnim zlostavljanjem, (b) kaznenim djelima zbog dječje prostitucije, (c) kaznenim djelima zbog dječje pornografije, (d) kaznenim djelima zbog sudjelovanje djeteta u proizvodnji pornografskih sadržaja, (e) namjernim podsticanjem djeteta na gledanje seksualnih radnji iz seksualnih razloga i (f) vrbovanje djece u seksualne svrhe. (EIGE rječnik pojmova).

Seksualno nasilje podrazumijeva korišćenje grube sile u cilju pokušaja ili ostvarivanja seksualnog odnosa ili seksualnih aktivnosti protiv volje osobe na koju je nasilje usmjereno.

Svaki postupak seksualne prirode ili pokušaj takvog postupka koji se provodi nad drugom osobom bez njenog pristanka, bez obzira na odnos u kojem su počinitelj i žrtva, u bilo kojem

okruženju, uključujući, ali ne ograničavajući se na, dom i posao. Postupci seksualnog nasilja nasrtaj su na pravo na seksualnu slobodu, autonomiju, kontrolu, integritet i bezbjednost te na pravo uživanja u zdravom, sigurnom i zadovoljavajućem seksualnom životu. Istovremeno su ta prava usko povezana s reproduktivnim pravima, kao što je sloboda i autonomija odlučivanja o tome kada imati djecu, koliko djece i koju kontracepciju izabrati. Primjeri seksualnog nasilja uključuju, ali se ne ograničavaju na, silovanje, silovanje na zajedničkom izlasku i silovanje u braku. (EIGE Rječnik pojmova). Pojam seksualnog nasilja je veoma sličan pojmu seksualnog zlostavljanja, ali se ovaj drugi često koristi u odnosu na djecu. Oba vida nasilja su naročito zastupljena u kontekstu oružanih sukoba i važno je, posebno za osobe koje se spemaju za učešće u mirovnim misijama, da ovladaju ovim definicijama. Detaljnije će biti govora o tome kako se odnositi prema ovakvim pojavama u potpoglavljima koja slijede.

Seksualno zlostavljanje - Stvarni nasrtaj ili prijetnja nasrtajem seksualne prirode, bilo silom, u neravnopravnim uslovima ili pod prisilom. Iako je ova definicija uopštena, pojam se uglavnom koristi specifično u odnosu na djecu. Prema Konvenciji Savjeta Evrope za zaštitu djece od seksualnog iskorištavanja i seksualnog zlostavljanja, seksualno zlostavljanje djece obuhvaća (a) učestovanje u seksualnim aktivnostima s djetetom koje je na osnovu relevantnih odredbi nacionalnog prava mlađe od zakonske dobi za seksualne aktivnosti (pojam se ne odnosi na seksualne aktivnosti između maloljetnih osoba uz uzajamni pristanak) i (b) učestvovanje u seksualnim aktivnostima s djetetom uz prisilu, primjenu sile ili prijetnje, pri čemu se zloupotrebljava položaj uspostavljenog povjerenja, autoriteta ili utjecaja na dijete, uključujući unutar porodice, ili se zloupotrebljava posebno ranjiva situacija djeteta, posebno zbog mentalnog ili fizičkog invaliditeta ili situacije finansijske ovisnosti. (EIGE. Rječnik pojmova)

Važno je prepoznati da u društvu može da postoji tzv. kultura silovanja. To je sistem vjerovanja koji podstiče mušku seksualnu agresiju i podržava nasilje nad ženama. Opisuje društvo u kojem se nasilje smatra seksualno uzbudljivim, a seksualnost nasilnom. Manifestacija kulture silovanja uključuje primjere seksualnog nasilja koji obuhvataju niz postupaka od seksističkih izjava do seksualnog dodirivanja i silovanja te prihvatanje takvog nasilja nad ženama i njegovo prikazivanje kao da je normalna pojava. Izraz se takođe može povezati s određenim skupinama ili okolnostima, kao što je silovanje u ratu ili silovanje u zatvoru. (EIGE. Rječnik pojmova)

Rodno zasnovano nasilje počinjeno posredstvom tehnologije (engl. technologyfacilitated gender-based violence, skr. TFGBV) pojava je relativno novijeg datuma, koja je prije trideset godina bila gotovo nezamisliva. Kako su informaciono komunikacione tehnologije postajale sve zastupljenije u našim svakodnevnim životima, do te mere da je sada već teško zamisliti

uobičajen dan bez interneta, laptopa, pametnog telefona ili društvenih mreža, tako je i rodno zasnovano nasilje koje se vrši u digitalnom prostoru postajalo sve učestalije. Zbog svega navedenog, u aprilu 2022. godine Evropska unija započela je rad na stvaranju pravnog okvira regulacije rodno zasnovanog nasilja, tako da on uključuje i nasilje koje se vrši posredstvom tehnologije.

Definicija onlajn nasilja protiv žena odnosi se na bilo koji čin RZN protiv žena koji se poćini, potpomogne ili ćije se posledice pogoršaju uz delimićnu ili potpunu upotrebu informacionokomunikacione tehnologije (kao što su mobilni telefoni i pametni telefoni, internet, platforme društvenih mreža ili imejl), a koje je usmereno protiv žene samo zato što je žena ili nesrazmerno pogađa žene.

U Pojmovniku rodno zasnovanog nasilja posredstvom tehnologije predloženo je razlikovanje ćetiri grupe pojavnog oblika ove vrste nasilja. **Prvu grupu** ćini *Sajber (ili digitalno) nasilje* i rodno zasnovano onlajn uznemiravanje, koje obuhvata različite oblike i vrste uznemiravanja i zlostavljanja u digitalnom prostoru, najćešće kroz korišćenje tekstualnog ili grafićkog sadržaja, kako bi se osoba zastrašila, negativno se uticalo na njeno samopouzdanje ili joj se narušio ugled. Ako je izložena ovoj vrsti nasilja, osoba se može konstantno i bez njene saglasnost kontaktirati, može joj se prijetiti, može se zastrašivati putem slanja neželjenih, neprijatnih, ponižavajućih ili uvredljivih slika ili komentara (ovo uključuje uznemiravanje na različitim platformama, rodni i seksistićki govor mržnje, odmazdu zbog podrške osobama koje su preživjele nasilje i kleveta u onlajn prostoru). **Druga grupa** obuhvata *seksualno nasilje u digitalnom okruženju*, s posebnim naglaskom na neželjena seksualna iskustva posredovana tehnologijom. U okviru ove grupe izdvojeni su: zlostavljanje posredstvom vizuelnog sadržaja (koje se temelji na pravljenju, slanju ili pretnjama slanjem fotografija ili video snimaka intimne ili seksualne prirode kako bi se osoba uznemirila, ucijenila, pretilo joj se, unišćio joj se ugled i reputacija, ili se predstavila kao seksualni objekat; snimanje djevojćica, djevojaka i žena na javnim mestima, bez njihove dozvole ili da one to ne znaju; seksting i zlostavljaćki seksting ; sajber egzibicionizam, neželjena pornografija - oblik sajber egzibicionizma u kom osoba šalje neželjenu fotografiju svojih genitalija ili seksualno eksplicitan materijal drugoj osobi bez njene saglasnosti), snimanje i/ili emitovanje seksualnih napada i silovanja itd. **Treća grupa** se sastoji od oblika nasilja ćiji je cilj *ugrožavanje bezbjednosti i privatnosti posredstvom tehnologije* (u koje spada lažno predstavljanje i ketfišing , ogranićavanje ili kontrolisanje pomoću tehnologije, finansićsko zlostavljanje elektronskim putem, sajber proganjanje i opsesivno praćenje na internetu, napadi “u stvarnom životu”, onlajn pretnje, bombardovanje na Guglu i Zumu, kao i napad uskraćivanjem pristupa i napad

uskraćivanjem usluga). Četvrta grupa obuhvata druge oblike nasilja u digitalnom okruženju – *one koji nijesu obuhvaćeni prethodnim cjelinama.*

Kao i svaka druga vrsta nasilja, rodno zasnovano nasilje posredstvom tehnologije izaziva strah, anksioznost i trajne posljedice kod žrtve.

Važno je naglasiti da se spisak različitih oblika nasilja ovdje ne završava, jer se nasilje pojavljuje na različitim mjestima u različitim životnim situacijama i može se desiti bilo kome. Može se desiti jednom, ili se ponavljati ciklično kroz duže vremenske periode. Od izuzetne je važnosti osvijestiti kod svih osoba u društvu šta su razni oblici nasilja, da bi mogli da ih prepoznaju u svojoj okolini i na radnom mjestu, te da bi mogle da reaguju na odgovarajući način. Važno je osvijestiti društvo i privesti počiniocima nasilja pravdi. Ukoliko osoba koja doživljava nasilje potraži pomoć, treba se veoma oprezno ponašati i potražiti stručnu pomoć, uz poštovanje maksimalne diskrecije. Nikako ne treba pokušati ‘razbijanje’ osjećaja straha, srama i stida, koji po pravilu prate ovakve oblike ponašanja, odnosno, kako bi se osoba koja trpi nasilje ohrabrila da potraži pomoć i/ili da prijavi nasilje – to treba da bude isključivo odluka osobe koja trpi nasilje, kada ona bude spremna za takav korak, jer on često podrazumijeva i plan kako se osigurati od ponovnih napada, kako ekonomski preživjeti, kako sačuvati djecu od nasilja, a u najekstremnijim situacijama i kako sačuvati život.

Rodni stereotipi i neutemeljena mišljenja (od kojih neka opstaju dugo vremena kao mitovi – recimo silovanje žene nije moguće ako je stvarno odlučna da se brani i prekrsti čvrsto noge) oblikuju način na koji okolina posmatra i reaguje na rodno zasnovano nasilje. Postoji tendencija da se relativizuje postojanje nasilja i čak da se okrive osobe koje su preživjele nasilje, umjesto da počiniocima nasilja smatraju odgovornim za njihovo ponašanje i privedu pravdi. Rodni stereotipi i mitovi mogu da nanesu dodatnu štetu osobama koje su doživjele nasilje, i mogu da spriječe adekvatnu reakciju institucija (centri za socijalni rad, medicinske ustanove, pravosuđe), a u slučaju seksualnog nasilja da izazovu ponovnu traumatizaciju osobe koja je doživjela nasilje kroz neprimjerene postupke ispitivanja.

Uticaj nasilja može biti veoma jak i može trajati godinama. Osobe koje prežive nasilje su često u stanju šoka, osjećaju strah ili bijes kao reakciju na nasilje. Psihičke posljedice, poput gubitka samopouzdanja, anksioznosti i sličnih traumatskih simptoma doživjelo je oko pola žena koje su ikada imale partnera koji je bio nasilan – navodi se u istraživanju koje je sproveo OEBS u Crnoj Gori 2019. godine. U istom istraživanju se navodi da “više od dvije petine vjeruje da bi se većina njihovih prijatelja složila da „dobra žena treba da poštuje svog muža čak i kada se s njim

ne slaže“ (43%), a 14% vjeruje da bi se njihovi prijatelji složili „da je ženina dužnost da ima seks sa svojim mužem“. Četvrtina se slaže da je nasilje nad ženama često isprovocirala sama žrtva“.

OEBS u studiji naglašava da se navedeni stavovi polako ali sigurno mijenjaju. Obuke o rodnoj perspektivi koje obrađuju temu rodno zasnovanog nasilja su jedna važna karika u lancu pozitivnih mjera usmjerenih na sprečavanje, pravovremeno i pravilno reagovanje, kao i sankcionisanje rodno zasnovanog nasilja.

Prema podacima Uprave policije, tokom januara 2022. godine, gotovo svakog dana jedna je žena bila žrtva nasilja u porodici, a tri femicida koja su se u Crnoj Gori se dogodila u četiri mjeseca predstavljaju **alarm za nadležne institucije da se moraju više angažovati u sprječavanju nasilja.**

Zbog svega navedenog, jako je važno prepoznati rodno zasnovano nasilje i znati kako na njega reagovati i kome se obratiti za pomoć ukoliko se vama desi da ste sami meta nasilja, ili ste u situaciji da vam se neko ko preživljava nasilje obrati za pomoć.

KAKO PREPOZNATI I REAGOVATI NA RODNO ZASNOVANO NASILJE

Nekad je veoma teško prepoznati da neka osoba preživljava nasilje. Važno je imati na umu da nije zadatak svakog od nas da tragamo za osobama koje možda trpe nasilje, već da smo u stanju da prepoznamo da se radi o nasilju ukoliko smo sami u toj situaciji, ili nam se neko obrati za pomoć

U tekstu ovog poglavlja dato je mnoštvo primjera raznih vrsta rodno zasnovanog nasilja koje mogu da pomognu da prepoznate ukoliko se sami nalazite u situaciji nasilja, ili čak nesusjesno vršite nasilje nad drugom osobom. Prepoznavanje je prvi korak do prestanka, ako neko nesusjesno čini nasilje. Uz to, poznavanje zakonskog okvira znači da postoji svijest o tome da Crna Gora u svom zakonodavnom okviru propisuje prekršajnu ili krivičnu odgovornost (zavisi od težine djela) za slučajeve rodno zasnovanog nasilja.

Ukoliko ste u situaciji da se osoba žali da trpi fizičko nasilje, treba imati u vidu da su fizičke povrede možda u međuvremenu nestale, ili da nisu lako vidljive. Ukoliko osoba traži pomoć i tvrdi da trpi fizičko nasilje, treba joj, prije svega vjerovati. To znači da ne treba postavljati suviše pitanja jer to može dovesti do ponovne traumatizacije. Treba, dakle, pomoći čak i kad nema tragova fizičkog nasilja koji su vidljivi.

S druge strane, može da se desi situacija da sumnjate da osoba trpi fizičko nasilje (npr. ima modrice oko očiju i prekriva ih naočarama za sunce). Ukoliko ta osoba negira da trpi nasilje, nemojte insistirati da vam se povjeri, već budite pažljivi i stvorite odnos povjerenja dok osoba ne bude bila spremna da kaže šta joj se dešava. U svakom slučaju, nasilje u porodici nije privatna stvar, već je oblik nasilja koji je regulisan zakonom i koji društvo ne toleriše, pa samim tim ni institucija u kojoj radite.

Ako osoba trpi nasilje, važno je razumeti da nije ta osoba kriva već osoba koja nasilje vrši. Svako ima pravo preduzeti korake koji će dovesti do prestanka nasilne situacije. Da bi se to desilo, potrebna je pomoć. Osoba koja trpi nasilje treba da bude osnažena da zatraži pomoć kako bi izašla iz situacije nasilja. Takva pomoć ima više oblika – od nevladinih organizacija koje se bave podrškom osoba koje preživljavaju nasilje, do institucija države koje su dužne da postupaju po zakonu. S obzirom da je RZN kršenje ljudskih prava koje ugrožava bezbjednost i sigurnost, institucije države koje su dužne da pruže zaštitu i reaguju u slučajevima nasilja u porodici su centri za socijalni rad, policija i medicinske ustanove, koje treba da rade u koordinaciji. Ljekari koji posumnjaju da su povrede posljedica nasilja u porodici, dužni su slučaj prijaviti nadležnim organima.

Ukoliko se rodno zasnovano nasilje dešava u sektoru odbrane, osoba koja je svjedok takvog nasilja ili je preživjela nasilje treba da prijavi situaciju prvenstveno unutar sistema, bilo linijom komandovanja, bilo direktno preko mehanizama zaštite od ovakvog ponašanja, a potom i nadležnim institucijama.

Važno je zapamtiti da osoba koja preživljava nasilje ima pravo potražiti pomoć i reći NE i da je krivica i odgovornost za nasilje uvijek i isključivo na onom ko ga čini.

PREVENCIJA RODNO ZASNOVANOG NASILJA

Crna Gora ima dobre zakone i politike koje se odnose na rodno zasnovano nasilje. Međutim, kao i u drugim zemljama regiona, postoji jaz između normativnog i stvarnog, odnosno postojeći zakonski okvir se ne primjenjuje uvijek na adekvatan način. Većina slučajeva rodno zasnovanog nasilja i nasilja u porodici tretira se kao prekršaj i rješava se novčanom kaznom, a zatvorske kazne su rijetke.

Edukacija o rodnoj perspektivi i rodno zasnovanom nasilju na svim nivoima, od osnovnoškolskog do fakultetskog obrazovanja je važna, jer je prvi uslov za prevenciju nasilja njegovo pravovremeno prepoznavanje i dosljedna primjena zakona (bilo u prekršajnom ili u krivičnom postupku).

U sektoru odbrane, obuke kakva je ova koju obavlja sertifikovani instruktorski kadar je jedan od načina za široko senzitivisanje svih koji su zaposleni ili na drugi način angažovani u sektoru. Uz to, ključno je postojanje internih procedura (SOP-ova), kao i žalbenih mehanizama koji mogu da reaguju u situacijama rodno zasnovane diskriminacije i zlostavljanja. U tom smislu, moglo bi se reći da sektor odbrane prednjači u odnosu na ostatak društva, ali još uvijek ima prostora za poboljšanje procedura i njihovu dosljednju primjenu, da bi VCG kao institucija pokazala nultu toleranciju na rodno zasnovano nasilje.

LITERATURA:

- OEBS. Dobrobit i bezbjednost žena – Crna Gora, Izveštaj s rezultatima. Podgorica, 2019
- Nacionalna strategija rodne ravnopravnosti 2021-2025
- Analiza kaznene politike u krivičnim i prekršajnim predmetima u oblasti porodičnog nasilja u Crnoj Gori za 2017. godinu
- CEDAW i GREVIO izveštaji za Crnu Goru, Krivični zakonik i Zakon o zaštiti od nasilja u porodici
- Vrste nasilja – SOS Vojvodina (sosvojvodina.org)
- Kulministice / Aleksandra Petrić: Šta je rodno zasnovano nasilje i kako ga prepoznati

PITANJA NA KOJA TREBA DA ZNATE ODGOVOR NA KRAJU OVOG MODULA

OSIM FIZIČKOG NASILJA, NAVEDITE KAKVE DRUGE VRSTE RODNO ZASNOVANOG NASILJA POSTOJE.

Odgovor: Postoji cijela lepeza oblika rodno zasnovanog nasilja koje može da uključi seksualno nasilje, psihičko, emocionalno, ekonomsko, nasilje putem tehnologije (npr. putem društvenih mreža).

KOJIM ZAKONOM / ZAKONIMA JE ZABRANJENO I KAŽNJIVO RODNO ZASNOVANO NASILJE?

Odgovor: Crna Gora zabranjuje rodno zasnovano nasilje putem dva zakona: Krivični zakon Crne Gore i Zakon o zaštiti od nasilja u porodici sankcionišu rodno zasnovano nasilje. Zavisno od težine počinjenog nasilja, mogu se odrediti zatvorske kazne (krivična odgovornost) ili novčane kazne (prekršajna odgovornost).

NABROJITE POSTUPKE KOJI MOGU DA SE KVALIFIKUJU KAO SEKSUALNO UZNEMIRAVANJE I DA LI JE I ONO ZABRANJENO ZAKONOM?

Odgovor: Seksualno uznemiravanje podrazumijeva svaki oblik neželjenog verbalnog, neverbalnog ili fizičkog ponašanja seksualne prirode u svrhu ili uz ishod povrede dostojanstva osobe, posebno kada se stvara zastrašujuća, neprijateljska, degradirajuća, ponižavajuća odnosno uvredljiva atmosfera. Na osnovu definicije Savjeta Evrope, seksualno uznemiravanje se definiše kao sva neprihvatljiva seksualna ponašanja kao što su fizički kontakti i udvaranje, seksualno obojene primjedbe, pokazivanje pornografije i seksualne ponude riječima ili djelima, kao i drugo fizičko ili verbalno ponašanje seksualne prirode. Takve situacije se smatraju povredom dostojanstva osobe (izvor: publikacija Ljudska prava oružanih snaga).

Seksualno uznemiravanje je zabranjeno i, između ostalog, Zakonom o Vojsci Crne Gore okarakterisano kao disciplonski prestup.

ZAŠTO TREBA RAZUMJETI DA FIZIČKO I SEKSUALNO NASILJE, KAO KATEGORIJE RODNO ZASNOVANOG NASILJA, NIJE PRIVATNA STVAR?

Odgovor: Međunarodno-pravni okvir (posebno Istanbulska konvencija), kao i zakonski okvir Crne Gore (Krivični zakonik i Zakon o zaštiti od nasilja u porodici) regulišu ovu materiju i propisuju krivičnu ili prekršajnu odgovornost, zavisno od stepena fizičkih povreda, kao i vrste seksualnog nasilja (seksualno nasilje u pokušaju ili počinjeno seksualno nasilje). Silovanje u braku se takođe smatra seksualnim nasiljem, a svaki oblik nasilnog ponašanja koje fizički i seksualno ugrožava drugu osobu nije privatna stvar bez obzira što može da se odvija između četiri zida. Rodno zasnovano nasilje, posebno seksualno i fizičko nasilje je sankcionisano i zabranjeno zakonom zato što štetno utiče ne samo na pojedine osobe, već i na porodicu i čitavo društvo.

DA LI I KAKO MOŽE DA SE SPRIJEČI RODNO RAZNOVANO NASILJE?

Odgovor: Ne treba čekati da se nasilje desi, već društvo i institucije treba da rade na prevenciji nasilja kroz edukaciju, medijske kampanje i obuke o rodno zasnovanom nasilju. U sektoru odbrane treba jačati uspostavljene mehanizme i proširiti obuhvat već postojećih obuka koje izvode sertifikovani rodni instruktori/ke. Jako je važno da se u slučajevima počinjenog i prijavljenog nasilja primijeni postojeći zakonski okvir da bi ojačalo povjerenje u institucije i da bi potencijalni ili aktivni (ali neprijavljeni) nasilnici/ce razumjeli da je takav oblik ponašanja kažnjiv zakonom i društveno neprihvatljiv, kao i da bi se povećala svijest osoba koje trpe nasilje da ih zakon i institucije Crne Gore štite.

Poglavlje 6A.

SEKSUALNO NASILJE POVEZANO SA ORUŽANIM KONFLIKTIMA

I cilj

Upoznati polaznike/ce obuke sa pojmom seksualnog nasilja povezanog sa konfliktom, kao i sa načinima prevencije i reagovanja.

I Nastavna pitanja

- Seksualno nasilje povezano sa konfliktom (*eng. Conflict-related sexual violence, CRSV*), definicija i primjeri
- Povezanost seksualnog nasilja sa oružanim konfliktom i kratki istorijat u odnosu na vidljivost i kažnjivost CRSV
- Prevencija i reagovanje na seksualno nasilje povezano sa konfliktom

I Metod rada

Objasnite učesnicima/cama da ćete u okviru ove tematske cjeline pojasniti pojam seksualnog nasilja povezanog sa konfliktom, kao i objasniti kako se takvo nasilje definiše u okviru međunarodnog prava. Nakon objašnjenja samog pojma, dati primjere seksualnog nasilja u konfliktnim zonama, kako ga prepoznati, kao i ko su najčešće žrtve seksualnog nasilja povezanog sa konfliktom. Takođe, objasniti kako u okviru misija UN i NATO reaguju na pojavu seksualnog nasilja, šta rade na prevenciji a šta u kontekstu reagovanja na pojave seksualnog nasilja u oružanim konfliktima.

Nakon diskusije na zadatu temu izvršiti provjeru novostečenog znanja kroz mini kviz (zajednička diskusija) ili pojedinačne anonimne upitnike.

U poglavlju br. 6 bilo je govora o raznim oblicima rodno zasnovanog nasilja koji su sankcionisani zakonskim okvirom Crne Gore. Ovo potpoglavlje bavi se seksualnim nasiljem u okviru oružanog konflikta koji je u novije vrijeme sankcionisan u okviru međunarodnog prava.

Razumijevanje prirode, pojava oblika i neprihvatljivosti, odnosno kažnjivosti seksualnog nasilja u konfliktu je posebno važno za one pripadnike i pripadnice VCG koje se spremaju za učešće u međunarodnim mirovnim misijama. Važno je započeti obuku podsjećanjem na definiciju seksualnog nasilja – to je svaki postupak seksualne prirode ili pokušaj takvog postupka koji se sprovodi nad drugom osobom bez njenog pristanka, bez obzira na odnos u kojem su počinitelj i žrtva.

Seksualno nasilje događa se u oružanim sukobima iz mnogo različitih razloga, uključujući seksualno nasilje kao oblik mučenja, sa ciljem ozlijeđivanja, izvlačenja informacija, ponižavanja i zastrašivanja, te za uništavanje zajednice pogođene konfliktom. Silovanje se koristi kao način ponižavanja protivnika, za protjerivanje cijelih društvenih zajednica ili grupa ljudi s određene teritorije te za namjerno širenje HIV-a. Žene se prisiljavaju na seksualno ropstvo i ropstvo u cilju obavljanja kućnih poslova, a takođe se dešava da budu otete i postanu pod prisilom “supruge”, tj. služe kao nagrada za borce (EIGE, Rječnik pojmova i tezaursus).

Upotreba seksualnog nasilja je česta u oružanim konfliktima kroz vjekove, ali je tek početkom XXI vijeka prepoznato da seksualno nasilje može da bude korišteno strateški, sistematski, kao taktika usmjerena najčešće protiv civila, tokom ratnog konflikta kao i u periodima primirja. U tom smislu, seksualno nasilje u konfliktu je prepoznato kao ozbiljno kršenje međunarodnog humanitarnog prava, kao i kršenje ljudskih prava.

Od nevidljivosti do međunarodno sankcionisanog zločina – kratki istorijat odnosa prema seksualnom nasilju u konfliktima

Još 1863. godine je američki predsjednik Linkoln predložio zakon koji se zvao Lieber Kodeks, u kom su se članovi 44 i 47 odnosili na silovanje u konfliktima. Međutim to su bile samo naznake prepoznavanja ovog specifičnog problema koji veoma teško pogađa pojedine osobe, ali i čitave zajednice tokom oružanih konflikta. Čak i poslije Drugog svjetskog rata nije došlo do prepoznavanja seksualnog nasilja u konfliktu kao zločina. Iako je tokom suđenja u Nirnbergu bilo dokaza da se seksualno nasilje događalo, ono nije bilo pomenuto kao zločin. Promjena se desila poslije usvajanja Četvrte Ženevske konvencije o zaštiti civila u vrijeme rata, u avgustu 1949. godine. U Odeljku 1, član 27. navodi da će žene biti specijalno zaštićene protiv napada na njihovu čast, posebno silovanja, prisilne prostitucije ili bilo kakvih nečasnih napada.

Prošle su decenije dok Četvrta Ženevska konvencija nije dobila pravu primjenu sa uspostavom međunarodnih sudova za ratne zločine (Jugoslavija, Ruanda, Sierra Leone), kao i uspostavljanjem Međunarodnog krivičnog suda 1998. godine i usvajanjem pripadajućeg Rimskog statuta 2002. godine, po kom silovanje, seksualno ropstvo, prisilna prostitucija, trudnoća kao rezultat silovanja i nasilna sterilizacija ili bilo koji oblik seksualnog nasilja slične težine, a koji je počinjen kao sistematski napad na civilnu populaciju koji je isplaniran, može biti kvalifikovano kao zločin u smislu međunarodno prihvaćenog prava.

Raširena upotreba seksualnog nasilja u oružanim konfliktima, kao npr. u Siera Leoneu, Ruandi, pa i našem okruženju, dovela je 2008. godine do usvajanja RSBUN 1820. Savjet bezbjednosti UN je prepoznao da planirana upotreba seksualnog nasilja, vrlo često kao taktike ratovanja, dovodi do pogoršavanja oružanih konflikta i ometanja procesa uspostavljanja i održavanja mira.

U skladu sa tim, donoseći niz pratećih rezolucija uključujući RSBUN 1888 (2009), RSBUN 1960 (2010) i RSBUN 2467 (2029) Savjet bezbjednosti UN je uspostavio okvir za borbu protiv seksualnog nasilja povezanog sa konfliktom putem prevencije, koordinisanog reagovanja i pozivanja na odgovornost počinilaca.

Od usvajanja RSBUN 1820 počeo se primjenjivati "pristup fokusiran na osobu koja je preživjela seksualno nasilje tokom konflikta" (*eng. "survivor-centered approach" to CRSV*).

Naredni značajan iskorak UN su učinile 2019. godine, usvajanjem RSBUN 2467. U Preambuli RSBUN 2467 navodi se da su države članice UN dužne da stanu na kraj nekažnjavanju i da privedu pravdi sve koji su odgovorni za zločine genocida, zločine protiv čovječnosti i ratne zločine protiv civila, a posebno traži prestanak svih aktivnosti u okviru konflikta koje mogu da se podvedu pod akt seksualnog nasilja, traži se od država članica da se bore protiv seksualnog nasilja i da obezbijede da osobe koje su preživjele nasilje u konfliktu dobiju odgovarajući tretman, poštujući njihove potrebe (*survivor centred approach*) uključujući zdravstenu njegu, psihološku podršku, smještaj i ostale vrste podrške za život, kao i pravnu pomoć.

Danas je prepoznato da seksualno nasilje u konfliktu nanosi nezamislivu patnju. Osmišljeno je da uništi pojedince, porodice i šire zajednice. Na taj način produžava konflikte i nestabilnost koja često traje generacijama. Upotreba seksualnog nasilja u konfliktnim i postkonfliktnim situacijama je jedan ogroman izazov zbog svojih razmjera, rasprostranjenosti i dubokih posljedica, što je prepoznato u definicijama koje se koriste u kontekstu međunarodnog prava i mirovnih operacija, bilo da se one sprovode pod pokroviteljstvom UN, u okviru NATO ili EU mirovnih misija.

Definicije i terminologija

Prema definiciji UN, seksualno nasilje u konfliktu se odnosi na incidente i primjere seksualnog nasilja koje se dešava tokom i poslije oružanog konflikta ili u drugim kriznim situacijama (npr. politički nemiri). Seksualno nasilje u konfliktima uključuje silovanje, seksualno ropstvo, prisilno prostituisanje, prisilnu trudnoću, sterilizaciju ili bilo koji drugi oblik seksualnog nasilja slične težine koje je upereno protiv žena, muškaraca, djevojčica i dječaka.

Veza konflikta i seksualnog nasilja može se uočiti kada posmatramo tipične profile počinitelaca (koji su često povezani sa naoružanim grupama koje djeluju pod kontrolom ili van kontrole države, uključujući terorističke grupe i mreže). Uobičajene karakteristike osoba koje su podvrgnute seksualnom nasilju uključuju osobe koje su percipirane kao pripadnici/ce proganjano političke, etničke ili vjerske manjine, ili su postale meta seksualnog nasilja zbog svoje seksualne orijentacije ili rodnog identiteta. Klima koja pogoduje nekažnjivosti akata seksualnog nasilja se vezuje generalno za stanje u kom je država nefunkcionalna, kontrola granica ne postoji (uz pojave izbeglištva i trgovine ljudima), a dogovori o prekidu vatre se ne poštuju.

Trgovina ljudima u cilju seksualne eksploatacije takođe spada u definiciju seksualnog nasilja u konfliktima, a o tome će biti riječi u narednom potpoglavlju 6B.

Definisanje da li je seksualno nasilje povezano sa konfliktom ili nije treba da se odredi od slučaja do slučaja, na osnovu ustanovljene metodologije koja pomaže da se analitički i konceptualno definiše seksualno nasilje u konfliktu (CRSV). Da bi bilo definisano kao seksualno nasilje u konfliktu, ono mora biti povezano sa konfliktom u vremenskom, geografskom i uzročno-posljedičnom smislu. Veza sa oružanim konfliktom može biti vidljiva u profilu i motivacijama počinioca, profilu žrtve/žrtava, klimi nekažnjavanja/oslabljenim funkcijama države, prekograničnoj dimenziji i/ili činjenici da se krše uslovi sporazuma o prekidu vatre.

Povezanost seksualnog nasilja sa oružanim konfliktom postoji u uslovima kada:

- se koristi kao “ratna taktika” – vezano za vojno/političke ciljeve koji služe nekom strateškom cilju oružanog konflikta,
- je počinjeno protiv civila,
- je počinjeno u kampovima za izbjeglice pod patronatom UN,
- je počinjeno tokom procesa razoružanja, demobilizacije i reintegracije (*Disarmament, Demobilization and Reintegration(DDR) process*),

Takvo nasilje je podvrsta rodno zasnovanog nasilja o čemu se detaljnije govorilo na početku Poglavlja br. 6.

NATO definiše seksualno nasilje povezano sa konfliktom kao silovanje, seksualno ropstvo, prisilnu prostituciju, prisilnu trudnoću, prisilnu sterilizaciju, prisilni brak i svaki drugi oblik seksualnog nasilja uporedive težine počinjen nad ženama, muškarcima, djevojčicama ili dječacima, a koje je direktno ili indirektno povezano sa konfliktom. Dakle, NATO definicija u potpunosti je usklađena sa definicijom Ujedinjenih nacija.

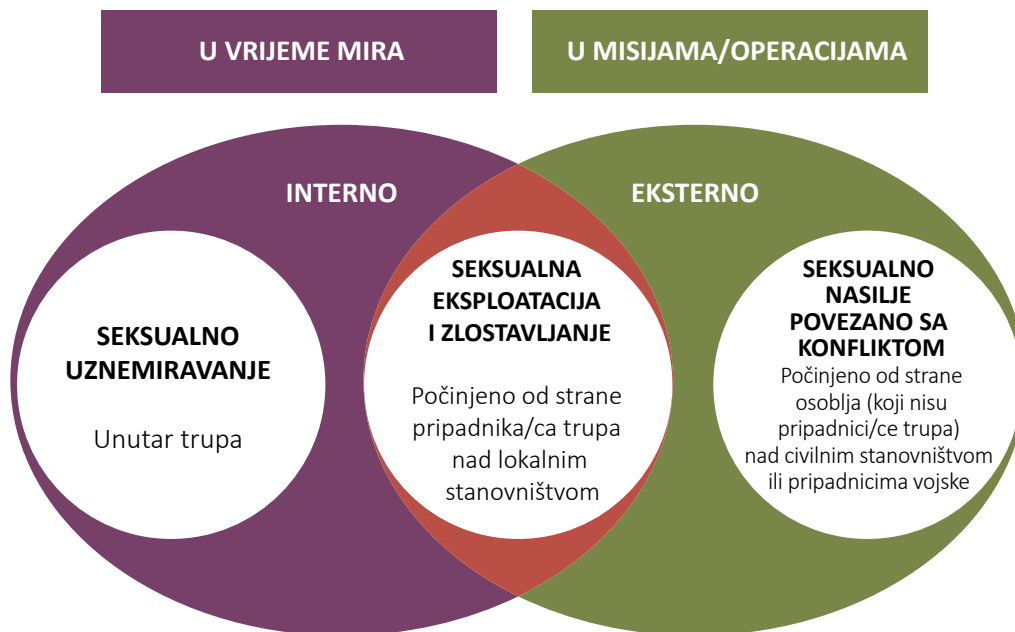
Upotreba termina „žrtva seksualnog nasilja“ prema UN tumačenju - Upotreba termina prije svega zavisi od osobe koja je preživjela seksualno nasilje, odnosno o tome kako se ta osoba samo-percipira. UN osoblje ima uputstvo da poštuje izbor upotrebe termina. Takođe, upotreba odgovarajućeg termina će zavisi od konteksta. Recimo u relevantnom zakonu, kako domaćem, tako i međunarodnim zakonima koji se bave materijom ratnih zločina ili zločina protiv čovječnosti, koristi se termin „žrtva seksualnog nasilja“. Žrtvama se smatraju osobe koje su direktno preživjele nasilje ili koje su bile indirektno pogođene (kao npr. djeca koja su rođena kao rezultat silovanja tokom konflikta).

Termin „osoba koja je preživjela seksualno nasilje“ se koristi da bi se iskazalo poštovanje prema osobi, pomogao proces zacjeljenja psihičkih rana i naglasila otpornost takvih osoba i mogućnost da se oporave od tako strašnog iskustva. Nema opšte prihvaćenog termina po UN tumačenju, tako da se oba termina u dokumentima koriste.

Seksualno nasilje povezano sa konfliktom – NATO pristup

Kako bi se napravila jasna razlika između različitih oblika seksualnog nasilja u konfliktu, treba u obuci koristiti grafikon koji je korišten u Dvojnoj strateškoj direktivi (Bi-SCD) 40-01 (2021. god.):

Seksualno i rodno zasnovano nasilje

Dakle, počinioci seksualnog nasilja povezanog sa konfliktom su pripadnici i pripadnice različitih oružanih grupacija, a seksualno nasilje je usmjereno uglavnom protiv civila, a rjeđe protiv vojnih snaga, odnosno ratnih zarobljenika.

Ovaj vid nasilja razlikujemo od seksualnog uznemiravanja (koje se dešava među pripadnicima oružanih snaga tokom međunarodnih mirovnih misija), seksualne eksploatacije i zlostavljanja (koje pripadnici oružanih trupa počinje prema lokalnom stanovništvu, ili u odnosu na druge pripadnike/ce mirovnih snaga). O tome će biti govora posebno na kraju ovog potpoglavlja.

Neki od motiva CRSV

Tokom obuke treba ponovo naglasiti da seksualno nasilje povezano sa oružanim konfliktom predstavlja zločin prema međunarodnom krivičnom pravu (*International Criminal Law*):

- kad je počinjeno u situacijama oružanog konflikta (ili okupacije) i u vezi oružanog konflikta – kršenje međunarodnog humanitarnog prava (ratni zločin),
- kad je počinjeno kao dio raširenog ili sistematskog napada na civilno stanovništvo – zločin protiv čovječnosti,
- kao oblik torture (nad osobom u pritvoru ili pod nečijom kontrolom),
- kao element genocida.

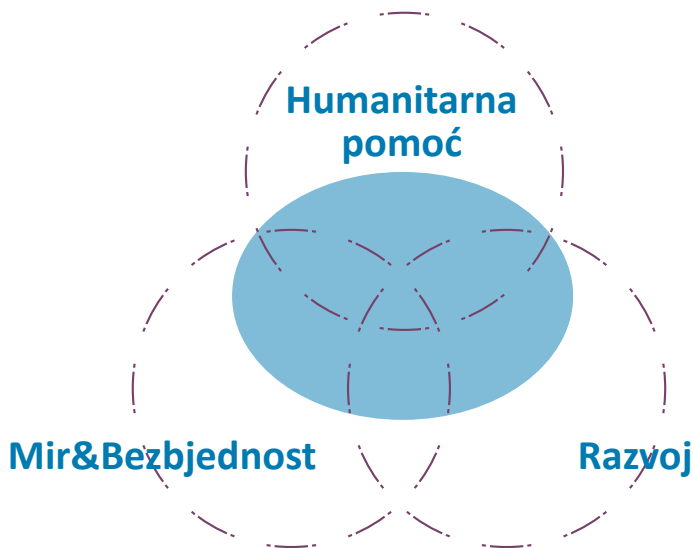
Seksualno nasilje, kada se koristi kao taktika u oružanim konfliktima, može da bude dio zločina počinjenih u oružanim konfliktima koji se kvalifikuju kao genocid, zločin protiv čovječnosti ili ratni zločin. U tom smislu, silovanja sistematski počinjena nad civilnim stanovništvom potpadaju pod jurisdikciju međunarodnih sudova kao što je sud koji se bavio zločinima u Ruandi i Sijera Leoneu, a takođe pod jurisdikcijom Međunarodnog krivičnog suda.

Prevenција i zaštita osoba u riziku

Pravila koja se u nastavku navode su ista i za NATO i za UN, kao i za misije pod pokroviteljstvom EU, jer sve zemlje članice NATO saveza, a takođe i zemlje članice UN poštuju Agendu žene, mir i bezbjednost, odnosno RSBUN 1325 i njoj pridružene rezolucije.

Osoblje u misijama treba da se fokusira na prevenciju. To znači da kroz saradnju sa lokalnom zajednicom, uključujući ženske grupe ako postoje, misije treba da proaktivno rade na identifikaciji rizika od CRSV, da razviju sistem ranog upozoravanja i da stave prioritet na preventivne akcije. To uključuje i raspodjelu resursa i „hot spot“ analizu za CRSV. Indikatori za rano upozorenje treba da budu prilagođeni lokalnom kontekstu i da uključe planove reagovanja u slučaju pojave rizika na CRSV. Vojne misije tu nijesu same, već se uključuje i čitav niz aktera na terenu (UN policija, razne UN agencije, nevladine organizacije, lokalne vlasti).

Integrisani okvir u kome djeluju akteri u misijama (grafički prikaz ispod) pokazuje da se aktivnosti agencija koje se bave razvojem i humanitarnom pomoći na terenu preklapaju. U kriznim situacijama, UN OCHA ima mandat da omogući koordinaciju svih aktera u cilju efikasnijeg pružanja pomoći i napredovanja ka razrešenju konflikta.¹²³

U idealnom slučaju, postiže se formalni dogovor sa vođama strana u konfliktu da će u svojim redovima spriječiti pojavu CRSV u skladu sa međunarodno pravnim obavezama. Tu je naglasak na političkim pregovorima, a mirovne vojne snage koje imaju mandat da zaštite civile (*eng.*

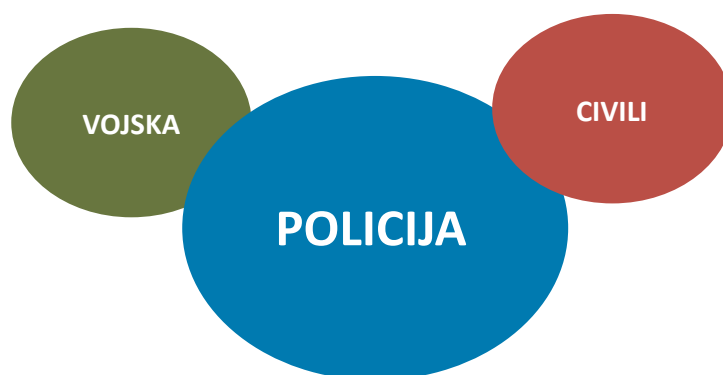
¹²³ United Nations Office for Humanitarian Affairs – UN OCHA ima mandate da okupi sve aktere u humanitarnim katastrofama, što uključuje i oružane konflikte i da obezbijedi koordinisani odgovor da bi svi akteri maksimalno doprinijeli efikasnom odgovoru na kriznu situaciju. Više informacija dostupno na: ABOUT OCHA | OCHA (unocha.org)

Protection of Civilians – PoC) treba da preduzmu sve potrebne korake, uključujući i srazmjernu upotrebu sile, da bi spriječili i odgovorili na prijetnje nasilja nad civilnim stanovništvom, uključujući seksualno nasilje.

Savjetnici/ce za zaštitu civilnog stanovništva treba da obezbijede da se CRSV aspekti uključe u širi okvir misije, odnosno da bi informacije i analiza CRSV rizika bila uključena i da bi se civili zaštitili od narušavanja prava po međunarodnom humanitarnom pravu i međunarodno priznatim ljudskim pravima.

Treba napomenuti da će uloge UN vojnog i policijskog dijela mirovnih misija biti različite, odnosno zavisice od mandata određene misije, kao i od potreba države u kojoj se misija nalazi. Policijske i vojne komponente imaju važnu ulogu. Gdje god je moguće, treba da sarađuju sa predstavnicima zemlje domaćina i ostalim agencijama na terenu da bi se zaštitilo stanovništvo. Policija, kada ima mandate, sprovodi i podržava istrage u slučaju CRSV i pomaže da počinoci ne prođu nekažnjeno. UN vojne i policijske snage treba da prikupljaju relevantne informacije radi bolje situacione analize i prevencije CRSV. Bezbednost se pojačava kroz efikasnije patroliranje, UN policijske snage koje blisko sarađuju sa lokalnom zajednicom, prikupljanje obavještajnih podataka, podršku reformi sektora bezbjednosti zemlje domaćina, uključujući interne mehanizme nadgledanja i odgovornosti.

Vojne i policijske snage treba da prikupe informacije o događajima koji ukazuju na CRSV i da ih odmah dostave savjetnicima/cama zaduženim za ljudska prava (uključujući savjetnike za rodnu perspektivu), da bi oni izvršili dalje istraživanje u skladu sa standardnim operativnim procedurama koje su određene za svaku specifičnu misiju.

U cilju prevencije i poboljšanog odgovora na pojave CRSV, preporučuje se zemljama koje šalju svoje trupe u mirovne misije da povećaju broj žena u okviru svojih trupa, kako u vojnom, tako i

u policijskom dijelu. To je važno zbog boljeg izvještavanja o incidentima koji ukazuju na CRSV, te da bi žene i djevojke bile slobodnije u izražavanju svojih briga i strahova oko mogućeg seksualnog nasilja, da bi se na vrijeme razvili planovi za rano prepoznavanje rizika i zaštitu od CRSV. Uz žene u uniformi, u misijama bi trebalo da bude na raspolaganju i dovoljan broj žena prevodilaca, da bi se omogućilo prikupljanje relevantnih informacija na rodno-odgovoran način.

Instuktor/ka u ovom dijelu obuke treba naglasiti dva važna aspekta: žene nisu same po sebi stručnije u domenu CRSV, ali se dešava, pogotovo u nekim kulturama, da žene smiju razgovarati samo sa ženama i tako će se doći do važnih informacija za dobro postavljen sistem utvrđivanja rizika i indikatora na rizike od CRSV. Muškarci koji učestvuju u misiji su podjednako odgovorni i treba da budu uključeni u prevenciju i odgovor na CRSV kao i njihove kolegice u sklopu misije.

Osobe koje komanduju vojnom komponentom u misiji (*eng. the Heads of Military Components – HOMCs*) odgovorne su za obezbjeđivanje adekvatne prevencije i odgovora na CRSV. To znači da sve analize, planiranje i operacije treba da uključe komponentu koja se odnosi na CRSV. Od fundamentalnog je značaja dobra saradnja sa drugim akterima poput međunarodnih organizacija, nevladinih organizacija, nezavisnih vladinih tijela, da bi se obezbijedio više-dimenzionalni, sveobuhvatni pristup i time se uključili svi faktori koji su vitalni za pravovremeni i efikasan odgovor na CRSV.

Sistem za praćenje, analizu i izvještavanje (*eng. Monitoring, Analysis and Reporting Arrangements- MARA*) treba da uključi i prikupljanje podataka iz različitih izvora, uključujući međunarodne i lokalne nevladine organizacije.¹²⁴

¹²⁴ Kao što je navedeno u fusnoti 184, sistem MARA se uspostavlja na osnovu RSBUN 1960 (usvojena 2010. godine)

Matrica za ustanovljavanje rizika od CRSV¹²⁵

Seksualno nasilje u konfliktu je dugo bilo teško prepoznati a pogotvo predvideti. Međutim masovna silovanja, kao i masovna ubistva, ne dešavaju se bez znakova upozorenja. Često je takvo nasilje planirano i zato je moguće spriječiti ga. To je jako važno, jer je bilo situacija, kao što je ona u oblasti Walikale, Demokratska Republika Kongo, gdje je 2010. godine u roku od nekoliko dana silovano više od 400 odraslih i djece, a naknadnom analizom je ustanovljeno da su „crvene zastavice“ bile vidljive, ali ih mirovnjaci nijesu prepoznali. Savjet bezbjednosti Ujedinjenih nacija, koji se aktivno bavi temom CRSV od usvajanja Rezolucije 1820 postavio je pitanje rukovodstvu UN-a: „Zašto nijesmo primijetili da se tako nešto sprema?“.

Da bi se olakšalo prepoznavanje rizika, napravljena je matrica sa indikatorima rizika, uz važnu napomenu da se ta matrica treba uvijek prilagoditi kontekstu, jer su indikatori rizika drugačiji. Izradu matrice je zatražio Politički komitet Generalnog sekretara UN u decembru 2010. godine (Odluka br. 2010/30), a poziv da se bolje raspoznaju znakovi upozorenja pominje se u RSBUN 1888 iz 2009. godine (tačka 24. Rezolucije).

Matrica sadrži okvirne indikatore sa znakovima potencijalne i neposredne opasnosti od CRSV, kao i indikatore koji ukazuju da se masovno seksualno nasilje u konfliktu dogodilo.

Što se samog konteksta tiče, postoje neki opšti indikatori koji ukazuju da je određena zemlja ili pokrajina u kojoj se konflikt odvija područje gdje je i ranije postojala rodno zasnovana diskriminacija i gdje je nasilje bilo tolerisano, a dodatno oružane snage nisu bile pripremljene za adekvatno reagovanje. Takva situacija je često pogoršana zbog nedostatka odgovarajućeg treninga i profesionalnog pristupa, kako kod osoblja zemlje domaćina, tako i kod mirovnih trupa.

Primjeri matrice prikazuju stepen rizika koji je označen crvenim zastavicama i preporučljivo je da se matrica prouči u sklopu preduputne obuke.

¹²⁵ Preuzeto iz dokumenta Matrix: Early Warning Indicators for Conflict-Related Sexual Violence. UN Action. Dostupno na: [MatrixEarlyWarningIndicatorsCSV_UNAction2011.pdf](#)

Primjeri neposrednih rizika od CRSV i mogućih koraka za prevenciju uključuju:

Neki od indikatora povećanog rizika za CRSV	Neki od koraka koji mogu da spriječe/ smanje mogućnost CRSV
<p>Lokalne milicije napadaju vozila i posebno targetiraju osobe ženskog pola (npr. Obala Slonovače, 2011)</p> <p>Povlačenje mirovnih snaga ili smjena vojske, policije, ostavljajući bezbjednosni vakuum (Walikale, DRC, 2011)</p> <p>Infiltriranje naoružanih grupa u velike izbjegličke kampove (DRC, Sierra Leone, Chad)</p> <p>Intervali (primirja) između oružanih neprijateljstava kada naoružani akteri počnu da se kreću po nastanjenim područjima, posebno onima u kojima su ostale samo žene i djeca.</p> <p>Kraj oružanog konflikta kada se vojne snage povlače kroz sela i gradove u kojima se zbog rata nalazi uglavnom žensko stanovništvo i djeca (mogućnost osвете ili slavljenje pobjede povećavaju rizik od CRSV).</p> <p>Snadbijevanje vojnika potrepštinama koje mogu da ukažu na CRSV, npr. kondomi i Vijagra, navodno su dijeljeni u Libiji 2011, masovno snadbijevanje vojnika kondomima tokom Drugog svjetskog rata.</p> <p>Žene u pritvoru pod muškom stražom ili stavljanje žena u mješovite zatvorske prostorije (npr. masovno silovanje u zatvoru u Gomi, 2009. godine)</p>	<p>Fizički evakuisati civilno stanovništvo iz zone opasnosti.</p> <p>Povećati prisustvo uniformisanih mirovnih snaga u području koje bi moglo da bude rizično.</p> <p>Uspostaviti sistem lokalnog obavješćavanja uz pomoć mobilnih telefona, sms poruka, satelitskih telefona i ostale komunikacijske opreme, u zavisnosti od konteksta.</p> <p>Ponuditi savjete vlastima koje drže zarobljenike o tome kako obezbijediti poštovanje međunarodnih standarda (npr. <i>Standard Minimum Rules for the Treatment of Prisoners</i> – tzv. Mandelina pravila)¹²⁶</p> <p>Uspostaviti saradnju sa osobama za vezu sa lokalnom zajednicom (<i>eng. Community Liaison Assistants</i>) i konsultovati se oko protokola za patroliranje (npr. frekvencija patrole, noćne patrole, pješačke patrole). Posebno nagledati prostore gdje se trguje, sakuplja drvo ili voda za piće).</p>

¹²⁶ Dostupno na: The United Nations Standard Minimum Rules for the Treatment of Prisoners (unodc.org)

Primjeri indikatora da se seksualno nasilje u konfliktu dešava

Neki od indikatora da se seksualno nasilje u konfliktu dešava	Neki od mogućih koraka
<p>Vidljivi znakovi kao što su spaljene kuće, razorena polja, poharana sela, ostaci odjeće, žene koje su u izbjeglištvu, napustile svoje kuće (npr. Walikale, DRC, 2010. godine)</p>	<p>Slanje zajedničkih policijskih patrola na ugroženo područje (UN i lokalna policija)</p>
<p>Vojni poraz i povlačenje kroz područja, upotreba seksualnog nasilja kao oblika taktike „spaljene zemlje“ (kretanje vojnika Interhamwe – paravojnih snaga Hutua – iz Ruande na istok DRC)</p>	<p>Zalagati se za veće prisustvo policije države u kojoj je misija stacionirana (ukoliko policija nije takođe uključena u slučajeve seksualnog nasilja)</p> <p>Održavati vezu sa lokalnim vlastima i zalagati se za zaštitu osoba koje su preživjele CRSV i za kažnjavanje počinitelaca</p>
<p>Žene, djevojke i dječaci koji su zadržani nasilno u sklopu vojnih jedinica (Angola, Ruanda, Sierra Leone)</p>	<p>Zalagati se za puštanje žena, djevojčica i dječaka koji su nasilno uključeni u vojne jedinice</p>
<p>Žene i djevojčice napuštaju naselja gdje je stacionirana vojska (zapad Obale slonovače, 2011.)</p>	<p>Pružiti pomoć za izgradnju lokalnih kapaciteta za odgovor na CRSV (npr. uspostavljanje mehanizama za prijavljivanje)</p>

Činjenice i zablude u vezi seksualnog nasilja povezanog sa konfliktom¹²⁷

Uobičajene pogrešne pretpostavke o žrtvama CRSV:	Činjenice:
Starije žene ne mogu biti žrtve CRSV.	Seksualni napad može se dogoditi svakome bez obzira na starosnu dob. Pojave seksualnog nasilja koje uključuju širok raspon godina su navedene u matrici rizika za CRSV - MatrixEarlyWarningIndicatorsCSV_UNAction2011.pdf
Muškarci ne mogu biti silovani; oni su uvijek počinioi CRSV.	Muškarci i dječaci mogu biti žrtve seksualnog nasilja, naročito u pritvoru. Većina počinilaca CRSV jesu muškarci, ali to mogu biti i žene pripadnice oružanih snaga, mada dosada proučeni slučajevi potvrđuju da su većina osoba koje su preživjele nasilje žene, a većina počinilaca muškarci.
Mnoge žrtve lažu o tome da su bile silovane/seksualno napadnute ili daju lažne izjave.	Ovo je jedan od mitova koji je uobičajen kod razmišljanja o seksualnom nasilju. Kad se radi o CRSV UN dokumenti i literatura naglašavaju da CRSV često ostaje neprijavljeno, odnosno neprijavljivanje seksualnog nasilja zbog stigme je daleko češće. ¹²⁸ Muškarci i dječaci još češće ostaju nevidljivi, odnosno ne prijavljuju slučajeve CRSV zbog straha od stigme. ¹²⁹ Sve prijave CRSV treba temeljno ispitati prije donošenja zaključaka. S obzirom na specifičnost ove vrste seksualnog nasilja i kažnjivost kroz međunarodno-pravni okvir, važno je da se prikupljanje podataka vrši stručno i po pravilima, da bi počinioi mogli da budu privedeni pravdi.

127 UN Handbook for Field Missions on Preventing and Responding to CRSV. New York, 2020. Dostupno na: [2020.08-un-crsv-handbook.pdf \(norway.no\)](#)

128 Pogledati za više informacija o značajnom broju neprijavljivanih slučajeva u publikaciji Best Practices in CRSV Monitoring and Early Warning. University of Birmingham, 2022. Dostupno na: [Best practices in CRSV monitoring and early warning.pdf](#)

129 Dostupno na: [Sexual and gender-based violence | Doctors Without Borders – USA](#)

<p>Žrtve CRSV će plakati, biti uznemirene ili emotivne.</p>	<p>Svaka osoba traumu doživljava drugačije. Žrtva može imati različite emocije ili može biti “otupjela” (tj. nesposobna osjetiti ili procesuirati emocije zbog traume). Ukoliko niste prošli specifičan trening, niste spremni ni stručni da procjenjujete stanje osobe koja je preživjela CRSV. Vaš zadatak je da znate kome treba da se obratite za pomoć i informaciju da biste mogli da pomognete osobi/osobama koje su preživjele CRSV.</p>
<p>Samo žene mogu komunicirati i intervjuisati žrtve CRSV.</p>	<p>Žrtve mogu odlučiti podijeliti svoje iskustvo s osobama oba pola. Odluku treba da donese sama žrtva. Važno je da osoba koja je preživjela CRSV dobije stručnu pomoć, što podrazumijeva da i svako ispitivanje treba da vrše obučene osobe. Najčešća je praksa da stručna osoba istog pola razgovara sa osobom koja je preživjela CRSV.</p>
<p>Sve žrtve CRSV će željeti da dobiju medicinsku pomoć i da prijave slučaj policiji.</p>	<p>Mnogo je razloga zašto žrtve možda radije ne žele koristiti medicinske usluge i prijaviti svoj slučaj (npr. zbog straha od stigmatizacije ili nepostojanja odgovarajućih servisa). Medicinsko osoblje koje je obučeno trebalo bi da bude na raspolaganju radi primjerenog pružanja pomoći, kao i prikupljanja materijalnih dokaza (pregledanje i saniranje fizičkih povreda, prikupljanje ostataka organskog materijala poput kože, krvi, sperme itd.). Medicinska pomoć treba da uključi i psihološku podršku.</p>

Reagovanje na seksualno nasilje povezano sa konfliktom

NATO ima stav nulte tolerancije na sva djela seksualnog nasilja, a u svojoj Politici o prevenciji i reagovanju na CRSV¹³⁰ navodi sljedeće:

- NATO osuđuje sva djela seksualnog nasilja povezanog sa konfliktom počinjena od strane državnih ili nedržavnih činilaca, uključujući i ona djela koja su počinjena kao taktika ratovanja i taktika terorizma, NATO je posvećen reagovanju na CRSV u skladu sa svim relevantnim rezolucijama SBUN i u skladu sa Agendom Žene, Mir, Bezbjednost.
- U pomenutoj politici dalje se navodi da će prevencija i reagovanje na CRSV biti uzeti u obzir u svim fazama planiranja i sprovođenja operacija. Definiše se obaveza svih država da realizuju preduputnu obuku na ovu temu. Takođe definiše se i obaveza reagovanja u skladu sa međunarodnim pravom, mandatom misije, odnosno pravilima angažovanja.
- U slučaju da pripadnik/ca naiđe na osobu (ili osobe) koja je preživjela CRSV, treba poštovati sljedeće principe:
- U skladu sa pristupom usredsređenim na osobu koja je preživjela seksualno zlostavljanje (*survivor-centered approach*), poštujujte žrtve/preživjele kao individue i njihovo pravo na izbor zasnovan na informacijama (*informed consent*);
- Sve osobe koje su preživjele seksualno nasilje biće tretirane pravično, s poštovanjem, ravnopravno, dostojanstveno i bez diskriminacije;
- Ne treba preduzimati nikakve radnje koje bi mogle pogoršati situaciju ili izazvati ponovnu traumu osobe koja je preživjela seksualno nasilje (princip *do no harm*);
- Nemojte ispitivati niti intervjuisati osobe koje su preživjele seksualno nasilje.
- Poštujte privatnost osoba koje su preživjele seksualno nasilje. Svi pripadnici NATO trupa imaju obavezu reagovanja i izvještavanja o slučajevima seksualnog nasilja povezanog sa konfliktom u skladu sa uspostavljenim mehanizmima, putem lanca komandovanja.

130 NATO Policy on Preventing and Responding to Conflict-Related Sexual Violence, 2021

UN VODIČ za postupanje u slučajevima CRSV

1. Ne činite situaciju gorom nego što jeste (Do no harm): U svim okolnostima i sve vrijeme, osoblje misije i svi koji rade na slučajevima CRSV, imaju obavezu da ne ugroze život, fizičku i psihološku bezbjednost, slobodu i dobrobit osobe koja je preživjela CRSV, a isto tako bezbjednost drugih sa kojima dolaze u kontakt povodom slučaja CRSV. Svo osoblje UN treba da bude svjesno rizika da se pogorša situacija osoba koje su preživjele nasilje, uključujući ponovnu traumatizaciju, stigmatizaciju, nasilje i marginalizaciju od strane počinitelja, porodica žrtava ili cijele zajednice. Zato treba procijeniti situaciju i postupati pažljivo tokom svih interakcija koje uključuju osobe koje su preživjele CRSV, njihove porodice ili svjedoke.

2. Povjerljivost: Važno je da osobe koje su preživjele CRSV, njihove porodice i svjedoci, imaju garancije da će svi podaci koje daju biti povjerljivi, osim ukoliko se nije dao informisan pristanak da se takvi podaci upotrijebe. Moraju biti preuzete sve mjere zaštite povjerljivosti informacije, posebno tajnosti u odnosu na identitet osoba koje su preživjele CRSV ili su bili svjedoci CRSV. To se odnosi na snimanje podataka, spremanje podataka na sigurno mjesto i uopšte rukovanje takvim povjerljivim podacima.

3. Informisani pristanak: Prilikom razgovora sa osobom koja je preživjela CRSV, ili sa svjedocima ili osobama koje su na neki način bile u vezi sa CRSV, savjetnici za zaštitu žena ili oficiri za zaštitu ljudskih prava (ili kontakt osoba za CRSV, ako postoji u misiji) treba da dobije informisani pristanak da dalje može da podijeli informaciju koju je dobila tokom razgovora. To znači da treba objasniti princip povjerljivosti, cilj dobijanja podataka kao i način na koji će se ti podaci koristiti. Treba objasniti da identitet žrtve ili žrtava neće biti otkriven, a takođe treba objasniti koje informacije će biti uključene u izvještaj i u koju svrhu. Naposljetku, treba objasniti koji su mogući ishodi procesa poslije intervjuisanja i raportiranja o slučaju CRSV.

4. Rodno-odgovoran pristup: Svi moraju da koriste jezik koji je uvažavajući i nediskriminatoran, uzimajući u obzir različita iskustva, situacije, potrebe i osobine žena, muškaraca, dječaka i djevojčica u svim interakcijama koje se odnose na CRSV.

5. Pristup fokusiran na osobu koja je preživjela CRSV: Žrtve, odnosno osobe koje su preživjele CRSV, kao i njihova prava i potrebe, na način kako ih oni sami percipiraju, treba da budu u fokusu svih postupaka od strane osoblja mirovne misije. Razumni nivo učešća treba da odgovara godinama i polu osobe, kao i njenoj rodnoj pripadnosti i specifičnom kulturnom kontekstu. Svi

treba da poštuju prava, potrebe i želje osoba koje su pretrpjele CRSV, uključujući i njihovu želju da koriste usluge podrške koje su im na raspolaganju.

6. Najbolji interes djeteta: U svim aktivnostima koja uključuju djecu, djetetov najbolji interes treba da bude primaran. Ukoliko se vode razgovori sa djecom koja su bila uključena u CRSV bilo kao žrtve ili kao svjedoci, takvi intervjui moraju da se vode u skladu sa ustanovljenim standardima. Ustanovljavanje najboljeg interesa djeteta znači evaluaciju i balansiranje svih elemenata i relevantnih informacija da bi se, na osnovu svega toga, napravila odluka koja je u specifičnoj situaciji najbolja za interes djeteta ili grupe djece.

U situacijama CRSV posebnu ulogu ima medicinsko osoblje koje je često dio misije, ili radi u okviru međunarodnih humanitarnih organizacija. U nastavku su data kratka uputstva da bi bilo jasnije zašto je preporuka da se u roku od najduže tri dana osoba koja je preživjela CRSV uputi na ljekarski pregled (ukoliko ona to izričito ne odbije). Koraci koje će preduzeti medicinsko osoblje uključuju:¹³¹

- **Post-incident profilaksa** – upotrebu lijekova koji sprečavaju pojavu bolesti koje se prenose seksualnim putem kao što je HIV, sifilis, gonoreja. Da bi bili efikasni, takvi lijekovi treba da se administriraju najkasnije tri dana poslije seksualnog nasilja. Ponekad se daju i vakcine za tetanus i hepatitis B;
- **Kontraceptivna sredstva (tzv. pilula za dan poslije)** za žene koje su preživjele CRSV, u zemljama gdje je zakonom dozvoljeno da prekinu neželjenu trudnoću;
- **Tretman fizičkih povreda**, uključujući operaciju, ukoliko je neophodna;
- **Testovi za trudnoću** za žene žrtve CRSV, uključujući i dogovor o naknadnim pregledima da bi se ustanovila da li je tokom silovanja nastupila trudnoća;
- **Neželjena trudnoća**- Podrška ženama koje su ostale trudne kao posljedica silovanja, da bi mogle da se brinu o sebi i da donesu odluke o tretmanima koje žele da prime;
- **Psihološka podrška** – neposredno poslije preživljenog seksualnog nasilja osobe koje su ga preživjele su često u stanju šoka. Često se osjećaju krivima i vjeruju da su mogle da izbjegnu silovanje. Mogu da osjećaju da su izgubile kontrolu nad svojim životom i da budu nesposobne za obavljanje svakodnevnih zadataka. Mogu imati noćne more ili uznemirujuće misli. Mnoge žrtve nastavljaju da se brinu za svoju bezbjednost. Tamo gdje nema kažnjavanja, dešava se

¹³¹ Uputstvo koje koristi osoblje međunarodne NVO Ljekari bez granica. *Sexual and gender-based violence*. Doctors Without Borders. 2021. Dostupno na: <https://www.doctorswithoutborders.org/what-we-do/medical-issues/sexual-and-gender-based-violence>

da žrtva sreće počinioca i plaši se novih napada. Osobe koje su preživjele seksualno nasilje mogu da postanu depresivne ili da pate od postraumatskog stres sindroma (PTSD). Zato je potrebna psihološka podrška odmah po pretrpljenom šoku, ali i u dužem vremenskom period da bi se prevenirao ili ublažio post-traumatski stres sindrom;

- **Potrebno je izdati medicinske potvrde** koje će osobe koje su preživjele CRSV moći da koriste ukoliko se odluče da uđu u pravni proces da bi počinioci bili kažnjeni.

Imajući u vidu činjenicu da slučajeve CRSV nije uvijek lako prepoznati, u cilju boljeg razumijevanja i adekvatnog reagovanja, preporučljivo je polaznicima/cama obuke dati različite scenarije na osnovu kojih treba da izvedu zaključke da li se radi o slučajevima seksualnog nasilja povezanog sa konfliktom ili ne. Primjer je dat u poglavlju Vježbe.¹³²

132 UN Peacekeeping Resource Hub, dostupno na: <https://resourcehub01.blob.core.windows.net/training-files/Training%20Materials/003%20CPTM-EN/003-099%20FINAL%20Learning%20Activity%20Resources%202.6.pdf>

PITANJA NA KOJA TREBA DA ZNATE ODGOVOR NA KRAJU OVOG MODULA

NAVEDITE OKOLNOSTI U KOJIMA POČINJENO SEKSUALNO NASILJE MOŽE I TREBA DA SE DEFINIŠE KAO NASILJE POVEZANO SA KONFLIKTOM (CSRV)?

Odgovor: Povezanost seksualnog nasilja sa oružanim konfliktom postoji u uslovima kada:

- se koristi kao “ratna taktika”— vezano za vojno/političke ciljeve koji služe nekom strateškom cilju oružanog sukoba,
- je počinjeno protiv civila,
- je počinjeno u kampovima za izbjeglice pod patronatom UN.

KOJI SU MOTIVI ZA SEKSUALNO NASILJE TOKOM KONFLIKTA?

Odgovor: Motivi mogu da budu višestruki i usmjereni su na cijelu zajednicu, a ne samo na osobe nad kojima je nasilje počinjeno. Neki od motiva su: da se stanovništvo uplaši, ponizi, kontroliše ili čak etnički očisti iz nekog područja.

KO MOŽE DA BUDE ŽRTVA CRSV, A KO MOGU DA BUDU POČINIOCI?

Odgovor: Žrtve mogu biti osobe oba pola, svih starosnih kategorija. Počinioci mogu biti protivničke oružane snage ili paravojne jedinice.

DA LI JE TAKVO NASILJE SANKCIONISANO I NA KOJI NAČIN?

Odgovor: Takvo nasilje je sankcionisano međunarodnopravnim okvirom i, zavisno od težine zločina može kvalifikovati kao ratni zločin, zločin protiv čovječnosti ili čak genocid. Neke od zemalja imaju svoj zakonski okvir, ali je međunarodnopravni okvir krovni i obavezujući.

NAVEDITE NEKOLIKO RIZIKA ZA POJAVU CRSV PO MATRICI UN.

Odgovor: Rizične situacije za pojavu CRSV se dešavaju kada: lokalne milicije napadaju vozila i posebno targetiraju osobe ženskog pola, tokom povlačenja mirovnih snaga ili smjene vojske, policije, ostavljajući bezbjednosni vakuum, infiltriranje naoružanih grupa u velike izbjegličke kampove, intervali (primirja) između oružanih neprijateljstava kada naoružani akteri počnu da se kreću po nastanjenim područjima, posebno onima u kojima su ostale samo žene i djeca, kraj oružanog konflikta kada se vojne snage povlače kroz sela i gradove u kojima se zbog rata nalazi uglavnom žensko stanovništvo i djeca (mogućnost osвете ili slavljenje pobjede povećavaju rizik od CRSV).

LITERATURA:

- Office of NATO Secretary General's Special Representative for Women, Peace and Security Concepts and Definitions Women, Peace and Security in NATO
- NATO Factsheet- Sexual Violence in Conflict
- NATO Policy on Preventing and Responding to Conflict-Related Sexual Violence
- United Nations Security Council Resolutions 1325, 1820, 1888, 1889, 1960, 2106, 2122, 2242, 2467, 2493
- NATO/EAPC Women, Peace and Security Policy and Action Plan 2018
- Report of the United Nations Secretary-General, June 2020
- Military Guidelines on the Prevention of, and Response to, Conflict-related Sexual and Gender-Based Violence MCM-0009-2015
- UN Action Analytical and Conceptual Framing of Conflict-Related Sexual Violence
- Bi-Strategic Command Directive 40-01
- United Nations Security Council. Resolution 1820 (2008). Adopted June 19, 2008. Accessed July 17, 2021. [https://undocs.org/en/S/RES/1820\(2008\)](https://undocs.org/en/S/RES/1820(2008))
- United Nations Security Council. Resolution 2467 (2019). Adopted April 23, 2019. Accessed July 17, 2021. <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N19/118/28/PDF/N1911828.pdf?OpenElement>
- DPO-DPPA-SRSG-SVC-OHCHR-Policy-on-Field-Missions-Preventing-and-Responding-to-CRSV-2020.pdf (un.org)
- Conflict-related Sexual Violence | United Nations Peacekeeping
- 2019-SG-Report.pdf (un.org)
- MatrixEarlyWarningIndicatorsCSV_UNAction2011.pdf

Poglavlje 6B.

SEKSUALNA EKSPLOATACIJA I ZLOSTAVLJANJE

I cilj

Predstaviti polaznicima/cama obuke osnovne definicije i pojmove vezane za seksualnu eksploataciju i zlostavljanje i upoznati ih sa načinima prijavljivanja kako bi bili u mogućnosti da prepoznaju ovakve oblike ponašanja i efikasno reaguju, posebno u situaciji konflikta i u postkonfliktnom okruženju.

I Nastavna pitanja

- Seksualna eksploatacija
- Zlostavljanje

I Metod rada

Objasnite učesnicima/cama da ćete u okviru ove tematske cjeline pojasniti pojmove seksualnog iskorištavanja i zlostavljanja, kao i objasniti kako se takvo nasilje definiše u okviru međunarodnog prava.

Podsjetiti na definicije iz Poglavlja br. 6 i dati definiciju i primjere seksualnog iskorištavanja i zlostavljanja, posebno u zonama konflikta, prepoznati ko su najčešće žrtve seksualne eksploatacije i zlostavljanja.

Objasniti kako u okviru misija UN i NATO reaguju na pojavu seksualne eksploatacije i zlostavljanja.

Ovaj modul se realizuje u formi predavanja, prezentacije i interaktivne diskusije. Ovo znači, da će određeni dio obuke biti fokusiran na iznošenje kredibilnih podataka i informacija (zbog prirode materije), dok će ciljna grupa koja je na obuci moći da postavlja pitanja ukoliko postoji neka nedoumica. Interaktivni metod treba primijeniti na samom početku obuke, otvarajući diskusiju o tome šta polaznici/ce obuke misle o važnosti ovih mehanizama, te od kojih komponenti

smatraju da se sastoje. Po završetku obuke, instruktori/ke će, kroz interaktivan pristup, moći da provjere stepen stečenih znanja polaznika/ca obuke, kroz kviz koji će biti dat na kraju obuke.

Uvodna pitanja i odgovori¹³³

1. Šta je seksualna eksploatacija? Da li možete navesti primjere seksualne eksploatacije, posebno u kontekstu oružanog konflikta? Kakva je veza između seksualne eksploatacije i trgovine ljudima?
2. Kakva je povezanost seksualne eksploatacije i zlostavljanja i osnova za kažnjavanje osoba koje počine seksualnu eksploataciju ili zlostavljanje?
3. „Ako neko prihvati neku poslovnu ponudu ili svjesno kreće da se bavi prostitucijom, onda ne možemo govoriti o trgovini ljudima“. Žrtva ne može pristati na trgovinu ljudima, zato što pristanak ne može da se bazira na prevari ili prinudi ili gubitku kontrole nad sopstvenim životom ili gubitku ličnog dostojanstva. Za postojanje trgovine ljudima kao krivičnog djela, pristanak žrtve nema nikakav značaj.
4. „Trgovina ljudima i prostitucija je jedno te isto“. Žrtva trgovine ljudima koja završi u prinudnoj prostituciji nema pravo izbora ili odlučivanja o bilo kom aspektu svog života, dok prostitucija može biti svjestan izbor žene. Osim toga, trgovina ljudima nije samo prinudna prostitucija ili seksualna eksploatacija, već uključuje i prinudni rad, prinudnu prošnju ili prinudno uzimanje organa. Žrtve mogu biti ne samo žene, već i djeca i muškarci.
5. „Samo osobe iz drugih država su žrtve trgovine ljudima, kod nas toga nema“. Trgovina ljudima se ne smatra problemom ako je poznato da u lokalnim barovima rade „samo neke strankinje“. Osobe mogu biti žrtve trgovine ljudima i u svojoj zemlji, kada im je sloboda kretanja uskraćena i prisiljene su baviti se aktivnostima poput prostitucije (komercijalnog seksa)
6. „Žrtve trgovine ljudima uvijek potiču iz siromašnih porodica“. Ne postoji tipični profil žrtve trgovine ljudima. Žrtve mogu biti bilo kog pola, godina ili porijekla. One mogu biti i bogate i siromašne. Iako su mladi ljudi ograničenih materijalnih mogućnosti pod najvećim rizikom od ulaska u lanac trgovine ljudima, siromaštvo je samo jedan element koji povećava rizik za pojave trgovine ljudima.

¹³³ Uvodna pitanja preuzeta sa sajta: <https://www.astra.rs/sta-je-trgovina-ljudima/>

U Poglavlju br. 6 bilo je govora o raznim oblicima rodno zasnovanog nasilja koji su sankcionisani zakonskim okvirom Crne Gore. Ovo potpoglavlje bavi se seksualnom eksploatacijom i zlostavljanjem, koje je zabranjeno u okviru međunarodnog prava. Veoma je važno prepoznati razlike između seksualnog nasilja, iskorištavanja i zlostavljanja, mada se sva ova tri oblika rodno zasnovanog nasilja mogu dešavati simultano, ili u različito vrijeme. Takođe, kao što se vidi iz uvodne diskusije, seksualna eksploatacija je tijesno povezana za trgovinom ljudima. Situacije oružanog konflikta i postkonfliktni period su posebno zastupljeni jer u takvim situacijama vladavina prava ne postoji ili je veoma slaba, što je pogodno tlo za postupke koji zakonom nisu dozvoljeni, uključujući trgovinu ljudima, seksualnu eksploataciju i zlostavljanje.

Razumijevanje prirode, pojavnih oblika i neprihvatljivosti, odnosno kažnjivosti seksualne eksploatacije i zlostavljanja je posebno važno za one pripadnike i pripadnice VCG koje se spremaju za učešće u međunarodnim mirovnim misijama. Važno je započeti obuku podsjećanjem na relevantne definicije.

Definicije koje polaznici/ce obuke treba da razumiju:

Seksualna eksploatacija:¹³⁴ svaka zloupotreba ili pokušaj zloupotrebe, u seksualne svrhe, ranjivog položaja, razlike u moći ili povjerenja, uključujući, ali ne ograničavajući se na, izvlačenje finansijske, društvene ili političke koristi iz seksualnog iskorištavanja druge osobe. Ovaj pojam se često koristi *posebno u odnosu na seksualno iskorištavanje* djece. Prema Konvenciji o pravima djeteta, seksualno iskorištavanje obuhvata komercijalno seksualno iskorištavanje djece, audiosnimke ili vizualne snimke seksualnog zlostavljanja djeteta, dječju prostituciju, seksualno ropstvo, seksualno iskorištavanje na putovanjima i u turizmu, krijumčarenje (unutar zemlje i između zemalja) te prodaju djece u seksualne svrhe i prisilne brakove¹³⁵.

Prema Konvenciji Savjeta Evrope o zaštiti djece od seksualnog iskorištavanja i seksualnog zlostavljanja (često se zove Lanzarote konvencija) seksualno iskorištavanje djece obuhvata postupke povezane sa (a) seksualnim zlostavljanjem, (b) kaznenim djelima zbog dječje prostitucije, (c) kaznenim djelima zbog dječje pornografije, (d) kaznenim djelima zbog sudjelovanje djeteta u proizvodnji pornografskih sadržaja, (e) namjernim poticanjem djeteta na gledanje seksualnih radnji iz seksualnih razloga i (f) vrbovanje djece u seksualne svrhe.¹³⁶

¹³⁴ EIGE Rječnik pojmova

¹³⁵ U tom kontekstu, posebno se obraća brakove u ranom dobu (tzv. child-brides, odnosno mlade djevojčice koje se udaju uz pristanak ili prisilu roditelja)

¹³⁶ Dostupno na: mhrr.gov.ba

NATO definicije seksualne eksploatacije i zlostavljanja:¹³⁷

Seksualna eksploatacija je svaka stvarna ili pokušaj zloupotrebe položaja ranjivosti, različite moći ili povjerenja, u seksualne svrhe, uključujući, ali ne ograničavajući se na, novčanu dobit, društveno ili politički od seksualne eksploatacije drugog. Radnje koje predstavljaju seksualnu eksploataciju uključuju, ali nisu ograničene na, razmjenu novca, robe ili drugih roba i/ili usluga, zapošljavanje ili bilo kakvu razmjenu pomoći koju plaća lokalno stanovništvo u zamjenu za seks, uključujući seksualne usluge ili druge oblike ponižavajućeg ili eksploatatorskog ponašanja. Sav takav transakcijski seks, uključujući i eksploataciju prostitucije drugih, je oblik seksualne eksploatacije. Seksualni odnosi zasnovani na inherentno nejednakoj dinamici moći su oblik seksualne eksploatacije.

Seksualno zlostavljanje: stvarni nasrtaj ili prijetnja nasrtajem seksualne prirode, bilo silom ili pod neravnopravnim ili prisilnim uslovima. Radnje koje predstavljaju seksualno zlostavljanje uključuju, ali nisu ograničene na bilo koju radnju ili ponašanje seksualne prirode koje prisiljava, prijeti ili primorava osobu na seksualnu aktivnost ili bilo koju nezakonitu seksualnu radnju osobom mlađom od 18 godina.

Prema Konvenciji Savjeta Evrope za zaštitu djece od seksualnog iskorištavanja i seksualnog zlostavljanja, seksualno zlostavljanje djece obuhvata (a) sudjelovanje u seksualnim aktivnostima s djetetom koje je na osnovu mjerodavnih odredbi nacionalnog prava mlađe od zakonske dobi za seksualne aktivnosti (pojam se ne odnosi na seksualne aktivnosti između maloljetnika uz uzajamni pristanak) i (b) sudjelovanje u seksualnim aktivnostima s djetetom uz prisilu, primjenu sile ili prijetnje, pri čemu se zloupotrebljava položaj uspostavljenog povjerenja, autoriteta ili uticaja na dijete, uključujući i onaj unutar porodice, ili se zloupotrebljava posebno ranjiva situacija djeteta, naručito zbog mentalnog ili fizičkog invaliditeta ili situacije finansijske zavisnosti.

Seksualno zlostavljanje je svaki stvarni ili zaprijećeni fizički napad seksualne prirode, bilo na silu ili pod nejednakim ili prisilnim uslovima. Radnje koje predstavljaju seksualno zlostavljanje uključuju, ali nisu ograničene na bilo koju radnju ili ponašanje seksualne prirode koje primorava, prijeti ili prisiljava osobu na seksualnu aktivnost, ili bilo koju nezakonitu seksualnu aktivnost s osobom mlađom od 18 godina.

¹³⁷ The NATO Policy on Preventing and Responding to Sexual Exploitation and Abuse, 20 November 2019

Trgovina ljudima: Trgovina ljudskim bićima predstavlja ozbiljno krivično djelo i grubo kršenje međunarodnih ljudskih prava, a takođe je sankcionisano u zakonima većine država, pa tako i Crne Gore.

UN su prihvatile sistemski pristup u cilju prevencije seksualne eksploatacije i zlostavljanja, što uključuje treninge, kao i istrage i sankcionisanje takvih pojava ukoliko je u njih uključeno osoblje UN, uključujući i mirovne trupe – vidjeti za više informacija na: [Preventing Sexual Exploitation and Abuse \(un.org\)](#).

NATO definicija trgovine ljudima je identična definiciji koja je usaglašena tzv. Palermo protokolom: Vrbovanje, prevoz, prenos, smještanje ili prijem osoba putem prijetnje ili upotrebe sile ili drugih oblika prisile, otmice, prevare, obmane, zloupotrebe moći ili položaja ranjive osobe, ili davanjem ili primanjem uplata ili povlastica, postizanjem dogovora sa osobom koja ima kontrolu nad drugom osobom u svrhu eksploatacije (u svakom slučaju uključuje prostituciju ili druge oblike seksualnog iskorištavanja, prisilnog rada ili usluga, ropstva ili prakse slične ropstvu, uklanjanje organa, itd.).

NATO je usvojio politiku za borbu protiv trgovine ljudima, u kojoj se objašnjava stav Alijanse prema ovoj pojavi, koja je posebno raširena tokom i poslije oružanih konflikta.¹³⁸

Pristup koji ima NATO je harmonizovan sa UN pristupom, tako da se zabrana aktivnosti koje mogu da se definišu kao seksualna eksploatacija i zlostavljanje odnosi na NATO osoblje – za više informacija vidjeti na: [Where to go from here? NATO's first step in their Sexual Exploitation Policy – NAOC \(natoassociation.ca\)](#)

Ključni cilj UN strategije je preduzimanje proaktivnih i sveobuhvatnih mjera u UN sistemu u partnerstvu sa državama članicama. Baza pristupa je skrining osoblja i podizanje svijesti o temi seksualne eksploatacije i nasilja, kao i sprovođenje procjene rizika.

Skrining – Generalni sekretar UN je naglasio da osoba koja je počinila seksualnu eksploataciju i zlostavljanje dok je radila za bilo koji od UN entiteta ne smije više biti angažovana od strane UN. Inicijalni skrining svih kandidata za pozicije u UN je ojačan, da bi se identifikovali incidenti koji se odnose na zabranjena ponašanja od strane osobe koja se kandiduje za rad u UN.

¹³⁸ Dostupno na: NATO- Official text: NATO Policy on combating trafficking in human beings, 29-Jun.-2004

Trening – svi koji rade za UN treba da budu upoznati sa UN Kodeksom ponašanja koji naglašava zabranu seksualne eksploatacije i zloupotrebe. Trening UN osoblja se obavlja prije i poslije odlaska na misiju. UN takođe imaju onajn kurs na temu seksualne eksploatacije i zlostavljanja koji je obavezan za svo osoblje Sekretarijata UN i mirovne snage UN od 2017. godine, a slične treninge koriste i svi ostali UN entiteti.

Podizanje svijesti javnosti – sprovode se aktivnosti usmjerene na podizanje svijesti o tome šta je prihvatljivo ponašanje UN osoblja i kako prijaviti nedozvoljena ponašanja kroz postojeće mehanizme (odnosi se na UN mirovne operacije, a takođe na UN agencije). Bezbjedan, lako dostupan i povjerljiv žalbeni mehanizam na nivou lokalne zajednice mora biti uspostavljen tamo gdje UN osoblje boravi u humanitarnim misijama ili misijama uspostavljanja i održavanja mira.

Procjena rizika – Važan način da se spriječe neželjena ponašanja je procjena rizika. Redovne procjene rizika i akcije za upravljanje rizicima se sprovode na lokacijama gdje je UN prisutan na terenu, sa naročitim fokusom na seksualnu eksploataciju i zlostavljanje.¹³⁹

Ženama i djevojkama, kao i djecom oba pola često se trguje u svrhu seksualne i ekonomske eksploatacije, posebno prostitucije i pornografije, prisilnog rada, uključujući i rad u komercijalnoj poljoprivredi i obavljanje kućnih poslova, ugovorene brakove ili kako bi osobe bile „prodane” kao mlade, obučavane za učešće u njima neprijatnim situacijama i u slične svrhe kao što su seksualne usluge, nelegalni prenos robe i pratnja u opasnim situacijama. Iskustvo žena i djevojka vezano za trgovinu ljudima različito je od iskustva muškaraca i dječaka. Žene i djevojke su nesrazmjerno više pogođene (zato Palermo protokol posebno naglašava trgovinu ženama i djecom) mada treba imati na umu da muškarci koji su žrtve trgovine ljudima rijetko pristupaju postojećim programima za pomoć žrtvama.

Trgovina seksualnim uslugama je oblik trgovine ljudima, uglavnom ženama i djecom, u svrhu seksualnog iskorištavanja.

Ne uključuje svaki oblik trgovine ljudima, seks i prostituciju, svrha može varirati od trgovine organima do regrutovanja djece vojnika i ona ne dolazi uvijek upotrebom fizičkog nasilja, već se može dogoditi nasilničkim odnosima ili prijetnjama. Vrlo je važno znati da svaka država

¹³⁹ Generalni sekretar UN podnosi godišnje izvještaje o seksualnoj eksploataciji i zlostavljanju Savjetu bezbjednosti. Izvještaji su dostupni na: <https://www.un.org/preventing-sexual-exploitation-and-abuse/content/secretary-generals-reports>

može biti pogođena. Trgovina ljudima nije zastupljena samo u manje razvijenim sredinama ili zemljama u razvoju, već sve više uzima maha u razvijenim sredinama.

Oružani konflikti, kao i militarizacija neke teritorijalne oblasti predstavljaju jedan od bitnih faktora koji utiču na proces kriminalizacije okruženja, kao i za „normalizovanje“ ponašanja koja su neprihvatljiva, kako etički, tako i zakonski. Za vrijeme ratnih i oružanih konflikta, kategorija lica koja je naročito podložna ovom fenomenu jesu ratne izbjeglice i raseljena lica. Lica bez ličnih dokumenata, izložena nasilju, odvojena od svojih porodica, naročito su ranjiva kako onda kada bježe iz ratnih zona, tako i tokom egzila. Stoga, žene i djevojčice ratne izbjeglice mnogo lakše postaju žrtve trgovine ljudima u cilju seksualne eksploatacije nego ostale žene, a to se takođe odnosi i na djecu oba pola.¹⁴⁰

Još jedan bitan faktor koji pospješuje trgovinu ljudima u svrhu seksualne eksploatacije jeste i podložnost korupciji službenika u zemljama porijekla, tranzita i destinacije kao i neefikasna i neadekvatna primjena odgovarajućih zakonskih propisa različitih pravnih sistema.

Na međunarodnom i nacionalnom nivou usvojeni su brojni dokumenti koji se odnose na sistematsko sprječavanje i kažnjavanje trgovine ljudima. Seksualna eksploatacija, kao jedan od oblika trgovine ljudima, obuhvaćena je tim programima. U nastavku teksta se pominju najvažniji dokumenti usvojeni pod okriljem UN i Savjeta Evrope:

- Konvencija Ujedinjenih nacija protiv transnacionalnog organizovanog kriminala¹⁴¹ sa tri pripadajuća protokola i to:
- Protokol o prevenciji, suzbijanju i kažnjavanju trgovine ljudima, posebno ženama i djecom - Palermo protokol
- Protokol protiv krijumčarenja migranata putem zemlje, mora ili vazdušnim putem
- Protokol protiv nelegalne proizvodnje i krijumčarenja vatrenog oružja, dijelova oružja i municije

U kontekstu ovog potpoglavlja, posebno je važan Protokol o prevenciji, suzbijanju i kažnjavanju trgovine ljudima, posebno ženama i djecom- Palermo protokol.¹⁴² Palermo protokol je usvojen Rezolucijom Generalne skupštine UN br 55/25 i stupio je na snagu u decembru 2003. godine.

¹⁴⁰ Djecom se smatraju sve osobe ispod 18 godina. Više o trgovini djecom u svrhu seksualne eksploatacije i zlostavljanja vidjeti u UNICEF-ovoj publikaciji dostupnoj na: [untitled \(unicef-irc.org\)](http://untitled.unicef-irc.org)

¹⁴¹ Dostupno na: [United Nations Convention against Transnational Organized Crime \(unodc.org\)](http://United Nations Convention against Transnational Organized Crime (unodc.org))

¹⁴² Tekst protokola na engleskom dostupan na: [ProtocolonTrafficking.pdf \(ohchr.org\)](http://ProtocolonTrafficking.pdf (ohchr.org))

To je prvi globalni pravno obavezujući instrument u kome je data definicija trgovine ljudima. Cilj Protokola je da se usaglase nacionalni pristupi ka uspostavljanju domaćeg zakonodavstva koje bi podržalo efikasnu međunarodnu saradnju u istraživanju i suđenju u slučajevima trgovine ljudima. Dodatni cilj protokola je da ukaže na potrebu pružanja pomoći žrtvama trgovine ljudima poštujući njihova ljudska prava.

Konvencija Savjeta Evrope o borbi protiv trgovine ljudima¹⁴³- Glavna vrijednost ove Konvencije je fokus na ljudska prava i zaštitu žrtava trgovine ljudima. Konvencija definiše trgovinu kao kršenje ljudskih prava i napad na dostojanstvo i integritet čovjeka. To znači da su državne vlasti odgovorne ukoliko ne preduzmu aktivnosti na sprečavanju trgovine ljudima, na zaštiti žrtava i na pravovremenom i efikasnom istraživanju predmeta trgovine ljudima.

Konvencija Savjeta Evrope za zaštitu djece od seksualnog iskorištavanja i seksualnog zlostavljanja – Lanzarote konvencija¹⁴⁴

Rezolucija Evropskog parlamenta o seksualnom iskorištavanju i prostituciji i utlcaju na jednakost polova iz 2013. godine.¹⁴⁵

143 Dostupno na: 16805d41b1 (coe.int)

144 Dostupno na: Konvencija Vijeca Evrope o zaštiti djece od seksualnog iskorištavanja- bosanski (coe.int)

145 Dostupno na: Rezolucija Evropskog parlamenta od 26. Veljače 2014. O seksualnom iskorištavanju i prostituciji te njezinu utjecaju na jednakost spolova (2013/2103(INI)) (europa.eu) – Objavljeno u Sl. Listu EU, prevedeno na hrvatski

PITANJA NA KOJA TREBA DA ZNATE ODGOVOR NA KRAJU OVOG MODULA

KO SU NAJČEŠĆE ŽRTVE SEKSUALNE EKSPLOATACIJE I ZLOSTAVLJANJA?

Odgovor: Najčešće žrtve u svim konfliktima do sada su žene i djeca (djevojčice i dječaci), ali takođe mogu biti i muškarci, kao i osobe drugačije rodne pripadnosti.

KAKO RATNI KONFLIKTI UTIČU NA SEKSUALNU EKSPLOATACIJU I ZLOSTAVLJANJE?

Odgovor: Tokom konflikta slabi moć države da zaštiti žrtve i kazni počinioce, a na nekim područjima može da dođe da vakuma, odnosno nedostatka vlasti nad teritorijom ili vlast mogu da drže paravojne jedinice, dok postoje takođe i slučajevi da državni aparat u slučaju konflikta ohrabruje ili, u najmanju ruku, žmuri na očigledne slučajeve seksualne eksploatacije i zlostavljanja koje počine njihove trupe.

KAKVA JE VEZA IZMEĐU TRGOVINE LJUDIMA I SEKSUALNE EKSPLOATACIJE I ZLOSTAVLJANJA?

Odgovor: Trgovina ljudima je česta pojava u konfliktim zonama i najčešće žrtve su žene i djeca koje se prodaju radi seksualne eksploatacije, a u slučajevima kada se radi o djeci, koristi se termin zlostavljanje. Zato mirovne snage propisuju kodekse ponašanja koji naglašavaju da je zabranjeno upuštanje u odnose sa maloljetnim osobama i osobama koje se bave komercijalnim seksom.

KOJA JE DOBNA GRANICA DO KOJE SE OSOBE DEFINIŠU KAO DJECA I KOJI SU OBLICI SEKSUALNOG ZLOSTAVLJANJA DJECE?

Odgovor: Po definiciji UNICEF-a starosna granica je 18 godina. To znači da svaki pokušaj seksualnog odnosa ili obavljanje istog uz pristanak osobe mlađe od 18 godina predstavlja seksualno zlostavljanje, dok se poslije 18te godine radi o seksualnoj eksploataciji.

Prema Konvenciji Savjeta Evrope za zaštitu djece od seksualnog iskorištavanja i seksualnog zlostavljanja, seksualno zlostavljanje djece obuhvata (a) sudjelovanje u seksualnim aktivnostima

s djetetom koje je na osnovu mjerodavnih odredbi nacionalnog prava mlađe od zakonske dobi za seksualne aktivnosti (pojam se ne odnosi na seksualne aktivnosti između maloljetnika uz uzajamni pristanak) i (b) sudjelovanje u seksualnim aktivnostima s djetetom uz prisilu, primjenu sile ili prijetnje, pri čemu se zlorabljava položaj uspostavljenog povjerenja, autoriteta ili uticaja na dijete, uključujući i onaj unutar porodice, ili se zlorabljava posebno ranjiva situacija djeteta, posebno zbog mentalnog ili fizičkog invaliditeta ili situacije finansijske zavisnosti..

KAKO SE UN I NATO BORE PROTIV MOGUĆE POJAVE SEKSUALNE EKSPLOATACIJE I ZLOSTAVLJANJA OD STRANE PRIPADNIKA/CA MIROVNIH TRUPA?

Odgovor: NATO u potpunosti prihvata međunarodopravni okvir koji su uspostavile UN.

UN su prihvatile sistemski pristup u cilju prevencije seksualne eksploatacije i zlostavljanja, što uključuje treninge, kao i istrage i sankcionisanje takvih pojava ukoliko je u njih uključeno osoblje UN, uključujući i mirovne trupe. Zabrana aktivnosti koje mogu da se definišu kao seksualna eksploatacija i zlostavljanje odnosi se na NATO osoblje.

Ključni cilj UN strategije je preduzimanje proaktivnih i sveobuhvatnih mjera u UN sistemu u partnerstvu sa državama članicama. Baza pristupa je skrining osoblja i podizanje svijesti o temi seksualne eksploatacije i nasilja, kao i sprovođenje procjene rizika.

LITERATURA

- Spriječi i reaguj – Regionalni priručnik o sprječavanju i reagovanju na rodno zasnovanu diskriminaciju, seksualno uznemiravanje i zlostavljanje u ministarstvima odbrane i oružanim snagama zemalja Zapadnog Balkana. UNDP SEESAC: Sarajevo, Podgorica, Skoplje, Beograd, 2021
- UNDP---Gender-Equality-in-the-Military---Handbook-CG.pdf (seesac.org)
- Konvencija savjeta Evrope o zaštiti djece od seksualnog iskorištavanja i seksualnog zlostavljanja KORIGOVANA VERZIJA (mhrr.gov.ba)
- Mijalković, Saša. „Vidovi i oblici trgovine ljudima”
- Internet sajt: <https://www.astra.rs/sta-je-trgovina-ljudima/>
- Internet sajt: https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_173038.htm
- Internet sajt: <https://www.seesac.org/Gender-and-Security-Resources/>
- untitled (unicef-irc.org) – UNICEF publikacija koja se bavi temom trgovine djecom u cilju seksualne eksploatacije

Annex_1

Radni materijal za Poglavlje

Zašto nam je rodna ravnopravnost važna?

Pitanja za kviz kao način na koji se pred ciljnu grupu mogu izneti podaci u cilju podvlačenja razlika na koji način žive muškarci i žene u CG kao i značaja rodno segregiranih podataka.

STANOVNIŠTVO. U zemljama regiona (BiH, SRB, MKD i CG) svake godine rodi se:

- A. Više dječaka nego djevojčica
- B. Više djevojčica nego dječaka
- C. Isti broj djevojčica i dječaka

KRIVIČNA DJELA. U Crnoj Gori je 2015. godine 344 lica osuđeno za krivična djela protiv bezbjednosti saobraćaja. Od toga, žena je bilo:

- A. 12%
- B. 37%
- C. 50%

KRIVIČNA DJELA. Od ukupno osuđenih punoljetnih počinioca krivičnih djela 2015. godine, muškarci su činili:

- A. 91,7%
- B. 23%
- C. 48.7%

OBRAZOVANJE. Među učenicima koji su stekli srednjoškolsko obrazovanje u oblasti tekstila i kože nije bilo muškaraca, dok je u oblasti zdravstva i socijalne zaštite bilo 75% žena. Koliko je muškaraca steklo srednje obrazovanje u oblasti elektrotehnike?

A. 81%

B. 14%

C. 52%

UVAŽAVANJE AKADEMSKIH POSTIGNUĆA. Crnogorska akademija nauka i umjetnosti ima 32 redovna člana. Od toga je žena:

A. 3

B. 7

C. 15

Žene dnevno provedu 4,5 sati u obavljanju kućnih i porodičnih poslova, a muškarci:

A. 1,5 sat

B. 4,5 sata

C. 3 sata

*Napomena: Podaci u **ljubičastoj** su tačni odgovori.

Iz publikacije Monstata mogu se prikazati i drugi podaci (diplomirani student/studentkinje; magistri nauka itd)

Annex_2

Radni materijal za Poglavlje br. 1

Osnovni termini i pojmovi u vezi sa rodnom ravnopravnošću

KVIZ 1

Za svaku od navedenih tvrdnji označite da li mislite da pripada kategoriji pola ili roda.

<i>Tvrdnje o muškarcima i ženama</i>	<i>Pol</i>	<i>Rod</i>
Žene rađaju djecu, muškarci ne.	✓	
Devojčice su nježne, a dječaci su grubo.		✓
U drevnom Egiptu muškarci su ostajali u kući i bavili se tkanjem. Žene su nasljeđivale imovinu, a muškarci ne.		✓
Muškarci su pribraniji u opasnim i problematičnim situacijama i postupaju mnogo racionalnije nego žene.		✓
Muškarci su agresivniji od žena.		✓
Žene doje, muškarci ne.	✓	
Muškarci su bolji vozači nego žene.		✓
Dječaci su bolji u prirodnim i tehničkim naukama, a djevojčice u društvenim naukama.		✓
Muškarci u pubertetu mijenjaju glas, žene ne.	✓	
Prema statistikama UN žene obavljaju 67% ukupnog rada na svijetu, a zarađuju samo 10% svjetskog dohotka.		✓

**adaptirano iz The Oxfam Gender Training Manual © Oxfam UK and Ireland, 1994*

Annex_3

Radni materijal za Poglavlje br. 4

Reforma sektora bezbjednosti i integracija rodne perspektive

■ Provjera znanja:

Na posebnom slajdu, prikazati tekst koji opisuje sljedeću situaciju. Rodni/a instruktor/ka takođe može prikazati animirani snimak koji opisuje datu situaciju:

Vi ste komandir/ka voda, odgovoran za kontrolni punkt. Zadatak Vašeg voda je adekvatan pretres svakog ko ulazi u bazu. Veliki broj zaposlenih u bazi su pripadnici/ce lokalnog stanovništva. Trenutno u rejonu gdje se nalazi baza postoji realna prijetnja napada pobunjenika na bazu ili infiltriranje u nju. Vaš vod ima samo jednu ženu obučenu za pretres osoba i ona je trenutno na pauzi. Sljedeća na redu za pretres je žena, pripadnica lokalne populacije. Misija se odvija na području gdje je kultura jako patrijarhalna i žene nose odjeću koja ih pokriva jer muškarci van familije ne smiju da ih vide. Pošto je red za pretres već veliki i stvara se gužva, da bi se ubrzao proces, muškarac vrši pretres žene koja je na redu. Masa koja čeka u redu i posmatra pretres počinje da negoduje i stvara se napeta situacija. Šta ćete uraditi?¹⁴⁶

- A. Objasnićete lokalnom stanovništvu koje čeka u redu da je u pitanju greška i sačekaćete dok se vojnkinja vrati sa pauze;
- B. Propustićete ženu bez pretresa, u cilju smirivanja situacije;
- C. Angažovaćete bolničarku, koja se nalazi na kontrolnom punktu i nije obučena za taj zadatak, da izvrši pretres.

U datoj situaciji, pravilno je postupiti u skladu sa ponuđenim odgovorom a). Da ne bi došlo do zabune oko tačnog odgovora, pošto je praksa pokazala da i pripadnica kojoj to nije trenutna dužnost, a koja je obučena za dati zadatak, može izvršiti pretres, naglasite da je ključna činjenica u ponuđenom odgovoru pod c) da bolničarka nije obučena da izvrši pretres.

¹⁴⁶ NATO online course: ADL 169 – Improving Operational Effectiveness by Integrating Gender Perspective

KVIZ/UPITNIK ZA PROVJERU ZNANJA ILI KAO RADNI MATERIJAL:

1. Rodne uloge žena i djece u brojnim društvima čine ih ranjivijim od muškaraca u odnosu na opasnosti od protivpješadijskih mina i neeksplodiranih ubojnih sredstava.

- a. Tačno
- b. Netačno

2. Rodno zasnovano nasilje vrši se samo nad ženama i djevojčicama?

- a. Tačno
- b. Netačno

3. Nasilje tokom sukoba djeluje na „sve“. Šta pojam „svi“ obuhvata?

- a. Muškarce i žene
- b. Muškarce, žene, djevojčice i dječake
- c. Muškarce i ključne muške vođe
- d. Dječake i djevojčice

4. Šta se od navedenog odnosi na pol?

- a. Primarno se odnosi na fizičke attribute odnosno tjelesne karakteristike, posebno genitalija i reproduktivnih funkcija koje su različite kod većine pojedinaca.
- b. Sastavljeno od stavova i ponašanja muškaraca i žena (muževnost i ženstvenost).
- c. Naučeno je i razvijeno primarno kroz: porodicu, obrazovanje, religiju (ako je dominantna) te je stečeni identitet kroz vrijeme.
- d. Zato što je socijalizovan (društven), može se mijenjati vremenom.
- e. Biološki je određen – genima i hormonima.
- f. „Relativno“ konstantno kroz vrijeme.

5. Šta se, od navedenog, odnosi na rod?

- a. Primarno se odnosi na fizičke attribute odnosno tjelesne karakteristike, posebno genitalija i reproduktivnih funkcija koje su različite kod većine pojedinaca.
- b. Sastavljeno od stavova i ponašanja muškaraca i žena (muževnost i ženstvenost).**
- c. Naučeno je i razvijeno primarno kroz: porodicu, obrazovanje, religiju (ako je dominantna) te je stečeni identitet kroz vrijeme.**
- d. Zato što je socijalizovan (društven), može se mijenjati vremenom.**
- e. Biološki je određen – genima i hormonima.
- f. „Relativno” konstantno kroz vrijeme.

6. Upišite na šta se definicija odnosi (pol ili rod):

Odnosi se na društvene razlike između žena i muškaraca, razlike koje su naučene, mijenjaju se vremenom i imaju širok raspon varijacija unutar jedne kulture i između kultura.

ROD

7. Upišite na šta se definicija odnosi (pol ili rod):

Iskazuju se biološke karakteristike koje obilježavaju ljudska bića kao žene i muškarce.

POL

8. Šta znači izraz „integrirati rodnu perspektivu“?

- a. Ispitati sigurnosne prijetnje za muškarce i dječake.
- b. Procijeniti rodne razlike između muškaraca i žena koje su izražene u njihovim društvenim ulogama i interakcijama.**
- c. Procijeniti raspodjelu moći između dječaka i djevojčica.
- d. Rod se odnosi samo na žene i iz tog razloga integrisanje rodne perspektive znači procijeniti pitanje sigurnosti žena.

9. GENAD je odgovoran za ravnopravnost polova, jednake mogućnosti i kršenja pravila ponašanja ili seksualnog zlostavljanja.

TAČNO

NETAČNO

10. GENAD-i rade s rodnom perspektivom kao operativnim sredstvom u cilju povećanja operativne efikasnosti.

TAČNO

NETAČNO

11. Koje je značenje skraćenice GENAD?

- a. Savjetnik/ca komandanta za rodna pitanja.
- b. Generalni/ca savjetnik/ca.
- c. Oznaka čina.

12. Koje je značenje skraćenice GFP?

- a. Zaštita kopnenih snaga
- b. Kontakt osoba
- c. Koordinator/ka za rodna pitanja

13. Zašto primjenjujemo „rodnu perspektivu“?

- a. Kako bismo prepoznali da li i kada neka situacija ili operacija drugačije utiče na muškarce, žene, djevojčice i dječake s obzirom na njihov rod.
- b. Kako bismo imali sposobnost prepoznati kad se uvode neprirodni zakoni i pravila u društvu u cjelini.
- c. Kako bismo mogli u obrazovanje uvesti teme o LGBT zajednici.

Annex_4

Radni materijal za poglavlje br. 5

Diskriminacija

I Vježba:

Kako reagujem na rodno zasnovanu diskriminaciju i seksualno uznemiravanje?

U kancelariji u kojoj sjedite sa koleginicama i kolegama čekajući početak sastanka Vaš kolega glasno kaže: „Jeste li videli novu koleginicu koja je juče počela da radi? Kakvo dobro parče, melem za oči“.

Koji je oblik nedopuštenog ponašanja u pitanju?

Kako biste reagovali u ovakvoj situaciji?

- 1) Ćutao/la bih, nisam odgovoran za tuđe postupke
- 2) Promjenio/la bih temu
- 3) Izašao/la bih iz prostorije
- 4) Sugerisao/la bih da je takvo ponašanje uvredljivo
- 5) Prijavio/la bih odgovornoj osobi /instituciji
- 6) Nešto drugo

Zaposleni u jedinici kojom komandujete kaže Vam da ga drugi zaposleni stalno naziva pogrđnim imenima zbog njegove seksualne orijentacije. Koji je oblik nedopuštenog ponašanja u pitanju?

Kako biste reagovali u ovakvoj situaciji?

1. Rekao/la bih mu da se ne nervira
2. Pitao/la bih ga da li želi da upozorim kolegu
3. Prijavio/la bih odgovornoj osobi /instituciji
4. Nešto drugo

Poručnica u centru za obuku kojim komandujete žali Vam se da već duže vreme trpi verbalno i neverbalno omalovažavanje od strane vojnika koji su na obuci jer ne mogu da prihvate da ih žena obučava.

Koji je oblik nedopuštenog ponašanja u pitanju?

Kako biste reagovali u ovakvoj situaciji?

1. Rekao/la bih joj da se ne nervira
2. Pitao/la bih je da li želi da upozorim vojnike
3. Prijavio/la bih situaciju odgovornoj osobi /instituciji
4. Nešto drugo¹⁴⁷

Ministarstvo odbrane raspisalo je oglas za prijem vojnika po ugovoru. Opštim uslovima internog konkursa predviđeno je da su kandidati, pored ostalog, odslužili vojni rok sa oružjem, osim za lica ženskog pola. Izabrani kandidati ženskog pola, koji nisu služili vojni rok, biće upućeni na obuku u jedinice i centre za osposobljavanje. Kandidati, koji uspešno završe obuku, biće primljeni u svojstvu profesionalnih vojnika na određeno vreme na period od šest meseci, uz mogućnost produženja ugovora o radu na period od 3 godine do navršениh 40 godina života.

Da li opšti uslovi ovog konkursa predstavljaju diskriminaciju?

U jedinici je određeno da se na dužnosti kurira komandanta na sedam dana smjenjuju svi profesionalni vojnici te jedinice, bez obzira na dužnosti na koje su raspoređeni i bez obzira na pol. Dužnost kurira uključuje i kovanje kafe. Vojnici i vojnkinje su redovno, bez ikakvih primjedbi, izvršavali tu obavezu. Samo je jedna vojnkinja odbila da obavlja tu dužnost, sa obrazloženjem da je postavljena na dužnost teleprinteriste i da ona neće da kuva kafe, već da želi da radi svoj posao za koji je stručna i zbog čega se zaposlila u Vojsci. Ona je smatrala da je time što će kuvati kafu diskriminisana po osnovu pola, jer je kada je bila raspoređena u tu jedinicu bila dočekana rečima: »Konačno smo dobili nekog ko će da nam kuva kafu».

Da li u ovom slučaju postoji rodno zasnovana diskriminacija?

¹⁴⁷ Regional workshop on combating gender-based discrimination, sexual harassment and abuse/UNDP/SEESAC presentation <https://www.seesac.org/Complaint-Mechanisms-in-MoDs-and-AFs/>

Primjeri za diskusiju¹⁴⁸

Kratke primjere za diskusiju najaviti kao provjeru usvojenih znanja, i ukoliko se ukaže potreba, pružanje dodatnog objašnjenja prepoznavanja diskriminacije u različitim situacijama. Polaznici obuke dobijaju vrijeme da razmisle o odgovoru, nakon čega se očekuje da svako za sebe ili u malim grupama, saopšte odgovor.

- 1) Na novogodišnjoj proslavi, pukovnik, nakon nekoliko pića, zagrlji mladu koleginicu, privuče je k sebi i kaže joj da je ona najzgodnija poručnica koju je ikada vidio.
- 2) Po prijemu obavještenja da je sa puta sletio kamion koji vozi vojnike do vojnog poligona, starešina jedinice upućuje ekipu na teren. Potporučnica Marija izražava želju da i ona bude dio ekipe. Starešina joj kaže „Ima mnogo povrijeđenih, bolje ti je da ne ideš“.
- 3) U kancelariji u kojoj sjede kolegice i kolege oficir priča šalu o plavušama, koja ismijava njihove intelektualne sposobnosti. Svi se smiju.
- 4) U neformalnom razgovoru povodom upisa nove generacije studenata u Vojnu akademiju, profesor Vojne akademije prisutnim kolegicama i kolegama kaže: „Da se ja pitam, žene bi čuvale djecu i ne bi se gurale u poslove koji nisu za žene.“
- 5) Komandirka širi glasine da je pripadnik njene jedinice gej jer mu je glas nježan i ima „ženske“ pokrete i gestikulaciju.
- 6) Komentarišući unapređenje kolegice u viši čin, njen kolega kaže prisutnima: „Lako je njoj da napreduje kada koristi ‘ženske adute’“.
- 7) Koleginica se mladom kolegi koji odnedavno radi u jedinici uvek obraća riječima „dušo“ i „srce“.

¹⁴⁸ Kosana Beker/ RADNI LIST Osnovna obuka o rodnoj ravnopravnosti za oficirke Ministarstva odbrane i Vojske Crne Gore

Upitnik za provjeru znanja:

Svako neopravdano pravljenje razlike ili nejednako postupanje prema nekome, na otvoren ili prikriven način, a koje se zasniva na rasi, boji kože, nacionalnoj pripadnosti ili etničkom porijeklu, vjerskim ili političkim ubjeđenjima, polu, rodnom identitetu, seksualnoj orijentaciji, bračnom i porodičnom statusu, invaliditetu, starosnoj dobi i drugim stvarnim ili pretpostavljenim ličnim svojstvima, naziva se:

- A. Predrasuda
- B. Diskriminacija**
- C. Nepotizam

Diskriminacija je negativan tretman osoba ili grupe ljudi koji se zasniva na:

- A. Rodnom identitetu
- B. Rasi
- C. Seksualnoj orijentaciji
- D. Starosnoj dobi
- E. Sve navedeno**

Zlostavljanje, uznemiravanje i diskriminacija po bilo kom osnovu su zakonom zabranjena ponašanja.

- A. Tačno**
- B. Netačno

Da li zdravstveni radnik/ca ima pravo da odluči da li će pružiti zdravstvenu uslugu osobi na osnovu njene rase, rodnog identiteta ili zdravstvenog stanja?

- A. Da
- B. Ne**
- C. Zavisi od ličnih uvjerenja zdravstvenog radnika

Preduzimanje posebnih mjera koje treba da omoguće uključivanje određenih manjinskih i marginalizovanih društvenih grupa u društveni život ili da unaprijede stanje ravnopravnosti u određenoj oblasti nije diskriminacija.

- A. Tačno
- B. Netačno

Šalterski radnik propušta svog prijatelja da preko reda dođe na šalter. Da li je ovo slučaj diskriminacije?

- A. Da
- B. Ne

Na internom oglasu za popunu formacijskih mjesta u vojnim predstavništvima u inostranstvu, posebnim uslovima predviđeno je, između ostalog, da je kandidat oženjen i da sa sobom “vodi supružnika” u inostranstvo.

Da li posebni uslovi ovog konkursa predstavljaju diskriminaciju?

- A. Da
- B. Ne

U salonima za masažu postoje posebne prostorije namijenjene ženama i muškarcima. Da li je ovo pravljenje razlike, na osnovu ličnog svojstva, diskriminacija?

- A. Da
- B. Ne

Zakonski okvir u Crnoj Gori kojim se građani štite od diskriminacije, između ostalog, čine:

- A. Ustav Crne Gore
- B. Zakon o zabrani diskriminacije
- C. Zakon o Vojsci
- D. Sve navedeno

Annex_5

Radni materijal za Poglavlje br. 6

Rodno zasnovano nasilje

RODNO ZASNOVANO NASILJE - POTENCIJALNE SITUACIJE U KOJIMA MOGU DA SE NAĐU PRIPADNICI/CE VCG

Zakonski okvir Crne Gore uključuje odredbe za spriječavanje seksualnog uznemiravanja i nasilja koji su također primjenjivi na oružane snage. VCG organizuje obuke koji treba da ojačaju prevenciju protiv seksualnog uznemiravanja i zlostavljanja u Vojsci. Postoje institucionalni mehanizmi za rodnu ravnopravnost u sistemu odbrane koji su zaduženi da sprovedu formalne procedure nakon prijave o seksualnom uznemiravanju i zlostavljanju, bilo da prijavu podnesu žene ili muškarci. Zakon o Vojsci reguliše predmet seksualnog uznemiravanja i prepoznaje takvo ponašanje kao povredu discipline. Zakon također uključuje smjernice za dalje korake koje treba preduzeti u slučajevima seksualnog uznemiravanja i zlostavljanja.¹⁴⁹ Ministarstvo odbrane primjenjuje politike rodne ravnopravnosti na svim nivoima, kroz pravni okvir, strateška dokumenta i kroz podizanje svijesti osoba u sektoru odbrane. Ministarstvo odbrane saraduje sa Skupštinom Crne Gore, Ministarstvom za ljudska i manjinska prava, kao i nevladinim organizacijama u oblasti edukacija kroz obuke, seminare i implementaciju RSBUN 1325.¹⁵⁰ Kao zemlja članica NATO, Crna Gora podnosi izvještaje o stanju rodne ravnopravnosti u VCG, kao i o broju prijava za seksualno uznemiravanje i zlostavljanje.

Oružane snage zemalja širom svijeta se bore sa temom seksualne eksploatacije i zlostavljanja dugo vremena, a NATO članice nisu izuzetak. Ipak, trebale su decenije da bi se usvojila politika koja se specifično bavi tim pitanjem, a sa ciljem sprovođenja nulte tolerancije. Isti je slučaj sa Ujedinjenim nacijama, odnosno sa mirovnim snagama Ujedinjenih nacija.

NATO je izvještaje o rodnoj perspektivi uveo 2014. godine, a potom je 2020. godine usvojio po prvi put Politiku za prevenciju i odgovor na seksualnu eksploataciju i zlostavljanje (*eng. Policy on Preventing and Responding to Sexual Exploitation and Abuse*). U tački 3. ovog dokumenta se navodi "seksualna eksploatacija i zlostavljanje su protivni NATO principima i osnovnim vrijednostima,

¹⁴⁹ NATO Izvještaj o rodnoj perspektivi za 2016. godinu

¹⁵⁰ NATO Izvještaj o rodnoj perspektivi za 2016. godinu

umanjuju efikasnost i kredibilitet Alijanse i predstavljaju rizik za uspješnost misija. Zato NATO ima nultu toleranciju prema aktima seksualne eksploatacije i zlostavljanja. Kako su sve članice NATO ujedno i članice Ujedinjenih nacija, Alijansa potvrđuje principe i povezuje se sa principima koji su proklamovani UN politikama koje se odnose na seksualnu eksploataciju i zlostavljanje.”

NATO Politika za prevenciju i odgovor na seksualnu eksploataciju i zlostavljanje se bavi slučajevima nejednake moći u seksualnim odnosima i navodi: “seksualni odnosi koji se baziraju na inherentnoj nejednakosti moći su forma seksualne eksploatacije.” Takva formulacija šalje jaku poruku da nema prihvatljivog razloga za odnose između pretpostavljenog i potčinjenog lica, jer u takvom slučaju postoji inherentna nejednakost moći.

Za slučajeve seksualne eksploatacije i zlostavljanja nadležne su zemlje članice.

Ujedinjene nacije su, kao i NATO decenijama prepoznavale problem u mirovnim misijama koje sačinjavaju oružane snage zemalja članica. Od 2016. godine Generalni sekretar podnosi godišnje izvještaje koji se odnose na temu seksualne eksploatacije i zlostavljanja. UN se fokusirao na procjenu rizika od seksualne eksploatacije i zlostavljanja¹⁵¹ i razvijena je metodologija za ustanovljavanje rizika.

U izvještaju Generalnog sekretara UN iz februara 2017. godine nazvanom Specijalne mjere za zaštitu od seksualne eksploatacije i zlostavljanje: nov pristup (*eng. Special measures for protection from sexual exploitation and abuse: a new approach*) kaže se da su se UN “mnogo godina borile sa problemom seksualne eksploatacije i zlostavljanja i da postoji svijest da takva pojava nije samo nešto što je specifično za vojne (mirovne) snage, već može da se desi u bilo kom dijelu UN sistema”.¹⁵² Izvještaj Generalnog sekretara iz 2019. godine je fokusiran na seksualno nasilje u konfliktu i načine da se takvo nasilje spriječi, prepoznata i sankcioniše.¹⁵³

Kao primjer, samo tokom 2016. godine je navedeno 80 slučajeva seksualne eksploatacije i zlostavljanja od strane lica u uniformi (u sastavu mirovnih snaga UN), kao i 65 slučajeva koji su uključili lica zaposlena u civilnim misijama UN. Od ukupno 145 slučajeva, 4 slučaja su povezana sa 311 poznatih žrtava, od kojih su 309 žene i djevojčice. U izvještaju se navodi da je moguće da je slučajeva više, a ovo su samo poznati slučajevi. Broj slučajeva je porastao od 2015. godine,

151 Vidjeti na: <https://www.un.org/preventing-sexual-exploitation-and-abuse/content/prevention>

152 Izvještaj Generalnog sekretara UN Generalnoj skupštini UN, februar 2017: *Special measures for protection from sexual exploitation and abuse: a new approach*

153 *Conflict-Related Sexual Violence – Report of the United Nations Secretary General*. New York, 2019

što se pripisuje uvedenim mjerama i povećanim prijavljivanjem slučajeva nasilja, ali to je još uvijek samo vrh ledenog brijega, jer mnogi slučajevi ostaju neprijavljeni.

Kao odgovor na pitanje zašto se nastavlja praksa seksualne eksploatacije i zlostavljanja izvještaj Generalnog sekretara UN iz 2016 navodi: “Širom svijeta, svako društvo ima prakse koje su duboko diskriminatorne prema ženama i, često, institucije i zakone koji ne čine dovoljno da bi se takve diskriminatorne prakse uklonile. Moramo da prepoznamo da neravnopravni odnosi između polova leže u srži seksualne eksploatacije i zlostavljanja, i da potencijal da se takva ponašanja dese predstavlja prijetnju ženama i onima koji su ranjivi, gdje god da oni žive ili rade.”

Još 2000. godine je na zahtjev Generalnog sekretara UN sačinjen tzv. Brahimi izvještaj¹⁵⁴ u kom se razmatra situacija sa kojom se susreću mirovne snage na terenu i mogućnost/nemogućnost da adekvatno reaguju ukoliko se nađu u situaciji da svjedoče zlostavljanju civila. U prve dvije decenije 21. vijeka UN su učinile odlučne korake ka prepoznavanju, prevenciji i spriječavanju seksualne eksploatacije i zlostavljanja među mirovnim snagama. Prepoznato je da se slučajevi seksualne eksploatacije i zlostavljanja dešavaju tamo gdje između mirovnih snaga i civilne populacije postoje česte interakcije, a gdje je stanovništvo ekstremno ranjivo zbog gladi, izbjeglištva, a lokalni zakonodavni sistemi su neefikasni ili ne postoje. Povišeni rizik postoji kod onih jedinica koje nisu u skladu sa standardima UN – obično su to jednonacionalne jedinice koje se nalaze na udaljenim lokacijama, a takođe i među personalom, oružanim snagama i partnerima koji nemaju prethodno iskustvo učešća u UN mirovnim operacijama.

Ono što je važno imati na umu da se rodno zasnovano nasilje dešava i među pripadnicima/ama oružanih snaga, kao i da seksualna eksploatacija i zlostavljanje može uključiti nedozvoljena ponašanja od strane oružanih snaga u sklopu međunarodnih misija prema civilnom domicilnom stanovništvu. Zato se u nastavku teksta navode neke potencijalne situacije u kojima se mogu naći pripadnici/ce VCG.

Neophodno je obezbediti adekvatnu obuku, jer samo je tako moguće prepoznati, spriječiti i sankcionisati nedozvoljena ponašanja koje VCG ne toleriše i to na osnovu zakona Crne Gore, i kao članica Ujedinjenih nacija i NATO.

¹⁵⁴ Dostupno na: a_55_305_e_brahimi_report.pdf (un.org). Treba napomenuti da se Brahimi izvještaj prije svega bavi problemom kako ojačati mandate mirovnih misija, tako da bi mogli da reaguju u situacijama kada su civili podvrgnuti nasilju, dok se ostali izvještaji koji se ovdje pominju bave pojavama nedozvoljenih ponašanja među samim oružanim snagama.

POTENCIJALNE SITUACIJE U KOJIMA MOGU DA SE NAĐU PRIPADNICI/CE VCG:

LICA U UNIFORMI – U SVOM SISTEMU ODBRANE MOGU SE NAĆI U ULOZI

- Žrtve nekog od oblika rodno zasnovanog nasilja na poslu.
- Svjedoka/kinje u situaciji kad je neko drugi bio/bila izložena rodno zasnovanom nasilju na poslu.
- Počinioci/teljke akta rodno zasnovanog nasilja, iz neznanja, što ne umanjuje odgovornost.

Ne uzimamo u obzir mogućnost da neko svjesno počini akt rodno zasnovanog nasilja, jer svako u sektoru odbrane Crne Gore treba da bude upoznat sa vrijednostima koje ta institucija zastupa, upoznat/a sa međunarodnim i domaćim pravnim okvirom koji oblike fizičkog i seksualnog nasilja sankcioniše kao krivično djelo (ili prekršaj, zavisi od težine počinjenog nasilja) po osnovu dva zakona (Krivični zakon i Zakon o zabrani nasilja u porodici).

LICA U UNIFORMI U MISIJI (NATO, UN, EU)

Treba da u skladu sa specifičnim mandatom misije u kojoj se nalaze rade na prevenciji rodno zasnovanog nasilja, sa posebnim naglaskom na seksualno nasilje povezano sa oružanim sukobima (CRSV), seksualno iskorištavanje i zlostavljanje. Takođe, treba da budu svjesni da CRSV može da bude kvalifikovano kao dio plana vojnih ili paravojnih formacija i da se, na osnovu određenih karakteristika, definiše kao genocid, zločin protiv čovječnosti ili ratni zločin.

Bez obzira na mjere prevencije, mogu se naći u nekoj od sljedećih neželjenih situacija:

- Mogu biti svjedoci/svjedokinje nekog od oblika rodno zasnovanog nasilja, koje može biti CRSV ili trgovina ljudima zbog seksualnog iskorištavanja i zloupotrebe. Ukoliko su svjedočili takvom činu, obavezno je prijavljivanje, a pri tom mogu biti pozvani da svjedoče o događaju.
- Mogu naići na lokaciju na kojoj je, s obzirom na izgled lokacije, veoma moguće da se desilo CRSV (pogledati tablicu rizika), u kom slučaju treba prijaviti slučaj kroz izvještaj i povezati se sa drugim akterima. Po potrebi obezbijediti mjesto da ne bi došlo do uništavanja dokaza (u saradnji sa UN policijskim snagama i lokalnim vlastima).
- Prilikom patroliranja, mogu naići na trgovce ljudima i u tom slučaju treba postupiti u skladu sa definisanim procedurama.

- Mogu platiti komercijalni seks, a pri tom se upustiti u seks sa osobom koja je žrtva trgovine ljudima – neznanje nije opravdanje, treba se ponašati prema pravilima koja poštuju NATO, UN i SE, a koja su dio međunarodnog pravnog okvira.
- Mogu počinuti akt koji se kvalifikuje kao silovanje u odnosu na osobu koja pripada domicilnom stanovništvu.
- Mogu počinuti akt koji se kvalifikuje kao silovanje u odnosu na druge kolege/koleginice u uniformi, koji/e su dio istog mirovnog kontingenta.
- Mogu biti žrve silovanja od strane domicilnog stanovništva ili paravojnih jedinica.
- Mogu biti žrtve silovanja u vojnom kampu, počinjenog od strane lica u uniformi iz iste misije.

KA SPOLJA – VAN KAMPA GDJE JE STACIONIRAN KONTINGENT

Tokom obavljanja dužnosti, mogu se susresti sa:

- Osobama koje su preživjele CRSV (mogu biti odrasle pripadnice/ci lokalne populacije; djeca oba pola iz lokalne populacije; izbjeglice ili raseljena lica- odrasli muškarci i/ili žene).
- Osobama koje su žrtve trgovine ljudima (mogu biti odrasle pripadnice/ci lokalne populacije; djeca oba pola iz lokalne populacije).
- Osobama koje su seksualno eksploatisane (mogu biti izbjeglice ili raseljena lica, odrasli muškarci i/ili žene; djeca oba pola- domicilno stanovništvo, izbjeglice ili raseljena lica, sa ili bez porodice koju čine odrasli).
- Osobama koje su seksualno zlostavljane (mogu biti djeca oba pola, domicilno stanovništvo, izbjeglice ili raseljena lica, sa ili bez porodice koju čine odrasli).

Situacije koje mogu potencijalno direktno uključiti pripadnike/ce VCG:

- Seksualno uznemiravanje domicilne ili izbjegličke populacije.
- Plaćanje komercijalnog seksa u koji su uključeni:
- Domicilno stanovništvo (odrasli muškarci ili žene)
- Djeca koja pripadaju domicilnom stanovništvu (sa ili bez porodice koju čine odrasli)
- Izbjeglice ili raseljena lica (odrasli muškarci i/ili žene)
- Djeca oba pola (izbjeglice ili raseljena lica, sa ili bez porodice koju čine odrasli)
- Seksualno zlostavljanje djece iz domicilne ili izbjegličke populacije oba pola.
- Pokušaj silovanja ili silovanje osobe koja pripada domicilnom stanovništvu.
- Pokušaj silovanja ili silovanje osobe koja pripada izbjegličkoj ili raseljenoj populaciji.

KA UNUTRA – U KAMPU GDJE JE STACIONIRAN VOJNI KONTINGENT

Situacije koje mogu potencijalno direktno uključiti pripadnike/ce VCG:

- Počinioci/teljke seksualnog uznemiravanja i/ili akta silovanja nad drugim pripadnicima/cama mirovne misije.
- Žrtve seksualnog uznemiravanja od strane drugih pripadnika/ca mirovne misije.

Annex_6

Radni materijal za Poglavlje br.6A

Seksualno nasilje povezano sa oružanim konfliktima

Vježba:

Pročitajte navedene scenarije i za svaki primjer procijenite da li se radi o slučaju CRSV ili ne? Navedite razloge.

Napomena za instruktora/ku: Od ponuđenih scenarija, odaberite one za koje ste sigurni da možete odgovoriti na potencijalne nedoumice osoba koje učestvuju u obuci, prilikom određivanja tačnog odgovora.

SCENARIO	ODGOVOR
1. Sandra je 23-godišnja žena iz zabačenog sela. Njeno selo napali su naoružani pobunjenici. Ubijeni su joj muž i novorođenče, a ona oteta. Tretira se kao robinja. Prisiljena je kuvati, čistiti, nositi zalihe za borce, a ponekad i boriti se. Bilo ko od boraca je može silovati u bilo koje vrijeme. Ona ne pripada nikome i svima.	da ne
2. Ajola je 32-godišnja žena. Tokom rata u zemlji, njen suprug bio je borac protiv nacionalne vojske. Kad je suprug bio odsutan, Ajola se trudila brinuti o porodici, ali je uspjela pronaći hranu koja im je bila potrebna za preživljavanje. Sada kada je rat završio, njen muž se vratio kući. Posla nema, a Ajola je i dalje ta koja je zadužena da prehrani porodicu. Njen suprug je frustriran i traumatiziran ratom. Svakodnevno tuče Ajolu i prijeti joj da će je ubiti ako ga ostavi.	da ne

<p>3. Gina je 18-godišnja djevojka iz malog sela. Prije dvije godine naoružana grupa upala je u njeno selo. Pokrali su sve koze i krave, a kolibe su spalili. Gina je oteta i odvedena u logor zajedno s drugim djevojkama i ženama. Postala je supruga jednog od komandira te oružane grupe. Ona se brine za njega. Sada ima djevojčicu i trudna je s drugim djetetom. Njen muž ih hrani i štiti. Svi zajedno putuju od kampa do kampa¹⁵⁵.</p>	<p>da ne</p>
<p>4. Nasir je devetogodišnji dječak iz malog grada. Roditelji su mu ubijeni prilikom obračuna zaraćenih strana. Kao siročić i jedinac, nema ga ko zaštititi i paziti. Kada je lokalni vojskovođa prošao kroz gradić, Nasir je odveden da živi s njim. Nasir je sada pratilac vojskovođe. Nasir zabavlja vojskovođu pjevanjem, plesom i seksualnim uslugama. Kao “dječak za užitak”, Nasira takođe daju i drugim starijim muškarcima za seks.</p>	<p>da ne</p>
<p>5. Mariam je 16-godišnjakinja s dvoje male djece. U dobi od 12 godina udala se za muškarca u 60-ima. Ostala je trudna i rodila svoje prvo dijete s 13 godina. Njen muž je zlostavljao . Umorio se od nje, I postao još više nasilan. Kad je zatrudnjela s drugim djetetom, Mariam je odlučila pobjeći. Nikada nije željela da se uda tako mlada, ali je u njenoj kulturi bila tradicija da se djevojke udaju mlade. Njenu majku su takođe udali kad je bila mlada.</p>	<p>da ne</p>
<p>6. Viktoria je majka četvero djece koja živi u pretrpanom izbjegličkom kampu. Njezina je porodica pobjegla iz svoje zemlje iz straha da će izgubiti živote u nasilnom konfliktu. U izbjegličkom kampu hrana je oskudna. Viktoria treba izdržavati svoju porodicu. Malo je poslova. Ponekad Viktoria može pronaći posao na nekoliko sati u pogonima za niske nadnice za dugo radno vrijeme i na farmama. Kada je očajna, čini seksualne usluge u zamjenu za novac. Ona odlučuje kada će prodavati seks. Viktoria ne bi morala prodavati seks da ima redovan posao koji je dobro plaćen.</p>	<p>da ne</p>
<p>7. Tobias je mladić kojeg je uhapsila vojska. On i njegov brat bili su osumnjičeni da su članovi pobunjeničke grupe koja se bori protiv vlasti. Tobias i njegov brat držani su u zatvoru pet dana. Dok su ih ispitali vojnici su ih tukli. Nakon što nijesu priznali da su pripadnici pobunjeničke grupe, vojnici su nastavili s drugim mučenjima. Vojnici su koristili i seksualno nasilje. Nakon nekoliko dana, Tobias je pušten. Njegov brat je od zadobivenih ozljeda preminuo.</p>	<p>da ne</p>

Odgovori: 1. da 2. ne 3. da 4. da 5. ne 6. ne 7. da

¹⁵⁵ Preporuka je da za argumentaciju konsultuje relevantan literatura/članci kao npr. [Field wife](#)

Annex_7

Radni materijal za Poglavlje br.6B

Seksualna eksploatacija i zlostavljanje

Vježba:

Pročitajte navedene scenarije i za svaki primjer procijenite da li se radi o slučaju SEA ili ne? Navedite razloge.

SCENARIO	ODGOVOR
<p>1. Beti je 16-godišnja djevojka koja živi u malom selu. Ima četvero mlađe braće i sestara. Njeni roditelji nemaju mnogo novca. Teško im je pokriti obrazovanje, odjeću i hranu za svu svoju djecu. Razgovarali su o tome da Beti napusti školu kako bi pomogla majci na pijaci. No, svi su problemi riješeni jer je Betty započela seksualni odnos s Džonsonom, oficijom koji radi za UNHCR. Džonson obećava da će joj platiti školarinu, kao i njenoj braći i sestrama. Betini roditelji osjećaju olakšanje što im se ukazala ova prilika. Oni ohrabruju Beti da održava taj odnos. To je pomoglo porodici: sva djeca mogu ostati u školi.</p>	<p>da ne</p>
<p>2. Karlos je komandir u južnoj oblasti. Pomogao je u osnivanju fudbalskog kluba za dječake u gradu u kojem je raspoređen njegov nacionalni kontingent. Karlos uživa u fudbalskim utakmicama. Štoviše, uživa u pristupu koji mu klub daje lokalnim adolescentima. Daje poklone časopise, slatkiše, sokove i olovke različitim dječacima u zamjenu za seksualne odnose. Smatra da tu nema ništa, jer dečaci to rade dobrovoljno i vole poklone.</p>	<p>da ne</p>

<p>3. Džon je lokalni vozač koji radi za agenciju UN-a. On prevozi pomoć iz skladišta do izbjegličkog kampa. Tokom jednog od svojih putovanja uočio je da 15-godišnja djevojčica izbjeglica hoda uz rub ceste. Džon ju je odvezao natrag u kamp. Od tada, on često nudi da je vozi gdje god ide. Ponekad joj daje neke sitnice iz paketića pomoći u svom kamionu, za koji misli da bi mogli koristiti njoj ili njenoj porodici. On je želi impresionirati i osvojiti. Posljednji put on odvezao kući, zamolila ga je da uđe u njezinu kuću upoznati njenu porodicu. Obitelj je bila sretna što se sprijateljila sa nekim ko radi za za UN. Džonu se ona sviđa i želi započeti seksualni odnos s njom. On zna da će njena porodica to odobriti.</p>	<p>da ne</p>
<p>4. Meri je 30-godišnja izbjeglica koju su očajne okolnosti natjerale na prostituciju. U subotu uveče, član UNICEF-ovog osoblja u automobilu UN-a pokupio je Meri i platio za seks. Prostitucija je legalna u toj zemlji i on ne misli da čini nešto loše. Planira ponovno vidjeti Meri.</p>	<p>da ne</p>

Odgovor: U sve četiri situacije radi se o slučaju seksualne eksploatacije ili zlostavljanja (SEA)

Preporuka je da se prilikom komentarisanja situacija još jednom podsjeti da i UN i NATO imaju politiku nulte tolerancije prema svim oblicima SEA.

Annex_8

Pitanja i odgovori za kviz na kraju svakog modula

ZAŠTO NAM JE RODNA RAVNOPRAVNOST VAŽNA?

Pitanja na koja treba da znate odgovor na kraju ovog modula

Navedite bar dva međunarodno-pravna dokumenta koji predstavljaju osnovu za rodnu ravnopravnost?

Odgovor: To je Preambula Povelje UN i Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima (instruktor/ka može da podseti na sadržaj ovih dokumenata uz napomenu da ovo nijesu osnovni dokumenti koji pozivaju države članice UN da garantuju rodnu ravnopravnost, ali predstavljaju osnovu i eksplicitno pominju ravnopravnost).

U kojim oblastima se ogleda rodna neravnopravnost u Crnoj Gori i na osnovu kojih podataka/izvora to možete da zaključite?

Odgovor: Rodna neravnopravnost je vidljiva u različitim oblastima od politike, ekonomije, pravosuđa do zapošljavanja i zdravstva. (Podaci se nalaze u Indeksu rodne ravnopravnosti za Crnu Goru. Takođe, na sajtu Uprave za statistiku (MONSTAT) mogu se naći statistički podaci prikazani po polu koji se periodično objavljuju u publikaciji „Žene i muškarci u Crnoj Gori“.)

Nabrojite najmanje tri razloga zbog kojih je rodna perspektiva važan aspekt reforme sektora bezbjednosti.

Odgovor:

- zahtjev kako međunarodnog, tako i državno pravnog okvira;
- efikasniji odgovor na nove bezbjednosne izazove i
- pomijeranje fokusa sa bezbjednosti država na ljudsku bezbjednost koji zahteva da se potrebe za bezbjednošću sagledaju iz perspektive žena i muškaraca, devojčica i dečaka.

Poglavlje 1. OSNOVNI TERMINI I POJMOVI U VEZI SA RODNOM RAVNOPRAVNOŠĆU

Pitanja na koja treba da znate odgovor na kraju ovog modula

Zašto govorimo o rodnim ulogama, a ne polnim ulogama?

Odgovor: Polne uloge su uže i svode se na biološku razliku koja je rođenjem determinisana između muškaraca i žena, dok rodne uloge predstavljaju širi pojam i obuhvataju ceo spektar uloga koje žene i muškarci preuzimaju kroz proces socijalizacije. Takve, rodne uloge, društveno uslovljene, su promenljive kroz vreme, različite sredine unutar jednog društva (urban-rural), različite kulture itd. To znači da našim svesnim delovanjem, i kako društvo napreduje, od rodne neravnopravnosti možemo da napredujemo ka rodnoj ravnopravnosti, jer se ne radi o biološkoj uslovljenosti nego o društveno prihvaćenom pogledu na uloge žena i muškaraca.

Zašto je rodna jednakost preduslov za postizanje rodne ravnopravnosti?

Odgovor: Rodna ravnopravnost je cilj koji može da se ostvari kroz obezbeđivanje rodne jednakosti, odnosno obezbeđivanja jednakih startnih pozicija za žene i muškarce. To znači da je obezbeđivanje jednakih mogućnosti uslov za rodnu ravnopravnost.

Zašto je važno sistematski prikupljati podatke razvrstane po polu u sektoru odbrane?

Odgovor: Važno je prikupljati rodno razvrstane podatke radi identifikovanja potencijalnih neravnopravnosti u tretmanu muškaraca i žena u sektoru odbrane (npr. po pitanju karijernog usavršavanja i napredovanja, uslova za rad, pristupa resursima itd.). Ovi podaci dalje treba da služe za kreiranje adekvatnih i efikasnih rodno odgovornih politika.

Takođe, tokom operacija potrebno je prikupljati rodno razvrstane podatke kako bi se bolje razumjeli rizici kao i različite bezbjednosne potrebe žena i muškaraca, djevojčica i dječaka. Takav pristup obezbeđuje operativnu efikasnost.

Poglavlje 2. RELEVANTNA MEĐUNARODNA DOKUMENTA

Pitanja na koja treba da znate odgovor na kraju ovog modula

Navedite tri međunarodne organizacije koje su postavile međunarodnopravni okvir za rodnu ravnopravnost?

Odgovor: UN, EU i NATO (može da se navede i Savjet Evrope)

Navedite ključne NATO dokumente koji se odnose na rodnu ravnopravnost?

Odgovor: NATO Bi-Strateška komandna direktiva (BI-SCD 40-01), ACO Funkcionalni vodič za planiranje (ACO Functional Planning Guide), NATO Politika prevencije i odgovora na seksualnu eksploataciju i zlostavljanje i NATO Politika o prevenciji i reagovanju na seksualno nasilje povezano sa konfliktom.

Da li je Crna Gora ratifikovala Istanbulsku konvenciju i na šta se ona odnosi?

Odgovor: Jeste, Crna Gora je ratifikovala Istanbulsku konvenciju. 11. maja 2011. godine, a u martu 2013. godine usvojen je Zakon o potvrđivanju Konvencije Savjeta Evrope o sprječavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici, čime se Crna Gora obavezala da primjenjuje Istanbulsku konvenciju i izvještava o njenoj primjeni.

Istanbulska konvencija iz 2011. godine utvrđuje obavezujuće standarde za zaštitu od nasilja prema ženama i nasilja u porodici. Donijeta je sa ciljem uspostavljanja nulte tolerancije na nasilje nad ženama i nasilje u porodici, djelotvornog suzbijanja svih oblika diskriminacije nad ženama i promocije suštinske ravnopravnosti između žena i muškaraca. Nasilje prema ženama označeno je kao kršenje ljudskih prava i oblik diskriminacije žena.

Koji je ključna UN rezolucija koji se odnosi na tematiku žena i bezbjednosti?

Odgovor: RSBUN 1325

Koji je po vašem mišljenju razlog za usvajanje više od 10 rezolucija koje pripadaju u Agendu žene, mir i bezbjednost?

Odgovor: Sa jedne strane ukazuje na posvećenost UN i država članica UN-a toj temi. Sa druge strane, čitajući tekst rezolucija možemo uočiti da se zahtevi i preporuke ponavljaju što upućuje na nedovoljno efikasnu primjenu istih, i potrebu da se države članice pozovu da primene sve odredbe prethodnih rezolucija pod Agendom Žene, mir i bezbjednost.

Poglavlje 3. DOMAĆI ZAKONODAVNI I INSTITUCIONALNI OKVIR ZA RODNU RAVNOPRAVNOST

Pitanja na koja treba da znate odgovor na kraju ovog modula

Kojim propisima je zagarantovana rodna ravnopravnost u Crnoj Gori?

Odgovor: Rodna ravnopravnost u Crnoj Gori zagarantovana je Ustavom Crne Gore (član 8, član 18, član 6, član 17 i član 19), Zakonom o rodnoj ravnopravnosti i Zakonom o zabrani diskriminacije.

Da li Crna Gora ima strategiju i zakon koji se specifično odnosi na rodnu ravnopravnost?

Odgovor: Crna Gora ima Strategiju (za period 2021 – 2025) i pripadajući Akcioni plan. Takođe, Crna Gora ima i Zakon o rodnoj ravnopravnosti.

Da li postoje institucionalni mehanizmi za rodnu ravnopravnost u okviru MO i VCG – ako da, navedite bar jedan od mehanizama.

Odgovor: Da, postoje institucionalni mehanizmi u okviru MO i VCG i to:

- Koordinator/ka za rodnu ravnopravnost u Ministarstvu odbrane
- Savjetnik/ca načelnika Generalštaba za rodna pitanja,
- instruktori/ke za rodnu ravnopravnost,
- Kontakt osobe za rodnu ravnopravnost u Vojsci Crne Gore.

Poglavlje 4. REFORMA SEKTORA BEZBJEDNOSTI I INTEGRACIJA RODNE PERSPEKTIVE

Pitanja na koja treba da znate odgovor na kraju ovog modula

Zašto je važno razumeti razliku između percepcija i potreba za bezbjednošću žena i muškaraca, dječaka i djevojčica?

Odgovor: Rodne uloge i položaj žena i muškaraca u svakom društvu se razlikuju. Da bi oružane snage efikasno zaštitile bezbjednost svih civila, muškaraca i žena, dječaka i djevojčica, treba da razumiju da su potrebe za bezbjednošću različite, a to je moguće jedino ako uključe rodnu perspektivu u svoje planove i operacije.

Zašto je uključivanje žena u sektor odbrane važno za proces reforme sistema bezbjednosti u Crnoj Gori?

Odgovor: Uzimajući u obzir činjenicu da je Crna Gora članica NATO, samim tim ima obavezu da primjenjuje politike NATO koje se odnose na rodnu ravnopravnost. Takođe kao članica UN i prilikom slanja vojnika u misije, postoji zahtjev od strane UN da se u misije uključuju žene. Da bi se odgovorilo savremenim bezbjednosnim izazovima, potrebno je proširiti spektar vještina, znanja i sposobnosti, za šta je neophodno regrutovati najkvalitetniji kadar imajući u vidu cjelokupnu populaciju, a ne samo njenu polovinu, tj. muškarce, kao što je bio tradicionalni pristup. Mješoviti timovi su važan preduslov za povećanje efikasnosti operacija.

Zašto je uloga komandnog kadra ključna za napredak ka rodnoj ravnopravnosti u VCG?

Odgovor: Komandni kadar je važan jer se modeli ponašanja oblikuju pod njihovim uticajem. Poruka koja stiže od komandnog kadra je u hijerarhijskom sistemu kao što je vojska veoma moćan podsticaj da se rodna ravnopravnost shvati ne samo kao formalna obaveza, već i kao suštinski doprinos povećanju efikasnosti i inkluzivnosti sistema. Rodno osviješćen komandni kadar donosi odluke inkorporirajući rodnu perspektivu i na taj način u svakodnevno funkcionisanje sistema ugrađuje rodnu ravnopravnost kao vrijednost koju sektor odbrane promoviše, time poštujući zakonski okvir Crne Gore.

Šta znači skraćenica GENAD i koja je uloga te osobe u međunarodnim misijama?

Odgovor: Definicija postoji u NATO dokumentima, a odnosi se rodne savjetnike/ce (Gender Advisers) . U međunarodnim misijama GENAD je zadužen/a za podršku komandnom kadru da sprovede preporuke iz Agende žene, mir i bezbjednost.

Zašto UN zahtijeva da zemlje koje šalju svoje trupe u mirovne misije obavezno uključe žene?

Odgovor: UN zahtijeva da zemlje koje šalju trupe uključe žene jer je kroz ključne UN dokumente, prije svega rezolucije koje čine Agendu žene mir i bezbjednost, prepoznata potreba za uključivanje žena na svim nivoima. Istovremeno, zemlje koje šalju trupe imaju različite nivoe razumijevanja o rodnoj perspektivi u oružanim snagama i nerijetko se desi da izastane nominacija žena, pa su trupe sastavljene isključivo od muškaraca. Na terenu se pokazalo da je prisustvo žena važno za efikasnost i uspjeh operacija.

Poglavlje 5. DISKRIMINACIJA

Pitanja na koja treba da znate odgovor na kraju ovog modula

Kojim pravnim aktima Crna Gora zabranjuje rodno zasnovanu diskriminaciju?

Odgovor:

- Ustav Crne Gore,
- Zakon o zabrani diskriminacije,
- Zakon o rodnoj ravnopravnosti,
- Zakon o radu

Objasnite svojim riječima zašto kažemo da je diskriminacija predrasuda u akciji?

Odgovor: Naši stavovi o nekome predstavljaju osnovu za naše izbore ponašanja prema toj osobi ili grupi ljudi. Predrasude koje nastaju kada je stereotip (neutemeljeni stav i uveđenje o nekoj osobi ili grupi ljudi) praćen jakom emocijom, obično negativnom, predstavljaju

osnovu za nečije diskriminatorno postupanje, odnosno akciju. Zato kažemo da je diskriminacija predrasuda u akciji.

Koji je ključni element da bi se neki postupak kvalifikovao kao diskriminacija?

Odgovor: Ključni element je da se ustanovi da je diskriminatorno ponašanje zasnovano na nečijem ličnom svojsvu (npr. boja kože, rodna pripadnost, nacionalnost). Ukoliko se prema osobi ili grupi osoba ponaša drugačije u odnosu na druge osobe u istoj ili sličnoj situaciji (aktom, radnjom ili propuštanjem radnje) zbog njihovog ličnog svojstva to predstavlja diskriminaciju.

U kojim situacijama je najteže efikasno reagovati – u slučaju individualne, strukturalne ili institucionalne diskriminacije?

Odgovor: Mnogo je teže prepoznati i iskoreniti strukturalnu i institucionalnu diskriminaciju jer prožimaju čitave sisteme i zahtevaju svjesnu, planiranu i podržanu organizacionu promenu.

Koje su štetne posljedice institucionalne diskriminacije?

Odgovor: Institucionalna diskriminacija slabi instituciju iznutra i kao rezultat mogu se pojaviti razne negativne pojave kao što je oslabljena disciplina i moral, narušeni međuljudski odnosi, tenzije sukobi u timu. To smanjuje efikasnost u radu institucije i kao domino efekat se odražava na spolja, odnosno na sposobnost institucije da u punoj meri sprovede svoj mandat.

Poglavlje 6. RODNO ZASNOVANO NASILJE

Pitanja na koja treba da znate odgovor na kraju ovog modula

Osim fizičkog nasilja, navedite kakve druge vrste rodno zasnovanog nasilja postoje.

Odgovor: Postoji cijela lepeza oblika rodno zasnovanog nasilja koje može da uključi seksualno nasilje, psihičko, emocionalno, ekonomsko, nasilje putem tehnologije (npr. putem društvenih mreža).

Kojim zakonom / zakonima je zabranjeno i kažnjivo rodno zasnovano nasilje?

Odgovor: Crna Gora zabranjuje rodno zasnovano nasilje putem dva zakona: Krivični zakon Crne Gore i Zakon o zaštiti od nasilja u porodici sankcionišu rodno zasnovano nasilje. Zavisno od težine počinjenog nasilja, mogu se odrediti zatvorske kazne (krivična odgovornost) ili novčane kazne (prekršajna odgovornost).

Nabrojite postupke koji mogu da se kvalifikuju kao seksualno uznemiravanje i da li je i ono zabranjeno zakonom?

Odgovor: Seksualno uznemiravanje podrazumijeva svaki oblik neželjenog verbalnog, neverbalnog ili fizičkog ponašanja seksualne prirode u svrhu ili uz ishod povrede dostojanstva osobe, posebno kada se stvara zastrašujuća, neprijateljska, degradirajuća, ponižavajuća odnosno uvredljiva atmosfera. U vojnom okruženju, na osnovu definicije Savjeta Evrope, seksualno uznemiravanje se definiše kao sva neprihvatljiva seksualna ponašanja kao što su fizički kontakti i udvaranje, seksualno obojene primjedbe, pokazivanje pornografije i seksualne ponude riječima ili djelima, kao i drugo fizičko ili verbalno ponašanje seksualne prirode. Takve situacije se smatraju povredom dostojanstva osobe (izvor: publikacija Ljudska prava oružanih snaga).

Zašto treba razumjeti da fizičko i seksualno nasilje, kao kategorije rodno zasnovanog nasilja, nije privatna stvar?

Odgovor: Međunarodno-pravni okvir (posebno Istanbulska konvencija), kao i zakonski okvir Crne Gore (Krivični zakonik i Zakon o zaštiti od nasilja u porodici) regulišu ovu materiju i propisuju krivičnu ili prekršajnu odgovornost, zavisno od stepena fizičkih povreda, kao i vrste seksualnog

nasilja (seksualno nasilje u pokušaju ili počinjeno seksualno nasilje). Silovanje u braku se takođe smatra seksualnim nasiljem, a svaki oblik nasilnog ponašanja koje fizički i seksualno ugrožava drugu osobu nije privatna stvar bez obzira što može da se odvija između četiri zida. Rodno zasnovano nasilje, posebno seksualno i fizičko nasilje je sankcionisano i zabranjeno zakonom zato što štetno utiče ne samo na pojedine osobe, već i na porodicu i čitavo društvo.

Da li i kako može da se spriječi rodno raznovano nasilje?

Odgovor: Ne treba čekati da se nasilje desi, već društvo i institucije treba da rade na prevenciji nasilja kroz edukaciju, medijske kampanje i obuke o rodno zasnovanom nasilju. U sektoru odbrane treba jačati uspostavljene mehanizme i proširiti obuhvat već postojećih obuka koje izvode sertifikovani rodni instruktori/ke. Jako je važno da se u slučajevima počinjenog i prijavljenog nasilja primijeni postojeći zakonski okvir da bi ojačalo povjerenje u institucije i da bi potencijalni ili aktivni (ali neprijavljeni) nasilnici/ce razumjeli da je takav oblik ponašanja kažnjiv zakonom i društveno neprihvatljiv, a da bi takođe povećala svijest osoba koje trpe nasilje da ih zakon i institucije Crne Gore štite.

Poglavlje 6A. SEKSUALNO NASILJE POVEZANO SA ORUŽANIM KONFLIKTIMA

Pitanja na koja treba da znate odgovor na kraju ovog modula

Navedite okolnosti u kojima počinjeno seksualno nasilje može i treba da se definiše kao nasilje povezano sa konfliktom (CSRV)?

Odgovor: Povezanost seksualnog nasilja sa oružanim konfliktom postoji u uslovima kada:

- se koristi kao “ratna taktika” – vezano za vojno/političke ciljeve koji služe nekom strateškom cilju oružanog sukoba.
- je počinjeno protiv civila.
- je počinjeno u kampovima za izbjeglice pod patronatom UN.

Koji su motivi za seksualno nasilje tokom konflikta?

Odgovor: Motivi mogu da budu višestruki i usmereni su na cijelu zajednicu, a ne samo na osobe nad kojima je nasilje počinjeno. Neki od motiva su: da se stanovništvo uplaši, ponizi, kontroliše ili čak etnički očisti iz nekog područja.

Ko može da bude žrtva CRSV, a ko mogu da budu počiniooci?

Odgovor: Žrtve mogu biti osobe oba pola, svih starosnih kategorija. Počiniooci mogu biti protivničke oružane snage ili paravojne jedinice.

Da li je takvo nasilje sankcionisano i na koji način?

Odgovor: Takvo nasilje je sankcionisano međunarodnopravnim okvirom i, zavisno od težine zločina može kvalifikovati kao ratni zločin, zločin protiv čovječnosti ili čak genocid. Neke od zemalja imaju svoj zakonski okvir, ali je međunarodnopravni okvir krovni i obavezujući.

Navedite nekoliko rizika za pojavu CRSV po matrici UN.

Odgovor: Rizične situacije za pojavu CRSV se dešavaju kada: lokalne milicije napadaju vozila i posebno targetiraju osobe ženskog pola, povlačenje mirovnih snaga ili smjena vojske, policije, ostavljajući bezbjednosni vakuum, infiltriranje naoružanih grupa u velike izbjegličke kampove, intervali (primirja) između oružanih neprijateljstava kada naoružani akteri počnu da se kreću po nastanjenim područjima, posebno onima u kojima su ostale samo žene i djeca, kraj oružanog konflikta kada se vojne snage povlače kroz sela i gradove u kojima se zbog rata nalazi uglavnom žensko stanovništvo i djeca (mogućnost osвете ili slavljenje pobjede povećavaju rizik od CRSV).

Poglavlje 6B. SEKSUALNA EKSPLOATACIJA I ZLOSTAVLJANJE

Pitanja na koja treba da znate odgovor na kraju ovog modula

Ko su najčešće žrtve seksualne eksploatacije i zlostavljanja?

Odgovor: Najčešće žrtve u svim konfliktima do sada su žene i djeca (djevojčice i dječaci), ali takođe mogu biti i muškarci, kao i osobe drugačije rodne pripadnosti.

Kako ratni konflikti utiču na seksualnu eksploataciju i zlostavljanje?

Odgovor: Tokom konflikta slabi moć države da zaštiti žrtve i kazni počinioce, a na nekim područjima može da dođe da vakuma, odnosno nedostatka vlasti nad teritorijom ili vlast mogu da drže paravojne jedinice, dok postoje takođe i slučajevi da državni aparat u slučaju konflikta ohrabruje ili, u najmanju ruku, žmuri na očigledne slučajeve seksualne eksploatacije i zlostavljanja koje počine njihove trupe.

Kakva je veza između trgovine ljudima i seksualne eksploatacije i zlostavljanja?

Odgovor: Trgovina ljudima je česta pojava u konfliktim zonama i najčešće žrtve su žene i djeca koje se prodaju radi seksualne eksploatacije, a u slučajevima kada se radi o djeci, koristi se termin zlostavljanje. Zato mirovne snage propisuju kodekse ponašanja koji naglašavaju da je zabranjeno upuštanje u odnose sa maloljetnim osobama i osobama koje se bave komercijalnim seksom.

Koja je starosna granica do koje se osobe definišu kao djeca i koji su oblici seksualnog zlostavljanja djece?

Odgovor: Po definiciji UNICEF-a starosna granica je 18 godina. To znači da svaki pokušaj seksualnog odnosa ili obavljanje istog uz pristanak osobe mlađe od 18 godina predstavlja seksualno zlostavljanje, dok se poslije 18te godine radi o seksualnoj eksploataciji.

Prema Konvenciji Savjeta Evrope za zaštitu djece od seksualnog iskorištavanja i seksualnog zlostavljanja, seksualno zlostavljanje djece obuhvata (a) sudjelovanje u seksualnim aktivnostima s djetetom koje je na osnovu mjerodavnih odredbi nacionalnog prava mlađe od zakonske dobi za seksualne aktivnosti (pojam se ne odnosi na seksualne aktivnosti između maloljetnika uz uzajamni pristanak) i (b) sudjelovanje u seksualnim aktivnostima s djetetom uz prisilu, primjenu sile ili prijetnje, pri čemu se zloupotrebljava položaj uspostavljenog povjerenja, autoriteta ili uticaja na dijete, uključujući i onaj unutar porodice, ili se zloupotrebljava posebno ranjiva situacija djeteta, posebno zbog mentalnog ili fizičkog invaliditeta ili situacije finansijske zavisnosti.

Kako se UN i NATO bore protiv moguće pojave seksualne eksploatacije i zlostavljanja od strane pripadnika/ca mirovnih trupa?

Odgovor: NATO u potpunosti prihvata međunarodopravni okvir koji su uspostavile UN.

UN su prihvatile sistemski pristup u cilju prevencije seksualne eksploatacije i zlostavljanja, što uključuje treninge, kao i istrage i sankcionisanje takvih pojava ukoliko je u njih uključeno osoblje UN, uključujući i mirovne trupe. Zabrana aktivnosti koje mogu da se definišu kao seksualna eksploatacija i zlostavljanje odnosi se na NATO osoblje.

Ključni cilj UN strategije je preduzimanje proaktivnih i sveobuhvatnih mjera u UN sistemu u partnerstvu sa državama članicama. Baza pristupa je skrining osoblja i podizanje svijesti o temi seksualne eksploatacije i nasilja, kao i sprovođenje procjene rizika.

Annex_9

Najčešća pitanja i mogući odgovori na obukama iz oblasti roda i rodne ravnopravnosti

U tabeli se nalaze najčešća pitanja/komentari prikupljeni tokom obuka koje su organizovane od strane instruktora/ki u MO i VCG. Pitanja učesnika/ca su slična na obukama, odražavaju nerazumevanje teme, i podvlače potrebu da se uloži dodatni napor na smanjuju stereotipa i predrasuda, da se više govori o rodnoj ravnopravnosti i podiže svest o njenom značaju. Instruktori/ke su ponudili i odgovore na tipična pitanja koja su im postavljali kolege i kolegice tokom obuka.

PITANJA/KOMENTARI	PREDLOG ODGOVORA
<p>“Žene su pošteđene od određenih dužnosti.”</p>	<p>U nadležnosti i odgovornosti onoga ko komanduje jedinicom je da spriječi podjelu poslova i zadataka u odnosu na pol i da ne odgovara na posebne zahteve zaposlenih ili njihove želje koje proističu iz ličnih preferencija. Neopravdano privilegovanje i dodeljivanje zadataka u odnosu na pol osobe, predstavlja održavanje predrasuda, običaja i društvenih obrazaca ponašanja koji su zasnovani na ideji o podređenosti ženskog pola i strogoj podjeli rodnih uloga. Dodatno, na ovaj način se onemogućava da osoba bude punopravni član/ca tima. Ličnim izborom da stupe u vojnu službu, osobe oba pola su se obavezale da vrše sve dužnosti bez izuzetka – prava istovremeno znače i obaveze. Poštediti od težih dužnosti zbog rodne pripadnosti podržava i ojačava rodne stereotipe, znači pogrešno je ako to radi osoba na komandnoj poziciji, iako može da bude uverena da su namere dobre.</p> <p>Osnovno načelo rodne ravnopravnosti je da imamo ista prava i mogućnosti ali i iste obaveze i odgovornosti. Komandiri ne treba da dozvoljavaju drugačiji tretman žena u smislu dodjele lakših poslova, a žene ne treba to da prihvataju.</p>

<p>„Zašto su različiti kriterijumi za fizičku provjeru za muškarce i žene?“</p>	<p>Važno je razumjeti da su jednake mogućnosti preduslov za ravnopravnost. To znači da tamo, gdje je to moguće i opravdano, radi različitih startnih pozicija može da se napravi razlika u kriterijumima, da bi startne pozicije bile ravnopravne. Rodna ravnopravnost ne znači spuštanje standarda u onim slučajevima kada su takvi standardi važni za izvršavanje određenih uloga i zadataka. Izrada kriterijuma zahtijeva sa jedne strane uravnoteženost između dostižnih standarda za žene i muškarce zbog njihove različite fizičke građe koja u najvećoj mjeri predodređuje uspješnost na provjerama koje vršimo (a koje su definisane pre masovnijeg ulaska žena u sistem odbrane). Istovremeno, fizička provjera mora da se zasniva na legitimnoj radnoj svrsi, procjeni vještina i sposobnosti na nivou koji je potreban kako bi se posao uspješno obavio. Utvrđeno je da je sa ovako postavljenim kriterijumima cjelokupno osoblje, u svakom trenutku, u stanju da izvrši široki niz opštih vojnih zadataka, pored svojih specifičnih dužnosti.</p> <p>Od značaja je istaći i da ova praksa nije crnogorski specifikum, već je svoju primjenu našla i u oružanim sistemima mnogih drugih članica NATO alijanse, te se iz prednjenavedenih razloga, pokazala opravdanom i učinkovitom.</p>
<p>„Da li je fizički kontakt vid seksualnog uznemiravanja?“ Isto pitanje može da se odnosi i na ulaženje u prostor druge osobe, odnosno približavanje na veliku blizinu, ali bez dodira.</p>	<p>Seksualno uznemiravanje je svaki oblik neželjenog /nedozvoljenog verbalnog, neverbalnog ili fizičkog ponašanja seksualne prirode u svrhu ili uz ishod povrede dostojanstva lica, posebno kada se stvara zastrašujuća, neprijateljska, degradirajuća, ponižavajuća, odnosno uvredljiva atmosfera (Član 40 Konvencije Saveta Evrope o sprječavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici, 2011. Regulisano i relevantnim zakonom u Crnoj Gori- član 7, stav 2 Zakon o zabrani diskriminacije Crne Gore).</p> <p>Fizički akti seksualne prirode su seksualni nasrtaji i pokušaji nasrtaja, masaža vrata ili ramena, dodirivanje odeće, kose ili delova tijela, grljenje, ljubljenje, tapšanje ili milovanje, naginjanje iznad osobe, ograničavanje kretanja, štipanje, preblisko stajanje uz osobu i sl.</p> <p>Svi zaposleni treba da budu upoznati sa tim da su ovakvi oblici ponašanja, kada su neželjeni/nijesu dozvoljeni od strane druge osobe na koju je ponašanje usmereno, manifestacije seksualnog uznemiravanja.</p> <p>Žrtva treba da zna šta ne mora da trpi, i treba jasno da stavi do znanja da joj određeno ponašanje smeta.</p>
<p>„Zar nije diskriminacija navođenje u oglasu za misiju da prednost imaju žene?“</p>	<p>Nije diskriminacija, ukoliko je to afirmativna mjera uvedena u cilju podsticanja balansirano učesća muškaraca i žena u misijama, opravdana statistikom koja kaže da je nesrazmjerno veće učesće muškaraca u misijama.</p> <p>Afirmativna akcija ili afirmativne mere mogu se uvesti radi postizanja pune ravnopravnosti lica ili grupe lica koja su suštinski u neravnopravnom položaju. Afirmativne mjere faktički znače odstupanje od osnovnog načela formalne jednakosti, ali se ne smatraju diskriminacijom i imaju posebno zakonsko utemeljenje.</p> <p>Afirmativne akcije traju samo onoliko koliko je potrebno da se postigne ravnopravnost, nakon čega se ukidaju.</p>

„Zašto se koristi termin pozitivna diskriminacija, kad je to i dalje diskriminacija?“	Ne koristi se termin pozitivna diskriminacija, već se kaže afirmativna akcija. Nije diskriminacija jer ne diskriminiše, već ispravlja nepravdu odnosno diskriminaciju. Videti prethodni odgovor i iskoristiti za ovo pitanje.
“Ovo je sve teorija zavere (uništavanje porodice kao institucije, namevanje teme prava LGBTI populacije)”	Međunarodni i nacionalni normativno pravni okvir nas obavezuje da obezbijedimo ravnopravno učešće muškaraca i žena, kako u društvu, tako i u bezbjednosnim institucijama, kreiranju i sprovođenju politika i donošenju odluka. Ali nije samo reč o opredjeljenju Crne Gore i našoj obavezi da to poštujemo, riječ je o poštovanju osnovih ljudskih prava na slobodu izbora i jednakost, o uključivanju 50% populacije, i time obezbeđivanju višestruke dobiti za pojedinca, zajednicu i sistem odbrane koji ti pojedinci/ke čine. Raznovrsnost kvalifikacija i resursa, različita iskustva, znanja, perspektive, povećavaju operativnu efikasnost sistema. Bivajući dobar reprezent društva čiji smo deo, sistem odbrane može još efikasnije da odgovori na različite bezbednosne potrebe muškaraca i žena našeg društva ili zajednice/naroda u misijama u koje se pripadnici Vojske upućuju. Pogledati u Priručniku konvencije koje je CG ratifikovala, kao i domaće zakone koji regulišu temu rodne ravnopravnosti, Nacionalne akcione planove kao i RSBUN 1325 i srodne rezolucije. Po potrebi pozvati se na njih.
“Zašto je pripadnicama VCG dozvoljena šminka uz uniformu?”	Nema diskriminacije, osim ako neki muškarac zaista ne želi da dolazi na posao našminkan. Ravnopravnost ne znači jednoobraznost, već pravo na jednak tretman. Pozvati se na Pravilnik kojim se uređuju ovakve vrste pravila.
„Da li osoba koja je promenila pol, da bi ga uskladila sa svojim rodnim identitetom, treba i može da ostane na svom radnom mestu u Vojsci.“	Mogućnost da osoba promijeni pol je legitimni izbor. Bilo bi kršenje ljudskih prava da se osobi da otkaz samo iz razloga što je ta osoba promenila pol, uprkos činjenici da ona i dalje može uspješno da obavlja svoj posao.
„Zašto ako pričamo o rodnoj ravnopravnosti pričamo uglavnom o ženama?“	Da bismo postigli rodnu ravnopravnost potrebno je da uključimo i žene i muškarce. I jedni i drugi su na različite načine „pogođeni“ postojećim rodnim režimima koji diktiraju raspodjelu uloga, resursa, očekivanja u porodici i društvu. Međutim, vidljivo je da su u tradicionalnim pa i sadašnjim rodnim režimima, žene mnogo češće neravnopravno tretirane, češće su žrtve seksualnog uznemiravanja i RZN, te je i međunarodna zajednica prepoznala potrebu da se posebno zaštite prava žena. Ti međunarodno pravni dokumenti i nacionalni zakonski okvir sadrže zakone koji su namenjeni zaštiti žena i iz tog razloga se više bavimo njihovim pravima. Za razliku od prava žena, prava muškaraca još uvek u većoj meri štite postojeći društveni i privatni odnosi, jer je društvo uključujući radna mesta, pravljeno „po mjeri muškarca“. Još uvek postoje oblasti u kojima žene nemaju pristup.

Annex_10

Evaluacioni upitnik

CRNA GORA
MINISTARSTVO ODBRANE

Evaluacioni upitnik

Naziv obuke:

Datum i mjesto realizacije:

Molimo da zaokružite ocjene od **1** do **5** kojima ćete predstaviti Vaš utisak o cjelokupnoj obuci, za svaku navedenu konstataciju (broj **1** predstavlja **najnižu** ocjenu, a broj **5** **najvišu** ocjenu).

OCJENA SADRŽAJA OBUKE

BR.	KONSTATACIJA	OCJENA				
		1	2	3	4	5
1.	Ocjena sadržaja obuke	1	2	3	4	5
2.	U kojoj mjeri je sadržaj obuke odgovorio Vašim očekivanjima?	1	2	3	4	5
3.	U kojoj mjeri je način rada na obuci bio odgovarajući?	1	2	3	4	5

OCJENA KVALITETA REALIZACIJE OBUKE

BR.	KONSTATACIJA	OCJENA				
		1	2	3	4	5
4.	Kompetentnost predavača/ica za obrađene teme i odnos prema polaznicima/ama?	1	2	3	4	5
5.	Vrijeme raspoređeno po sesijama?	1	2	3	4	5
6.	Ukupno vrijeme trajanja obuke?	1	2	3	4	5

KORISNOST I PRIMJENLJIVOST STEČENIH INFORMACIJA I ZNANJA

BR.	KONSTATACIJA	OCJENA				
		1	2	3	4	5
7.	Kako ocjenjujete da li je Vaše znanje i informisanost nakon ove obuke unaprijeđeno?	1	2	3	4	5
8.	Kako ocjenjujete u kojoj mjeri ćete moći da upotrijebite znanje i informacije sa obuke u Vašem svakodnevnom radu?	1	2	3	4	5

KOMENTARI

9. Šta Vam se najviše, a šta najmanje dopalo na obuci?

10. O kojim temama biste željeli da čujete više na nekoj od sljedećih obuka?

11. Dodatni komentari i preporuke

